

Luonteva kaupunki arvojen valossa

Seppo Kjellberg – Raimo Kanerva

Luonteva kaupunki arvojen valossa

Kaupunkilaisten näkemyksiä kestävästä
kehityksestä ja osallisuudesta

ISBN 951-44-5916-4 (pdf)

Copyright © 2004 Tampere University Press

Myynti

Tiedekirjakauppa TAJU

PL 617

33014 Tampereen yliopisto

puhelin (03) 215 6055

fax (03) 215 7685

taju@uta.fi

www.uta.fi/taju

<http://granum.uta.fi>

Taitto

Maaret Young

Kansi

Mikko Kurkela

ISBN 951-44-5852-4

Juvenes Print-Tampereen Yliopistopaino Oy

Tampere 2004

Sisällysluettelo

Esipuhe	9
Tutkimuksen esittely	11
Luonteva kaupunki	11
Kestävä kehitys ja osallisuus Tampereella	16
Haastatteluja ja kansalaiskeskusteluja	20
Tutkimuksen lähtökohtia	27
Tutkimuksen vaiheet	37
Tutkimushenkilöiden näkemykset luontevasta kaupungista ..	45
Kaupunki ja luonto	46
Kaupungin ja luonnon suhde	46
Ihmiskeskeinen kaupunki	58
Pehmeän ihmiskeskeinen kaupunki	61
Pehmeän luontokeskeinen kaupunki	64
Luontokeskeinen kaupunki	67
Ympäristöeettinen jatkumo	70
Osallisuus, vuoropuhelu ja ihmiskuvat	72
”Luottamushyppy”?	74
Mitä tutkimushenkilöt sanoivat	76
Tutkimushenkilöiden ihmiskuvat ja osallisuus ”luottamushyppyn” jatkumolla	99
Mikä erotti epäileviä ja kannattajia toisistaan?	101
Rakennetun ympäristön vaihtoehtoja	105
Kaupunkirakenteen typologia	107
Komea väljä kaupunki	110
Matala tiivistetty kaupunki	117
Puistojen viihtyisä kaupunki	125
Luontoon sopeutettu kaupunki	132
Arviointia	139

Yhteenvedo: Luontevan kaupungin vaihtoehtoiset mallit	143
Linnoitus, Muurahaiskeko, Pesäpuu, Symbioosi	144
Näkemyksen perusteluja – paperilla ja kasvokkain	150
Elämäkatsomukset	152
Vaihtoehtoiset katsomuspohjat	154
Uskonnollinen elämäkatsomus	156
Humanistinen elämäkatsomus	160
Biologistinen elämäkatsomus	161
Arviointia holistisen vaihtoehdon näkökulmasta	164
Elämäkatsomusten yhteys luontevan kaupungin malleihin	167
Ihmiskuvat ja näkemysten perustelut	170
Identiteettitarinoita	173
Kaksi näkemystä	177
Ihmiskuvat ja luontokäsitykset	178
Ihmiskäsitys ja valta	185
Kokemus, järki ja tunteet kaupunkiekologian perusteluissa	191
Mikä edeltää katsomuksia?	192
Kokemuksella perustelu	195
Vetoaminen käytännön järkeen	198
Vetoaminen moraaliseen järkeen	202
Tunteella perustelu	206
Monikäyttöisiä perusteluja	209
Taustatekijät, sidonnaisuus ja paradigmanmuutos	211
Taustatekijöiden vaikutus arvovalinnoissa	211
Sidonnaisuus ja riippumattomuus selittäjinä	214
Paradigmanmuutoksen selitysvaikutus	221
Arviointia kaupunkinäkemysten perusteista	224
Elämäkatsomukset	228
Ihmiskäsitykset	229
Perustelutavat	231
Taustatekijät	232
Sidonnaisuus ja riippumattomuus	233

Muutoksen virrassa	234
Yhteenveto	235
Luontevan kaupungin edellytykset	237
Osallisuus, vuoropuhelu ja demokratia	239
Osallisen monitahoinen ihmiskuva	240
Vuoropuhelun taika ja kielen ongelma	243
Tie Tampereen demokratiaan	249
Osallisuustanssin askelkuvioita	254
Luonto lähimmäisenä	257
Ihminen luonnon kumppanina	259
Kaupungin ja luonnon rakastaminen	266
Kohti luontevaa kaupunkia	269
Näkemyksen kohtaaminen eri tilanteissa	269
Tulevaisuuden näkymiä	274
Liite 1: Tutkimushenkilöt kokovartalokuvassa	279
Analyttinen typologia ja elävä elämä	279
Kuvaukset laidasta laitaan	282
Liite 2: Käsitteiden selityksiä	326
Kirjallisuus	332

Esipuhe

Tutkimuksemme ideointi alkoi Tampere-Foorumin tutkijapalaverista keväällä 1999. Toiminta, jossa pyrittiin saamaan kaupunkilaiset keskustelemaan kaupunkisuunnittelun ajankohtaisista kysymyksistä kaipasi rinnalleen paikallista tutkimusta, jolla olisi laajemminkin käyttöä kuin vain Tampereella. Useat Foorumin suunnitteluryhmän jäsenet olivat tutkijoita tai opiskelijoita ja ympäristökannanottojen arvovalinnat näyttivät eräältä tarpeelliselta tutkimuskohteelta. Me kaksi tutkijaa tartuimme tähän haasteeseen.

Olemme saaneet tutkimuksen kuluessa esitellä työtämme Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen, Åbo Akademin teologisen etiikan laitoksen, Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen, yhteispohjoismaisen Nature, Religion and World Views projektin ja Tulevaisuuden tutkimuksen seuran seminaareissa.

Tutkijoina edustamme eri tieteitä vaikka tutkimmekin samaa aihetta, näkemyksiä luontevasta kaupungista. Raimo Kanner arvioi ihmisten käsityksiä vuoropuhelusta ja osallisuudesta yhteiskuntatieteilijänä. Hänen tarkastelutapansa nojautuu ihmiskäsitysten ja -kuvien analyysiin. Seppo Kjellberg puolestaan tarkastelee yhteistä haastattelumateriaalia teologisen ympäristöetiikan ja moraalin näkökulmasta. Nämä tarkastelukulmat ovat toki hyvinkin lähellä toisiaan, sillä sekä ihmiskäsitys että moraalit sisältyvät keskeisinä osatekijöinä elämäkatsomuksiin, joihin uskoimme erilaisten ympäristöarvojen kytkeytyvän.

Olemme kirjoittaneet tämän kirjan sekä yhdessä että yksilöllisesti. Siinä mielessä työ on yhteistä, että olemme tehneet suunnit-

nitelmia ja kehittäneet niitä lukuisten yhteisten keskustelujen aikana sekä toteuttaneet aineiston keruun yhdessä. Kumpikin on kuitenkin itsenäisesti tutkinut ja kirjoittanut tehtävän osaluoteita seuraavasti: Raimo Kanervan kirjoittamia ovat alaluvut ”Osallisuus, vuoropuhelu ja ihmiskuvat”, ”Ihmiskuvat ja näkemysten perustelut” ja ”Osallisuus, vuoropuhelu ja demokratia” sekä kappale ”Ihmiskäsitykset” alaluvussa ”Arviointia kaupunkinäkemysten perusteista”. Koko luku ”Tutkimuksen esittely” on syntynyt yhteistyönä. Muut osat ovat alun perin Seppo Kjellbergin kirjoittamia. Kaikkia tekstejämme olemme työn aikana vastavuoroisesti kommentoineet ja täydentäneet ennen lopullista viimeistelyä.

Olemme loppujen lopuksi olleet, usein intensiivisten keskustelujen jälkeen, varsin yksimielisiä tulkinnoissamme. Tarkkaavainen lukija saattaa kuitenkin havaita pieniä vivahde-eroja, jotka toivoaksemme eivät kuitenkaan ole häiritseviä. Esitystapamme eroavat tosistaan sen verran, että lukija voinee helposti havaita, kumpi on kulloinkin tekstin tuottanut.

Haluamme kiittää kaikkia niitä tahoja, jotka ovat auttaneet meitä tämän tutkimuksen toteuttamisessa ja painoasuun saattamisessa. Kiitämme taloudellisesta tuesta, jota Kirkon tutkimuskeskus on tutkimukselle antanut. Apurahan lisäksi olemme saaneet käyttää hyväksemme keskuksen laitteistoa, joka oli sekä taloudellisesti että käytännöllisesti suuri apu. Kiitämme Tuuli J. Lehtistä, joka litteroi nopeasti ja tarkasti yksinkertaisella äänitystekniikalla syntyneet, paikoin vaikeaselkoiset keskustelujen nauhoitukset. Kiitämme Ari Jääskeläistä, joka on arvokysymyksiin perehtyneenä tutkijana käynyt läpi käsikirjoituksemme ja esittänyt useita varteenotettavia huomautuksia. Kiitokset myös kaikille muille työtämme kommentoineille, kritikoineille ja muuten sitä edistäneille ihmisille. Ja ennen kaikkea kiitämme tutkimusjoukkoa, niitä kolmeatoista, joita emme keskinäisen sopimuksen mukaisesti mainitse oikeilta nimiltään.

Tutkimuksen esittely

Luonteva kaupunki

Julkisessa keskustelussa puhe luontoarvojen huomioon ottamisesta näyttää jakavan kansalaiset kahteen ryhmään. Toiset korostavat asioiden järkevää hoitamista pitäen etusijalla yhdyskuntien kasvua, taloudellista toimintaa ja yhteiskunnan palveluja. Toiset taas haluavat mukaan luontoarvojen säilyttämisen vähintään yhtä tärkeänä. Tähän liitetään usein kaikki kestävän kehityksen puolet: ekologinen kestävyys, rakennetun kulttuuriympäristön säilyttäminen, taloudellinen kestävyys ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus, erityisesti kansalaisten laajan osallistumisoikeuden muodossa. Kamppailua käydään esimerkiksi kaupunkien ja rantojen maankäytön kaavoituksesta, johon uusi maankäyttö- ja rakennuslaki on tuonut kestävän kehityksen vaatimukset entistä voimakkaampina. Keskustelu ja kirjoittelu saavat usein katkeria, ivallisia, halveksuvia tai ainakin toisten vaikuttamia ihmetteleviä piirteitä. Jotkut näkevät painajaisia liito-oravan papanoista, toiset taas näkevät vastapuolen risteytyneeksi henkilöautonsa kanssa, toiset vetoavat parlamentaarisen demokratian varjelemisen puolesta, toiset vaativat demokratian laajentamista. Vastakkainasetteluja on monia. Silti kantaa ottavien sanoista voi heijastua todellinen huoli yhteiskunnan kehityksestä

ja ihmisen hyvinvoinnista jota suotaisiin toisillekin. Eikä kestävä kehityksen periaatetta ole julkisesti kiistetty.

Mikä voisi selittää noin erituumaisia arvomaailmoja? Onko niitä vain kaksi toisensa poissulkevaa vai kokonainen elämänarvojen kirjo? Sekoittuvatko käytännöllis-taloudelliset arvot luontoa ja osallisuutta painottavien arvojen kanssa myös samojen ihmisten maailmankuvassa? Me halusimme tutkimuksen avulla löytää vastauksia näihin kysymyksiin, joita arvelimme avautuvan vielä lisää työn edetessä.

Tiivistimme kysymykset kolmeen alla mainittuun ja rajasimme tutkimuksen Tampereen kehittämistä pohtivien, mahdollisimman monenlaisia kansalaisia ja elämän aloja edustavien ihmisten ajatusten tutkimiseen:

- millainen tamperelaisten mielestä on hyvä kaupungin ja luonnon suhde
- mitä he ajattelevat asukkaiden mahdollisuuksista suoraan vaikuttaa osallisina kaupungin asioihin ja
- miten dialogi, vuoropuhelu toimii yhteisymmärryksen välineenä

Vastauksista ajattelimme syntyvän sellaisen kokonaisuuden, jonka nimeksi sopisi *”Luonteva kaupunki”*. Halusimme selvittää, millainen eri osallistujien mielestä on luonteva elinympäristö kaupungissa. Elinympäristö koostuu kaupunkilaisista ja heidän taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta toiminnastaan, kaupungissa elävistä eläimistä ja kasveista eli eliöistä, rakennetusta ympäristöstä, maisemasta ja luonnon ekosysteemien perusedellytyksistä, kuten vedestä, ilmasta, lämmöstä, valosta ja äänistä. Koska me molemmat olimme toimineet jo aikaisemminkin tätä aihepiiriä käsittelevissä tamperelaisissa projekteissa, oli käytännöllistä ottaa tutkittavaksi ryhmä tamperelaisia, rakennuslain mukaisten osallistajien edustajia. Toisin kuin aidossa tilanteessa ryhmällä ei kuitenkaan ollut konkreettista suunnittelukoh-

detta, vaan se sai paneutua kaupungin kestävän kehityksen¹ yleisiin perusteisiin. Kyselimme ihmisiltä heidän kaupunkiekologisia periaatteitaan ja sitä, miten he elämäkatsomuksensa puitteissa hahmottavat luontevan kaupungin ihanteen.

Tutkimuksen nimessä esiintyvä sana ”luonteva” sisältää itse asiassa kaksi näkökulmaa. Ensinnäkin ajattelemme sitä, mikä olisi kaupungille luonnollista ja luonnonmukaista. Tämä ei välttämättä kaikkien mielestä vaadi runsasta luonnon kirjoa itse kaupungissa, mutta luonnollisuuden vaatimus edellyttää ainakin kannanottoa siihen, millainen on parhaimmillaan luonnon ja kaupungin vuorovaikutus. Pohjimmaltaanhan kaikki elämä, myös ihmisten elämä kaupungissa, on riippuvaista luonnon tarjoamista perusedellytyksistä. Toiseksi luontevuus merkitsee pakkottomuutta, kahlitsevista säännöistä ja ulkopuolisista valtatekijöistä vapaata elämää. On luontevaa olla oma itsensä.

Missä määrin ihminen voi kaupungissa olla vapaa luonnosta? Missä määrin luonto voi siellä olla vapaa ihmisen vallasta? Joidenkin mielestä kaupunki on luonnoton elämänmuoto ainakin luonnon kannalta, ääritapauksissa ihmisenkin kannalta. Siellä nämä eivät voi olla sillä tavoin vapaita kuin olisivat luontevammassa elinympäristössä. Toisten mielestä juuri ekologinen kaupunki tarjoaa parhaan ja vapaimman elinympäristön ihmiselle ja jopa, taaskin ääritapauksessa, varsin monille eliölajeille-

---

¹ Suomen Maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) §1 määrittelee lain yleisen tavoitteen: ”...järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä.” Kulttuurissa rakennusperintö on yksi näkyvä elementti. ”Kestävä kehitys” -käsitteen tällaisessa käytössä heijastuu YK:n ympäristö- ja kehityskomission (ns. Brundtlandin komission) tulkinta oikeudenmukaisesta, luontoa säästävästä, kulttuuriperinnöt ja tulevat sukupolvet huomioon ottavasta talouskasvusta. Ks. World Commission... (1987).

Tässä tutkimuksessa käytettyjä keskeisimpiä käsitteitä on koottu Liitteen 2: ”Käsitteiden selityksiä” hakemistoksi, jossa olemme lyhyesti selostaneet niitä.

kin. Näiden ääripäiden välillä liikkuvat tutkimusjoukkomme ajatukset.

Yritämme hahmottaa tutkimushenkilöiden luontevan kaupungin ihanteet ja niiden taustalla olevat perustelut ja puntaroida näiden molempien merkitystä kaupungin kehittymiselle. Tutkimuksemme luonteesta johtuen olemme saaneet kokoon aineiston, jossa puhuvat kaupungin parasta tahtovat ihmiset. He ovat kiinnostuneita edistämään kestävästä kehitystä siinä väljässä merkityksessä kuin rakennuslakikin edellyttää. Siksi on ymmärrettävää, että mukana ei ole ääriaineiksia, tylästi luonnon piittaamatonta hyödyntämistä tai hävittämistä vaativia sen paremmin kuin ihmiskunnan ja kaupunkien väkivaltaista rajoittamista tai eliminoimista vaativia mielipiteitä.

Tutkimushenkilöt oli valittu edustamaan erilaisia mahdollisten osallisten ryhmiä. Etsimme heidän puheestaan myös ajatuksia osallisuudesta kaupungin asioiden hoitoon. Teimme sen analysoimalla heidän elämänasenteisiinsa liittyviä ihmiskuvia, kuvia toisista ihmisistä yhteistyön osapuolina kaupungin asioiden hoidossa. Noiden kuvien uskomme heijastavan heidän syvempiä ihmiskäsityksiään, niin omasta itsestään kuin toisista.

Eeva-Liisa Manner on sanonut, että ihminen on kotonaan siellä, missä hän ymmärtää ympäristönsä. Tutkimusjoukkomme eri tavoin elinympäristönsä ymmärtävät ihmiset voivat kaikki tuntea olevansa Tampereella kotonaan. Kun he kohtaavat, niin kuin he kohtasivat tutkimuksemme aikana, he voivat rikastuttaa toistensa elämää kertomalla kukin omista ympäristökäsityksistään. Laajasti ottaen he ovat kaikki samalla asialla, ekologisesti hyvää kaupunkia kehittämässä. He vain ymmärtävät tämän tavoitteen monin eri tavoin ja heillä on siihen monia eri peruste-luja.

Vuonna 2000 Suomessa voimaan tullut maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää asukkaiden osallistumista kaupungin kehittämiseen. Lailla yhteiskunta pyrkii luomaan edellytykset hy-

välle elinympäristölle ja edistämään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä. Ne, joita kaupunkisuunnittelun kulloinenkin vaihe koskee, pyritään lain nojalla aktivoimaan tämän yleistavoitteen taakse. Kansalaisen osallistumisen oikeudesta on syntynyt viime vuosina merkittävä joukko muitakin säädöksiä. Periaatteelliselta kannalta merkittävimpiä ovat Suomen uusi perustuslaki ja kunnallislaki. Säädökset pohjustavat uutta vuoropuhelun ja kansalaisvaikuttamisen kulttuuria hallinnossa ja samalla ympäristövaikutusten entistä selvempää huomioonottamista kaikessa päätöksenteossa.²

Uskomme tutkimuksemme merkityksen ulottuvan laajemmallekin kuin vain Tampereelle. Samat ilmiöt ovat tuttuja muuallakin Suomessa ja länsimaissa. Uskomme myös tuloksillamme olevan merkitystä tulevaisuuden trendien hahmottamiselle. Tutkimusnäkemyksellemme on kuitenkin keskeistä johdonmukainen tilannesidonnaisuus, kontekstuaalisuus. Siksi lähestymme aihetta selostamalla ensin kestävän kehityksen ja osallisuuden tähänastista huomioon ottamista Tampereella.

Tässä luvussa selostamme edelleen tutkimuksemme vaikuttaneita aikaisempia haastatteluja ja kansalaiskeskusteluja sekä teemme selkoa tutkimuksemme teoreettisesta viitekehystä ja käytännön toteutuksesta. Seuraavassa luvussa analysoimme tutkimusjoukkomme näkemyksiä luontevasta kaupungista ympäristöetiikan, ihmiskäsitysten ja kaupunkirakenteen näkökulmasta sekä esitämme näitä yhteisesti kuvaavien luontevan kaupungin mallien typologian. Kolmannessa luvussa tarkastelemme tutkimushenkilöitten tapoja perustella näkemyksiään. Tarkastelemme elämänskatsomusten, ihmiskuvien, perustelumuotojen ja

² Säädökset kiteytyvät perustuslain 20§:ssä, josta hallituksen esityksessä (1/1998) sanottiin: ”20 §. Vastuu ympäristöstä. Pykälä sisältää säännöksen kaikille kuuluvasta ympäristöön kohdistuvasta vastuusta (1 mom.). Lisäksi pykälässä säädetään julkisen vallan velvollisuudesta pyrkiä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöön koskevaan päätöksentekoon.”

taustatekijöiden osuutta kaupunkinäkemysten valikoitumiseen. Viimeisessä luvussa teemme johtopäätöksiä osallisuuden, vuoropuhelun ja demokratian merkityksestä ja luonnon rakastamisesta kaupungissa sekä pohdimme, mitkä tekijät edistävät tulevaisuuden luontevan kaupungin kehittymistä.

Kestävä kehitys ja osallisuus Tampereella

Tampereen kaupunginvaltuusto hyväksyi 1994 kaupungin ympäristöpoliittisen ohjelman, jossa oli seitsemän päätavoitetta. Sen johdannossa todettiin, että aikaisempi ympäristönsuojeluohjelma ei ollut kovin kattavasti toteutunut. Koska kunnallisten ympäristöasioiden merkitys korostuisi, lähitulevaisuudessa tarvittaisiin kaupungin koko organisaation sitoutumista hyväksytyihin päämääriin.

Ympäristöpoliittinen ohjelma oli aikanaan varsin edistyksellinen. Siinä pyrittiin ottamaan huomioon niin ekologinen ja taloudellinen kuin sosiaalinen ja kulttuurinenkin näkökulma. Tampereesta haluttiin tehdä ympäristönsuojelun kärkikaupunki, jossa ekologia otettaisiin huomioon yhdyskuntasuunnittelussa, kasvatuksessa ja jätehuollossa. Kaupungin tuli toimia biologisen monimuotoisuuden säilyttämiseksi, vähentää hiilidioksidipäästöjä ja muutenkin turvata terveellinen elinympäristö. Ohjelman myötä päätettiin myös ympäristöasioiden hallintajärjestelmästä, jonka valmistelusta ympäristövalvontavirasto tuli vastaamaan. Kussakin kaupungin hallinnon yksikössä tuli laatia oma ympäristöohjelmansa.

Keväällä 1997 hyväksyttiin Tampereen strategia 2000-luvulle, ”Tampereen tulevaisuus on tiedossa”. Tämä informaatioteknisesti painottunut strategia sisälsi lyhyen maininnan vuoden 1994 ympäristöpoliittisesta ohjelmasta ja sen tavoitteista. Strategiassa todettiin myös, että näiden tavoitteiden toteutumisen

myötä kaupungista tulisi vetovoimainen kaupunki ympäristövastuulliselle teollisuudelle ja ympäristöosaamiseen perustuvalla liiketoiminnalla. Sama vetovoimaisuuden, taloudellisuuden ja kasvun motiivi oli läpikäyvässä piirteessä koko strategiassa. Kestävän kehityksen arvoja korostettiin niissä yhteyksissä, missä niillä voitiin tukea näitä päätavoitteita.

Kestävän kehityksen tulemisesta osaksi kaupungin virallista suunnittelua seurasi ainakin se, että kaupunkilaiset tiedotusvälineiden informoimina yhä enenevässä määrin saivat tietoa kaupungin konkreettisista ympäristökysymyksistä ja alkoivat yksilöinä ja ryhminä yhä aktiivisemmin ottaa niihin kantaa. Tätä prosessia vauhditti osaltaan Tampere-Foorumin perustaminen 1996 puolueettomaksi keskusteluareenaksi. Erityisesti keskustelu vilkastui, kun kaupungin ympäristövalvontayksikön toimesta kesällä 1998 käynnistettiin Tampere 21-prosessi. Se oli osa ”YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssista eli Rion kokouksesta” 1992 ja sitä seuranneesta Aalborgin asiakirjasta liikkeelle lähtenyt maailmanlaajaa Agenda 21-ohjelmien laatimista. Tampereen prosessissa oli kahdeksan toimintaryhmää ja noin 200 henkilöä tekemässä ehdotusta kaupungin kestävän kehityksen ohjelmaksi.

Valtuustokäsittelyä silmällä pitäen ”siistittynäkin” tämä ohjelma oli kaupunkilaisten voimakas kannanotto ympäristövastuun puolesta. Ohjelman ydin oli vuorovaikutuksen periaate, jonka toivottiin luovan uutta, avointa suunnittelu- ja päätöksentekokulttuuria kestävän kehityksen tavoitteluun. Monet tutkimushenkilöttemme esille nostamat kysymyksenasettelut nousivat yleiseen tietoisuuteen tämän ohjelman vaikutuksesta. Tampere 21-ohjelmalla sen laatijat olisivat halunneet korvata vuoden 1994 ympäristöpoliittisen ohjelman, mutta kaupunginvaltuusto ei ottanutkaan sitä käsittelyyn syksyllä 1999, vaan merkitsi sen vain tiedoksi, suosittaen kuitenkin sen tavoitteiden sisällyttämistä kaupungin strategiaan vuosille 2002–2012.

Tampereen ekologiseen kehitykseen liittyvät aiheet olivat yhdeksänkymmentäluvun lopulla ja uuden vuosikymmenen alkaessa esillä monessa yhteydessä. Yleiskaavatyöskentely nosti näkyviin ennen kaikkea vanhojen teollisuusalueitten, Tampellan ja Finlaysonin liittämisen kaupungin keskustarakenteen osaksi. Erityisesti tunteita kuumensi näiden alueiden väliseksi ajoneuvoväyläksi suunniteltu Koskenniskan ajoneuvosilta. Sen vastustajat keräsivät noin 10 000 allekirjoitusta saadakseen aikaan kunnallisen kansalaisäänestyksen, mutta kaupunginvaltuusto hylkäsi ehdotuksen. Taustalla oli myös 1980-luvun lopulta kytenyt hallinnon ja kestävästä kehitystä puolustavien kansalaisten välinen erimielisyys mainittujen teollisuusalueiden kulttuuriperinnön säilyttämisestä, uusrakentamisesta ja Tampellan pilvenpiirtäjäkaavasta, jonka torjumiseksi oli jo tuolloin kerätty adressi kaupungin kulttuurivaikuttajilta.

Yhä useampien kaupunkilaisten mielissä alueet alkoivat näyttää liiaksi taloudelliseen hyötyyn tähtäävän kiinteistönjalostuksen kohteilta, ehkä kaukaistenkin omistajien pelkältä finanssipääomalta, väkinäisten ja keskustan kehittämistä rasittavien liikennejärjestelyjen kustannuksella. Näitä haittoja oli ennakoitu mm. 1980-luvun lopulla kaupungin tukemassa tutkimusprojektissa ”Vanhojen teollisuusalueiden uudelleenkäyttö”. Siinä muun muassa ennakoitiin maankäytön, kaupunkikuvan ja liikenteen aloilla syntyviä ongelmia.

Kaupungin ja keskusta-alueen yrittäjien yhteistyönä toteutettiin 1990-luvun ja 2000-luvun taitteessa ”Centre 1” -projekti, jonka tavoitteena oli kehittää Tampereelle elävä ydinkeskusta, jossa asutaan, käydään kauppaa, käydään työssä, nautitaan kulttuurista ja viihdytään. Keskustan toimintojen lisääminen edellyttäisi sen mukaan rakentamisen tiivistämistä ja joustavia liikennejärjestelyjä. Turvallisuus nousi myös yhdeksi projektin pää-tavoitteeksi. Projektin ideoimista ratkaisuista monet saivat myös suunnittelijoiden ja päättäjien hyväksynnän.

Uuden rakennuslain voimaantulon edellä alettiin sitä jo soveltaa Tampellan ranta-alueen ja Vuoreksen uuden lähiön suunnitteluun. Molempiin perustettiin osallisista valittu ryhmä, joka kävi keskustelua suunnittelijoiden ja päättäjien kanssa alueiden tavoitteista. Tiedotusvälineet ja yliopiston tutkijat seurasivat tapahtumia tiiviisti. Tätä kautta myös monet suunnitelmien yksityiskohdat tulivat kaupunkilaisten tietoon kauan ennen niiden toteutumista. Kaupungin väkiluku kasvoi voimakkaasti vuosikymmenten vaihteessa ja tiivistämiskäytön lisäksi kaupunki katsoi välttämättömäksi suunnitella Vuorekseen uutta suurlähiötä yhdessä Lempäälän kunnan kanssa ja lisäksi ryhtyä kaavoittamaan omallekin alueelleen mm. omakotitontteja.

Ympäristökeskustelu on siis käynyt vilkkaana Tampereella vuosikymmenen ajan.³ Keskustelua leimaa, luonnollisesti, kansalaisten ja heidän järjestöjensä kriittisyys virallisia suunnitelmia ja toteutuksia kohtaan. Varsinkin suunnitelmien tuominen julki ikään kuin annettuina, mahdollisesti joidenkin tahojen kanssa ”sovittuina” ja voittopuolisesti teknis-taloudellista hyötyä tavoittelevina, on herättänyt tyytymättömyyttä. Toisaalta yhä avoimemmaksi käyvä keskustelu on myös nostanut vaikeat kysymykset esiin yhä varhaisemmassa vaiheessa. Moni asia on myös aikaa myöten korjaantunut tai ainakin huomattavasti parantunut, kuten veden ja ilman puhtaus ja jätehuolto. Kaupungin hallintoelimissä suhtaudutaan vakavasti liikenteen kehittämistarpeeseen. Joukkoliikenteen osalta tutkitaan muun muassa sisäisen raideliikenteen mahdollisuutta ja suuria väyläratkaisuja. Kevyen liikenteen osalta keskustaan kävely- ja pyöräilyolot ovat jatkuvan kehitystyön, joskin myös kritiikin kohteena. Kaupungin suunnitelmien, talousarvioiden ja strategioiden valmistelu-

---

³ Elävän kuvauksen ympäristökysymyksen historiallisesta taustasta ja esiin murtautumisesta Tampereella 1959–1995, antaa Markus Laineen ja Lasse Peltosen ”aseveliakselia” ja ympäristön politisoitumista käsittelevä väitöskirja. Laine & Peltonen 2003.

prosessiin kuuluu nyt itsestään selvästi tiedotus- ja keskustelumahdollisuuksien järjestäminen asukkaille. Kansalaisjärjestöjen vaatima vuorovaikutteisuus on näin käynnistynyt ainakin alkeismuodossaan.

Uusin, vuosiksi 2002–2012 hyväksytty Tampereen strategia, ”Kaikem paree Tampere”, sanoo jo paljon otsikkosivullaan: ”Tampere on kestäväällä tavalla kasvava kansalaisten tietoyhteiskunta ja osaamisen keskus.” Strategiatyön johto oli ilmoittanut pitävänsä Tampere 21-ohjelmaluonnosta yhtenä ohjenuoranaan kautta valmistelutyön. Strategian mukaan kaupungin toiminta perustuu rohkeaan aloitteellisuuteen, laajaan verkottumiseen ja seutuyhteistyöhön.

Vähitellen kestävä kehityksen ekologiset painotukset ovat tulleet mukaan suunnitteluun, kuitenkin syrjäyttämättä aikaisempia tavoitteita, vetovoimaa, kasvua ja vaurastumista. Turvalisuus, ekologinen ”jalanjälki” ja viheralueiden määrä ovat mukana ympäristön tilaa mittaavina tekijöinä. Strategian muidenkin osa-alueiden puitteissa aiotaan ottaa huomioon ekologiset vaikutukset ja toimia ekologisen hyvinvoinnin parantamiseksi. Strategiassa todetaan, että ”ekologinen kestävyys on kestävä kehityksen tärkein tekijä, sillä maapallolla on rajallinen kyky sietää ihmisyhteisöjen aiheuttamaa luonnonvarojen kulutusta ja haitallisten aineiden päästöjä”. Uutta strategiassa on myös se, että vuosittain kaupungin toimintakertomuksen yhteydessä arvioidaan, miten tavoitteet, myös ekologiset eikä vain ekonomiset, on saavutettu. Vuosittain asetetaan myös uudet tavoitteet.

Haastatteluja ja kansalaiskeskusteluja

Tämän tutkimuksen taustahistoriaan kuuluu myös se aikaisempi toiminta, jossa me tutkijat olemme olleet Tampereen ympäristökysymysten parissa. Selostamme seuraavassa kahta eniten

vaikuttanutta kokemustamme, tutkimusprojektia nimeltä Ekopolis ja kansalaiskeskustelujen areenaa nimeltä Tampere-Foorumi.

Suomen Akatemian ja Tampereen yliopiston tutkimusprojektissa ”Ekopolis-ekologinen kaupunki” (1993–1996) Seppo Kjellberg toteutti kaksi empiiristä tutkimusta, jotka ovat osaltaan antaneet alkusysäyksen tällekin tutkimukselle.⁴

Ensimmäisessä tutkimuksessa tarkasteltiin neljän suomalaisen yhdyskuntasuunnitelman, Helsingin Vuosaaren, Keravan Ahjon, Tampereen keskustan ja Tampereen Hiidenkiven ympäristöarvoja. Tutkija kävi kriittisesti läpi uusimmat suunnittelu-dokumentit ja haastatteli kunkin suunnitelman kohdalla muutamia avainhenkilöitä. Viime vuosikymmenen alun taloudellinen lama leimasi suunnitelmia sikäli että niiden toteutuminen viivästyi merkittävästi, lukuun ottamatta Hiidenkiven pientä ”ekologista” rivitaloaluetta Tampereen Olkahisten esikaupunki-alueella.

Tutkimuksen havainnot osoittivat muun muassa, että ne kaksi projektia, Ahjo ja Hiidenkivi, jotka olivat nimenomaan julistautuneet ”ekologisiksi”, sulkeutuivat melko vaihtoehdottomiksi ja tavanomaisiksi sen jälkeen kun oli käynyt ilmi, että niiden oli pakko paljossa tinkiä päämääristään. Tässä on nähtävissä jotain siitä Michel Foucault’n ja muiden huomiosta, että moninaisuuden hylkääminen pahimmillaan johtaa kansalaisyhteiskunnan vaarantumiseen.⁵ Sen sijaan Vuosaaren ja Tampereen keskustan ympärillä kävi ja käy yhä vilkas keskustelu, jonka osapuolina on myös eri tavoin ympäristökysymyksiin suhtautuvia vaikuttajia ja muita kaupunkilaisia. Tästä oli vedettävissä se johtopäätös, että todellinen kestävä kehitys edellyttää pitkäjänteistä ja avointa keskustelua. Tämä puolestaan johti ensimmäi-

---

⁴ Kjellberg 1996 ja 1997.

⁵ Helena Leinon mukaan. Leino 2001, .53.

siin ajatuksiin kaupunkifoorumin käynnistämisestä eurooppalaisten esikuvien mukaisesti myös Tampereelle.

Kjellbergin ensimmäisen tutkimuksen neljästä tutkimuskohteesta kaksi sijaitsi siis Tampereella. Oli siten luontevaa jatkaa tutkimuksia löytynneiden suuntaviivojen mukaan nimenomaan Tampereen keskustaa ja yleensä Tamperetta kokonaisuutena koskevilla selvittelyillä. Tutkijan pyrkimyksenä oli ollut löytää yhteistä, kestävää ympäristömoraalia edustavia arvoja, jotka olisivat kaiken ekologisen suunnittelun pohjana. Osoitautui kuitenkin että myös ekologinen, hyvää ympäristösuhdetta etsivä suunnittelu perustui erilaisiin, toisensa poissulkeviin malleihin, ihmiskeskeisiin ja ei-ihmiskeskeisiin. Kjellbergin toisen Ekopolis-tutkimuksen käynnistyessä tämä havainto oli lähtökohtana ja tutkimuksen tavoitteena oli syventää tämän eron ymmärtämistä empiirisen, dialogeihin perustuvan metodin avulla. Kaavamaisesti kuvaten lähtökohtana olleet mallit erosivat toisistaan seuraavalla tavalla:

<i>Ihmiskeskeinen kaupunki</i>	<i>Ei-ihmiskeskeinen kaupunki</i>
kaupunki on kuin koneisto luonto on ihmistä varten talouskasvu on tärkeintä asiantuntijavalta riittää yksilön vapaus on perusarvo	kaupunki on kuin elimistö luonto ja ihminen ovat yhtä oikeudenmukainen jako on tärkeintä käyttäjien valtaa on lisättävä kaikkien yhteys on perusarvo

Kjellbergin jälkimmäisen tutkimuksen luonnetta määräsi tämä kaksinaisuus ja vakuuttuneisuus siitä, että avoin keskustelu on ainoa tie ylittää ne yksinkertaistukset ja suoranaiset vihollisuudet, joita ”ihmiskeskeisen” ja ”ei-ihmiskeskeisen” kaupungin asemiin linnoittautuminen aiheuttaa. Sen vuoksi toisten näkemyksiä kunnioittavaa dialogia kokeiltiin pienissä puitteissa tässä Tampereen keskustan suunnitteluun keskittyneessä tutkimuk-

sessä. Tavoitteena oli saattaa jyrkästikin eri kannalla olevat ihmisryhmät avoimeen vuorovaikutukseen. Ympäristöpäämääriin liittyviä mielipiteitä koetettiin sekä analysoida että syventää käymällä dialogeja kahdeksan eri kansalaistahoja ja vaikuttajaryhmiä edustavan pienryhmän sisällä ja lopuksi näiden ryhmien valitsemien edustajien kesken. Tutkimuksessa käydyillä keskusteluilla ei pyritty kompromisseihin, eikä niillä ollut yhteyttä mihinkään ajankohtaiseen suunnittelutehtävään, vaan keskusteltiin lähinnä periaatteiden tasolla.

Siitä huolimatta että tutkimuksen menetelmälliset tavoitteet eivät kokonaan toteutuneetkaan – tutkimushenkilöt kyllä keskustelivat avoimesti oman viiteryhmänsä puitteissa, mutta ryhmien välinen dialogi ei sen sijaan ollut kovin vuorovaikutteista – niin dialogien käymisestä oli eräitä selkeitä tuloksia. Aikaisemmin mainittu kahtiajako ihmiskeskeisen ja ei-ihmiskeskeisen käsitystavan välillä sai runsaasti lisävalaistusta. Eräissä asioissa kahtiajako korostui, toisissa taas oltiin lähellä yksimielisyyttä.

Yksi selvä erottava asia oli suhtautuminen kasvuun. Talouden ja kulutuksen kasvu oli toisille hyvän elämän välttämätön edellytys, toisille ekologisten ongelmien varsinainen syy. Suhtautuminen väestön kasvuun kaupungissa jakoi tutkimushenkilöt miltei yhtä jyrkästi. Tutkimus myös vahvisti edellisen tutkimuksen jo esiin nostamaa olettamusta, että hallinnon ja taloudellisen vallan edustajat ovat voimakkaammin kasvuvaltaisen ja ihmiskeskeisen ympäristöetiikan kannalla kuin muut. Tämän perusteella otimme samankaltaisen lähtöoletuksen mukaan myös Luonteva kaupunki -tutkimuksen kyselylomakkeita laatiessamme.

Myös keskustan liikennettä koskevissa keskusteluissa vahvistui kuva kahtia jakautuneista arvoista. Yksityisautoilua puolustivat ihmiskeskeisen kaupungin edustajat enemmän kuin ei-ihmiskeskeisen. Sama jako koski myös suhdetta suunnitteludemokratiaan. Ei-ihmiskeskeisesti argumentoivat tutkimushenki-

löt olivat enemmän paikallisen, laajennetun demokratian kannalla kuin ihmiskeskeisesti ajattelevat, jotka taas puolustivat asiantuntijavaltaa vähän useammin.

Tavoitteita, joista vallitsi varsin suuri yksimielisyyttä olivat esimerkiksi kaupunkirakenteen tiivistäminen, kaupungin ja luonnon välisen kompromissin välttämättömyys ja kaupungin esteettinen elävyys. Tampereen tulevaisuuteen suhtauduttiin yleensä optimistisesti. Useimpien tutkimushenkilöitten ihmiskäsityksissä sekä yksilön vapaudella että yhteisöllisyydellä oli korkea arvo. Eri ihmiset toki tarkoittivat hieman eri asioita näillä päällisin puolin yhteisillä päämäärillä.

Kokonaisuutena ottaen tutkimus lisäsi uskoa siihen, että avoimet ja rakentavat keskustelut kaupungin ekologisista suuntaviivoista ovat edelleenkin mahdollisia ja suositeltavia. Eräs selitys tälle myönteisyydelle lienee se, että tutkimushenkilöistä valtaosa oli tehnyt jopa vuosikymmeniä työtä saman yhteisön, Tampereen, kehittämiseksi. Heillä oli myös varsin realistinen käsitys siitä, mikä on Tampereella poliittisesti mahdollista.

Syksyllä 1996 Tampereen Vanhalla kirjastotalolla pidettiin kaupunkifoorumi-seminaari. Sen järjesti Tulevaisuuden tutkimuksen seuran paikallistoimintaryhmä, jonka vetäjänä Raimo Kanerva toimi. Tilaisuudessa todettiin, että edustuksellisen demokratian keinojen lisäksi tarvitaan yhä enemmän kansalaisten suoraa vaikuttamista oman elinympäristönsä asioiden hoitamiseen. Toisaalta hallintokin tarvitsee yhä enemmän kansalaisten osallistumista. Kävi ilmi, että kaupungin ympäristövirastossa oli vireillä suunnitelmia osallistumisen lisäämiseksi, jota kansainväliset sopimuksetkin siis edellyttivät, ja että se oli valmis tekemään osuutensa kaupunkifoorumin käynnistämiseksi. Erityisesti viraston ympäristövalvontayksikön ohjaus ja tuki ovatkin sittemmin olleet korvaamattomia foorumitoiminnalle.

Seurasi kehittelyn vaihe. Avoimissa keskustelutilaisuuksissa pohdittiin sopivia toimintamuotoja, pelisääntöjä ja organisaatiota. Vakiintui käsitys, että foorumin tuli olla avoin kaikille mielipiteille, kansalaisryhmille, hallinnon edustajille, etupiireille ja asiantuntijoille ja että kaikkien tulisi esiintyä foorumilla yksityishenkilöinä. Myös virallisia ”altavastaajia” tarvittaisiin. Paras ta olisi kulloinkin mahdollisimman monipuolinen osallisten edustus. Tilaisuuksista ei lähetettäisi allekirjoitettuja vetoomuksia, vaan julkisuuden ja paikalla olleiden asianomaisten kautta näkemykset olisi toimitettava oikeisiin osoitteisiin.

Foorumin toiminnassa mukana olleiden piirissä on pidetty pääsääntönä, että osallinen voi olla jokainen asukas joka kaupungissa kokee asian omakseen. Foorumille ei ole haluttu valita virallisia edustajia, toimihenkilöitä tai sääntöjä sen avoimuuden ja mukautumisen tarpeen korostamiseksi. Toiminta on vapaaehtoista talkootyötä, jonka järjestelyissä kuitenkin kaupungin suotaisiin avustavan – tuottaahan foorumi lainkin edellyttämää aineistoa suunnittelulle ja päätöksenteolle ja on siten hallinnon resurssi.

Foorumi järjesti vuodesta 1997 lähtien useita keskusteluja mm. keskustan suunnittelusta, siltojen rakentamisesta ja liikenteen järjestelystä. Niiden tuloksena on saatu käyntiin asukkaiden ja hallinnon yhteistyötä mm. liikennesuunnittelussa ja kaavoituksessa. Lukuisia yhteenvetoja on tuotettu asukkaiden mielipiteistä ja ehdotuksista ajankohtaisissa asioissa.

Foorumin piirissä kehkeytyi myös ajatus tutkia ja kehittää kansalaisten osallistumista sähköisessä tietoverkossa. Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikön tutkimusprojektit ovat olleet avainasemassa. Niissä on tehty yhteistyötä myös kaupungin tiedotusyksikön ja virastojen kanssa, joilla on muutenkin ollut kehitteillä laaja järjestelmä hallinnon ja kansalaisten sähköiselle viestinnälle. Tutkimusyksikön ja foorumin yhteisvoimin

on saanut alkunsa kattava sähköisen julkisuuden tapahtumakenttä:

Mansetori kokoavaksi Tampereen julkisen keskustelun areenaksi, jolla kaupunkilaiset voivat olla sisällöntuottajia, keskustelijoita ja vaikuttajia kotikaupunkinsa asioissa. Mansetorin erillisiä osia ovat

*Mansefoorum*i erityisesti hallintoon suunnatun vuoropuhelun osallistujille,

Manseyhteisöt-kokonaisuus eri kaupunginosien omien verkkosivujen tuottamista, ylläpitoa jakeskinäistä yhteydenpitoa varten sekä

Mansemedia keskustelua herättävänä verkkolehdenä tampereelaisten arjesta.

Yhteistyön tuloksena on syntynyt myös ”Paperifoorumi”-lehti osallisten ääntä kantavana keskustelupaikkana. Ympäristöviraston tuella toteutettiin kunnallisvaalien yhteydessä vaalikonehanke. Sen avulla vedettiin ehdokkaita ja äänestäjiä vertailemaan omia näkemyksiään kestävän kehityksen toteuttamisesta Tampereella. Vaalikone sai palkinnon ympäristöministeriön järjestämässä ympäristöteko-kilpailussa.

Kaupunkifoorumin luonteeseen kuuluu julkisuus. Lehdistö, radio ja televisio ovat avainasemassa kansalaiskeskustelun toteuttamisessa. Vaikka aktiivit osallistujat olisivat usein toivoneet tiedotusvälineiltä vielä vahvempaa tukea, julkinen keskustelu on kuitenkin lisääntynyt ja edistänyt osallisuutta. Ratkaiseva sysäys näyttää tulleen kesäkuussa 1999 Koskenniskan ajoneuvosillan tarpeellisuudesta järjestetyn keskustelutilaisuuden myötä. Tuolloin korostui asetelma ”osalliset vastaan hallinto” vielä kehittymättömien vuoropuheluvalmiuksien vallitessa. Keskustelu on

jatkunut, lisääntynyt, saanut lisää vuoropuhelun luonnetta ja siitä kiinnostuneiden joukko on laajentunut. Kaupunki ja foorumi ovat yhteistyössä järjestäneet keskustelutilaisuuksia yhteisestä vuoropuhelu- eli osallisuusmallista ja kaupungin valmis-teilla olevasta strategiasta. Kaupungin strategia-asiakirjassa ja valtuutetuille tehdyissä kyselyissä on näkynyt pyrkimystä kuunnella asukkaita suunnittelussa ja päätöksenteossa. Uusi vuoropuhelukulttuuri on orastamassa.

Tutkimuksen lähtökohtia

Tutkimuksellamme on monta näkökulmaa; se on monitieteinen. Jo edellä asettamamme kolme tutkimuksen pääkysymystä edellyttävät useiden tarkastelutapojen yhtäaikaista käyttämistä. Omat koulutustaustamme aiheuttavat myös tiettyjä painotuksia. Raimo Kanerva on yhteiskuntatieteilijä ja Seppo Kjellberg teologi. Näiden lähtökohtien pohjalta olemme tässä tutkimuksessa – yhdessä ja erikseen – toteuttaneet käyttäytymistieteellistä ja sosiaalieettistä tutkimusotetta.

Merkittävältä osalta on ensinnäkin kysymys ympäristöetiikasta. Moraalin tutkimus eli etiikka tarkastelee käyttäytymisen yhteyttä elämäntapaan, arvoihin ja normeihin. Ihminen ei luo ainoastaan yksilöllisiä arvojärjestelmiä, vaan hän pyrkii myös kehittämään yhteisöjään ihanteidensa mukaisiksi. Tätä ajattelun ja päätöksenteon aluetta tarkastelee käytännöllinen yhteiskuntafilosofia, jota teologisen etiikan tiedeperinteessä nimitetään sosiaalietiikaksi. Ympäristöetiikassa on kyse eräästä yhä keskeisemmäksi muodostuvasta sosiaalietiikan alueesta.

Yksi aihepiirimme peruskäsite on ekologia, eli kuten biologin määrittelee, eliöiden ja eliöpopulaatioiden vuorovaikutus muiden eliöiden ja muun ympäristönsä kanssa. Kyse on ekologiassa siitä, miten esimerkiksi eläin vaikuttaa ympäristöönsä ja

miten se toisaalta on riippuvainen ympäristöstään. Pohjoismaisissa tiedeyhteisöissä käytetään *humaaniekologian* käsitettä kun halutaan rajata ekologia-aihe koskemaan nimenomaan eläintä nimeltä ihminen. Silloin otetaan erityisesti huomioon sellaiset ihmisen kehittämät ja rakentamat systeemit kuin maanviljelys, liikenne, energiatuotanto ja kaupunki. Ne ovat samanaikaisesti sekä ihmisen vaikutusta ympäristöönsä että muodostavat – luonnon ohella – ympäristön, josta ihmiset ovat riippuvaisia. Tutkimuksemme sijoittuu näin myös humaaniekologian piiriin. Inhimillinen rakennelma nimeltä kaupunki muodostaa ekologisen ympäristön sekä ihmisille että lukemattomille muille eliölajeille.

Etiikassa on kauan vaikuttanut yksipuolinen ajattelutapa, joka rajaa moraaliset ja eettiset asiat koskemaan vain ihmisten välisiä suhteita, olivat ne sitten yksilöllisiä tai yhteisöllisiä. Viimeaikaisessa, ympäristöetiikan taholta esitetyssä kritiikissä tätä etiikan ymmärtämistapaa on ruvettu nimittämään *humaanietiikaksi* vastakohtana kokonaisvaltaiselle etiikalle, johon myös ympäristöetiikka sisältyy.⁶ Humaaniekologian puitteissa toteutettu ympäristöeettinen tarkastelu joutuukin luopumaan tästä humaanieettisestä rajoituksesta. Ihmislajin ekologiaa on tietenkin tarkasteltava etiikankin yhteydessä koko laajuudessaan, sekä suhteessa ihmisiin että suhteessa kaikkeen muuhun ympäristöön.

Kaupunki on ihmisten rakentama, enemmän tai vähemmän suunnitelmallinen elinympäristö. Samalla se on ihmislajin habitatti eli se ympäristö, jossa tämä laji elää, tai yksi niistä biotoopeista, elinympäristötyypeistä, jotka ihminen on valinnut itselleen. Ihmislajiahan esiintyy myös muualla kuin kaupungeissa. Ihmisen luomuksena kaupunki on paitsi sosiaalinen järjestelmä myös taloista, teistä, kaduista, silloista, puistoista jne. koostuva

---

⁶ Ks. Stenmark 2000, 20–26.

rakennettu ympäristö. Siellä elävien ihmisten sekä muiden eliöiden hyvinvointiin vaikuttavat monet ihmisten toteuttamat taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset teot. Ihmisen koko toiminta tekniikkansa ja tietämyksensä avulla sekä vaikuttaa ympäristöön että on riippuvainen ympäristöstä. Varsinkin sellaisessa populaatiotihentymässä kuin suurkaupungissa yksilön kehittämät ympäristösuhteet merkitsevät vähemmän kuin kollektiivisesti rakentuneet ratkaisut. Ympäristöetiikka onkin kaupunkioloissa ensisijaisesti sosiaalietiikkaa.

Pyrimme tässä tutkimuksessa varaamaan tilaa sellaiselle käsitykselle kestävästä kehityksestä, joka Brundtlandin komission määritelmän tavoin koskee ekologista, taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä. Koska oletimme että ekologiset kaupunkikäsitteet ovat yhteydessä erilaisiin ihmiskäsityksiin, moraalisiin näkemyksiin ja elämäntapoihin, asetimme kysymyksiä, joiden oletimme antavan tietoa siitä, miten nämä vastaajien ajatuksissa kytkeytyvät toisiinsa. Aikaisempien elämäntapojen tutkimusten ohjaamina emme kuitenkaan odottaneet tutkimushenkilöiltä ehjiä, johdonmukaisia näkemyskokonaisuuksia. Siksi koetimme kysyä myös mahdollisia muita arvovalintoihin vaikuttaneita tekijöitä.⁷ Tutkimuksen monivaiheisuuden takia on tällä kerralla ollut myös mahdollista tämentää kysymyksiä tutkimuksen kestäessä.

Toisistaan erottuvat käsitykset ihmisen ja luonnon suhteesta, toisaalta ihmiskuvan, toisaalta moraalisen näkökulmasta, ovat edelleenkin tutkimuksemme peruskivi. Nyt kuitenkin tavoitellamme vähän vivahteikkaampaa kuvaa kuin pelkkää kahtiajakoa ihmiskeskeisiin ja ei-ihmiskeskeisiin näkemyksiin. Tarkastelemme yksityiskohtaisemmin tutkimushenkilöiden ympäristöetiikan ihmiskeskeisyyttä (antroposentrisyyttä), luontokeskeisyyttä (ekosentrisyyttä) ja kokonaisvaltaisuutta (holismia). Käytämme poh-

---

⁷ Vrt. Kurtén 1997, 34–35, 57–63.

jana ruotsalaisen sosiaalieetikon Mikael Stenmarkin hyvin selkeää esittelyä tästä aiheesta.⁸ Hän selostaa siinä sekä ihmiskeskeisten että eri tavoin luontokeskeisten perusratkaisujen kirjoja.

Kun puhutaan ihmiskeskeisyydestä ja luontokeskeisyydestä ympäristöetiikassa, on huomattava, ettei silloin tarkoiteta kokonaista maailmanselitystä, jonka mukaan ihminen tai luonto olisi jotenkin kaiken olemassa olevan keskus. Sillä tarkoitetaan ainoastaan moraalin arvoperustaa, sitä, arvioidaanko hyvä ja oikea sen mukaan onko se hyvää ja oikeaa ihmiselle, vai sen mukaan onko se hyvää ja oikeaa luonnolle, jollekin sen osalle tai kokonaisvaltaisesti tulkitulle maailmalle. Toinen tutkimuksemme pääkysymys koskee asukkaitten osallistumista sekä ympäristöä koskevaan että muuhun suunnitteluun ja päätöksentekoon. Merkittävä tavoite, joka tuli ilmi esimerkiksi Agenda 21 -työskentelyssä, on lisätä kaupunkilaisten valtaa oman ympäristönsä kehittämiseen.

Ihmisen ja luonnon suhde ja ihmisen toiminta tekniikan hyväksikäyttäjänä tuossa suhteessa on saanut lukuisia erilaisia tulkintoja. Luonto ihmisjärjen alistamana elementtinä on sisään rakentuneena vahvasti kulttuurissamme. Manuel Castellsin mukaan sosiaalinen toiminta on aiemmin pohjautunut ensi sijassa ihmisen ja työn riippuvuuteen luonnon materiaalisista edellytyksistä. Luonto hallitsi kulttuuria. Uusi aika ja industrialismi vapauttivat ihmisen luonnon kahleista, mutta saattoivat hänet itse harjoittamansa luonnon pohjattoman hyväksikäytön orjaksi. Teknologia- ja tietoyhteiskunta- kulttuurin vallatessa alaa lähestytään jälleen kerran aikakautta, jossa kulttuuri irtautuu luonto-suhteesta ja alkaa peilautua enemmänkin edelliseen teknologian kulttuurikauteen. Aikakausien saatossa ”luonto” syrjäytyy tekniikan rasittamana siihen mittaan, että se joudutaan pitämään hengissä erityisin suojelutoimin. Tämä luonnon ja

---

⁸ Stenmark 2000.

kulttuurin suhteen uusi malli muuttaa myös käsitystämme kestävästä kehityksestä.⁹

Olemme tarkastelleet tutkimusta kehitellessämme luontokäsitystä ja ihmiskäsitystä toisistaan riippuvaisina ilmiöinä. Vallitsevaa tietoyhteiskunta-kulttuurin vaihetta luonnehtii tietoteknistä työtä tekevien piirissä havaittu ontto ihmiskäsitys: Tietojärjestelmiä tuottavien ammattilaisten puheessa ihmisellä ei ole omaa, yksilöllistä sisältöä, hän on vain todellisuudesta poimittu järjestelmätyön mekaaninen alkio, jonka on käyttäydyttävä kuin muutkin järjestelmän osat. Järjestelmiä kehitetään yksittäisestä ihmisestä riippumattomiksi, järjestelmään sopeutuminen on hänen persoonansa ja elämänsä arviointiperusta. ”Käyttäjä” ja ”asiakas” ovat yhden vuosikymmenen kuluessa muuttuneet tar koittamaan tavallisesti jotakin organisaatiota. ”Loppukäyttäjä”, ihmisyksilö, on tässä kielenkäytössä puolestaan usein kuin asiantunte maton, yhteistyösapuoleksi huonosti sopiva ja mahdollisesti järjestelmän häirikkö.¹⁰ Esimerkistä käynee uusien junanvaunujen ulkosivun näyttöruutu. Se on pieni ja valonheijastuksilta vaikea lukea vähänkin sivusta tai junan liikkuessa asemalaiturin viertä. Heikkonäköinen on erityisesti vaikeuksissa. Ja näyttöhäiriötä on mahdotonta korjata junan ollessa liikenteessä. Paradoksaalisesti ihmisjärki pyrkii siis alistamaan sekä luontoa että ihmistä – käärme syö häntäänsä?

Tässä tutkimuksessa olemme kiinnostuneita myös täysin vastakaisesta näkemyksestä. Luontokeskeisen etiikan seurauksena sekä lainsäädännössä että ihmisten asenteissa on nähtävissä muutos: Luonto voidaan käsittää myös ihmiskunnan kumppaniksi. Se on silloin osapuoli, joka on otettava eettisesti huomioon, vaikka sille ei voidakaan asettaa moraalisia velvoitteita. Tämän

⁹ Castells (1996, 477)

¹⁰ Eriksson & Vehviläinen 1999, . 99–109.

suuntaista muutosta kulttuurissamme voisi täydellä syyllä nimittää paradigman muutokseksi.¹¹ Paitsi että tämä muutos moraalikäsitysten tasolla merkitsee siirtymistä humaanietiikasta ympäristöetiikkaan, se saa myös tukea biologisen ihmiskuvan yleistyemisestä. Ihminen käsitetään biologisesti yhdeksi eläimeksi toisten joukossa. Tämä perustelee muiden kohtelemista tasaveroisempina itsemme kanssa.

Ihmiskuva ja luontokäsitys kytkeytyvät toisiinsa muun muassa sen kautta, miten kummassakin ”toinen” eli kristillisen perinteen ”lähimmäinen” ymmärretään. Onko hän (tai luontokappaleen kyseen ollen se) autenttinen subjekti vai pikemminkin kohde ellei peräti väline? Tutkimustuloksemme todistavat tämän kysymyksen saavan käytännössä toisistaan jyrkästikin poikkeavia vastauksia.

Miksi ihmiset ajattelevat niin eri tavalla? Yksi mahdollinen selitystapa aineistossa esiintyvien näkemysten moninaisuudelle on deterministinen, kohtalonomainen. Ihmiset ikään kuin toteuttavat jo lapsesta asti kertyneitä sosiaalisia käsikirjoituksiaan. Siksi, että he kuuluvat tiettyyn sukuun, ammattikuntaan, taloudelliseen intressiryhmään tai sosiaaliluokkaan, heidän on ikään kuin pakko tavoitella juuri sitä mitä tavoittelevat. Erilaiset aatteelliset selitykset kunkin omille tavoitteille olisivat silloin vain kulttuurin vaatimaa silmänlumetta, naamiointia raadollisille intresseille, jotka eivät kuitenkaan muuksi muuttuisi, sanoipa järki tai sydän noiden aatteiden paikkansapitävyydestä mitä tahansa. Tällainen mahdollisuus on tietenkin otettava huomioon vastauksia analysoitaessa.

Seuraamme kuitenkin lähtökohdissamme toista linjaa. Se edustaa uskoa ajattelevaan ja tahtovaan ihmiseen. Sen mukaan ihminen pystyy, tilanteen niin vaatiessa, myös toimimaan omi-

---

¹¹ Muun muassa ruotsalaiset tutkimukset antavat myös tilastollista tukea tälle oletukselle. Etenkin nuoret, koulutetut ikäluokat ovat luontokeskeisempiä kuin vanhemmat ikäluokat. Uddenberg 1995.

en välittömien tarpeittensa vastaisesti, ja halutessaan hän voi irtautua jopa omasta sosiaalisesta viiteryhmästään. Tällaisen ihmiskuvan vallitessa on mielekäästä puhua *moraalista*, ihmisen kyvystä tehdä valintoja hyvän ja pahan välillä. Samoin tulee mahdolliseksi tietoinen yhteisöllisyys, yksilöiden ja ryhmien yhteiselo arjen olosuhteissa. Toisaalta, tietoisesti elämäänsä ohjaava ihminen voi myös toimia *pragmaattisesti*, jolloin oikean valinnan kriteerinä on ensisijaisesti käytäntö eli miten valinta auttaa ratkaisemaan käytännön ongelmaa ja saavuttamaan omat tavoitteet. Tällaisten reunaehtojen vallitessa tulee mahdolliseksi, jopa toivottavaksi, käydä erilaisten käsitysten ja motivaatioiden kesken järkevää, mahdollisimman avointa keskustelua.

Pyrkimyksenämme oli saada tutkimushenkilöt perustelemaan kannanottojaan eettisesti ja katsomuksellisesti. Tiesimme tämän tavoitteen riskit, sillä vain harvoin ihmisillä on moraalinormeilleen muita kuin intuitiivisia perusteluja. On myös usealta taholta esitetty kritiikkiä edelleen aika yleistä uskomusta kohtaan, että ihmiset tekevät valintojaan perimmäisten arvojensa ja niistä johdettujen asenteitten perusteella. Todellisuus saattaa olla paljon raadollisempi, elämäntilanne, vaihtoehtojen taloudellinen järkevyys ja sosiaaliset tavat saattavat olla paljon määräävämpiä.¹² Päätimme kuitenkin katsoa, mitä tapahtuu kun pyydämme tutkimushenkilöitä perustelemaan etiikalla ja katsomuksilla näkemyksiään.

Tässä tutkimuksessa käytetty ihmiskäsityksen käsite sisältää kolme olemisen muotoa: tajunnallisen, kehollisen ja situationaalisen¹³. Tajunnallisuudessa on kysymys psyykkisestä ja henkisestä olemisesta. Kehollinen käsittää kaikki fysiologiset toiminnot, myös hermojärjestelmän ja aivojen osalta. Situationaalinen puoli tarkoittaa elämäntilannetta alkaen maapallon elämälle tar-

¹² Kurten 1998, 11, Massa & Haverinen 2001, 24–27.

¹³ Jaon on esittänyt Lauri Rauhala useissa eri teoksissaan ja esityksissään, esim. Rauhala 1992, 39.

joamista olosuhteista ja lukien mukaan kaikki asiat, joihin ihminen on tai on ollut suhteessa, niissä ilmenevine puutteineen, rajoituksineen ja mahdolluuksineen. Situationaalisuus on yhtä merkitsevä olemisen ehto kuin kehollisuus ja tajunnallisuuskin. Olemisen kokonaisuutta luonnehtii myös viimeisimmän aivotutkimuksen viesti: joka hetken, jokaisen kokemuksen jälkeen olemme erilaisia kuin sitä ennen.

Oletamme, että henkilön oma ihmiskäsitys ja siitä kumpuva kuva toisista ihmisistä vaikuttaa siihen, miten hän arvioi toisten esittämiä kannanottoja. Edellä määritelty ihmiskäsitys ohjaa näkemään ihmisen lukemattomien ainutkertaisen, yksilöllisten kehitystapahtumien kautta muotoutuneeksi persoonaksi, jolla on oikeus myös yksilöllisiin ajatuksiin. Ne ovat jopa ainoa mahdollisuus ja yksilön kunnioittamisen perusta. Tämän tyyppinen yksilöllisyys esiintyy laajalti psykologisessa ja sosiaalipsykologisessa kirjallisuudessa, joka käsittelee yhteiskuntien ja organisaatioiden elämää. Siten on syntynyt kuva ainutkertaisesta ja oikeutetusti autonomisesta ihmisestä, jonka mielipiteitä ei pidä sivuuttaa muodollisten auktoriteettien takia. Sen rinnalla toinen, perinteisempi tapa nähdä ihmiset on pitää heitä luonnostaan yhteiskunnan valtajärjestelmien autoritäärisille hallintajärjestelmille alistettuina. Yksilön mielipiteen kuulemista rajoittavat historiallisesti oikeutettujen auktoriteettien asiantuntemus ja valta sekä edustuksellisen demokratian vakiintuneet, koetellut käytännöt. Näiden *kahden ihmiskuvan* oletamme näkyvän yhteiskunnan suunnittelussa ja päätöksenteossa. Yksilön ainutkertaisuutta korostava ihmiskäsitys johtaisi korostuneeseen kansalaismielipiteiden kuuntelun vaatimukseen, ainutkertaisuutta vähemmän korostava puolestaan asiantuntijoiden ja muodollisten auktoriteettien kuuntelun vaatimukseen. Edellinen käsitys edellyttäisi yksilölle sekä vastuuta että osallisuutta, jälkimmäinen vastuuta ja kuuliaisuutta.

Kolmanneksi haluamme tutkimuksellamme selvittää miten dialogi, vuoropuhelu toimii yhteisymmärryksen välineenä. Kun erilaiset ekologiset kannanotot kohtaavat kaupunkisuunnittelussa ja tulisi löytää yhteisymmärrys, joudutaan tekemisiin myös erilaisten ihmisten kanssa. Pyrimme etsimään vastausta siihen, miten erilaiset ihmiskuvat vaikuttavat vuoropuhelutilanteiden muodostumiseen ja siten mahdollisesti osallisuuden toteutumiseen.

Oletamme että suunnittelukulttuuria voidaan parantaa ohjaamalla dialogiin, vuoropuheluun osallistuvia ymmärtämään yksilöiden ainutkertaisuudesta johtuvia erilaisia rationaliteettejä, kannanottoja ja niiden arvoperustaa. Siten erilaiset näkemykset voidaan paremmin käsitellä suunnittelupääomana eikä esimerkiksi arvovaltakysymyksinä tai sokeiden ideologioiden ilmauksina. Poliittisessa kulttuurissa se olisi johdonmukaista demokratian perusajatusten syventämistä.

Tutkimusotteemme keskeisenä lähtökohtana oli ajatus vuorovaikutteisuudesta. Saattamalla kaupungin ekologisesta suunnittelusta kiinnostuneita ihmisiä yhteen keskustelemaan fyysisesti samassa tilassa uskoimme seurauksena olevan sellaista asenteiden ja arvojen kiteytymistä, jolla on merkitystä tulevaisuuden vaihtoehtojen kannalta. Vuorovaikutteisen toiminnan teoriaa on ennen kaikkea kehittänyt saksalainen filosofi Jürgen Habermas, jonka mukaan ihannetilanteessa voidaan saavuttaa yksimielisyys myös kunkin tilanteen osanottajajoukon moraalisisista päämääristä. Toisaalta tätä näkemystä on myös perustellusti arvosteltu, muun muassa ranskalainen filosofi Michel Foucault kritisoi sitä liiasta optimistisuudesta, koska hänen mukaansa kaikissa neuvottelutilanteissa osallistujat yrittävät käyttää valtaa omien intressiensä edistämiseen. Suomessakin käynnissä oleva kansalaisten yhteistoiminnan ja osallistumismuotojen tutkimus nojaa merkittävältä osalta tähän samaan teoriaperinteeseen ja

sen kriitikoiden antamaan rakentavaan panokseen.¹⁴ Habermasin toiminnan teoriasta ja erityisesti hänen kehittämästään diskurssietiikasta sai innoituksen se dialogimetodi, jota Kjellberg käytti jo aikaisemmassa, tamperelaisten osallistajien ympäristöarvoja kartoittaneessa tutkimuksessaan.¹⁵ Siinä käytetty menetelmä ei kuitenkaan tarjonnut riittävästi tilaisuuksia vastakkaisen mielipiteitten kohtaamiselle. Tämän tutkimuksen metodeja kehitettäessä kiinnitettiin tähän tavoitteeseen erityistä huomiota.

Lähdimme liikkeelle soveltaen vuorovaikutusteoriaa hyvin yleiseltä pohjalta, joka oikeastaan sanoo vain sen, että ihmisten elämäntapa on yhteisöllinen ja heillä on tarve ja kyky käydä keskenään keskustelua toiminnan päämääristä kolmella tasolla, järjen, moraalin ja tunteen. Tällainen vuorovaikutus jo itsessään, vaikka ei yksimielisyyttä saavutettaisikaan, on välttämätön osa suunnittelua. Välttämättömäksi sen tekee länsimainen käsityksemme demokratiasta, jonka mukaan yksilöiden arvovalinnat edustusjärjestelmän kautta valtuuttavat päättäjät tekemään käytännön ratkaisuja yhteiseksi hyväksi. Ennalta arvaamattomien tilanteiden osuessa kohdalle on pyrittävä käymään sellaisia keskusteluja, joiden kautta kansalaisten tahto tulee ilmaistuksi koko moninaisuudessaan.

Lähtökohtiamme tälle tutkimukselle ovat ikään kuin kirjoittamattomat, kulttuuriimme sisältyvät oletukset ihmisestä, luonnosta ja kaupungista. Kuin löytöretkeläiset yritämme eksploraatiivisesti jäsentää empiiristä aineistoa saadaksemme esiin ekologisten kaupunkikäsitusten tamperelaisen typologian. Tavoittelemme ensisijaisesti kontekstuaalista, tilannekohtaista kokoelmaa kaupungin osallisten parissa vallitsevista ekologisen kaupungin malleista. Näitä malleja yritämme rakentaa ennakkolta mietittyjen kysymysten saamista vastauksista mutta myös tutkimuksen kuluessa syntyvistä uusista näkökulmista ja oivalluksista.

¹⁴ Häkli 2002, 110–120.

¹⁵ Kjellberg 1997.

Tutkimuksen vaiheet

Tutkimuksemme tärkeimpänä metodina olemme pitäneet vuoropuhelua eli dialogia.¹⁶ Tässä tarkoituksessa olemme soveltaneet asiantuntijaennusteisiin käytetyn Delfoi-metodin eräitä piirteitä. Eräänä esikuvana tälle menettelylle olivat Juhani Tirkkosen ja Markku Wileniuksen suorittamat haastattelut ja keskustelut, joilla tarkasteltiin tutkijoiden ja päättäjien käsityksiä ilmastonmuutokseen liittyvistä kysymyksistä.¹⁷

Tavoitteena tämän valintamme takana oli päästä yhdistämään lomakekyselyn ja nauhoitetun dialogin edut sekä vahvistaa vastaajien vuorovaikutusta antamalla heille tietoa toisten vastaajien kannanotoista – henkilöllisyyksiä paljastamatta – tutkimuskierrosten välillä ja dialogien edellä.¹⁸ Varsinaisissa Delfoi-tutkimuksissa pyritään tavallisesti karsimaan äärimmäiset mielipiteet kertomalla tutkimuskohteille keskiarvot tai painopisteet siihenastisista tuloksista. Toisten mielipiteistä paljon poikkeavilta tutkittavilta pyydetään usein erikseen perusteluja. Kun kyse on asiantuntijoista, oletetaan, että he normaalisti sopeuttavat käsityksensä asiantuntijoiden enemmistön näkemyksiin ja näin saadaan lopputulokseksi tulevaisuutta ennustava likiarvo, joka perustuu parhaiden asiantuntijoiden tietämykseen.

Tällaista yhdenmukaistamistavoitetta meillä ei ollut. Laadullisena tutkimuksena projektimme päinvastoin pyrki tuomaan esiin käsityskantojen moninaisuuden ja rohkaisemaan

---

¹⁶ Tutkimuksen lähdeaineisto eli kysymyslomakkeet ja niihin liittyvät saatekirjeet, täytetyt vastauslomakkeet, keskustelujen ääninauhat ja niiden puhtaaksi kirjoitetut litteroinnit sekä tutkijoiden välyhteenvedot ovat samansisältöisinä molempien tutkijoiden hallussa.

¹⁷ Ks. Tirkkonen & Wilenius 1995.

¹⁸ Dialogiryhmien saama yhteenveto lomakekyselyjen tuloksista oli jo osittain typologian muodossa. Tämä typologia ei kuitenkaan sellaisenaan ollut käyttökelpoinen tutkimuksen lopputulosta hahmoteltaessa. Tästä enemmän myöhemmässä yhteydessä.

keskustelijoita perustelemaan toisilleen näkemyksiään. Meidän tutkimuksessamme tutkimushenkilöt olivat kylläkin kaikki oman ympäristönsä asiantuntijoita, mutta niin eri perustalta, että oli oikeutettua pyytää heitä kaikkia perustelemaan näkemyksiään omalla tavallaan.

Kutsuimme keväällä 2000 tutkimushenkilöiksi joukon ihmisiä sellaisista tamperelaisista yhteisöistä, joita uuden maankäyttö- ja rakennuslain hengessä saattoi pitää ”osallisina”. Lain tarkoittamat osalliset ovat ”alueen maanomistajia ja niitä, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa, sekä viranomaisia ja yhteisöjä, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään”. Tältä pohjalta kutsuimme mukaan kolmea yksityishenkilöä ja pyysimme 18 yhteisöä nimeämään henkilön, joka haluaa ja voi sitoutua osallistumaan tutkimukseemme. Mukaan lupautuneiden 13 henkilön arvioimme edustavan riittävän laajaa valikoimaa erilaisia kaupunkilaistahoja. Heidän joukossaan oli ihmisiä ympäristöjärjestöistä, yrittäjäjärjestöistä, koululaitoksesta, kaupungin kaavoitus- ja ympäristövirastosta, kaupunginvaltuuston ryhmistä, opiskelijajärjestöistä ja yksityiskodeista. He osallistuivat viimeistä, syyskuussa 2001 toteutettua ylimääräistä kokoontumista lukuun ottamatta sataprosenttisesti tutkimuksen aineiston kokoamiseen, joka kaikkine vaiheineen siis kesti yli vuoden.

Tutkimusjoukolle tutkimuksen tavoitteeksi esiteltiin ”kartoittaa Tampereen tulevaisuudesta kiinnostuneiden osapuolten kaupunki- ja ihmiskäsityksiä”. Ensimmäisen kysymyslomakkeen johdannossa kirjoitimme: ”Tutkimuksen tavoitteena on porautua mahdollisimman syvälle erilaisia kaupunkitulkintoja kannattaviin katsomuksiin, sellaisiin, joista käytetään mm. nimityksiä maailmankatsomus, elämäkatsomus, ihmiskuva, vakaumus ja usko. Toivomme teidän perustelevan kannanottojanne yksityiskohtaisesti oman katsomuksenne valossa ja ajatellen tamperelaista todellisuutta.” Viimeisen kokouskutsun yhteydes-

sä mainitsimme, että kyse on ”ihmistä ja ympäristöä koskevista kokonaisnäkemyksistä”.

Oletimme, että ihmisten perustelut näkemyksilleen muodostavat harvoin yhtenäisiä, suuriin aatteellisiin teorioihin liittyviä systeemejä. Pikemminkin ihmisillä on yksilölliset ratkaisunsa elämän perusasioihin, jotka usein koostuvat laajasta joukosta irrallisia, monesta lähteestä koottuja mielipiteitä.¹⁹ Tämän vuoksi hyväksyimme vastauksissa kaikki tutkimushenkilön haluamat, keskenään ristiriitaisetkin vaihtoehdot. Vastausten kirjavuus tuotti tietenkin tutkijoille ylimääräistä päänvaivaa, mutta lisäsi toisaalta aineiston aitoutta.

Oletimme myös, että vastaajat provosoituvat perustelevaan omia valintojaan, jos heille tarjotaan toisia, perusteltuja väitteitä. Näin toimimme sekä ensimmäisen kyselylomakkeen asettelussa että myöhemmin dialogiryhmissä. Olettamus päti hyvin useiden osallistujien kohdalla, jotka ilmaisivat olennaisia persoonallisia mielipiteitään juuri näissä yhteyksissä.

Edelleen oletimme, että mielipiteiden perusteleva on persoonallinen asia ja että ihmisillä on ainakin jokin määrä autonomiaa. Siksi pyysimme osallistujia vastaamaan yksityishenkilöinä. Liitimme kuitenkin mukaan kysymyksiä siitä, missä määrin he vastasivat viran puolesta, asemansa velvoittamina ja missä määrin mielipiteet olivat todella heidän omiaan. Pari kertaa asia tuli puheeksi myös dialogiryhmissä. Havaittujen erojen oletettiin kuvaavan autonomian ja riippuvuuden suhdetta ympäristöön kytkeytyvissä ihmiskäsityksissä.

Oletimme vielä että dialogimenetelmämme voisi välillisesti vaikuttaa avartavasti tamperelaiseen suunnitteluilmapiiriin ja että dialogit selventävät tutkimushenkilöiden ajatusmaailmaa ja kannanottoja. Tutkimustapamme antaisi, niin oletimme, mukana oleville kokemuksia vuorovaikutteisen päämääräasettelun

---

¹⁹ Vrt. Kurtén, 1995, 7–9.

toimivuudesta. Tutkimuksemme kertoi ensinnäkin tästä jotain meille, tutkijoille. Saimme kuvan siitä, tapahtuuko niin kuin teorian mukaan tulisi tapahtua, eli ovatko katsomukset tätä kautta vuorovaikutuksessa ja tulevatko ne sillä tavoin ilmi, että tutkijatkin saavat niistä käsityksen. Toiseksi myös tutkimukseen osallistuvat kaupunkilaiset saivat kokemuksen keskustelusta, jossa yritetään ymmärtää omia ja toisten kaupunkinäkemystä ja elämänkatsomuksia.

Pyrimme saamaan keskustelujen ilmapiiriin sellaiseksi, että dialogit olisivat avoimia ja spontaaneja ja että jokainen saattoi puhua omalla tavallaan, esimerkiksi perustella vapaasti, kenenkään pakottamatta, järjellä, moraalilla tai tunteella, kuten Habermas edellyttää. Osapuolet arvostivatkin toistensa erityislaadua ja kuuntelivat usein tarkkaavasti itselleen outojakin äänenpainoja. Jo Aristoteles edellytti hyvältä keskustelulta ”uskoa”, nimittäin luottamusta osanottajien vilpittömyyteen, ja sellaisessa hengessä nämäkin keskustelut käytiin. Psykologisesti tilanne edellyttikin konfliktien välttämistä. Yhteinen kiinnostuksen kohde, Tampereen tulevaisuus, loi sekin positiivista motivaatiota tutkimushenkilöihin. Dialogikeskusteluissa ei ryhdytty pohtimaan ajankohtaisia kaupunkisuunnittelun ongelmia, paitsi aivan harvojen selventävien esimerkkien kautta. Kiistatilanteita ei syntynyt, vaan osanottajat suvaittivat erilaisuuden tällaisella yleisellä tasolla.

Kaikkien laadullisten tutkimusten ongelma, kysymysten käsitteistön monitulkintaisuus, on ilmeinen tässäkin tutkimuksessa. Ajateltakoon vaikkapa vain keskeisen käsitteen ”luonto” monia teoreettisia ymmärtämistapoja. Yritimme laatia kysymykset niin, että niihin voi vastata arki ajattelun pohjalta. Oletimme sitten, että tutkimushenkilöt ymmärtävät käsitteet ajankohtaisella, arkisella tavalla.

Olemme myös saaneet aikaan menetelmällisen ongelman, joka samalla onkin apuna tulkintavaikeuksissa. Se nimittäin, että kysymykset olivat avoimia ja kaikki vastausvaihtoehdot sallittuja, tuotti toisaalta runsaasti lisämateriaalia ja kirjavuutta – ja työtä tutkijoille. Entistä useamman vastauksen kohdalla oli suoritettava tulkintaa. Mutta samalla kyselyistä ja erityisesti dialogien laajemmista puheenvuoroista voitiin tarkentaa kunkin tutkimushenkilön tyypillinen tapa käsittää ja käsitellä puheena olevia asioita.

Ensimmäinen kyselylomake

Ensimmäisessä kysymyslomakkeessa, joka lähetettiin keväällä 2000, esitimme vastaajille kaupunkiin, ihmiseen ja ympäristöön liittyviä väitteitä, jotka enimmäkseen noudattivat Kjellbergin kirjassaan *Urban Ecotheology* (2000) hahmottelemaa hyvän kaupungin konstruktiota. Pyrkimyksenä oli provosoida vastaajat näin perustelemaan omia näkemyksiään katsomusten tasolla. Varsin hyvin tämä pyrkimys tuottikin tulosta. Kyselyssä oli 14 väitettä ja kuhunkin niistä kaksi vastausvaihtoehtoa avoimine perustelukohtineen: ”a) Tämä tulkinta ei sovi yhteen kaupunki- ja ihmiskäsitykseni kanssa, koska...” ja ”b) Kaupunki- ja ihmiskäsitykseni tukee tätä tulkintaa, sillä...” Lisäksi oli yksi kysymys oman mahdollisen taustayhteisön katsomuspohjan määrittelyä varten ja yksi kysymys lisäyksiä ja huomautuksia varten. Väitteet kirvoittivat vastaajilta vähintäänkin tyydyttävästi kannanottoja ja kommentteja heidän kaupunkikäsityksistään.

Ensimmäinen yhteenveto

Ensimmäisen lomakekyselyn jälkeen tutkimushenkilöille lähetettiin marraskuussa 2000 lyhyt yhteenveto tuloksista ja toinen

lomake. Yhteenvedossa hahmoteltiin yleisesti vastauksista ilmenneitä käsityksiä kaupungista, elämäkatsomuksia ja ihmiskäsityksiä.

Toinen kyselylomake

Toinen kysely, joka lähetettiin syksyllä 2000, pyrki yksityiskoh- taisten kysymysten avulla selvittämään vastaajien maailmanku- via, niihin sisältyviä arvoja, elämäkatsomuksia sekä luonto- ja ihmiskäsityksiä taustaksi kaupunkikäsityksille. Lisäksi kysyttiin asioiden tilaa Tampereella. Kysymysten rakenne oli varsin väljä lukuisine vaihtoehtoineen ja avoimine perustelukohtineen. Kannanottoja ei edellytetty kaikkiin kohtiin. Lisäksi oli kussa- kin kysymyksessä avoin lisäsvaihtoehto. Vastaajien kannanotot tuottivat runsaan tutkimusaineiston. Se onkin ollut tarpeen, koska tutkimusaiheen moniselkoisuuden tunnustivat niin tutki- mushenkilöt kuin tutkijatkin.

Toinen yhteenveto

Toisen kyselyn tuloksista laadimme yhteenvedon typologian muotoon. Siinä esittelimme kyselyvastauksista hahmottamiam- me kolme ”luontevan kaupungin” tyyppiä, Linnoitusta, joka on kuin turvapaikka luontoa vastaan, Muurahaiskekoa, joka on pehmeän tekniikan ratkaisu ja Pesäpuuta, joka tarkoittaa elämää luonnon ehdoilla ja sen yhteydessä. Jäsensimme tyypeillä luon- tosuhteen lisäksi liikennettä, taloutta, sosiaalisia suhteita ja Tamperetta koskevia kannanottoja. Kustakin tyyppistä kuvasim- me myös sitä kannattaneiden tutkimushenkilöiden elämäkät- somuksia, ihmiskäsityksiä ja taustamuuttujia.

Ensimmäinen dialogikerros

Toisen yhteenvedon mukana vastaajat saivat alustavasti kutsun käymään pieninä ryhminä keskusteluja valitsemistaan aiheista. Tutkimushenkilöistä koottiin lomakevastauksista saatujen viitteiden perusteella erilaisia kaupunkikäsitteitä edustavia henkilöitä keskustelemaan neljänä ryhmänä. Varsinaisessa kutsussa ryhmille oli määritelty aihepiirit kestävän kehityksen neljän ulottuvuuden, ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden pohjalta. Ryhmien aiheet pysyivät suurin piirtein tutkijoiden ehdotusten mukaisina, mutta käytännön seikat aiheuttivat tutkimushenkilöitten vaihtumista ryhmästä toiseen, jolloin toivottu heterogeenisuus jonkin verran häiriintyi.

Keskusteluja ohjattiin hienovaraisesti niin, että kaikki osallistujat voisivat vapautuneesti tuoda esiin omia näkemyksiään. Niistä kehoitettiin kuitenkin käymään argumentoivaa, perusteluja esittävää keskustelua jotta näkemykset tulisivat selviksi ja niiden erot ymmärretyiksi. Luontevan ajatustenvaihdon käynnistämiseksi aluksi pyydettiin keskustelemaan annetusta aiheesta, joka oli erilainen jokaisella ryhmällä. Siten pyrittiin myös varmistamaan tutkimuksen eri teemojen tuleminen syventävään keskusteluun. Keskustelujen käynnistyttyä niihin puututtiin vain harvoin, jotta esitetyt näkemykset olisivat olleet mahdollisimman henkilökohtaisia ja aitoja.

Ryhmät toteutuivat toukokuussa 2001 seuraavasti:

8.5. aiheena paikallistalous, osanottajina Aapo ja Sami.²⁰

²⁰ Käytämme tutkimushenkilöistä keksittyjä nimiä. Nimet on poimittu suomalaisesta kalenterista siten, että A-alkuiset ovat järjestöihmisten, E-alkuiset luottamushenkilöiden, S-alkuiset virkamiesten ja T-alkuiset yksityishenkilöiden nimiä. Tutkimuksen Liitteessä 1 olemme – henkilösuojan ja keskinäisen sopimuksemme sallimissa puitteissa – antaneet heistä enemmän tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa.

15.5. aiheena suhde luontoon, osanottajina Esko, Aleks, Anita ja Elisa.

22.5. aiheena yhteissuunnittelu, osanottajina Eino ja Sirpa.

31.5. aiheena kokeminen, tunteet ja merkitykset, osanottajina Sakari, Simo, Tarja, Tuula ja Antti.

Kolmas yhteenveto

Laadimme jälleen yhteenvedon, jonka lähetimme tutkimushenkilöille. Siinä kumpikin tutkija selosti alustavia tuloksia käyttäen havaintoesimerkkeinä yhtä tutkimushenkilöä kustakin edellä mainitusta typologian mallista saadakseen selostukseen enemmän syvyyttä ja konkreettisuutta. Kjellberg keskittyi ympäristöeettisiin näkökohtiin ja Kanerva ihmiskäsityksiin.

Päätöskeskustelu

Kolmannen yhteenvedon jälkeen tutkimushenkilöt varautuivat vielä jäejestämään koko tutkittavien joukon yhteisen keskustelun. Se toteutettiin syyskuussa 2001, yleisaiheenaan ”ihminen ja ympäristö”, mutta vain noin puolet tutkimusjoukosta pystyi tulemaan mukaan. Mukana olivat Anita, Eino, Antti, Sakari, Simo ja Tuula.

Päätöskeskustelun aluksi tutkijat pitivät kolmatta yhteenvetoa täydentävät alustuspuheenvuorot. Dialogivaihetta pyrittiin syventämään tällä muutama kuukausi ryhmäkokoontumisten jälkeen toteutetulla yhteisellä tapaamisella. Tutkimushenkilöt tarkensivat siinä näkemyksiään osaksi itse valitsemillaan, tutkimusaiheita sivuavilla alustuspuheenvuoroilla ja osaksi vapaasti käydyssä yleiskeskustelussa. Saimme tuolloin uutta tutkittavaa, muun muassa aavistuksen siitä miten palaute ja dialogista kulunut aika saattaisivat vaikuttaa mielipiteiden muodostumiseen.

Tutkimushenkilöiden näkemykset luontevasta kaupungista

Luonteva kaupunki merkitsee kahta asiaa, kestäväää kehitystä ja asukkaitten vaikutusvaltaa elinympäristöönsä, eli osallisuutta. Kaikki tutkimushenkilömme pyrkivät omalla tavallaan kestäväään kehitykseen. Siitä on tullut myönteisesti väritynyt ilmaisu, jolla kuitenkin saatetaan tarkoittaa toisistaan paljonkin poikkeavia tulkintoja. Kartoitamme niitä tässä tutkimuksessa.

Tutkimushenkilöiden lausumista hahmottui neljä erilaista näkemystä siitä millaista kaupungin ja luonnon vuorovaikutuksen tulisi olla. Näkemykset sijoittuvat äärimmäisen *ihmiskeskeisyyden* ja äärimmäisen *luontokeskeisyyden* välimaastoon ja sille välille olemme sijoittaneet tutkimushenkilöt kunkin oman vision mukaisesti. On ymmärrettävää, että heidän kannanottonsa eivät muodosta täysin typologiaamme ”loksahtavia” selkeitä ryhmiä. Sijoittelun havainnollistamiseksi olemme kuitenkin asettaneet tutkimushenkilöt ääripäitä yhdistävälle jatkumolle oman arviomme mukaisesti, eri tyyppisiä ratkaisuja edustaviin osastoihin. Käytämme saman kaltaista kuvaustapaa myös muiden aihepiirien kohdalla.

Seuraavaksi kuvaamme ihmiskuvien näkökulmasta tutkimushenkilöitten käsityksiä kaupungin hallinnasta. Nämä käsitykset järjestyvät jatkumolle, jonka ääripäitä ovat joko asiantuntija- ja poliittisen vallan käyttöön tukeutuvat tai osallistujakes-

keisyyteen uskaltautuvat näkemykset ihmisestä kestävästä kehityksen kaupungissa. Nimitämme ääripäitä *luottamushyppyn epäilijöiksi ja kannattajiksi*. Näiden väliin sijoittuvat *realistit*.

Kolmanneksi tarkastelemme tutkimushenkilöitten käsityksiä rakennetun ympäristön eri puolista, kuten kaupunkirakenteesta, liikenteestä, asumisesta, palveluista ja taloudesta. Jatku-
mo ulottuu komean ja väljän ”tehdyn” kaupungin ihanteesta ekologisesti vastuullisen ja luontoon sopeutetun ”orgaanisen” kaupungin ihanteeseen.

Graafisten kuvioiden avulla vertailemme lopuksi näiden kolmen jatkumon ja typologian antamaa kuvaa tutkimusjoukon erilaisista kestävästä kehityksen tulkinnoista, ja muodostamme niistä tämän tutkimuksen keskeisen tuloksen, neljä mallia mahdollisista ”luontevista kaupungeista”.

Kaupunki ja luonto

Dialogiryhmissä syntyi eniten keskustelua kansanomaisesti sanottuna kaupungin ”ekologisuudesta”, siitä, millä tavoilla tutkimushenkilöt olivat ajatelleet oikean ja tavoitteeksi asettamansa kaupungin suhtautuvan luontoon. On kysymys melko yleisen tason periaatteista, joita sekä kyseltiin lomakehaastatteluissa että pohdittiin keskinäisissä dialogeissa.

Kaupungin ja luonnon suhde

Järjestimme esiin tulleet periaatteet jatkumolle, jonka ääripäissä olisivat täysin kaupungille alistettu luonto ja täysin luonnolle alistettu kaupunki. Kaikki tutkimushenkilöt pysyttelivät turvallisen välimatkan päässä näin radikaaleista äärimielipiteistä. Mutta heidät saattoi kuitenkin luokitella neljään tyypilliseen ryh-

mään, joiden väliset erot perustuivat siihen, millainen arvo annettiin luonnolle itsenäisenä ilmiönä kaupungissa, arvotettiin ko sitä ihmisen edun vai luonnon itsensä edun näkökulmasta, siis ihmiskeskeisesti tai luontokeskeisesti.

Koska tutkimuksemme keskittyy kaupunkiekologiaan, eli luonnon ja ihmisen väliseen suhteeseen nimenomaan kaupungissa, on ensin kysyttävä, miten tutkimushenkilöt oikeastaan ymmärsivät kaupungin ja luonnon. Mistä he puhuivat kun he puhuivat näistä kahdesta yhdessä? Toki aiheeseen välillisesti sisältyy myös suhde luontoon kaupungin ulkopuolella, mutta emme kyselleet ihmisten mielipiteitä siitä, miten luonnon olot kaupungin ulkopuolella tulisi järjestää. Se, että osa tutkimushenkilöistä asetti kaupungin ulkopuolella olevan luonnon erillaiseen periaatteelliseen asemaan kuin kaupungin elementtinä olevan luonnon, pakotti selvittämään, onko joillakin ihmisillä ollut mielessään kaksi erilaista luontoa, esimerkiksi kaupungin ulkopuolinen ”villi luonto” ja kaupungissa nähtävä ”kulttuuri-luonto”? Samalla on saattanut syntyä myös kaksi tapaa puhua kaupungista, toisaalta kaupungista ihmisten tuottamana ”keinotekoisena” ympäristönä, toisaalta kaupungista erään eläimen, nimittäin ihmisen, luonnon voimavaroin toteuttamana yhdyskuntana.

Sikäli nämä käsitteet olivat tutkimushenkilöille ”helppoja” että he eivät tunteneet tarvetta keskustella käsitteestä luonto tai käsitteestä kaupunki. He keskustelivat siitä, millaisia luonnon ja kaupungin tulisi olla. Näin ollen käsitteiden tulkittamisen tehtävä jäi meille tutkijoille. Se on tarpeen siksi, että kuvauksemme tutkimushenkilöiden mielipiteistä tekisi oikeutta heidän omille ajatuksilleen.

Tässä tutkimuksessa siis keskitytään siihen luontoon, joka on kaupungissa tai sen välittömässä läheisyydessä. Tämä ratkaisu vaikuttaa myös siihen, mitä tutkijoina tarkoitamme kaupungilla. Se ei ole vain se materiaalinen ja sosiaalinen rakennelma,

jonka ihmiset ovat asuakseen tehneet, vaan siihen kuuluu myös maaperä ja luontoympäristö, johon kaupunki sijoittuu samoin kuin kaupungissa itsessään elävä eliöstö.

Oikean ja väärän määrittely on etiikkaa. Oikean ja väärän kaupungin ja luonnon välisen suhteen määrittelyä voi nimittää erääksi ympäristöetiikan erityislajiksi, kaupunkiekologiseksi etiikaksi. Käytämme nelijakoisen jaottelumme eli typologiamme perustana vakiintuneita ympäristöeettisiä malleja, jotka ulottuvat ehdottoman ihmiskeskeisistä ehdottoman luontokeskeisiin. Ihmiskeskeisten mallien mukaan vain ihmisellä on itseisarvo, kun taas ei-ihmiskeskeisten mallien mukaan luonnon elämällä on vaihtelevin tavoin itseisarvo. Itseisarvo on etiikassa sillä, jota ei saa pitää ainoastaan välineenä jonkin tavoitteen saavuttamiseksi, vaan joka on itse oma päämääränsä. Tämän erottelun ajankohtaisuus tuli monella tavoin ilmi dialogikeskusteluissa ja monet kysymyksemmekin mittasivat sitä.

Tämä kahtiajako on kuitenkin kovin karkea, eikä vastaa koko sitä moninaisuutta, joka tutkimushenkilöiden ajatusmaailmasta kävi ilmi. Siksi selostamme alla lyhyesti erään tutkijan, Mikael Stenmarkin, tarkempaa ympäristöeettistä luokittelua. Monesti tällainen hienosyisempi tietoinen erottelu jäi tutkimushenkilöiltämme tekemättä. Jossain määrin olemme voineet tutkijoina kuitenkin päätellä heidän muista vastauksistaan, mihin tyyppiin he parhaiten kuuluisivat.

Tutkimushenkilöitten luontokäsitteet

Ilman että tätä olisi ääneen lausuttu, tutkimushenkilöille luonto ilmeisesti tarkoitti eläimiä, kasveja ja epäorgaanista materiaa yhteisesti.²¹ Käytännössä luonnosta puhuttiin jonakin ihmisestä ja ihmisen aikaansaannoksista käsitteellisesti erillään olevana, vaikka lähes kaikkien mielestä ihminenkin biologisesti on osa luon-

²¹ Vrt. Stenmark 2000, 23–26.

toa. Luonto määrittyi siten usein ihmisen ja erityisesti kaupungin negaationa. Toisaalta päinvastoinakin saatettiin määrittää:

”Ihminen on luonnon kannalta kertakäyttökamaa” (Anita).

”Luonto on kaiken elämän edellytys” (Tarja).

Se, mikä tutkimushenkilöitten luontokäsitteitä erotti oli ennen kaikkea se jako, minkä noin puolet heistä teki ”vapaa luonnon” ja ”kaupunkiluonnon” välillä. Jotkut käyttivät myös kaupunkiluontoa laajempaa käsitettä ”kulttuuriluonto” ja sen vastakohtana ”villi luonto”, ”neitseellinen luonto” tai jopa ”luonto-luonto”. Näillä haluttiin ilmaista mitä luonto voi olla täysin ”vapaa”. Tällä tarkoitettiin luontoa silloin kun sen olemassaololle ei ole ihmisen aiheuttamia rajoituksia. Näin sanottiin ehkä tosiasioita tarkemmin pohtimatta. Sellaista luontoa on nimittäin vaikeaa, ellei mahdotontakin löytää, johon ihmisen toiminta ei olisi millään tavoin vaikuttanut.

Puolelle tutkimushenkilöistä taas tällainen kahtiajako ei ollut tarpeen, vaan he käsittivät luonnon yhdeksi, joskin monin eri muodoin ilmeneväksi, olosuhteista riippuen. Tästä lähtökohdasta käsin on luontevaa ajatella, että myös kaupunki kaikkine luonnon materiaaleista valmistettuine ja aikanaan aineen kiertoon palaavine rakennelmineen on nähtävä osana luontoa, siis eläimiä, kasveja ja epäorgaanista materiaa yhteisesti. Tähän käsitystapaan sisältyi tietoisuus siitä, että kaupungin ulkopuolellakaan luonto ei yleensä ole vapaata, ellei sitä erikseen suojella. Rajoittavat tekijät siellä vain ovat toisenlaiset kuin kaupungissa. Tämän näkemyksen mukaisesti luontoa ei ole missään olemassa kokonaisuutena, vaan se ilmenee aina paikkaan sidottuna, rajallisena.

Nämä kaksi tapaa mieltää luonto esiintyvät kärjistetysti toisaalta Aleksilla, joka pohdinnan jälkeen oli päätenyt siihen, että kaupungissa on vaikeaa löytää luontoa ollenkaan, toisaalta Eli-

salla, joka korosti, että huolimatta kaupunkiluonnon ja villin luonnon erosta on periaatteessa kysymys samasta luonnosta, sen erilaisesta ilmenemisestä eri yhteyksissä.

Tutkimushenkilöittemme mielissä luonto biologisena ilmiönä muodostaa yhden kokonaisuuden, joka kuitenkin ilmenee eri paikoissa ja aikoina hyvin eri tavoin. Nämä ilmenemistavat osa henkilöistä jakoi kaupunkikeskustelun näkökulmasta aitoihin ja epäaitoihin. Osa pyrki näkemään luonnon eri ilmene-mismuodot eriasteisen moninaisuuden näkökulmasta jakamatta niitä sen vuoksi eriarvoisiin tyypeihin.

Tutkimushenkilöiden kaupunkikäsitteet

Useampi tutkimushenkilö lausahti keskustelujen kuluessa realismia alleviivaavan: ”Kaupunki kaupunkina!” Se ymmärrettiin heti eikä herättänyt määritelmällisiä ongelmia. Vaikka eräs tutkimushenkilö lomakkeella tivasikin tutkijoilta, mikä on kaupunki, kuuluuko kaupunkikäsitteeseemme taajama vaikutusalueineen ja onko kaupunkimme sama kuin yhteiskunta tai ihmisyyhteisö, niin tässä suhteessa yksimielisyyden löytäminen oli yleensä helppoa. Kävihän keskustelu lähtökohtaisesti Tampereesta, joka siis sai myös edustaa kaupunkia yleensä. Tietoisesti pyrimme kuitenkin välttämään yksipuolista puhetta ”kaupungista” ja ”Tampereesta” vain kunnallisena hallinto- ja palveluorganisaationa.

Varsin yksimielisesti tutkimushenkilöiden kaupunkikäsite sisälsi sekä rakennetun ympäristön että sosiaaliset rakenteet. Kaupunki oli tutkimushenkilöille myös taloudellisen ja kulttuurisen toiminnan paikka. Lausumattomana itsestään selvyytensä kaupungin käsitettiin olevan riippuvainen maastosta, vesistöstä ja ilmastosta, johon se on sijoittunut. Käytännön diskursseissa, puhetavoissa, on kuitenkin tapana noudattaa ihmisten aika yksimielisesti omaksumaa erottelua ihmisen ja luonnon sekä vas-

taavasti kaupungin ja luonnon välillä. Siten oli useimpien vaikea sulattaa sitä kyselylomakkeen väitettä, että kaupunki on itsekin osa *luonnon* evoluutiota.

”Luontohan ei sinänsä kehity mihinkään, sehän on olemassa luontona, ja *kaupunki* on se, joka kehittyy. Kehittyminen, niin, se voi olla positiivista, tai negatiivista tietysti, mutta kaupunki muuttuu.” (Sirpa)²²

”Kaupunki on kaupunki” saikin yleensä retorisen merkityksen, jolla puolustettiin erilaista ympäristöpolitiikkaa kaupungissa kuin muualla. Toisten mielissä kaupunki taas sai vähemmän teknokraattisen ja enemmän tunteita ja viihtymistä korostavia piirteitä.

Käsitteelliseen yhdenmukaisuuteen verrattuna tutkimushenkilöillä oli paljon runsaampi ja selkeämpi valikoima käsityksiä siitä, millainen ekologisesti hyvän kaupungin *tulisi olla*. Sehän olikin tutkimuksemme varsinainen aihe. Onko siis kaupungissa, ihmisen reviirillä, oikein kohdella luontoa toisin kuin kaupungin ulkopuolella, missä kenties ollaan ”luonnon määräysvalan alueella”? Vai ulottuuko sama moraalinen velvoite, joka ihmisellä on toisia ihmisiä kohtaan, myös hänen luonto- ja ympäristösuhteisiinsa kaupungissa? Tähänhän tutkimushenkilöt antoivat omat, suurestikin toisistaan poikkeavat vastauksensa. Liityimme yleisesti käytössä olevaan jakoon ihmiskeskeiseen ja ei-ihmiskeskeiseen ympäristöetiikkaan.

---

²² Olemme stilisoineet suorat sitaatit ryhmäkeskusteluista monissa tapauksissa normaalin puhekielen mukaisiksi. Vastajien lomakekysymyksiin itse kirjoittamia kommentteja siteeraamme alkuperäisessä muodossaan.

Stenmarkin ympäristöeettinen luokittelu

Olemme soveltaneet kaupungin ja luonnon suhdetta koskevien käsitysten jäsentämiseen jatkumoa, jonka taustalla on ympäristöetiikassa tavallinen jako ihmiskeskeiseen ja luontokeskeiseen etiikkaan. Mikael Stenmarkin jaottelun mukaisesti voidaan erottaa kolme pääasiallista käsitystä ihmisen oikeasta suhteesta luonnolliseen ympäristöön, *antroposentrinen*, *biosentrinen* ja *ekosentrinen*, joilla kullakin on useita alalajeja.²³

Ihmiskeskeiset (antroposentriset) ja erilaiset ei-ihmiskeskeiset (kuten biosentriset ja ekosentriset) käsityskannat ovat tietenkin kaikki ihmisten kesken käytävän ympäristöeettisen kannanmuodostuksen erilaisia ajatusrakennelmia. ”Keskeisyys” ei niissä siten merkitse todellisuuden rakennetta sinänsä, esimerkiksi että kaikki olemassa oleva liittyisi ihmiseen, vaan vain sitä, mikä ympäristöetiikassa on keskeistä eri tarkastelutapojen mukaan. Ihmiskeskeinen etiikka arvioi oikeaa ja väärää ihmisen näkökulmasta, luontokeskeinen taas luonnon näkökulmasta. Mutta kaikki tämä ajattelu on ihmisen aivotoimintaa. Ei siis ole tarkoitus tässä yhteydessä väittää, että luonnon muilla eliöillä kuin ihmisillä olisi tämän kaltaisia moraalisia käsityksiä.²⁴

Ihmiskeskeinen eli antroposentrinen ympäristöetiikka pitää ihmistä ainutlaatuisena olentona, jonka tulee tarkastella luontoa resurssina olemassaolonsa ehtojen parantamiseksi. Viisas ihminen kuitenkin tietää luonnonvarat rajallisiksi ja ymmärtää myös itse elävänsä luonnonlakien säätelemässä riippuvuudessa luonnosta. Antroposentrinen ympäristöetiikka pyrkii, Brundtlandin komission tavoin, näiden varausten puitteissa, eli kestäväällä tavalla, edistämään taloudellista kasvua. Se myös huolehtii resurssien oikeudenmukaisesta jaosta sekä nyt elävien ihmisten kesken että tulevien ihmiskeskeisten sukupolvien kanssa. Usein tämä ilmaistaan si-

²³ Stenmark 2000.

²⁴ Vrt. Uddenberg 1994b.

ten, että tulevilla polvilla on oltava samanveroiset mahdollisuudet käytössään kuin meillä on. Ainakin teoriassa on myös ole-massa vaihtoehto, jonka mukaan ihmisten ei pidä ottaa huomi-oon muita kuin nyt eläviä lajitovereitaan. Vielä ahtaanpi ant-roposentrisyys meneekin sitten jo rasismiin, seksismiin tai mui-den ihmisten välisten diskriminointien puolelle.

Hyvin yksioikoisesti ihmislajin kaikinpuoliseen hyvinvoin-tiin keskittyvän antroposentrismiin vaihtoehdoksi tarjotaan usein ”pehmeää” ihmiskeskeisyyttä. Erään tällaisen käsitystavan tunnettu edustaja on amerikkalainen filosofi Bryan Norton. Hänen mallinsa edellyttää ensinnäkin vakaan luonnonvaravir-ran ylläpitämistä äärettömään tulevaisuuteen saakka, jotta ih-miselämä olisi aina turvattu. Toiseksi hän vaatii ympäristöeti-ikalta yhteisöllisyyttä. Tavoitteena on oltava tietoisien ihmiselä-män yleinen jatkuminen, ei niinkään yksilöllisten tarpeitten tyydyttäminen. Pehmeä ihmiskeskeisyys on kiinnostunut myös ”pehmeistä” luonnon arvoista, kuten kauneusarvoista ja luon-non psykologisesta ja henkisestä merkityksestä ihmisille. Siksi se vaatii varsin laajaa luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä ja siinä mielessä luonnon (käyttö)arvojen hyväksymistä.

Ainakin vanhempi suomalaispolvi muistaa saksalaisen teolo-gin ja lähetyslääkärin Albert Schweitzerin suositut kirjat elämän kunnioittamisesta. Hänen sanottiin varovan jopa turhaan astu-masta muurahaisen päälle, minkä luulisi tuottaneen hänelle jat-kuvaa huolta Kongon Lambarenassa sijainneen viidakkosairaa-lan maastossa. Elämän kunnioittaminen, tai etiikan kielellä sanot-tuna kaikkien elävien olentojen itseisarvon tunnustaminen, on biosentrisen ympäristöetiikan perusajatus.

Biosentriinen etiikka on siirtynyt ratkaisevan askeleen pois länsimaisen etiikan perinteisestä ihmiskeskeisestä ajattelusta, jonka mukaan ainoastaan ihmisellä on itseisarvo. Biosentrisen ajattelutavan mukaan itseisarvo on myös joillakin tai kaikilla elävillä olennoilla. Tämä merkitsee, että nämä olennot ovat mo-

raalisesti merkitseviä, moraalisia subjekteja.²⁵ Se ei merkitse, että niillä väitettäisiin olevan itsellään moraalitajua, mutta ne käsitetään ikään kuin ihmisen moraaliseksi ”vastapuoliksi”, jotka on otettava huomioon. Biosentrisen näkemyksen sisällä on eri tulintoja siitä, mihin kaikkiin eliöihin tämä moraalinen arvo ulottuu. Eräänä mittana on käytetty eläimen kykyä tuntea tuskaa. Siten vain tuskan tuottaminen eläimelle olisi väärin. Schweitzerin näkemys hylkäsi kaikki tällaiset mitat. Kaikki elämä oli hänelle ehdottoman arvokasta.

Eräs biosentrisen näkemys edellyttää ihmisiltä, että emme aiheuta muille eläville olennoille vahinkoa tai kärsimystä, emme rajoita niiden vapautta, emme harhauta niitä ja käytä hyväksenne niiden luottamusta meihin ja korvaamme aiheuttamamme vahingon jos olemme rikkoneet näitä sääntöjä vastaan.²⁶ Kun vaatimukset ovat näin korkeita, on luonnollista että useimmat näkemyksen kannattajat kuitenkin haluavat täsmentää sitä, mikä elävät olennot on otettava tällä tavoin eettisesti huomioon ja mikä on niiden välinen eettisen huomioon ottamisen järjestys.

Stenmark erottaa kolme eri tyyppiä biosentristä ympäristöetiikkaa. Ehdottomat tai vahvat biosentristit vaativat että kaikki elävät olennot on otettava samalla tavoin huomioon. Pehmeät tai heikot biosentristit ottavat kaikki elävät olennot huomioon, mutta asettavat kuitenkin ihmisen hyvinvoinnin erikoisasmaan. Eläinoikeusbiosentristit puolestaan asettavat etusijalle ihmisen ohella ne eläimet, jotka kykenevät tuntemaan ja kärsimään. Useat biosentriset ajattelijat laativat myös arvohierarkioita; elävien olentojen huomioon ottaminen on sitä ehdottomampaa, mitä kehittyneempiä ominaisuuksia niillä on. Tämä ajatus on saanut sijansa myös siinä kansanomaisessa eläinsuojelussa, joka mielellään suojelisi kauniita ja viisaita eläimiä, kuten norsu-

²⁵ Vrt. Saaristo 1994: 78, 107.

²⁶ Tämän tapaisia ajatuksia ovat esittäneet monet eläinoikeusfilosofit, mm. suomalainen Leena Vilkkä ja amerikkalainen Paul Taylor.

ja, delfiinejä ja pandakarhuja, mutta suhtautuu välinpitämättömästi harvinaisten kovakuoriaisten, käärmeiden ja jyrsijöiden uhanalaisuuteen.

Ekosentrisen ympäristöetiikan, jota vastaa joidenkin tutkijoiden käsitteistössä ”holistinen” tai ”kosmosentrisen” ympäristöetiikka, ero edellä kuvattuihin nähden on se, että siinä moraalilin piiriin vedetään ekologiset kokonaisuudet kuten lajit, ekosysteemit tai koko biosfääri, elokehä. Eräillä ekoteologeilla vastaava holistinen käsite on ”luomakunta”. Esimerkiksi maisema voi näiden käsitysten mukaan olla sellainen vuorovaikutusten kokonaisuus, jota kohtaan meillä on moraalisia velvoitteita. Ympäristöetiikan amerikkalainen klassikko, Aldo Leopold (1887–1949), kuuluu tällaisen ekosentrisen näkemyksen puolestajisiin. Hänen tunnettu moraalinen määritelmänsä sanoo, että ”teko on silloin oikein, kun se säilyttää bioottisen yhteisön koskemattomuuden, pysyvyyden ja kauneuden”. Toisin vaikuttava teko taas on väärin.

Vahva ekosentrisyys on Stenmarkin luokituksen mukaan sitä, että sekä ekologisilla kokonaisuuksilla, kuten lajeilla, ekosysteemeillä ja maisemilla että näiden kokonaisuuksien yksilöjäsenillä, kuten ihmisillä, eläimillä tai kasveilla on itseisarvo, mutta että kokonaisuudet ovat yksilöitä (myös ihmisyksilöitä) arvokkaampia. Tällaisella katsomuksella voisi olla vaikeasti hyväksyttäviä seurauksia länsimaisessa yhteiskunnassa kuten Suomessa. Jos esimerkiksi Suomen viimeiset sudet parhaillaan raatelisivat ihmislasta kuoliaaksi pitäisimmekö eläinlajin säilyttämistä tärkeämpänä kuin ihmishengen pelastamista?

Stenmark osoittaa esimerkein, että myös varsin radikaalien ympäristöeettisten katsomusten kannattajat ovat taipuvaisia tekemään poikkeuksen ihmisarvon kohdalla. Viime kädessä sitenkin valintatilanteessa pelastettaisiin ihmisyksilön henki. Hänen toinen vaihtoehtonsa, pehmeä ekosentrisyys, edellyttääkin, että sekä lajeilla ja eliökokonaisuuksilla että eliöyksilöillä on it-

seisarvo, mutta että eri lajien yksilöiden oikeuksien joutuessa vastakkain, ihmisyksilöllä on korkein arvo. Tämä ajatus lienee ainakin suomalaisen moraalitajun mukainen. Pentti Linkolan eräässä vahvaa ekosentrisyyttä puoltavassa kirjoituksessaan käyttämä kärjistetty vertaus maailmasta pelastusveneenä, johon pyrkiviltä liian monilta ihmisiltä on hakattava kädet poikki, ilmeisesti tuntuu useimmista ekosentrisestikin suuntautuneista luonnonystävistä makaaberilta.

Kaupungin ja luonnon suhteen typologia

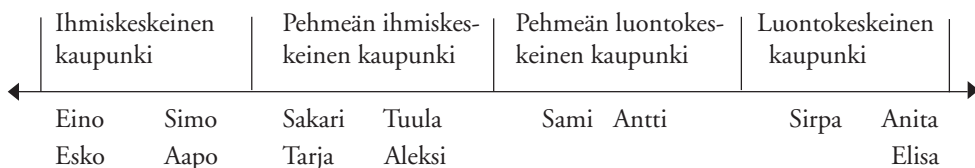
Tutkimuksen alkuvaiheessa, siirryttäessä lomakekyselyistä keskusteluryhmiin, tutkimushenkilöille lähetettiin tutkijoiden näiden ympäristöeettisten erottelujen pohjalta nopeasti hahmotteluma kolmijakoinen typologia. Sillä pyrittiin kuvaamaan tutkimushenkilöiden siihen asti ilmaisemien kaupunkiekologisten näkemysten eroja. Toisen ääripään edustajat käsittivät kaupungin turvapaikaksi luontoa vastaan, toiset taas halusivat kaupungissakin elää luonnon ehdoilla ja sen yhteydessä. Välimuodoksi, jonka merkitys vaikutti kasvavalta, hahmottelimme eräänlaista pehmeään teknologiaan perustuvaa mallia. Tutkimuksen edistysessä kävi ilmeiseksi, että tätä jäsentelyä oli syytä kehittää. “Keski-kentällä”, hyvin ihmiskeskeisen ja hyvin luontokeskeisen vaihtoehdon välissä oli paljon tietoisempia kannanilmaisuja kuin aikaisemmissa tutkimuksissa oli arvioitu. Oli syytä erikseen nimeä pehmeä ihmiskeskeinen ratkaisu ja pehmeä luontokeskeinen ajattelutapa. Luontokeskeisimmän ääripään rajasimme tarkoitamaan pyrkimystä ottaa huomioon laaja ja kokonaisvaltainen vuorovaikutus ihmisen ja luonnon välillä – kaupungissakin. Erottelu biosentrisen ja ekosentrisen luontokeskeisyyden välillä ei sen sijaan tässä kaupunkiin keskittyvässä materiaalissa näytä relevantilta. Ei-ihmiskeskeiset vaihtoehdot on parempi nähdä yhtäältä eräänlaisena pehmeänä ekosentrisminä ja toisaalta melko vahvana ekosentrisminä.

Jatkumolla, joka mittaa luonnon läsnäolon määrää ja laatua kaupungissa saattoi siis ryhmittää erilaisia käsityksiä tavoiteltavasta kaupungista suhteessa luontoon. Eräiden mukaan (*Ihmiskeineinen kaupunki*) luonto ja kaupunki torjuvat toisiaan, kuten esim. liberalismiin perinteinen yksilökeskeisyys edellyttää. Toisten mukaan (*Pehmeän ihmiskeineinen kaupunki*) luonto on kaupungin käytettävissä, esim. kestävä kehityksen opin tapaan. Kolmansien mukaan (*Pehmeän luontokeskeineinen kaupunki*) kaupunki ja luonto jakavat elintilan, mitä edustaa mm. biologistinen elämäntutkimus. Neljänsien mukaan (*Luontokeskeineinen kaupunki*) kaupunki elää symbioottisesti luonnon ehdoilla, kuten vaikkapa syväekologia edellyttää. Tutkimusaineiston perusteella näihin malleihin jakautuvat tutkijoiden kannanotot ikään kuin liukuvat jatkumoa pitkin ilman selkeitä rajoja. Yksittäistapauksissa sijoittuminen viereiseen malliin olisi ollut toisinaan ehkä lähes yhtä perusteltua. Kokonaisuutena jatkumo kuitenkin antaa käsityksen tutkijoiden kaupunkia koskevan ympäristöetiikan hyvinkin erilaisista vaihtoehdoista.

Seuraavassa graafisessa esityksessä olemme arviointimme pohjalta sijoittaneet tutkijoiden näkemykset typologian lokeroissa ympäristöetiikan jatkumon mukaisiin paikkoihin.

Kuvio 1. Tutkijoiden sijoittuminen ympäristöetiikan jatkumolle.

Ihmiskeskeinen kaupunki

Tämä on käsitys kaupungista, joka kasvaa ja valtaa alaa luonnolta. Se on usein uljas kuva korkealle kurottavasta, avariiden näkyvien metropolista. Taloudellinen toiminta on keskeisellä sijalla ja se kytkeytyy maailmanlaajuiseen talousjärjestelmään. Tämän näkemyksen mukaan ihmisen ei pidä luopua eduistaan luonnon hyväksi.

”Minä asetan ihmisen aina ensiksi. [...] ihminen on se hallitseva olento tässä maailmassa, yhteiskunnassa, ja luonto on sitten tarkoitettu tämän katsantokannan mukaan eräänlaiseksi ihmisen palvelijaksi. Jota ihmisen tietysti täytyy hoitaa, jotta se luonto pystyisi antamaan sille ihmiselle parhaan mahdollisen annoksen.” (Eino)

Tämän kaupunkiekologisen tyyppin edustajien ajatuksissa luonto on ”villinä” jossakin kaupungin ulkopuolella, jonne on matkustettava, jos haluaa välittömästi kokea sen anteja. Kaupungissa luonto on puolittaista ja pirstottua, vaikka eräänlaisella ’kulttuuriluonnolla’ toki on oikeutuksensa siellä. Kaupungin tekniset ratkaisut esim. tiiviin rakentamisen ja keskitetyn energiatuotannon muodossa säästävät luontoa kaupungin ulkopuolella.

Tyyppin edustajien yhteinen positiivinen ympäristöarvo oli ilmaston suojeleminen: Tieteellisesti todettu ilmastonmuutos on uhka, jota kaupungissa on torjuttava. Kaupungit kuuluvat globaaliin ekologiseen kokonaisuuteen. Ylisukupolvinen vastuu erityisesti ilmastosta kuuluu siten kaupunkilaisillekin.

Ympäristöpolitiikan lisäksi kaupungissa on muita tärkeitä asioita, ennen kaikkea aineellinen toimeentulo. Kaupungin on tavoiteltava korkeata elintaso, monipuolisia palveluja, talouskasvua ja siinä ohessa ekologisia arvoja. Näiden tavoitteiden yh-

teen sopimista ilmastotavoitteen kanssa ei aina kovin syvällisesti pohdittu.

”Tietysti tähän kaupungissa elämiseen liittyy, tärkeänä tekijänä ympäristöpolitiikka, mutta siihen liittyy muutakin. Se vanha totuus, ettei ihminen elä pelkästään leivästä, niin, voi ehkä sanoa myöskin toisinpäin, että ihminen ei myöskään elä ilman leipää. Ja, on monta tekijää, jotka sitten joudutaan ottamaan samanaikaisesti huomioon ja, sehän on sitten aina vähän sattumanvaraistakin punnintaa. Punnitaan, mikä on se painavampi tekijä ja siinä ihmisten näkemykset tietysti menevät hyvinkin paljon ristiin. Toinen pitää toista tekijää, toinen taas toista tekijää painavampana.” (Eino)

Eino arvioi itse keskustelussa ja lomakkeilla, ettei hän anna luonnolle itseisarvoa. Hän katsoi silti näkemyksensä kuuluvan ihmis- ja luontokeskeisyyden välimaastoon. Tätä emme voi pitää oikeana arviona.

”Ainoa itseisarvo on Jumalan kuva eli ihminen. Hänen etiikkansa on oltava toimintaohjeena.” (Eino)

Ihmiskeskeisen kaupungin tyyppille on näin ominaista melko suoraviivainen antroposentrismi, jonka vaikutuksesta luonnon välinearvo korostuu. Samalla luonnon moninaisuuden suojeleminen kaupungissa joutuu sivurooliin. Toki eräät luonnon-elementit, kuten vesi, edustavat kaupungissa merkittävää esteettistä arvoa. Tamperetta vanhemmissa kaupungeissa on usein viihtyisiä luontoalueita kaupungin yhteydessä. Luonto kuitenkin tarvitsee enemmän tilaa kuin kaupungissa yleensä on mahdollista sille varata. Tyyppin edustajien mielestä Tampere kuitenkin on kehittynyt huomattavasti, vedet ovat puhdistuneet ja ilman puhtaus on teknisesti saavutettavissa mm pysäköintiluolien avulla.

Tyyppin edustajien antama kuva oikeasta kaupungista on liberaalin pluralismin sävyttämä. Ihmisoikeudet, moniarvoisuus ja individualismi olivat heille korkeita arvoja. Tämäkään tyyppi ei kuitenkaan edusta jatkumon ääripäätä, missä luonto on kaupungille alistettu ja ihmisen ja luonnon välillä vallitsee sovittamaton vihamielisyys. Kukaan tutkimushenkilöstämme ei edustanut kovaa konservatiivista ihmiskeskeisyyttä, vaan kaikilla oli jonkinlainen pyrkimys kestävään kehitykseen sellaisena kuin he sen itse tulkitsivat. Ihmiskeskeisen kaupungin edustajien omasta mielestä he pyrkivät realismiin.

Tyyppin edustajista Eino ja Esko olivat jossakin määrin ihmiskeskeisempiä kuin Simo ja Aapo. Viimemainitut olivat samalla kriittisempiä elintason ja talouskasvun suhteen. Ihmisen arvo oli kuitenkin kaikilla korkea ja kaupunki oli ihmisen paikka kun taas luonnon paikka oli pääsääntöisesti muualla.

Esko arvosti ihmisen korkealle ja piti kaupunkia ihmisten paikkana. Lapset ovat arvokkaampia kuin koirat, ihminen arvokkaampi kuin muut eliöt. Tästä näkökulmasta kumpuaa myös hänen luonnonrakkautensa. Se on käyttäjän rakkautta kohteeseensa. Todellinen luonto on hänelle olemassa ennen kaikkea kaupungin ulkopuolella. Kaupungissa luonto on lähinnä esteettinen elementti.

”Kaupunki olkoon kaupunki.”

”Luonto ja eläimet saavat väistyä ihmisen tieltä.”

Aapo uskoi, että on mahdollista elää keskellä kaupunkia, puhdasvetisen järven rannalla ja puhdasta ilmaa hengittäen. Kaupunki ja sen talous kuitenkin kasvavat eikä kaikkien osapuolten, kuten luonnon, etuja voi silloin kuunnella. Esimerkiksi metsien tai erityisten luontotyyppien suojelu kaupungissa oli hänen mielestään vaikeata.

”Kaupungin kehitystä ei voi pysäyttää liito-oravan takia.”

Vaikka Simo oli Einon tapaan nykyisen Tampereen ihailija ja kehittäjä ja näki luonnon merkityksen yksinomaan ihmistä palvelevaksi, hän erosi Einosta vaatimattomamman perusasenteensa ja suuremman ekologiapainotuksensa vuoksi. Tasa-arvo, kauneus ja ekologinen toimivuus olivat Simolle tärkeitä, kulutus ja näyttävyys eivät niinkään.

Kaupunki on silti Simollekin teknokraattinen, ei luonnollinen ilmiö. Sen elinkeinojen pysyvyys oli hänen suurena huolenaan. Tästä näkökulmasta on myös tulkittava hänen ajatuksensa kaupungissa olevista luontoalueista.

”Minun mielestäni pitäisi säilyttää tällaiset luonnonläheiset paikat. [...] Näissä imagotutkimuksissa Tampere on noussut hyvin korkealle. Täällä on lyhyet matkat harrastuspaikkoihin, saataisiin tänne yrityksiä ja tällä tavalla terveitä työntekijöitä yrityksille.”

Pehmeän ihmiskeskeinen kaupunki

Tällä tyypillä tarkoitamme luontoystävällistä suunnittelua painottavaa kaupunkikäsitystä, jonka tavoitteena on kuitenkin viime kädessä aina ihmisten oma hyvinvointi. Oman hyvinvointinsa takia ihmisen kannattaa toisinaan luopua eduistaan luonnon hyväksi. Viime kädessä ihmisellä kuitenkin on korkeampi arvo kuin millään muulla elävällä.

Esimerkiksi aikaisemmin mainitun Bryan Nortonin pehmeä ihmiskeskeisyys, jonka mukaan luonnon arvostaminen on viime kädessä ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ehto, sijoittuisi tähän tyyppiin. Tämä tapa ajatella luonnosta kaupungissa poikkeaa edellisestä sikäli, että tässä tyypissä luontoa paljon suuremmassa määrin uskotaan voitavan säilyttää myös kaupungin puit-

teissa, vaikkakin välineellisessä asemassa. Tyyppin edustajista Tuula ja Alekski olivat jossain määrin luontokeskeisemmin suuntautuneita kuin Sakari ja Tarja.

Kaupungin kokonaisuus merkitsee asukkaiden, tulevien asukkaiden ja luonnon etujen summaa. Kaupunki ei kuitenkaan ole osa luontoa, vaan ihmisten tekoa, teknokraattinen, ei luonnollinen ilmiö, jolla on myös taipumus eristää ihmisiä. Kaupunki on luonnosta riippuvainen mutta olemassa ihmisten tarpeiden takia.

Tyyppin tavoitteena on tarpeen mukaan muuttuva, monipuolinen kaupunki, joka parantaa ihmisten elinoloja. Kaupungin laajat luonnonalueet, mutta myös pienemmät lähimetsät sekä puistot on hoidettava ihmisten liikunnantarpeen ja esteettisen tyydytyksen vuoksi. Ne ovat tärkeä osa kaupunkiluontoa. Puut ja vapaa luonto kuuluvat ilman muuta kaupunkiin, myös keskustaan, vaikka kaikelle luonnolle siellä ei tietenkään ole sijaa. Luonnon monimuotoisuutta edustaville biotoopeille on järjestettävä tilaa viherkäytävin ja sormikaavoin. Ekologista vääryyttä tulee karttaa kaupungissakin. Monipuolisemmalle luonnolle ja maisemille on lisäksi taattava mahdollisuus säilyä kaupungin ulkopuolella.

Veden ja ilman puhtaus ja globaali ympäristön kestävyys ovat aina huomioon otettavia seikkoja. Jälkipolville on jätettävä suojeltu, hyvä luonto ja kaupunki. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat sekä ihmisen että luonnon parhaaksi.

Mallia hallitsee realistinen perusajatus siitä, että luontoa varjellaan perusteellisemmin kaupungin ulkopuolella, missä tataan kaikkien eliöiden viihtyminen omilla alueillaan. Sinne kuuluvat liito-oravat, hirvet ja muut, ei kaupunkirakenteen sisälle. Eläimet ovat arvokkaita ja kiinnostavia, mutta kuuluvat enimmäkseen maalle. Kaupungin vuorovaikutus luonnon kanssa ja riippuvuus siitä on toisaalta selviö. Luonnolle on siksi jätettävä oma tilansa.

Kaupunki otetaan siis kaupunkina tässäkin tyypissä, mutta kuitenkin jotenkin luonnonläheisempänä. Esteettiset näkymät, taideteokset ja historian läsnäolo kuuluvat kaupunkiin. Pienimuotoisuus, mielipaikat ja jalan liikkuminen tuovat luontoelementitkin lähelle.

Sakarín mukaan siinä kuitenkin on psykologinen ristiriita, että monet haluavat sisällyttää paljon luontoa kaupunkiin. Sakarín ihannekaupunki on matala, tiivis, inhimillisiin mittoihin rakennettu ja yhteisöllinen. Veden ja puistojen läsnäolo, ilman puhtaus ja muu saasteettomuus ovat tärkeitä. Kaupungissa on oltava elämää eli vilkkautta, mutta ei melua, tarvitaan moninaisuutta, palveluja, elintasoa, mutta ei jatkuvaa talouskasvua. Tullevaisuudessa ekologinen toimivuus on tärkeämpää kuin jatkuva vaurastuminen. Sen sijaan lievä väestönkasvu pitää Sakarín mielestä väestörakenteen nuorena.

”Minun kaupunki on tiivis ’muurahaispesä’. Pitämällä kaupunki koossa ja ekologisesti yksipuolisena säästyy toimivaa luontoa sen ympärillä mahdollisimman paljon. Kaupungin sisäinen liikenne voidaan hoitaa kevyellä ja joukkoliikenteellä. Suuri kaupunki voi olla myös nauhakaupunki. Nauhan keskeillä on tehokas joukkoliikenne, sen pysäkeille on kävelymatka (eli nauhan leveys on noin kilometri). Rakennetun nauhan ulkopuolella tai ”sormien” välissä voi olla laajoja virkistys- tai maa- ja metsätalousalueitakin.”²⁷

Sakarín kuvaama kävellen koettava kaupunkirakenne vähentää autoilun tarvetta, pitää asumisen, työpaikat ja palvelut lähikään ja on taloudellinen. Hajanaisia pikku luontokohteita ei pidä jättää. Pientaloalueillekin tiiviys on parasta. Luonnon moninaisuus kaupungissa on pakostakin rajoittunutta. Sen sijaan ih-

---

²⁷ Mahdollisesti me tutkijat saimme tästä kommentista kimmokkeen käyttäen yhtenä väliaikaisen typologiamme otsikkona juuri muurahaispesää. Sormikaavan käsite tuli sekín mukaan vasta toiseen kyselylomakkeeseemme.

misen paikkana sen on oltava monipuolinen. Viihtyminen merkitsee ihmisten näkemistä, miellyttävää olemista. Yhteenkuuluvuus, jopa kylämäisyys ovat hyviä tavoitteita. Tämä yhteenkuuluvuus koskee kuitenkin yksinomaan ihmisiä.

Ihminen ja korkea elintaso olivat Aleksille tärkeitä, mutta eivät ainoita arvoja. Yli sukupolvien kestävästä elinehdoista ennen kaikkea ilmaston kohdalla olisi tapahduttava käänne pian. Toinen ongelmakohta oli Aleksin mielestä kulutus, jonka tulisi olla kohtuullista.

Luonnon roolin kaupungissa Alekski kytki tiiviisti urbaaniin elämäntapaan. Hyvän mallin antavat vanhat kaupungit, joissa kulttuurin ja luonnonelementtien läsnäolo on niin luontevaa, että ihmisten ei tarvitse pyrkiä kaupungista pois.

Kaupungissa on Tarjan mielestä oltava suuria viheralueita ja metsään on hyvä päästä kotinurkilta, lastenkin mielikuvitusleikkien takia. Samoilla linjoilla oli Tuulakin.

”Rannat, metsät ja järvet kaupunkilaisten käyttöön niin että pidämme niistä yhdessä huolta.” (Tuula)

Vaikka Pehmeän ihmiskeskeisen kaupungin luonteeseen kuuluu, että ympäristöarvot kaupungin alueella jäävät ihmisten viihtyisyydestä varjoon, näyttivät sitä kannattaneet tutkimushenkilöt kuuluvan niihin, joille luonto on kaupungin ulkopuolella korkeassa arvossa. Kaupungissa se on realismin nimissä rajoitusten alainen.

Pehmeän luontokeskeinen kaupunki

Tarkoitamme tällä tyypillä kaupunkikäsitystä, joka vaatii elämään kaupungissakin luontoa arvostaen ja jakaen elintila sen kanssa. Luonnolla on itsellään arvo, jota ei sovi unohtaa kau-

pungissakaan. Jättämällä lisäksi luonnolle runsaasti elintilaa kaupungin ulkopuolelle toimitaan luontoystävällisesti. Mutta itse kaupungissakin on oltava vapaata luontoa. Luontokeskeisen perusasenteen mukaisesti luonnon eliöillä on itseisarvo niin kuin ihmiselläkin, vaikka näille mieluummin jätetään eri elinpiirit.

Kaupungissa on oltava niin monipuolinen eliölajisto kuin voi, mutta kaikille eläimille ja kasveille ei voi olla samoja oikeuksia kuin ihmisille. Kaupunki on luonnosta riippuvainen mutta olemassa myös ihmisten tarpeiden takia ja sellaisena sen on oltava monipuolinen.

Tyyppiä edustivat Sami ”keskivertotapauksena” ja Antti selvästi luontokeskeisempänä näistä kahdesta.

Vuorovaikutus luonnon kanssa on Pehmeän luontokeskeisen kaupungin tyyppille olennaista. Kaupungissa on oltava suuria viheralueita ja muutenkin pehmentävää puustoa, vettä ja puhdasta ilmaa. Ydinkaupungissa on oltava henkireikiä, kuten puita ja puistoja, toreja, virkistys- ja liikunta-alueita, lähteitä ja rantoja. Melua ei pitäisi sallia. Ilmaston suojeleminen on keskeinen kaupunkiekologinen hyve, mutta ei suinkaan ainoa. Ilmansuojelun tärkeys perustuu myös globaaleihin seurauksiin kuten biodiversitetiin.

Tavoitteena Samilla oli kokonaisvaltaisesti luonteva kaupunki, salliva ja esteettinen, jossa on monimuotoista, sekä koskemattomaa hoidettua luontoa. Sekä Teiskon maalaismetsät että Hervannan lähialuemetsät ovat suojelun arvoisia. Erikoiset eläin- ja kasvilajit samoin kuin kaupungille tyypilliset lajit ovat suojeltavia. Erityisesti Sami korosti habitaattien eli elinympäristöjen merkitystä yksittäisten lajien sijasta:

”Mutta kun se on niin, että tämä alue on niin uskomaton, täällä on muun muassa liito-orava. Se osoittaa, että tämä alue on luonnonmukainen ja tärkeä. Voisi ajatella sitä luonnon moni-

muotoisuutta oikealla tavalla, kokonaisuutena. Jos joku sanoo, että ei voida kaavoittaa, kun siellä on liito-orava, niin olisin sitä mieltä, että ei se ole syy. Silloin kerrottaisiin, että se on tällainen hyvä alue, ja erilaiset perustelut, joista liito-orava saattaa olla osoitus siitä hyvästä alueesta - se on jo toinen juttu.”

Tähän kaupunki-ihanteeseen oli Saminkin, talouselämän ammattilaisen, vaikea sisällyttää talouden logiikkaa. Taloudessa valitsee voiton tavoittelu, yhteiskunnassa taas laadukkaan palvelun etiikka. Samin mielestä asuinalueet olisi suunniteltava kokonaisvaltaisesti ja oikeiden arvojen varassa, yhteistuumin kaikkien – myös luonnon osapuolten – kanssa.

Antin mielestä kaupunkia oli ajateltava osina, joissa toteutuu koettava paikallisuus ja joissa paikallisilla ihmisillä, myös ”äänettömillä” kuten lapsilla ja eläimillä tai heidän edustajillaan, on päätäntävaltaa kunnan yhteisen päätäntävällän lisäksi.

”Tämä loisi mahdollisuudet miellyttävämpään elinympäristöön myös ihmisille (ja luonnollisesti myös kasveille ja eläimille).”

Antin mielestä kaupunki ei ole välttämätön eikä ihanteellinen asumismuoto, mahdollinen kylläkin. Keskustan elävyys, viihtyisyys ja maisemallisuus olivat hänelle keskeisiä tavoitteita. Vilkkkaus koostuu ihmisistä, ei ajoneuvoista. Esteettisyys on puita, puistokatuja, puistoja. Paikan kokemukset ovat myös hänestä tärkeitä. Historiaa ja tyyliä on kunnioitettava. Antti myös vaati, että mieluummin kaupungissakin olisi suosittava kotimaisia lajeja. Kotimaisuus osoittautui keskustelussa kuitenkin hankalaksi määrittelykysymykseksi; vain lanttuako lopulta syötäisiin?

Pehmeän luontokeskeisen kaupungin kannattajista Sami hyväksyi väitteen, että kaupunkikin edustaa evoluutiota ja että sillä on esteettisesti ja historiallisesti ainutlaatuinen identiteetti. Näin luontokeskeinen perusasennoituminen kytkeytyi kulttuu-

rievoluution piirteisiin. Tyypin edustajilla oli molemmilla myös ajatus päättäväisyyden jakamisesta äänettömille osapuolille. Antti ei tyytynyt elävien olentojen ja elottoman luonnon teoreettiseen arvostamiseen.

”Itseisarvo ei vielä vaikuta kovin paljon, olennaisempaa on määrittää niille oikeudet, jolloin ne voidaan paremmin ottaa huomioon.”

Luontokeskeinen kaupunki

Tämä on typologiassamme kaupunkikäsite, joka vaatii elämään kaupungissakin luonnon ehdoilla ja sen yhteydessä. Ihmisen yhdyskuntana kaupunki kuuluu osana luontoon. Se on osa sekä luonnon että kulttuurin evoluutiota. Luonto ja sen säilyminen ovat ehdottomia arvoja. Tyypin luontokeskeisyys vaatii samoja oikeuksia luonnon järjestelmille kuin ihmiselämällekin, myös kaupungissa. Kaupungille on ominaista kokonaisekologinen vastuullisuus sekä paikallisella että globaalilla tasolla.

Elisan edustaman kokonaisvaltaisen eli holistisen näkemyksen mukaan yhteisöllisyys ihmisten kesken ja vastuullisuus luonnon hyvinvoinnista ovat saman ”elämän politiikan” puolia. Keskeisiä tavoitteita ovat tämän tyypin kaikille edustajille historiallisuus, juurtuminen, turvallisuus, jatkuvuus, yhteisöllisyys ja naapurihenki. Ihmisen kulttuurin ei pidä olla ”kertakäyttökamaa”. (Anita) Kulutusta on vähennettävä. Väestön kasvuun on syytä suhtautua kriittisesti. Vaatimaton, suvaitseva ja monimuotoinen elämäntapa on tavoitteena. Yhteisönä kaupunki parhaassa tapauksessa on sekä vapauttava että vastuullinen.

”Kulutuskeskeisyys ja taloudellisen hyödyn maksimointi tuhoaa kaupungin(kin) pitkällä aikavälillä – ihmisten(kin) yhteisönä!” (Elisa)

Tässä tyypissä luonto on saanut merkittävämmän aseman kaupungin ja luonnon osajaon määrääjänä kuin kolmessa edellisessä. Anita, Elisa ja Sirpa voidaan parhaiten luokitella tämän tyyppin kannattajiksi, joskin kaikkien asiantuntemus esti heitä pyrkimästä jatkumon utopistiseen ääripäähän, missä kaupunki sulautuisi täydellisesti luontoon. Kaupungin ja luonnon välisen symbioosin ajatus oli heille pikemminkin eräänlainen intoa antava metafora, vertauskuva, kuin varsinainen ekologinen teoria. Sirpa oli jossakin määrin lievemmin luontokeskeinen kuin Anita ja Elisa.

Luonnon monimuotoisuutta edustaville biotoopeille on järjestettävä tilaa viherkäytävin ja sormikaavoin. Kaupungissa biodiversiteetti on tutkimusten mukaan muutenkin suurempi kuin esim. pelloilla. Sekä luonto että ihminen ovat samoja kaupungissa kuin muuallakin. Kaupungin nykyinen luonto on säilytettävä alkuperäisen oloisena. Rakennetut viheriöt eivät korvaa varsinaista luontoa. Siitä huolimatta, että kaupunkiluonnolle ovat ominaisia eri piirteet kuin neitseelliselle luonnolle, olisi kaupungissa oltava tilaa myös eläimille ja vapaalle luonnolle. Siitä seuraava väljyys ja esteettiset näkymät ovat ihmisillekin mieleen.

Elinehtoja, esim. eläinten pesäpaikkoja, ei saisi raivata. Erikoiset eläin- ja kasvilajit, samoin kaupungille tyypilliset lajit on suojeltava. Kaupungissakaan eivät uhanalaiset lajit saa korvautua ”harakoilla ja nokkosilla”. (Anita) Yksittäisten lajien sijasta on korostettava näille lajeille ominaisten habitaattien merkitystä.

”Hyvä, moniarvoinen suunnittelu ottaa kaikki osapuolet huomioon. Myös kasvit ja eläimet tarvitsevat hyvät elinolosuhteet. On laajan arvokeskustelun paikka, kenen ja minkä me annamme jäädä elämään.” (Sirpa)

Luonnolla on itseisarvon lisäksi välinearvo, se antaa ihmisille aineellista ja henkistä hyvinvointia. Tämä ei kuitenkaan tässä ta-

pauksessa ole nortonilaista pehmeää antroposentrismia, kun luonnolla kuitenkin on kaupungissakin itseisarvo. Tyyppi suosii sellaista luonnonvarojen kestäväää käyttöä, joka takaa ympäristön elinkyvyn säilymisen. Päästöt, puhdas vesi ja ruoka ovat keskeisiä asioita. Elinkaariajattelua on sovellettava kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Kaupunkiin ei pidä rakentaa uusia riskilaitoksia. Liikenteen on muututtava kevyen liikenteen suuntaan, auto on pahin saastuttaja.

”Turha yksityisautoliikenne sitoo kaupungissa liikaa niukkaa maa-alaa ja on kasvihuonekaasujen suurin yksittäinen tuottaja. Kasvihuonekaasut voimistavat ilmastonmuutosta, joka on aikamme suurin elollisen luonnon elinkyvyn säilymiseen vaikuttava uhka.” (Anita)

Asuinalueet on suunniteltava kokonaisvaltaisesti ja yhteistuumin kaikkien – myös luonnon osapuolten kanssa. Paikallisilla ihmisillä sekä ”äänettömillä” kuten lapsilla ja eläimillä tai heidän edustajillaan on oltava päätäntävaltaa kunnan yhteisen päätäntävällän lisäksi.

Ei voi kuitenkaan sanoa, että tyyppin edustajat olisivat ratkaisseet teoreettista ongelmaa antroposentrisen kaupunkisuunnittelun ja ekosentrisen luontoetiikan välillä. Heille näytti riittävän ihanteiden retorinen esillä pitäminen ja samanaikainen tosiasioiden tunnustaminen – antamatta periksi niille. Tiedollisten argumenttien rinnalle nousi voimakkaana myös moraalinen argumentointi.

Elämä ja sen runsauden säilyminen, biodiversiteetti, olivat keskeisiä arvoja.

Luonnon arvostamisesta oppii Sirpan mukaan myös arvostamaan ihmistä. Autenttisen ihmisen arvostaminen oli hänelle tärkeää.

”Siinä on juuri sen ihmisen oma kehityshistoria, se miksi on kasvanut ja kehittynyt. Ja se kasvu ja kehitys jatkuu loppuelämän.”

Laadukkaat lähimetsät ja virkistysalueet on turvattava, ne ovat välttämättömiä viihtyvyyden ja luontokokemusten antajia. Toisaalta kaupunki keskittymänä on tavallaan kestävä, kun se jättää siten enemmän luontoa rauhaan kuin jos se levittäytyisi laajalle. Eräs tapa hahmottaa tämä näennäinen ristiriita rakentavasti on Elisan näkemys keskustaa kohti tiivistyvistä kaupungista, jossa luonto on aina läsnä, mutta eri tavalla tiiviisti rakennetussa keskustassa kuin laita-alueilla.

Tyypin edustajat toivat ilmi varsin suurta ihanteellisuutta kokonaisvaltaisen luonnon arvostamisen puolesta. Toisaalta he olivat myös tietoisia realismin puutteesta, joka tällaiseen kaupunkiutopiaan helposti sisältyy. Erityisesti Anitan puheenvuoroissa esiintyi tavan takaa viittauksia tähän ristiriitaan. Yhteistä mallin edustajille – naisia kaikki kolme – oli myös voimakas vastuun korostaminen.

Ympäristöeettinen jatkumo

Edellä olemme jäsentäneet kaupungin ja luonnon suhdetta tutkimusmateriaalimme pohjalta. Samalla olemme aselleet tutkimushenkilöt nelijakoiseen typologiaamme ja alustavasti vertailleet heidän sijoittumistaan siihen. Näin tuli mahdolliseksi esittää koko tutkimusjoukon ympäristöeettiset ihanteet jatkumolla, joka ulottuu äärimmäisestä asenteesta ”ihmiskeinen kaupunki” vastakohtaansa, ”luontokeskeiseen kaupunkiin”. (Ks. Kuvio 1.)

Kaikkien tutkimushenkilöitten sijoittaminen ympäristöeettiselle jatkumollemme ei kuitenkaan ollut aivan helppoa, koska heidän käsityksensä eivät olleet yksiselitteisiä. Esimerkiksi Alek-

sin sijoitimme lopulta Pehmeän ihmiskeskeisen kaupungin tyyppiin, koska hänen näkemyksissään yhdistyvät toisaalta ihmiskeskeisyys ja toisaalta voimakas halu suojella luontoa, toisaalta luonnon itseisarvon kieltäminen, toisaalta luonnon ”pehmeiden” arvojen korostaminen. Näin hänen oma arviointinsa kuulumisestaan Ihmiskeskeisen kaupungin ryhmään ei saa tutkijoiden tulkinnassa kannatusta.

Myös sekä Elisa että Anita esittivät sen kaltaisia arvioita kaupungista ei-luonnollisena rakennelmana, että heidän sijoittamisensa Luontokeskeisen kaupungin tyyppiin vaatii ainakin pienen varauksen. Molempien ihanteet ja oma arvio kuitenkin puoltavat tekemäämme ratkaisua.

On luonnollista, että kaupungin ja luonnon ihannesuhteen sisällä on monia osatekijöitä, joiden kohdalla tutkimushenkilöt saattoivat poiketa esittämästämme typologiasta. Jokainen on tietenkin oma yksilönsä, ja tällaiset poikkeamat tulevat jatkossa, analyysin selostuksen edetessä, yhä vain yleistymään. Pyrkimyksemme esittää havaintomme typologioitten muodossa edellyttää siis jonkin asteista tutkimustiedon yksinkertaistamista. Typologiat saavat myös selonteossamme tärkeämmän sijan kuin aineistomme tuottaneet persoonallisuudet. Tutkimushenkilöistä yksilöinä kerromme tarkemmin liitteessä, missä piirrämme tutkimushenkilöistä ”kokovartalokuvat” heidän kaupunki-ihanteidensa pohjalta.

Osallisuus, vuoropuhelu ja ihmiskuvat

Monet katsovat, että osallistumisen väyläksi riittää edustuksellinen demokratia vaaleilla valittuine luottamushenkilöineen. Emme asettaneet sen tarpeellisuutta kyseenalaiseksi, vaan etsimme näkemystä sitä täydentävän, nk. suoran osallisuuden tarpeeseen ja mahdollisuuksiin. Puhumme ihmisen suhteesta ihmiseen kun kysymme miten asukkaiden osallistuminen luontevan kaupungin asioiden hoitoon olisi järjestettävä ja olisiko heistä yhteistyökumppaneiksi. Niin kuin kirjan alussa todettiin, Suomen lainsäädännössä on viime aikoina edellytetty yhä enemmän kansalaisten osallistumista lakien tarkoittamien, erityisesti heidän omaa elinpiiriään koskevien asioiden hoitoon. Kehitystä kuvastaa Kauko Heurun, Erkki Mennolan ja Aimo Ryynäsen esittämä näkemys²⁸:

”Virallinen organisaatio, jonka luottamushenkilökokoonpanosta valtuusto toimikautensa alussa päättää, ei voi enää olla riittävä. Sen rinnalla olisi nähtävä toinen organisaatio, ajallisesti rajalliset tapauskohtaiset tai pysyvämmät vapaaehtoisorganisaatiokaaviot. Ne eivät suinkaan synny itsestään tai valtuuston päättäminä. Niiden mahdollistamisessa ja syntymisen edesauttamisessa kunnalla on kuitenkin tärkeä roolinsa.”

Meidän tutkimushenkilömmekin olivat todenneet osallisuuden ongelman ja allekirjoittivat lähes yksimielisesti ensimmäisessä kyselylomakkeessamme sitä koskevat väittämät:

”Kaupunkia on määrätietoisesti kehitettävä sallivana yhteisönä, joka tekee mahdolliseksi monipuolisemman elinkeinoelämän, kulttuurin, asumismuodot, yksilöiden oman olemuksen toteuttamisen ja vuorovaikutuksen muiden kanssa...”

²⁸ Heuru et al. 2001:55.

”Ihminen voi perustellusti pitää oikeana omaan elämäkokemuksensa perustuvaa näkemystä asioista. Siksi jokaista tulisi mahdollisuuksien mukaan kuunnella, luottaa häneen, antaa mahdollisuus ratkaista elinympäristöönsä vaikuttavia asioita, ja antaa tilaisuus osallisuuteen oman ymmärryksensä mukaan.”

Samansuuntaista periaatteellista yksimielisyyttä oli havaittavissa myös toisella lomakekyselykierroksella seuraavien väittämien osalta:

”Kaupungin kehityssuunnan tulee määräytyä ...”

d) Yhteistoiminnassa asukkaitten kanssa,

”Vallan jakautuminen kaupungissa...”

f) Uusia yhteissuunnittelun muotoja on kehitettävä.

Kuvaa tutkimushenkilöiden arvomaailmasta täydentää vielä se että enemmistö, seitsemän kolmestatoista kannatti myös seuraavia väittämiä:

”Kaupungissa valta ja vastuu on jaettava kaikille asujille mukaan lukien syrjäytyneet, lapset, eläimet ja muu luonto sekä tulevat sukupolvet. Päätöksenteon muotoja on jatkuvasti kehitettävä niin että vuoropuhelu ja -vaikutus on mahdollista kaikkien kesken.”

”Kaupungin kehityssuunnan tulee määräytyä ...”

e) Prosesissa, jossa myös ’äänettömät’ (esimerkiksi lapset ja eläimet) ovat edustettuina .”

Vastaajat tunnustivat siis laajasti osallisuuden periaatteellisen merkityksen. Lisäksi heille oli yhteistä pitää tärkeinä yleensä yksilön kunnioittamista ja kaupungin moniarvoisuutta. Ihmiset haluttiin hyväksyä ihmisinä. Nämä yhteiset ajatukset ihmis-

arvosta on syytä muistaa kun jatkossa tarkastelemme tutkimushenkilöiden muulla tavoin toisistaan poikkeavia näkemyksiä.

Kun kysyttiin miten osallisuus toteutettaisiin käytännössä, vastaajat olivat varovaisempia, mutta runsas puolet oli valmiita ”ottamaan riskin” suoran osallisuuden käyttämisestä kaupungin hallinnon yhtenä suunnittelu- ja päätöksentekomenetelmänä. Mielipiteet eivät olleet yksioikoisia kyllä tai ei -vastauksia, vaan kuten muissakin kohdissa tätä tutkimusta, hyvin yksilöllisten vivahteiden ja painotusten sävyttämiä. Esimerkiksi alueellisen, kaupunginosa- tms. hallinnon osana suoran osallistumisen saattoi joku hyväksyä, mutta ei niinkään koko kaupunkia koskevien asioiden käsittelyssä.

”Luottamushyppy”?

Osallisuuden käytännön toteutumismallien puute tai niiden vähäinen tuntemus ovat laajalti koettuja ongelmia, myös muualla maailmassa. Toisaalta mallit eivät kehity ellei ole tahtoa kehittää ja kokeilla niitä. Ongelma tuli hyvin vahvasti esille kesällä 2002 pidetyssä kansainvälisen Tampere-klubin kokouksessa, pohdittaessa demokratian tulevaisuutta. James M. Buchanan piti demokratian toteutumisen edellytyksenä ”luottamushyppyä” (faith jump). Hän tarkoitti, että epäilyksistä huolimatta, jopa vastoin arkikokemuksia on uskallettava arvostaa kansalaisten kykyä ottaa vastuuta ja antaa älyllistä panosta myös suorassa osallisuudessa yhteisten asioiden hoitamiseen. Hänen mielestään epäily olisi saatava vaihdetuksi kannustukseen. Muuten demokratia ei elvy, laajene ja ala toimia nykyistä paremmin²⁹.

Pyrimme tarkastelemaan tutkimushenkilöitä jatkumolla, jonka toisessa laidassa olisivat vain perinteiseen edustukselliseen demokratiaan luottavat, toisessa myös uusien osallisuuden muo-

²⁹ Buchanan 2002.

tojen kokeiluun ja kehittämiseen valmiit. Jälkimmäisille olisi ominaista luottamus kansalaisten kykyyn käyttää vastuullisesti heille annettavia vapauksia yhteisten asioiden hoidossa. Käytämme heistä jotka kallistuvat enemmän suoran osallisuuden kannalle nimitystä *kannattajat*. Ensinmainituille olisi ominaista kansalaisten toiminnan rajaaminen lähinnä edustuksellisiin val-lankäytön puitteisiin. Näistä torjuvasti suhtautuvista käytämme nimitystä *epäilevät*. Nämä kaksi käsitystapaa ovat normatiivisia, yhteisöelämän erilaisia toimintakulttuureja ilmentäviä vaihto-ehtoja. Tarkastelemme vastinpareja ilmauksina elävistä suhtautumistavoista, emme esimerkiksi ”hyvän” tai ”huonon” tunnusmerkkeinä.

Suoran osallisuuden tärkein ”välittäjäaine” on vuoropuhelu, toinen toisensa kuuntelu ja toisen mielipiteen ymmärtäminen *hänen totuudekseen*. Lähes kaikki tutkimushenkilöistämmekin hyväksyivät ajatuksen, että arvot ja näkemykset ovat itse kullakin persoonallisen elämänkulun ja kasvun tuotosta, rationaliteettia³⁰. Vuoropuhelun kehittäminen on ollut useiden suomalaisten organisaatioiden lähestymistapa niiden pyrkiessä toteuttamaan osallisuutta sidosryhmiensä kanssa. Asetimme tutkimuksen yhdeksi perusolettamukseksi, että vuoropuhelun onnistuminen ja eri osapuolia tyydyttävien kannanottojen aikaansaa-minen eli osallistuminen riippuvat tavastamme suhtautua toinen toisiimme ihmisinä. Tuo suhtautumistapa puolestaan on yhteydessä johonkin, jota nimitämme ihmiskäsitykseksi. Oletamme että erilaiset näkemykset demokratian toimivuudesta voivat olla yhteydessä erilaisiin ihmiskäsityksiin – siellä jossakin mielen syvyydessä – ja että ne tulevat julki *ihmiskuvina*. Tarkastelemme ihmiskuvien ja niiden takana häämöttävien ihmiskäsi-

³⁰ Tällä käsitteellä viittaamme Jürgen Habermasin kommunikaatioteoriaan, jonka mukaan kukin osallistuja tuo kommunikaatiotapahtumaan oman rationaliteettinsa; niiden yhteensovittamisesta riippuu kommunikaation tulos.

tysten merkitystä luontevan kaupungin valinnoille lähemmin luvussa Ihmiskuvat ja näkemysten perustelut.

Emme kuvittele, että epäilevien ja kannattajien välillä oleva yhteys olisi kuin suora viiva, matemaattisesti mitattavissa oleva jatkumo. Paremminkin se on epämääräisesti kiemurteleva, kirjaviivojen vivahteiden polku. Pyrimme tässä tutkimuksessa selvittämään, millaisia näkemyksiä ja perusteluja esiintyy kummankin kannattajilla, miten johdonmukaisesti ne liittyvät erilaisiin hallintokulttuureihin ja miten ne mahdollisesti liittyvät laajempiin elämäntapoihin.

Mitä tutkimushenkilöt sanoivat

Etsimme tutkimushenkilöiden lausumista³¹ merkkejä siitä, miten valmiita he olivat luottamaan ihmisten kykyyn osallistua yhteisten asioiden hoitoon. Luotettaisiinko heihin vastuun ottajina ja siihen liittyvän vallan käyttäjinä? Katsottiinko heillä olevan kykyä luottaa toinen toisiinsa, mukaan lukien asiantuntijat, virkamiehet ja luottamushenkilöt. Koetimme selvittää, miten he suhtautuivat ”luottamushyppyyn” kaupungin asioiden hoidossa. On syytä muistaa kahtiajako heidän lausumisissaan: *periaatteessa* osallisuuden kannatus oli melkein poikkeukseton, mutta *käytännön* mahdollisuuksiin toteuttaa ”luottamushyppy” uskottiin vähemmän. Koetimme pitää nämä kaksi asiaa erillään lausumia analysoidessamme ja tehdä sen selväksi päätelmissämme.

Olemme luonnehtineet kutakin osallistujaa lyhyillä, mielestämme edustavimmilla katkelmilla heidän omista lausumistaan, jotka koskettelevat toisten kaupunkilaisten kuuntelemista yhteisten asioiden hoidossa, vallan jakautumista ja muita suoran

---

³¹ ”Lausuma” on mikä tahansa kahdella lomakekyselykierroksellamme kirjoitettu tai ryhmäkeskusteluissa lausuttu ajatus.

osallisuuden näkökohtia sekä jonkin verran yhteisöllisyyttä ja yleensä suhtautumista ihmisiin.

Tutkimukseen osallistujista vain harvat käyttivät yksiselitteisiä ja ehdottomia ilmaisuja. Heidät on sijoitettu äärimmäisiksi oikealle tai vasemmalle jatkumollamme kuviossa 2 sivulla 101. Ryhmäkeskusteluissa henkilöt myötälivä hyvin pitkälle toistensa kannanottoja pohdiskellen asioiden eri puolia. Onko siis niin että näkemykset yleensäkin syntyvät, kehittyvät ja järjestyvät vuorovaikutustilanteissa? Tulevatko ne esiin tällaisissa tilanteissa useinkin erilaisina kuin ihminen aivan itsekseen ”sisimmässään tuntee” tai uskoo ajattelevansa? Otammeko vaikutteita keskustelukumppaneilta, ikään kuin myöntäen että ”voihan asia niinkin olla”, jättäen uuden näkökulman kuin ehdolle leijumaan. Jos näin olisikin, emme tiedä palautuvatko näkemykset ajan myötä aikaisempaan muotoonsa, ehkä jossakin syvällä mielessä vaikuttavan arvon vetäminä, vai jatkavatko ne ehkä muuttumistaan uusien vaikutteiden myötä. Näitä dialogin, vuoropuhelun merkitystä ja arvomaailman järjestystä koskevia kysymyksiä tarkastellaan mm. jäljempänä seuraavassa pääluvussa.

Henkilöiden arvomaailman ”lukeminen” heidän lausumistaan ei siis ollut suinkaan yksiselitteistä niinkuin monen kohdalla tulemme huomaamaan. Sijoittelu jatkumolle on tehty kahden kyselykierroksen ja yhden tai kahden ryhmäkeskustelun lausumien perusteella, sen mukaisesti miten henkilöt ainakin sillä hetkellä sanoivat ajattelevansa asioista, ja koettaen löytää ainakin väljät todellisen paikan rajat.

”Aapo”

Aapo vastasi hyvin yksikantaan kyselylomakkeen väittämiin, joiden mukaan kaupunkia on kehitettävä sallivana yhteisönä, yksilöiden omaa olemusta ja vuorovaikutusta korostaen, ja että valta ja vastuu on jaettava kaikille, mukaan lukien syrjäytyneet ja luonto. Valtakysymys ei kuitenkaan käytännössä ratkea yksioi-

koisesti. Aapon ajatuksissa vuorottelivat ihmisyksilön kunnioitus ja tiukan edustuksellisen asioiden hoidon kannatus:

”Moniarvoiseen yhteiskuntaan kuuluu moniarvoiset mielipiteet”,

mutta

”Kuuntelemalla kaikkia mikään asia ei edisty.”

Aapon ajatusmaailmaa luonnehtivat kysymyslomakkeiden väittämät, että kaupungin kehityssuunnan tulee määräytyä virallisen hallintojärjestelmän toimesta ja niin että kaupungin kokonaisuus on tärkein. Vallan jakautumisesta kaupungissa hän katsoi, että edustuksellinen demokratia on riittävä oikeudenmukaisuuden taakka. Moraalin alkuperästä kysyessä hän valitsi vaihtoehdot ”Moraali on kasvatuksen tulosta...” ja ”Yhteiskunta määrittää jäsentensä käsityksen oikeasta ja väärästä”. Hänen vapaaehtoisesti kirjoittamansa lisäykset olivat niukkoja.

Aapo jatkoi pohdintaa siitä Samin ajatuksesta, että päättäjät saavat kyllä riittävän tuen kansalaisilta nytkin, toteutuu jos suunnittelua ja päättämistä ohjaavat oikeat arvot, käytännössä vain on vaikeaa löytää menetelmä, jolla arvot ja mielipiteet sovitetaan päätösten pohjaksi:

”Joo,...se on tosi vaikee kysymys. Näin, näinhän se kauniisti ajateltuna...on nää periaatteet...Joo, ja kyllähän tietysti tää päätöksentekoprosessointi on äärettömän vaikeeta, ja mä oon huolissani kyllä tän demokratian toimivuudesta jatkossa. ...Kun puolet ihmisistä enää tänä päivänäkään Tampereella haluaa edes äänestää, joka on ollut niinku perinteisesti se tapa, jolla on koitettu vaikuttaa tähän, mihinkä päin halutaan mennä. ...Seuraavat vaalit, äänestysprosentti voi olla alle viidenkymmenen, kun nyt se oli hädän tuskin ylitse. ...Niin mitä se

toinen puoli ajattelee tässä tapauksessa, jotka eivät edes tällä tavalla aktivoitu, ja sitten, sitten meillä on tällanen pieni aktivistien ryhmä, jotka niinku kuitenkin manipuloivat joitakin hankkeita jäihin, jos ei nyt ihan piruuttaan, niin kuitenkin, että se on heidän elämäntehtävänsä. ...Se ei välttämättä vie asioita oikein eteenpäin.”

”...vois näin niinku karrikoiden sanoa, että...tota, myöskin nämä julkiset palveluorganisaatiot, ...kyllä ne vähän toimii sen mukaan, et kuka eniten huutaa, niin sen perään kuljetaan. ... On siä sitten kuinka paljon väkeä hyvänsä mukana.”

”...mä oon huolissani siitä, niistä porukoista. Siä on se syrjäytyneiden porukka josta pitää olla erityisen huolissaan ja miettiä, että mitenkä ne saatais jollain tavalla tähän yhteiskuntaan mukaan...ja heidän monia ongelmiaan. Ja sitten mä nään, et siellä on toinen porukka, täs passiivien porukassa, jonne se on ihan sama, että onko veroäyri viistoista tai seitsemäntoista tai yhtenäntoista penniä, ne pärjää kaikissa olosuhteissa, tekee kaupunki sitten mitä hyvänsä.

Samin hahmottelemaan ideaaliin, jossa kautta hallinnon käytettäisiin laajaa osallistumista hyvin vapaaehtoiselta pohjalta johtamisen ja kehittämisen voimavarana, esimerkiksi kaavoituksessa jopa ”puhtaalta pöydältä” uusia suunnitelmia pohjustaen, Aapo totesi:

”Niin, se on...hyvin idealistinen ajatus...ja, eihän tätä ajatusta kukaan voi vastustaa.”

”...oli juttua, mä en nyt muista meniks se ihan näin, mutta, ajatus oli se, että kun leikkikenttiä rakennetaan, niin lapset pitää ottaa sinne mukaan niinku asiantuntijoina, sanoon, et mitä sinne laitetaan...nythän se...tulee valmiit vempheet ja sitten käsky, että leikkikää.”

”Luottamushyppyyn” nähden Aapo vaikutti torjuvalta ja sijoitimme hänet ”epäileviin”.

”Eino”

Eino oli pohtinut monista lähtökohdista demokratian laajentamista ja osallistumisen kehittämistä, vastauksista päätellen vielä tutkimuksen kestäessäkin. Periaatteessa hän allekirjoitti haastattelulomakkeiden väittämät jokaisen omaan elämäkokemukseseen perustuvan näkemyksen kunnioittamisesta ja kuuntelusta, luottamisesta, osallisuuden suomisesta, yhteistoiminnasta asukkaitten kanssa, yhteisymmärrykseen pyrkimisestä ja uusien yhteissuunnittelun muotojen kehittamisestä. Silti hän oli päätenyt epäilevälle kannalle:

”...totuuksia on yhtä monta kuin ihmisiäkin. Niiden kaikkien yhteensovittaminen on mahdotonta. Siksi joidenkin on päätettävä, mitkä totuudet kulloinkin asetetaan toisten totuuksien edelle.”

Eino korosti useampaan otteeseen sitä, että pitkään yhteisiä asioita hoitaneilla on kokemuksen tuomaa laajempaa näkemystä ja kykyä ottaa vastuuta yhteisistä asioista, jolla voidaan käsitellä kokonaisuuden etua ja ihmisten monenkirjavia yksilöllisiä tarpeita. Joillakin on paremmat tiedot kuin toisilla ja niin ollen kyky tehdä parempia päätöksiä. Eino nojautui toistuvasti käsitykseensä ihmisten erilaisuudesta. Ihmisten mielipiteet jakautuvat yhteisissä asioissa, jolloin demokraattinen päätöksenteko ratkaisee, kenen kanta toteutuu. Toisaalta hän puolusti vähän kyynisesti ihmisten oikeutta olla omaa mieltään, jättäen varovasti oven auki sille mahdollisuudelle, että asiantuntijatkaan eivät aina löydä parhaita ratkaisuja:

”... Vaan siin on tunnepitoisia juttuja monesti, jotka ohittaa tän selvästi nähtävissä olevan tiedon ja sitten on paljon yksilöitä

tietysti, jotka ei yksinkertaisesti halua, eikä pystykään sitomaan maksimaalista tietoa. Niin kyllä mä sitten niinkun lähden siitä että se ei saa olla sitten mikään päällepäsmäri se tietokaan, vaan jos ihmiset haluavat tehdä tyhmyyksiä, niin heillä täytyy olla oikeus siihen, vaikka mä itse olisin sitä mieltä että, teette tyhmyyksiä, niin kyllähän mä puolustan heidän oikeuttansa sitten tehdä niitäkin [...] toivon mukaan [...] lisätä hyviä päätöksiä.”

Käytännössä Eino epäili kansalaisten suoran osallistumisen suunnitteluun ja päätöksentekoon toimivan huonosti. Osallisuuden kokeilut olivat hänen mielestään kuivumassa kokoon:

”... jos otetaan 50 ihmistä, niin suurin piirtein niiden joukosta löytyy ne aktiivit kansalaiset, jotka mielipiteensä sitten tuo joko suullisesti joissakin tilaisuuksissa, taikka kirjottamalla sitten, internettiin taikka lehtiin taikka jotenkin muuten esille. Ja kun todellakin erilaisia, siis kaupunkisuunnitteluun liittyviä tilaisuuksia on pyöritetty, niin jos virkamiehet tottuu niinkun näkemään sen, että ne on noi samat kasvot, suurinpiirtein, niin se painoarvo, mikä niille mielipiteille, joita niitä lausuu niin annetaan, ni se vähenee selvästi, tai on nyt jo vähentynyt. Ja tuota, ei mulla, eikä varmaan kenelläkään oo mitään patenttilläkettä, että mitenkä ihmisiä sais aktivoitua, mutta se on menny vaan huonompaan suuntaan...”

Einon epäily koski niin keskustelutilaisuuksia kuin kaupungin tarjoamia tilaisuuksia vaikuttaa internetin, kyselylomakkeiden tms. avulla. Valmisteltaessa kaupungin strategiaa vuoteen 2012 saakka kansalaisten kannanottoja tuli, kaikki vastausmuodot mukaan lukien, Eino mielestä kovin vähän, vain vähän päälle 300.

”...tää on jatkuvasti pudonnu. Et tää nyt oli pohjanoteeraus...”

Einon ihmiskuva puolsi enemmän perinteisiin edustuksellisen demokratian menetelmiin ja vakiintuneisiin valtasuhteisiin perustuvaa asioiden hoitoa kuin rohkeasti uusia osallisuuden muotoja tuovaa demokratian rajojen laajentamista. ”Luottamushyp- py” ei hänen käsitystensä valossa onnistu, mutta periaatteessa hän jätti oven raolleen kuin siltä varalta, että vielä joskus keksit- täisiin toimivia suoran osallistumisen menettelytapoja. Tutki- musajankohtana Eino oli lujasti ”epäilevä”.

”Esko”

Esko kannatti väitteitä, joiden mukaan kaupunki-ihminen käyt- tää omaksi ja ympäristönsä hyväksi aktiivisuuttaan, luovuuttaan ja yhteisöllisyyttään etsien rakkautta, kauneutta ja ikuisuutta, pyrkii kasvamaan omaksi ainutlaatuiseksi yksilökseen, voi pe- rustellusti pitää oikeana omaan elämäkokemuksensa perustu- vaa näkemystä asioista ja on oikeutettu osallisuuteen elinympä- ristönsä asioista päätettäessä. Moraali oli hänestä kuitenkin ensi- sijassa kasvatuksen eikä yksilöllisen tilinteon tulosta.

”...mä oon tavattoman huolissani siitä, että me ei olla pystytty löytään sillain arvomaailmaa keskustelussa, että me kunnoitet- tas toistemme mielipiteitä, ... vaan huudetaan toistemme päälle ja sillä tavalla viedään energiaa kaikelta siltä, mitä meidän pitä- s tehdä.”

Eskon mukaan kaupungin kehityssuunnan tuli määräytyä asuk- kaitten yksilöllisten mielipiteitten pohjalta yhteen sovittaen, asiantuntijain johdolla, niin että kaupungin kokonaisuus on tär- kein, ilman että merkittävienkään yksilöiden henkilökohtaiset edut saavat vaikuttaa, ja laajapohjaisen konsensuksen pohjalta. Vallan jakautuminen tapahtui Eskon mielestä oikeudenmukai- sesti edustuksellisen demokratian puitteissa, asiantuntijoiden myötävaikutuksella.

Esko painotti toisten kuuntelua, osallisuuden lisäämistä periaatteessa ja konsensusta asioiden hoidossa, mutta ei päätöksenteon muotojen kehittämistä siihen suuntaan. Tuntui kuin hän olisi etsinyt linjaansa arvojen yhteensovittamisessa. Hänellä ei tuntunut olevan käytännössä valmiutta ”luottamushyppyyn”. Sijoitimme hänet ”epäilevien” puolelle.

”Tarja”

Tarjan näkemyksen mukaan vallan ja vastuun tulisi olla osaavissa käsissä niin että nämä henkilöt tekevät päätökset ja käyttävät valtaansa niin että se tukee kaikkien kaupunkilaisten hyvinvointia ja turvallisuutta. Kuitenkin jokaisella tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa asuinympäristönsä asioihin.

Väitteeseen ”Kasvatuksen ja yhteisöllisen kokemuksen tietä on edistettävä vaatimatonta, suvaitsevaa ja monimuotoista elämäntapaa” hän kommentoi:

”...se luo pohjaa hyvälle ja ihmisarvoa kunnioittavalle toiminnalle...”

Jokainen luo elämäkokemuksensa kautta käsityksensä todesta ja oikeasta, mutta voi olla arveluttavaa antaa kaikille mahdollisuus ratkaista elinympäristöönsä kuuluvia asioita, esimerkiksi rikkollisia vaikutteita omaksuneille ihmisille, Tarja päätteli.

Hänestä vallan jakautumisessa vakiintunut käytäntö on hyvä ja edustuksellinen demokratia riittävä oikeudenmukaisuuden tae. Kaupungin kehittämisessä virallisella hallintojärjestelmällä on keskeinen asema, yhteistoiminnassa asukkaitten kanssa ja myös ”äänettämiä” kuunnellen.

“Miten se onnistuu sitten, minkälaiset foorumit sitä niinku käsittelee ja, kun sä aattelet, et kuinka paljon Tampereella on asukkaita ja miten sit voidaan, niinku, minkälaisessa paikassa selvitää, että mitä kukakin hyväksyy, ja mikkä kellekin on tärkeitä.”

Tarja antoi niukasti mahdollisuuksia koostaa kuvaa suhtautumisestaan ihmisiin kaupungin osallistujina. Osaksi sitä selitti, että hän oli mukana keskusteluryhmässä joka pohti ensi sijassa kaupunkiympäristön synnyttämiä tunnelmia. Tarja ei tuntunut kaipaavan ”luottamushypyn” kaltaista muutosta asioiden hoitoon. Hänelle riittivät edustuksellinen demokratia ja hyvin valitut asioiden hoitajat. Osallisuuden toimivuuden rajoitukset olivat hänellä kuitenkin enemmän teknisiä kuin periaatteellisia, siksi sijoitimme hänet ”realistien” joukkoon, mutta hieman ”epäilevien” puolelle.

”Sakari”

Sakari kaipasi ”inhimillistä” kaupunkia, jossa kaikkia kuunneltaisiin ja kaupungin fyysinenkin rakenne noudattaisi ihmiselle hyvin sopivia mittoja, niin asumisen kuin liikenteenkin osalta. Yhteisöllinen, sosiaalinen läheisyys ja runsaampi yhdessä tekeminen täydentäisivät kuvaa.

Valtaa ei Sakarin mielestä kuitenkaan helposti saada hajautettua, esimerkiksi siksi että monet eivät sitä hänen mielestään halua. Päätöksentekoa tulisi kuitenkin kehittää, ja yhteistoiminta ja yhteisymmärrykseen pyrkiminen asianosaisten kesken on tärkeää. Kaupungin kehityssuunnan tulee määräytyä virallisen hallintojärjestelmän toimesta ja yhteistoiminnassa asukkaitten kanssa, prosessissa jossa myös ’äänettömillä’ on edustus ja samalla asiantuntijoiden johdolla siten, että tärkein on kaupungin kokonaisuus eri osapuolten etujen summana. Suora osallistuminen vaatisi hänen mielestään hyvin vahvoja joukkoja ajamaan jotakin hyvää, esimerkiksi tieteen oikeaksi osoittamaa asiaa, johon vallitseva järjestys reagoi liian hitaasti.

Kansalaisten äänen kuulemista arvostaen Sakari totesi Tampereella tapahtuneen kehityksen:

”...sit kun Verkatehtaasta käytiin voimakas keskustelu ja Kauppahallin virastotalosta käytiin...samaan aikaan niin se aiheutti semmosen reaktion, että...yleinen tamperelaisten mielipide tuli siihen tulokseen, et nää koskenrannan teollisuusrakennukset täytyy säilyttää...Että siinä mielessä tää Verkatehdas-keskustelu on vaikuttanut voimakkaasti yleiseen mielipiteeseen, et se on muuttunu.”

Epäsuorasti Sakari tunnusti ajatuksen, että kansalaiskeskustelulla voi olla annettavaa yhteisen päätöksenteon pohjaksi, mutta ilman asiantuntijoiden kuunteluakaan ei päästä eteenpäin:

”Viisaatkin ihmiset, tai yleensä objektiiviset ihmiset, kun tulee omasta asiasta kysymys, niin, on aika, sokeita. Että tää pätee sitten tämmöseen, niinkun, ihmisten elintasoon ja luontoonkin tiettyssä määrin. Ja ku on hirveä määrä asiantuntijoita, jotka uskoo, että tietyt [...] juna menee päin helvettä...ja mitään ei voi... Musta tää hiilidioksidikeskustelu on hyvin kuvaava siitä, että suuri osa asiantuntijoista on tätä mieltä, mut silti jotkut asiantuntijat väittää päinvastasta, jopa televisiossa. ... Ja oikeestaan vähän sama asia oli tää, syövän ja tupakan yhteys aikoinaan. ...Nyt ilmeisesti nää asiantuntijat jotka väittää et niillä ei oo mitään yhteyttä on aika vähän.”

Sakari näytti luottavan asiantuntijuuteen ja vakiintuneeseen valan jakoon lähes yhtä paljon kuin Eino. Perustelut kulkivat vain erilaisin painoituksin ja eri järjestyksessä. Hän ei paljastanut ihmiskuvaansa heijastavia asenteita kovin suoraan. Ihmisten välistä myötälämistä hän painotti voimakkaasti. ”Luottamushyppeä” hän kyllä arvosti, mutta ikään kuin katseli kynnyksellä astuakseen ”luottamuksen” puolelle sopivissa olosuhteissa. Vallitsevalle johtamiskulttuurille uskollinen asiantuntija ja vapaa kansalainen kamppailivat Sakarissa siten, että asetimme hänet keskelle, ”realistien ryhmään”.

”Tuula”

Tuula oli puntaroinut kysymyslomakkeissa esitettyjä väitteitä perusteellisesti ja näytti olevan kannanotoissaan hyvin realistinen. Tuulallekin yksilöllisten arvojen kunnioittaminen ja mielipiteiden kuuntelu olivat tärkeitä, mutta käytännössä yksilön huomioonottamiselle oli rajoituksia, esimerkiksi kansalaiskeskusteluun ja -osallistumiseen käytettävissä oleva aika. Tavoitteet voidaan sopia yhdessä, mutta täydellinen vastuu ja valta ei vielä toimi, se on liian hidasta. Pitää olla [demokraattisesti] valittu toteuttaja, virkamies ja yhteistä rahaa.

Tuula hyväksyi väitteet ihmisen pyrkimyksestä kasvaa omaksi ainutlaatuiseksi yksilökseen ja että hän voi pitää oikeana omaan elämäkokemukseensa perustuvaa näkemystä asioista ja että siksi häneen tulisi luottaa, kuunnella häntä ja antaa mahdollisuus osallisuuteen oman ymmärryksensä mukaan. Periaatteella on myös käytännöllinen seuraus:

”...siten yksilö sitoutuu toteuttamaan yhteistä päämäärää.”

Edelleen Tuula hyväksyi väitteen, että kaikilla elävillä olennoilla on itseisarvo riippumatta niiden kyvyistä. Eettiset säännöt, jotka koskevat ympäristön muuttamista esimerkiksi rakentamisella, on luotava nämä itseisarvot huomioon ottaen.

”...muistaen kuitenkin, että maailma ja tekniikka muuttuu. Museoiminen ei saa olla ainoa päämäärä. Avointa keskustelua molemmin puolin.”

Tuulan mielestä kaupungin kehityssuunnan tulee määräytyä virallisen hallintojärjestelmän toimesta, yhteistoiminnassa asukkaiden kanssa ja asukkaiden yksilöllisten mielipiteiden pohjalta yhteen sovittaen, mutta ei asiantuntijain johdolla, vaan heidän avullaan. Edustuksellinen demokratia oli Tuulan mielestä riittävä oikeudenmukaisuuden tae, mutta uusia yhteissuunnittelun

muotoja on kehitettävä ja pyrittävä yhteisymmärrykseen asianosaisten kesken.

Ryhmäkeskustelun kuluessa tutkija esitti kysymyksen, miten kaupungin rakentamisessa tulisi ottaa huomioon se, että asukkaat kokevat yksilöllisesti eri tavoin paikkoja ja rakennuksia. ”Onko se oleellista, vai onko niin että kun aikakausi eletään ja jokin paikka kaipaa rakentamista, muutosta, niin se on sitten vaan tehtävä ja nämä tunteet pyyhittävä sivuun?” Tuula vastasi:

”Kyllä niistä ainakin pitää voida keskustella. Niinku eri puolilta ja pyrkii siihen, että suurin osa sitten hyväksyy sen ratkasun, mikä tehdään. Puhun nyt Mältinrannan [Koskenniskan] sillasta”

Kansalaiskeskustelun mahdollisuuksista ja tarpeellisuudesta Tuula totesi tutkimusprosessia arvioitaessa:

”...sitä...niinkun kansanomaistamalla siitä vois saada... ja ehkä sitä kautta sitten kansalaisia niinkun keskustelemaan, muutenkin, niistä asioista. Ja näkemään, että on erilaisia... Siis minusta tää on avannu mun silmäni niin että todella on tälläsiä erilaisia lähestymistapoja, erilaisia arvomaailmoja, mistä mä lähestyn sitä. Ja nää on ihan yhtä arvokkaita kaikki. Pitää hyväksyä... Tämmönen on tullu mieleen, ja halusin heti sen sanoa sitten...”

Viimeksimainittu kommentti johti päättämään, että tutkimuksen kuluessa, eri yhteyksissä lausumia esitettäessä Tuulan näkemykset olivat selkeytyneet tai muuttuneet. Hän tuli mukaan yksityisenä yrittäjänä ja esitti aluksi ajatuksiaan korostetusti siinä roolissa. Pitikö Tuula ”luottamushyppyä” mahdollisena, ei voi selvästi päätellä hänen lausumistaan, kannatettavuuden kyläkin. Koskenniskan ajoneuvosillan vastustajiin hän suhtautui myötämielisesti. Edustuksellisen demokratian kannattajista hänessä ehkä kaikkein eniten ilmeni myös halu kuunnella yksityi-

siä mielipiteitä, etsiä yhteisymmärrystä sekä jakaa valtaa ja vastuuta kaikkien kesken. Se painoi vaa’assa hänet ”realistiksi”, hie-man ”kannattajien” puolelle.

”Simo”

Simo hyväksyi kaupungin kehittämisen sallivana ja monimuotoisena, arvostaen yksilöiden oman olemuksen toteuttamista ja vuorovaikutusta muiden kanssa. Se oli hänen mielestään lisääntyvän kansainvälisyyden kehitystendensi. Vallan jakautumista tulisi kehittää niin että alueellista päätäntävaltaa lisätään ja kansalaisyhteiskustelujen suuntaviivoja noudatetaan.

”Niin, kyllähän tota, mää oon sitä mieltä että nää...dialoggi...asiat on kaikista parhaita ja, pitäs päättäjien tämmösiä tilaisuuksia järjestää, missä tää keskustelu ois mahdollista.”

Ryhmäkeskusteluissa Simo ei ottanut suoraan kantaa osallisuuteen, mutta puhui kyllä voimakkaasti lain tarjoamien mahdollisuuksien käytön puolesta jatkaen edelliseen:

”...joskus, puhutaan tästä demokratiavajeestaki, mutta eilen tuli juuri tutkimus...jostain suuresta kaupungista, että viis aloitetta vuoden aikana olivat kuntalaiset tehneet. Eli kuntalaiset eivät tunne kunnallislain tarjoamia mahdollisuuksia, mitä on vaikuttaa päätöksentekoihin, eivät käytä niitä, eivätkä halua käyttää niitä... Ei välitetä...mitään. Siellähän on muistutus, aloite, ynnä muita”.

Ja toisen keskustelijan kommenttiin, että olemassa oleviin vaikutuskeinoihin ei uskota, Simo jatkoi:

”Niin, ei...uskota, no sitten voidaan vasta puhua, kun kokeillaan, onko niillä vaikutusta. Mun mielestäni aloitteella täytyy olla vaikutusta, se menee valtuuston tietoon ja kaupunginhalli-

tuksen tietoon ja kyllä siinä voi kysymyksen herättää sitten sen jälkeen että mikä merkitys on kunnallislailalla, jos ei mitään vaikutusta niillä ole. Että saatas siihen vaikka puolue mukaan... Sitten, menee vaikka puoluetilaisuuteen...puolueyhdistys. Kyllä vaikuttaa voi, muullakin kuin ääriilikeillä... Ihan hyvin.”

Edellisessä Simo näytti puolustavan vallitsevaa laajennettua edustuksellista demokratiaa ja asettavan kyseenalaiseksi ”ääriilikeiden” esittämän arvostelun sen avoimuuden puutteesta. Vielä enemmän hän pani painoa asiantuntijoiden käyttöön kaupungin kehityssuunnan määräytymisessä. Silti hänestä päätöksenteon muotoja on jatkuvasti kehitettävä niin että vuoropuhelu ja -vaikutus on mahdollista kaikkien kesken:

”...jokainen on arvokas”.

Simon mielestä kaupunki eristää, kaupunki-ihminen on itsekäs, niin että yhteisöllisyyttä ja yksilöllistä kasvua ei tapahdu toivotavalla tavalla. Toisaalta ”Ihminen voi perustellusti pitää oikeana elämänkokemukseensa perustuvaa näkemystä asioista ja hänelle tulisi antaa mahdollisuus osallistua oman elinympäristönsä asioiden ratkaisemiseen oman ymmärryksensä mukaan”:

”Asia on tärkeä.”

Simon kannanotot olivat sanallisesti niukkoja ja jonkin verran puoleen sekä toiseen kallistuvia, mutta hän toivoi tasapuolisempaa vallan jakoa kaupungissa ja puolsi useissa lausumissa osallistumisen mahdollisuuksia asukkaille. Siksi sijoitimme hänet selkeästi ”kannattajien” puolelle.

”Aleksi”

Aleksin mielestä kaupunkia oli määrätietoisesti kehitettävä sallivana yhteisönä, jossa valta ja vastuu on jaettava, päätöksenteon

muotoja on kehitettävä jatkuvasti niin että vuoropuhelu on mahdollista kaikkien kesken.

”Vain siten kaupungit voivat ylipäättään selvittää tulevista haasteista”

”Toimiva kaupunki muodostuu tästä moninaisuudesta myös päätöksenteossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita välttämättä edustuksellisuudesta luopumista.”

Kaupungin kehityssuunnan tulee määräytyä yhteistoiminnassa asukkaiden kanssa prosessissa, jossa myös ’äänettömät’ luomakunnan edustajat ovat mukana, kuitenkin niin, että kaupungin kokonaisuus on tärkein ja toimitaan hyväksytyjen strategioiden mukaan.

Edustuksellinen demokratia on Aleksille riittävä oikeudenmukaisuuden tae, mutta myös uusia yhteissuunnittelun muotoja on kehitettävä. Aleksin mielestä nykyisellään rakennuslain osallisuussäädöksiä ei noudateta riittävästi eikä nuorten ja lasten etuja valvota riittävästi. Moraalista hän arveli, että jokainen luo omasta kokemuksestaan käsityksen todesta ja oikeasta.

Varovasti Aleksin ounasteli sellaista ihmiskäsitystä, jonka pohjalta toisten kuuntelu toimii:

”...jos nyt miettii jotakin sitä kaupungin muotoutumista, näitä isompia asioita, mitkä nyt kuuluu tänne, ehkä politiikan ja hallinnon pariin, niin se on tietysti klisee, että kaikkien pitäisi kuunnella toisiaan vähän paremmin, mut et kyllähän sillä keskustelulla vois saada joitakin semmosia, ratkasuja, sitoutumisia joihinkin, mietin jotakin kävelykatuja, jotka olivat joskus äärimmäisen hankalia prosesseja, nyt ne on pikkusen helpompia joissakin asioissa semmonen isompi dialogi ja eri tahot keskustele ja sitten pystyttäs keskusteleen siitä huolimatta, vaikka se

ensimmäinen keskustelu voi johtaa niinku entistä pahempiin vastakkainasetteluihin, ni se voi sitten joskus johtaa niinkö johonkin ratkasuihin.”

”Luottamushyppy” näytti Aleksista mahdolliselta ja ainakin kannatettavalta. Hän asettui selvästi ”kannattajien” puolelle, ei kuitenkaan aivan innokkaimpien joukkoon.

”Antti”

Antti hyväksyi väitteen, että kaupunkia on kehitettävä sallivana, monipuolisena sekä yksilöllisyyttä ja vuorovaikutusta edistävänä yhteisönä. Käsite oli kuitenkin hänestä epämääräinen. Valta ja vastuu on jaettava kaikille, mutta sekin vaatii harkintaa:

”Demokratian lisääminen ja jopa siitä keskustelu ovat askelia parempaan yhteiskuntaan. Tosin esim. eläimille jaettava valta luultavasti käytettäisiin niiden edustajien kautta, joten kannattaa tosiaan miettiä miten valta käyttäytyy.”

Väite ”Kaupungissa on kasvatuksen ja yhteisöllisen kokemuksen tietä edistettävä vaatimatonta, suvaitsevaa ja monimuotoista elämäntapaa...” sai Antin kavahtamaan:

”Ihmisiä ei saa pyrkiä opettamaan tiettyyn muottiin, ei edes hyvään muottiin. Näitä asioita voi toki enenevässä määrin tuoda esille.”

Antti myötäili ajatusta ihmisen luontaisen aktiivisuuden suuntautumisesta omaksi ja yhteisön hyväksi sekä pyrkimystä kasvaa yksilöllisesti, rajoituksistaan tietoisena. Hänelle oli selvää, että ihminen voi pitää perustellusti oikeana omaan elämäkokemuksensa perustuvaa näkemystä asioista, todesta ja oikeasta. Vaikka kaikilla elävillä olennoilla on itseisarvo, se ei vielä riitä:

”Olenaisempaa on määrittää niille oikeudet, jolloin ne voi paremmin ottaa huomioon.”

Yhteissuunnittelun muotoja on kehitettävä, asianosaisten kesken pyrittävä yhteisymmärrykseen ja kansalaiskeskustelujen antamia suuntaviivoja noudatettava. Vallan jakautumiseksi oikein on myös lisättävä alueellista päätäntävaltaa, noudatettava paremmin rakennuslain osallisuusssäädöksiä sekä puolustettava paremmin syrjäytyneitä ja luonnon osapuolia. Antti näki kaupungin ja osallisuuskysymyksen muutamien muiden tapaan kaksitasoisena tarkastelukohteena:

”...hirveen vaikee miettiä Tamperetta yhtenä kokonaisuutena. Ja eikä sitä musta, välttämättä ees kannata, koska siis, jos ajattelee noita miljoonakaupunkeja,...näkee ihan selvästi, että siellä on tosi paljon tällöinen kaupunginosa-ajattelu...Siinä olis myös sellanen paikallisuuden idea,...ne paikalliset tahot [...] päättäny monesta niistä asioista...”

”...tietenkin...ois tällänen kaupungin yhteinen kaupunki-juttukin...”

”...ois just sinänsä hirveen tärkeetä, semmosilla paikallisilla...on jotenkin hirveen vaikeeta miettiä, että mikä se nyt...oikee taho. Mut, puhutaan jostain Kaupin alueesta niin kyl musta niiden, jotka niitä asioita sitten käyttää on enemmän saannottavaa kuitenkin siinä niille, suunnittelijoille. Tai pitäis olla. Mutta tietenkin on hirveen vaikee löytää semmonen balanssi. ...Ehkä kaikkein tärkeintä on se keskustelu. Sen kautta voi siten vetää jonkinlaista johtopäätöksiä...”

”...riippuu tietenkin millä tavalla kaupunki haluaa sitä dialogia käydäänkö valtuuston johtamalla tavalla, et se ottaa hieman neuvoja sieltä täältä...Sekin ois edistystä,...mut nyttehän se aika pitkälti päätetään sillä tavalla, että virkamiehet ja valtuusto

tekee yhdessä semmosen jutun ja sitten niitä ehkä Aamulehdessä, ehkä jotain kirjoitellaan ja saattaa joku innostua kirjoittamaankin jotain vastaan, mut vaikka tuliskin jotain suurempaa tapahtumaa niin tämmönen demokratia ei toimi,...mut tietenkin mä kaipaen vielä enemmän sellasta demokratiaa, joka tapahtuu myös tän kunnanvaltuuston ohi, tavallaan sitä, et ihmisten itsestään lähtösin...Kunnanvaltuustolta enintään kysytään että kai tää nyt on ok, että me tehdään näin...Ihmiset rakentais tätä kaupunkia,...ehkä enemmän kuin kunnanvaltuusto.”

Antti oli selvästi ”luottamushypyn” kannalla ja näki sen toteuttamiseen hyviä mahdollisuuksia. Hän olisi ottanut ihmiset mukaan hyvin johdettuun osallisuuden kehittämiseen, mutta ei uskonut olevan yhtä ainoaa osallisuuden muottia, josta toteutuksen mallit tulisivat. Yhteiskunnan kypsyminen osallisuuteen näytti myös vaativan aikaa.

”Elisa”

Elisan vastaukset olivat perusteellisesti pohdittuja ja hyvin selkeästi esitettyjä. Elisa hyväksyi väitteen, että kaupunkia on määrätietoisesti kehitettävä sallivana yhteisönä, jossa hänellä painottui erityisesti kokonaisuus:

”Kaikki eliölajit ovat osa samaa suurta kokonaisuutta, sanottakoon sitä sitten vaikka luomakunnaksi.”

”Kaupungissa valta ja vastuu on jaettava kaikille asujille, tulevat sukupolvet huomioon ottaen. Päätöksenteon muotoja on kehitettävä jatkuvasti niin että vuoropuhelu ja vuorovaikutus on mahdollista kaikkien kesken.” Elisan kommentti:

”Vain tällä tavalla kaupungista voi rakentua ’aito yhteisö’ – vastakohtana toiseutta luoville rakenteille.”

Ihminen voi pitää perustellusti oikeana omaan elämäkokemuksensa perustuvaa näkemystä asioista:

”Se edustaa demokraattista ajattelua – ja sosiaalisestikin kestävää kehitystä!”

Elisa kannatti kyselyjemme osallisuutta puolustavia väitteitä laajasti. Asujat ovat parhaita asiantuntijoita, ja kaupungin kehitysuunnan tulee määräytyä yhteistoiminnassa heidän kanssaan, hyväksytyjen strategioiden mukaan sekä laajaan konsensukseen pohjautuen. Elisasta jokainen luo omasta kokemuksestaan käsityksen todesta ja oikeasta. Vallan jakautumiseksi alueellista päättävävaltaa on lisättävä, uusia yhteissuunnittelun muotoja kehitettävä, asianosaisten kesken pyrittävä yhteisymmärrykseen ja kansalaiskeskustelujen suuntaviivoja noudatettava.

Elisan ihmiskuvaa luonnehtivissa lausunnoissa korostui myös osallisuuden yhteisöllinen näkökulma:

”...pitää mahdollistaa erilaisten...ihmisryhmien välinen vuorovaikutus, että jos meillä alkaa esimerkiksi lähiöt kehittyä siihen suuntaan kun on, Euroopassa kehittynyt jossain paikoin, niin tää alkaa eriytyä ja segregoitua, niin se ei oo musta enää luontevaa kaupunkia koska silloin eri yhteiskuntaryhmät joutuu erilleen toisistaan, et tästä limittäistä ja lomittaista se elämä sitten muuten ihan tämmösiä kohtaamisen paikkoja, et kun tossa äsken puhuttiin tosta Keskustorista, ikään kuin tämmösen, hengailun mahdollistavat paikat ja ehkä se keskustelu... jossain sähköpostilistalla, kansalaistalosta, niin kaikki tämmöset ois tietysti tervetulleita, joka myöskin olis sitten sitä poliittista kulttuuria muokkaavaa.”

Toiseuden kunnioittaminen, kaikkien kuuntelu, omien rajoitusten tunteminen ja tunnustaminen sekä vahva panostus osallisuuden tekemiseen mahdolliseksi olivat Elisalle selkeitä arvoja.

Hänen ”luottamushypyn” kannatuksensa näytti hyvin vahvalta, joskin siten että samalla toteutuisivat edustuksellisen demokration käytännöt ja asiantuntijoiden tasapainoinen osallisuus asioiden hoidossa. Elisa sivuutti kyselylomakkeen väittämän että kaupungin kehityssuunnan tulee määräytyä asukkaitten yksilöllisten mielipiteiden pohjalta yhteen sovittaen, mutta katsoimme silti Elisan kuuluvan selvästi ”kannattajiin”.

”*Sami*”

Sami vetosi tavallistakin enemmän kaikkien ihmisten oman olemuksen kunnioittamiseen, heidän kuunteluunsa ja mukaan ottamiseen yhteisten asioiden hoitoon. Virallisen hallintojärjestelmän tuli ohjata kehitystä, mutta yhteistoiminnassa, tasapuolisesti asukkaiden kanssa yhteisymmärrykseen pyrkien. Yhteissuunnittelun muotojen kehittäminen ja kaikkien kykyjen käyttäminen tasapuolisesti oli hänen mielestään kaupungille tärkeää.

”...kaupungin organisaatiossa, joka on tässä yhdyskuntasuunnittelussa se tärkein osa, niin tätä osallistumista ei ymmärretä johtamisen voimavarana.”

”...siellä on jopa useita tuhansia semmosia ihmisiä, jotka osallistuu, siis käy kaikenlaisissa tilaisuuksissa, puhuu naapureille, kirjoittelee, niin siis semmonen porukka, joka oikein johdettuna olis tän kehittämisen voimavara oikeesti...”

”...usein on sitten et se vaan kirjataan sinne valitusten joukkoon, ja se siitä.”

Sami viittasi aiemmin keskustelussa käsiteltyyn lähitalouteen, ajatellen yritysten keskinäistä yhteistoimintaa ja yhteiskunnan vuorovaikutusta:

”...Tossa kun puhuin sitä osallistumista, ni sehän on kanssa yhdenlaista verkoston luomista.”

”...niin pitää muistaa, että kansalaiset ja kaavotusmonopolia käyttävät virkamiehet, niitten ei pitäis olla vastakkain,...ku ne kaikki on samanlaisia kansalaisia, tamperelaisia...”

Samin käsitys kansalaisista kaupungin yhteistyösapuolina näytti erittäin luottavalta ja sallivalta. Hän etsi kuitenkin koko ajan realismia osallistumisen toteutustapoihin, jotta yhteistyötilanteissa myös asiantuntijuus olisi sopivasti läsnä auttamassa maallikoita joutumasta umpikujaan teknisten yksityiskohtien takia ja jotta osapuolet olisivat aidosti avuksi toisilleen.

”Että kun aikasemmin tehtiin niinku arkkitehti, kaavottaja sano, niin ei pidä sit tehdä niinku asukkaat sanoo. ...Kerron esimerkin: tuonne tehtiin uus päiväkot...otettiin vanhempia mukaan...vanhemmat sano, et se lasten päiväohjelmahuone, se ois järjestetty yhteiseks isoks huoneeks...60 lasta. ...Vanhemmat saa esittää hauskan idean, se toteutettiin...ja työntekijöille ja lapsille täysin mahdoton!”

”Tässä kun meillä on ihmisille uusia, äänen kuuluviin saamisen väyliä, nää tämmöset Mansefoorumi ja sitten Polemiikki ja nää...tämmösiä palstoja...ideahan on osallistumista lisäävä. Kuitenkin, siellä annetaan sen keskustelun mennä ihan omaa...raiteillaan...että tää foorumi ottas tehtäväkseen auttaa tätä asiaa eteenpäin, kertomalla että näin ei voi tehdä, mutta mietitään, et voisko tehdä jollakin, toisella tavalla. Että tulis niitä, tietoja ja faktoja sinne taustalle.”

Samin omaa henkilökuvaa luonnehti voimakas halu kehittää monipuolista, henkisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti rikasta kaupunkia, jolla olisi elävä, kunnioittava yhteys myös luonnon elementteihin. Hänen sallivuutensa ulottui myös asukkaisiin yhteistyön aloitteellisina, kykenevinä ja vastuullisina osapuoli-

na. Sami oli avoimesti rohkean, järkevästi ohjatun ”luottamus-
hypyn” kannattaja. Silti hän ei ummistanut silmiään epäkohdil-
ta, vaan lausui ne julki – kehittämisen kohteina. ”Luottamus” ja
sallivuus melkein pursusivat hänen persoonassaan. Verrattaessa
edellisiin Sami oli pitkän askeleen enemmän niin ihmisiin kuin
luontoonkin myönteisesti suhtautuva. Hän oli siis ”kannattaja”.

”Sirpa”

Kaupunkia on Sirpan mielestä määrätietoisesti kehitettävä salli-
vana yhteisönä, joka tekee ihmisten välisessä toiminnassa mah-
dolliseksi yksilöiden oman olemuksen toteuttamisen ja vuoro-
vaikutuksen muiden kanssa:

”Maailma on täynnä huonoja esimerkkejä yksinvaltaista ja ih-
misen pakko-ohjaamisesta. Vastuu ja harkittu valinnanvapaus
liittyvät yhteen... Ihmisten valta ja vastuu kulkevat rinnakkain;
ensin kai pitäisi oppia kantamaan vastuuta...sitten vasta val-
taa.”

Ihminen voi perustellusti pitää oikeana omaan elämäkokke-
mukseensa perustuvaa näkemystä asioista, todesta ja oikeasta.
Siksi jokaista tulisi mahdollisuuksien mukaan kuunnella ja luot-
taa häneen:

”Siinä on juuri sen ihmisen oma kehityshistoria, se miksi on
kasvanut ja kehittynyt. Ja se kasvu ja se kehitys jatkuu loppu-
elämän.”

Kaupungin kehityssuunnan tulee Sirpan mielestä määräytyä yh-
teistoiminnassa asukkaiden kanssa, heidän yksilöllisten mielipi-
teittensä pohjalta yhteen sovittaen ja myös ”äänettämiä” yhtei-
sön ja luonnon osapuolia kuunnellen. Toteutus tapahtuisi yhtei-
sesti hyväksytyjen strategioiden mukaan:

”Hyvät strategiat ok. Tulevat harvoin hyväksytyksi.”

Tällä Sirpa tarkoitti kansalaisryhmien kanssa valmisteltua ”Tampere 21”-ehdotusta Tampereen kestäväen kehityksen ohjelmaksi). Sirpan suhtautuminen vallan käyttöön oli lisättyä demokratiaa kannattava, asiantuntijuutta arvostava ja myönteinen ajattelun kansalaisten kykyä osallistua päätöksentekoon ja ottaa vastuuta. ”Luottamushyppy” tuli sekä edellisissä että seuraavassa Sirpan ajatuksessa havainnollisesti esiin:

”Että ihmisiä koulutettas, mutta myöskin ihmisille niinkun kerrotais että ne on arvokkaita ja niiden mielipiteet on arvokkaita ja vaikka ihmisellä ei oo valmiuksia sitä esittää niin viimeisen päälle fiksumi eikä hienosti niin minusta siihen pitäis ihmisiä kannustaa.”

Sirpa oli yksiselitteisesti ”kannattaja” tälle tutkimukselle asetettujen arviointiperusteiden mukaan.

”Anita”

Anita esitti lukuisia näkökohtia, vaatimuksia ja parempia menettelytapoja vallan ja vastuun jaosta, ”äänettömien” osapuolien kuulemisesta ja osallisuuden toteuttamisesta päätöksentekomuotoja kehittämällä. Sekä toisen ihmisen että luonnon kuuntelu kulkivat hänellä rinnakkain ja peilautuivat kaupungin politiikkaan:

”Haluan nähdä leskenlehdet, päivänkakkarat, naakat, myyrät ja sormipaisukarvejäkälät valtuustosalissa pitämässä puoliaan! Valta ja vastuu kuuluu kaikille eikä vain rahan edustajille ja virkamiehille, valtuutetuille sekä tiedotusvälineille.”

”...haluaisin että siitä keskustellaan yhdessä et...miksi Tampereella ollaan koko ajan, jarrut päällä, sekä ympäristö...kysymyksissä, että demokratian edistämis...taikka toimimisesta...”

”Kuinka paljon olis pitäny, meidän olis pitäny kerätä kansanäänestyshankkeeseen nimiä, nyt oli kymmenen tuhatta, eli yli kahdeksan prosenttia äänestysikäisistä, että se äänestys olis järjestetty. Tää on tää demokratiavajekysymys.”

Puhe oli Koskenniskan sillasta. Anita hyväksyi tietenkin ajatuksen, että on pyrittävä asianosaisten kesken yhteisymmärrykseen ja noudatettava kansalaiskeskustelujen antamia suuntaviivoja:

”Kuullun ymmärtämisen kurssi virkamiehille ja poliittisille päättäjille.”

Anita olisi antanut enemmän valtaa asiantuntijoille ja tutkimustiedolle luonnon kehityksestä. Siksikö että hän itse kansalaisena ei ollut saanut ääntään kuulluksi huolimatta esittämistään faktoista? Jokseenkin kärsimättömänä hän totesi oikeaksi osoitetun tiedon omaksumisen vievän liiaksi aikaa – esimerkiksi yksityisautoilijoilta ja kaupungin asioista päättäviltä. Sosiaalisesti kestävä kehitys, vastuu oikeudenmukaisesta tulevaisuudesta, tasa-arvo ja yhteenkuuluvuus olivat hänelle tärkeitä. Tuntui johdonmukaiselta tulkita Anitan ihmiskuva laajaa osallisuutta tukevaksi. Asiantuntijuuteen vetoaminen vain jätti meidät kysymään, pitäisikö Anita ”luottamushyppyä” todella ratkaisuna tasa-arvon saavuttamiseen käytännössä? Panimme hänet silti selvästi ”kansanattajien” puolelle.

Tutkimushenkilöiden ihmiskuvat ja osallisuus ”luottamushypyn” jatkumolla

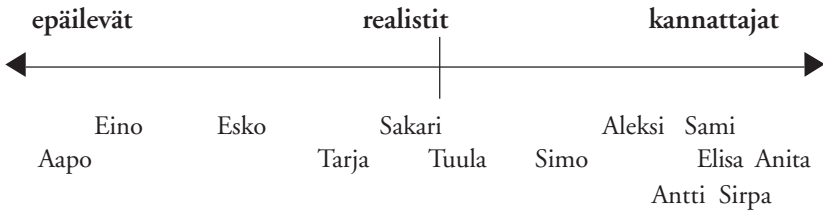
Sijoitimme osallistujat kuvioon 2 toisiinsa nähden sen mukaan, miten heidän kuvansa muista ihmisistä yhteistyön osapuolina suorassa osallisuudessa edusti ”epäilyä” tai ”kannatusta”. Kuvio on otsikoitu ”luottamushypyn” jatkumoksi muistuttaaksemme

tutkittavan ilmiön merkityksestä käytännön kunnalliselämässä. Kuten edellä alaluvussa Kaupunki ja luonto, asettelu on tehty intuitiivisesti niin, että merkitystä on vain henkilöiden sijoittumisella toinen toistensa suhteen. Jos meillä olisi olemassa jokin ”demokraattisen avaruuden” kartta, kaikki tutkimushenkilöimme voisivat olla hieman ”kannatuksen” puolella niin kuin luvun alussa totesimme heidän olevan teoriassa taipuvaisia ajattelemaan.

Henkilöt asettuivat jatkumolle lopulta kolmen painopisteen mukaisesti, joista suurin ja selkein ryhmä olivat osallisuuden kannattajat. He pitivät välttämättömänä ja mahdollisena lisätä kansalaisten suoraa osallistumista. Kaikkien esittämien vahvojen perustelujen rinnalla Anitan kanta lienee ollut ehdottomin. Epäilijöistä Aapo ja Eino eivät luottaneet kansalaisten kykyyn ottaa vastuuta ja myötävaikuttaa hallinnon toimintaan osallisina. Heidän mielestään se ilmeni mm. haluttomuutena, kyvyttömyytenä omaksua tarpeellisia asiatietoja, asioiden jättämisenä toisten harteille, itsekkäiden pyyteiden ajamisena ja yhteistyökyvyn puuttumisena, jotta vuoropuhelu ja osallisuus toimisivat. Heitä myötäili jossakin määrin Sakari.

Keskelle jäivät vielä realistit, henkilöt jotka ilman suurempia intohimoja kumpaankaan suuntaan pitivät viisaana tukeutua koettuihin käytännön mahdollisuuksiin. Realismia järkevänä suhtautumisena toki ilmeni kaikilla muillakin henkilöillä. Realisteista Sakari ei mahdollisesti asemansa vaatiman lojaalisuuden ja asiantuntijan roolinsa takia ollut valmis luovuttamaan asioita yksittäisten kansalaisten ja ryhmien käsiin. Tarja ei kokenut elämäntilanteessaan tarpeelliseksi muuta kuin edustuksellisen demokratian ja Tuula ei nähnyt realistisia keinoja osallisuuden toteuttamiseksi nykyistä enemmän, vaikka tunnustikin erilaisten arvojen tutkailun tärkeäksi.

Kuvio 2. Tutkimushenkilöt ”luottamushypyn” jatkumolla

Emme odottaneet näin voimakkaasti puolustettavan kansalaisten kuuntelua ja mukaan ottamista hallinnon toimintaan. Kannatuksen puolelle kallistuneet kuitenkin olivat suurin ryhmä. Kaupungin asukkaita pidettiin voittopuolisesti oikeutettuina, kykenevinä ja jopa valmiina yhteistyöhön suorassa osallisuudessa, kunhan siihen järjestettäisiin mahdollisuudet.

Mikä erotti epäileviä ja kannattajia toisistaan?

Seuraavaan taulukoon (kuvio 3) on poimittu kysymyslomakkeiden eniten erottelevia väittämiä ja tutkittavien niihin antamia lausumia. Kunkin henkilön nimen alla pystysarake kertoo hänen yleisestä suuntautumisestaan, vaakariveillä näkyy tutkimusjoukon jakautuminen epäileviin ja kannattajiin.

Kuvion vasemmassa reunassa on kysymyslomakkeiden väittämiä allekkain, alkaen eniten epäilyä osoittavista ja päätyn eniten kannatusta osoittaviin. Pystysarakkeissa kunkin nimen kohdalle on merkitty e- tai k-kirjaimella hänen valitsemansa väittämä. Kirjain e tarkoittaa, että tämän väittämän valinta on ollut tyypillistä luottamushyppyä *epäileville*. Joukossa voi olla myös sen *kannattajia*, kuten ensimmäisellä rivillä Sami. Kirjain k

osoittaa luottamushypyn kannattajille ominaista väittämää. Myös näillä riveillä voi esiintyä epäileviä.

Kuviossa henkilöt on lueteltu samassa järjestyksessä kuin aiemmin ”luottamushypyn” jatkumossa. Epäileville ominaisia valintoja osoittavat e-kirjaimet ja kannattajille ominaisia valintoja osoittavat k-kirjaimet asettuivat omiksi parvikseen, osittain päällekkäin tutkimustuloksillemme ominaisella tavalla, mutta kuitenkin toisistaan erottuen. Tämä tutkimustulos on erityisen huomionarvoinen. Pelkkiä e-valintoja tehneitä oli yksi ja pelkkiä k-valintoja viisi tai kuusi (ml. Sami). Muiden valinnat hajautuivat enemmän samaan tapaan kuin aiemmin ympäristöeettisissä valinnoissa. Esimerkiksi Samin ”e” virallista hallintojärjestelmää koskevan väittämän kohdalla kuvasti hänen periaatettaan, että valta ja vastuu ovat erottamattomat *ja* että kaupunkia on kehitettävä yhteistoiminnassa kaikkien osapuolien kanssa. Hänhän puolusti jopa kaunopuheisesti asukkaiden osallistumisen tärkeyttä ja vastuun ottamisen kykyä.

Kuvion väittämät ovat toisen kyselykierroksen lomakkeista. Niissähän pyysimme vastaajia nimenomaan ilmaisemaan miten osallisuus heidän mielestään *käytännössä* on mahdollinen. *Periaatteellisia* kannanottoja oli kysytty voittopuolisesti ensimmäisellä kyselykierroksella ja yksimielisyys yleensä yksilöllisten ihmisoikeuksien ja myös osallistumisen puolesta oli ollut hyvin laaja. Tässäkin asiassa siis periaatteelliset kannanotot ja niiden soveltaminen käytännössä poikkesivat toisistaan.

Kolmella epäilevien puolelle kallistuvalla henkilöllä oli suunnilleen saman verran sekä e- että k- valintoja. Heistä Eino oli etsinyt tietä osallisuuden laajentamiseen mutta kokenut sen johtavan umpikujaan, eikä uskonut kansalaisten kykyjenkään riittävän. Sakari painotti asioiden hoitamista asiantuntijain johdolla. Tuula puolestaan katsoi että asioiden hoito vaatii sellaista ripeyttä ja valtuuksia tehdä taloudellisia päätöksiä ettei täysi osallisuus toimisi kyllin hyvin. Kaikilla kolmella oli omat, erilai-

Kaavio 3. Epäileviä ja kannattajia erottavia väittämiä

Kaupungin kehitysuunnan tulee määräytyä...	
Aapo Eino Esko Tarja Sakari Tuula Simo Alekski Antri Sami Sirpa Elisa Anita	e e e e e e e
·Virallisen hallintojärjestelmän toimesta	e e e e e e e
·Asiantuntijoiden johdolla	e e e e e e e
·Niin että kaupungin kokonaisuus on tärkein	e e e e e e e
·Yhteisötoiminnassa asukkaisten kanssa	k k k k k k k
·Niin että asujat ovat parhaita asiantuntijoita	k k k k k k k
·Prosessissa, jossa myös ”äännettömät” (esimerkiksi lapset ja eläimet) ovat edustettuina	k k k k k k k
Aapo Eino Esko Tarja Sakari Tuula Simo Alekski Antri Sami Sirpa Elisa Anita	
Vallan jakautuminen kaupungissa:	
·Edustuksellinen demokratia on riittävä	e e e e e e e
·oikeudenmukaisuuden ta	e e e e e e e
·Asiantuntijavaltaa on sopivasti	e e e e e e e
·Uusia yhteissuunnittelun muotoja on kehitettävä	k k k k k k k
·Alueellista päätäntävaltaa on lisättävä	k k k k k k k
·Rakennuslain osallisuussäädöksiä ei noudateta riittävästi	k k k k k k k
·Syrjäytyneiden ääni ei kuulu	k k k k k k k
·Nuorten ja lasten etuja ei valvota riittävästi	k k k k k k k
·Luonnon osapuolten oikeuksia ei puolusteta riittävästi	k k k k k k k
·Asianosaisten kesken on pyrittävä yhteisymmärrykseen	k k k k k k k
·Kansalaiskeskustelujen antamia suuntaviivoja on noudatettava	k k k k k k k
Aapo Eino Esko Tarja Sakari Tuula Simo Alekski Antri Sami Sirpa Elisa Anita	

set perustelunsa vallan keskittämiseen, itse kunkin toisensuuntaisista toiveista huolimatta.

Lausumien jakaumissa ilmenevä hajonta ja tulkinnanvaraisuus korostavat osaltaan sitä, että henkilön arvojen kokonaisuus tekee hänestä yksilöllisen ja ainutkertaisen persoonan, yhden monista, ja että arvot eivät ehkä yleensä ole käytännössä kallioon hakattuja vaan jatkuvasti elävä ja dialogissa jalostuva kokonaisuus. Epäilevien ja kannattajien jakautuminen esitetyllä tavalla omiksi ryhmikseen osoittaa kuitenkin, että heille esitetyt kysymykset ja keskustelunaiheet ovat kyenneet erottelemaan eri tavoin suhtautuvia henkilöitä toisistaan. Olettamuksemme ihmiskuvien erilaisuudesta, ja mahdollisesti niiden pohjalla olevista ihmiskäsityksistä kaipaa kuitenkin vielä syvemmälle käyvää tarkastelua. Palaamme siihen seuraavassa pääluvussa.

Rakennetun ympäristön vaihtoehtoja

Kaupunkisuunnittelu koskee käytännössä ensimmäiseksi ns. maankäyttöä, jolle maankäyttö- ja rakennuslaki antaa voimassa olevat normit. Vuonna 2000 voimaan tulleen lain tavoitteena on (§1) ”järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä”. Laissa annetaan vielä (§5) tarkemmat ohjeet eri väestöryhmien elin- ja toimintaympäristön tavoitteista, kuten turvallisuudesta, viihtyisyydestä, terveellisyydestä, sosiaalisesta toimivuudesta, kauneudesta, kulttuurisarvoista, hyvästä rakentamisesta, taloudellisuudesta, elinkeinoelämän ja palvelujen edellytyksistä, liikenteestä ja luontosuhteen eri puolista.

Missä määrin maankäytön ja rakentamisen järjestäminen, eli kaavoitus, tosiasiaassa pystyy luomaan edellytyksiä hyvälle elinympäristölle? Useimpien tutkimushenkilöitten mielestä kaupunkia voi teknisillä ratkaisuilla tehdä ekologisesti kestävämmäksi. Suunnitteluteorian piirissä on käyty paljon keskustelua siitä, pystyykö tilallinen ja taloudellinen kaupunkisuunnittelu käytännössä vahvistamaan haluttuja sosiaalisia muutoksia. Yhä runsaammin suunnittelulle annetaan tällaisia tavoitteita. Voisi melkein sanoa, että samassa tahdissa on myös kasvanut yleinen skeptisyys suunnittelun merkitystä kohtaan. Rakenteita muuttamalla ei voida ohjata elämää, ei ainakaan yksinomaan sillä. Pelkkä tekninen suunnittelu ei välttämättä johda toivottuihin lopputuloksiin. Olisi muutettava ihmisten asenteita ja toimintaa, ja siitä taas ei ole, monista yrityksistä huolimatta, juurikaan hyviä kokemuksia, eikä harmonista kaupunkia ole missään luotu, pikemminkin päin vastoin.³² Kuitenkin sosiaalinen todellisuus on tilaan sidottua ja ilmaisemme usein sosiaaliset ihan-

---

³² Lapintie 1996, 43–58.

teemme tilallisesti, spatiaalisesti. Näin esimerkiksi luokka- ja rotuerottelun, segregaaation, vastaisuus ilmaistaan rotujen ja luokkien erillisten asuinalueiden torjumisena. Mutta segregaaation takana on laaja taloudellisen ja poliittisen vallan verkosto.³³

Lienee niin, että pitävää yhteyttä kaupunkisuunnittelun ja sen tavoitteiden saavuttamisen välillä ei voida osoittaa. Kuitenkin tavalliset kaupunkilaiset, kuten tutkimushenkilömme, pyrkivät siihen, että sosiaaliset ja ekologiset ajatukset ja toiveet toteutuisivat kaupungin fyysisen muodon tuella, kun se oikein suunnitellaan ja rakennetaan. Samalla kun tällainen ajattelu voidaan tulkita paternalistiseksi pyrkimykseksi määritellä ihmisten tarpeet ”ylhäältä alas”³⁴, monesti toivomme yhdiskunnan rakenteen ”luovan edellytykset” sosiaalisuudelle, tasa-arvolle, vapaudelle, korkealle elintasolle, kestäväälle ekologialle ja muille hyvillä tavoitteilla, edes kyselemättä sitä, onko mahdollista edistää samanaikaisesti näin vastakkaisia tavoitteita.³⁵

Tiivistämme tässä jaksossa tutkimusjoukkomme käsitykset hyvästä ekologisesta kaupungista näkökulmaan, joka koskee sekä kaupunkirakennetta kokonaisuutena että eräitä sen osa-alueita, lähinnä liikennejärjestelyjä, asumista, palveluja ja taloutta. Teknisillä ratkaisuilla voi useimpien tutkimushenkilöitten mielestä kaupunkia tehdä ekologisemmaksi. Yllä kuvatun kaltaista skeptisyyttä tähän nähden heillä on paljon vähemmän kuin epäuskoa vallitsevan poliittisen järjestelmän kykyyn tuottaa ekologista kaupunkirakennetta.

Erityisesti tutkimusprosessimme dialogeissa nostettiin esiin tähän aihepiiriin kuuluvia yksityiskohtaisia käsityksiä. Dialogiryhmistä yhdessä erityisaiheena oli talous ja palvelut, yhdessä

³³ Bohm 1995, 34.

³⁴ Lapintie 1995, 24.

³⁵ Kimmo Saaristo pohdiskelee näitä kysymyksiä henkilökohtaisen ekologisen elämäntavan näkökulmasta päätyen ”ekologisen rationaalisuuden” luontokeskeiseen ajatukseen. Saaristo 1994, 105–113.

kaupungin rakenteellinen imago ja osien merkitys. Muissakin ryhmissä näitä sivuttiin, mutta kaupunkirakenteen eri tekijät saivat luonnollisesti keskusteluissa varsin eri tavoin huomiota.

Kaupunkirakenteen typologia

Ajatus kaupunkirakenteen tiivistämisestä herätti eri tyyppisiä mielikuvia tavoitekaupungista. Tiivistä, ekologisesti ja ekonomisesti säästävää kaupunkirakennetta pidettiin järkevänä koska se voidaan useinkin toteuttaa entisen rakenteen sisällä. Se säästää luonnolta otettavaa tilaa, vähentää kunnallistekniikan tarvetta ja lyhentää matkoja. Keskustelua tiivistämisestä käytiin ryhmissä usein ikään kuin edellyttäen mainitut ekologiset perustelut ilman muuta tunnetuiksi.

Kyselyn mukaan jokseenkin kaikkien tutkimushenkilöiden mielestä kaupungin identiteetti on merkittävä asia. Mutta keskusteluissa he sisällyttivät tähän ilmaisuun aika erilaisia ajatuksia. Mielenkiintoinen rakenteellinen ja samalla arvoista riippuva ilmiö oli tutkimushenkilöiden jakautuminen niihin, joille koko kaupungin imago oli tärkeä arvo ja niihin, joille paikallisuus ja jopa yksittäinen luontokohde olivat kaupungissa merkittäviä. Näkemykset siis vaihtelivat suuresta pieneen, koko kaupungin maineesta yksittäiseen paikalliseen merkitykseen. Sama näkyi myös kulttuurikäsitelyssä, jotka vaihtelivat suurisuuntaisesta läheiseen.

Keskusteluissa liikenne nousi usein ympäristövastuun mitaliksi, indikaattoriksi, varsinkin koska se liittyy kaupungeissa olennaiseen ilmanpuhtausongelmaan. Kaupungissa ilman puhtauteen vaikuttavat lisäksi ennen muuta energian ja lämmön tuotanto sekä teollisuus. Liikenteen ja katujen kunnossapidon osuus saasteista on kasvussa kun taas teollisuuden ja energian tuotannon päästöjä on onnistuttu vähentämään. Liikenne ken-

ties kiinnosti myös siksi, että siihen voi jokainen yksilö vaikuttaa omalta osaltaan ja sillä on runsaasti muitakin, jopa näkyvämpiä vaikutuksia kuin päästöt. Ennen muuta se tarvitsee enenevässä määrin tilaa sekä väylille että pysäköinnille.

Liikenteestä emme järjestäneet yhtään teemaryhmää. Silti siitä keskusteltiin spontaanisti yhtä lukuun ottamatta kaikissa ryhmissä, joissakin todella perusteellisesti. Tamperelaisissa kansalaiskeskusteluissa liikenne oli ollut monena vuonna vahvasti sillä. Vaihtoehtoiset näkemykset ja konkreettiset kohteet olivat sen vuoksi hyvin tiedossa. Liikenteen ekologisesti erilaiset ratkaisut liittyvät välittömästi kaupunkirakenteen tarkasteluun. Tässä syitä, miksi yritämme pureutua tutkimushenkilöiden liikennevalintoihin ja niiden perusteluihin vähän muita kysymyksiä syvällisemmin.

Eräs tutkimuksen teema koski lähitaloutta, jota tutkijat pyysivät kommentoimaan ehdottaen, että se olisi globaalitaloudellisia ratkaisuja ekologisempi vaihtoehto. Tähän liittyvät keskustelut koskettelivat ennen muuta kaupallisia palveluja ja vain vähäisessä määrin muuta taloudellista toimintaa.

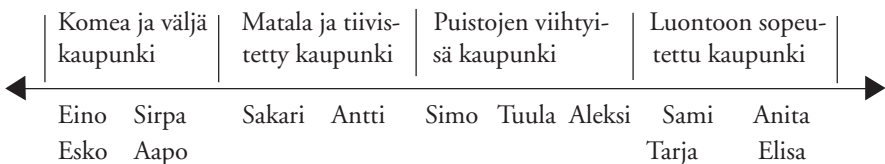
Useassa yhteydessä ryhmissä pohdittiin myös asumista, joka koettiin kaupungin keskeiseksi funktioksi. Mielenpiteet risteilivät keskusta-asumisen ja pientaloasumisen välillä, mutta eniten kannatusta sai kuitenkin pluralistinen näkemys valinnan vapaudesta ja elämäntilanteen määräävyydestä.

Tarkastelutapamme on jälleen tyyppitelevä. Se merkitsee, että koetamme hahmottaa tutkimushenkilöidemme suosimat kaupunkirakenteen vaihtoehdot samankaltaista perusjatkumoa noudattaen kuin edellä kaupungin ja luonnon suhdetta sekä ihmiskuvaa ja valtakäsityksiä tarkastellessamme. Jatkumo ulottuu tässä tapauksessa ihmisen tekemästä monumentaalisesta kaupungista luonnollisesti kehittyvään orgaaniseen kaupunkiin. Havainnollistamme typologian kuvausta jälleen yksittäisten tutkimushenkilöiden ajatuksilla. Lopuksi teemme yhteenvedon siitä,

millä tavoin tutkimushenkilöiden yksilölliset ajatusrakennelmat vastaavat tutkimuksemme teoreettista typologiaa.

Luonnehdimme neljää kaupunkirakenteen tyyppiämme seuraavasti: ”Komea väljä kaupunki” kuvaa väljää ja korkeaa, monipuolista kaupunkia, jossa autoilua ei yksilön vapauden vuoksi ole rajoitettu. ”Matala tiivistetty kaupunki” kuvaa matalaa ja tiivistä, säänneltyä kaupunkirakennetta, jonka puitteissa elämää ja toimintaa edistetään kaikkien järkevien liikennemuotojen avulla. ”Puistojen viihtyisä kaupunki” merkitsee monimuotoisesti ja esteettisesti rakentuvaa kaupunkia, jossa ihmisten ja luonnon etu vaativat joukkoliikennettä. ”Luontoon sopeutettu kaupunki” tarkoittaa typologiassamme asteittain keskustaa kohti tiivistyvää, säänneltyä ekologista vuorovaikutusta mahdollistavaa kaupunkirakennetta. Sen mukaan maailman ja kaupungin luonto edellyttävät ensisijaisesti autoilun vähentämistä. Yleisen kaupunkirakenteen ja liikenneperiaatteiden lisäksi olemme kunkin tyyppin kuvauksen yhteydessä käsitelleet asumista ja taloutta koettaen löytää kuhunkin tyyppiin liittyvät tutkimushenkilöitten ilmaiset tavoitteet. Toisinaan nämä tavoitteet poikkeavat henkilön yleisestä kaupunki-ihanteen tyyppistä. Typologian kuvaus on jälleen ensisijainen tavoitteemme. Miten henkilöt ”mahtuivat” typologiaan tulee puheeksi tarkastelun lopussa.

Kuvio 4. Tutkimushenkilöiden sijoittuminen rakennetun ympäristön typologiaan

Komea väljä kaupunki

Tämän tyyppin mukainen kaupunki koostuu korkeista taloista, monumentaalisista katunäkymistä ja komeista puistoista. Tällaiseen kaupunkiin kuuluu vilkas liikenne hyvin suunnitelluilla väylillä, menestyvä liiketoiminta ja hyvät, monipuoliset palvelut, jotka sijoittuvat kysynnän mukaan. Kaikkia kaupunkimaisia asumismuotoja on oltava tarjolla kaupungin alueella.

Kaupungin imago oli tämän mallin kannattajille merkittävä seikka. Esteettiset arvot sekä luonnon elementtien että rakennetun ympäristön osalta saivat keskeisen roolin. Ekologisesti tai ekonomisesti perusteltu kaupunkirakenteen tiivistäminen eivät painaneet arvioinneissa niin paljon kuin huomiota herättävän kaupunkimainen kehitys.

”Yksi esimerkki on toi Sorin aukio, josta nyt on viime aikoina puhuttu, minä olen aina vastustanut sitä, että siihen rakennettaisiin mitään, siitä huolimatta, vaikka ei siinä vuoteen kulkisi yksikään ihminen. Koska sen sivuitse kulkee kuitenkin ihmisiä. Ja siellä on se kirkko... Se antaa siihen niin kuin ilmatilaa hengittää.” (Eino)

”Tammerkoski miljöönä on tavattoman kaunis, ja se on *arvo*. Siinä virtaa vesi, se on osa luontoa minulle eikä se [vaikuta], onko ne puut kasvatettuja ja onko ruoho istutettua siinä taikka päinvastoin. Oleellista on, että ne kasvavat siinä.” (Esko)

Erääksi komean kaupungin symboliksi nousi ”pilvenpiirtäjä”, jolla Tampereella tarkoitetaan ehkä yli 20 kerroksen korkuista, tornimaista taloa. Kun Eino vaati yleisesti pilvenpiirtäjiä, Esko olisi tyytynyt kohtuullisen korkeaan rakentamiseen, johon liittyisi joitakin pilvenpiirtäjiä Viinikan lahden rannassa. Simo, joka muuten kuului lähinnä ”Puistojen viihtyisän kaupungin”

kannattajiin, hyväksyisi Tampereelle reilun ”Manhattanin” mutta ei yksittäisiä pilvenpiirtäjiä.

Luontoa ei mallissa väheksytä, mutta sillä on selvästi väli-
neen rooli. Tyyppiä kannattavista Eino, Aapo ja Esko edustivat
hyvin ihmiskeskeistä luontoetiikkaa, jonka mukaan luonto on
ennen kaikkea ihmisen käytettävissä. Mutta tätä kaupunki-
rakennetyyppiä kannatti myös Sirpa, joka taas luontoeettisiltä
periaatteiltaan oli aivan vastakkaisesta päästä jatkumoa. Hänelle
luonnolla oli arvo omana itsenään. Mutta hänkin arvosti väljiä,
monumentaalisia näkymiä ja kauniita puistoja, eikä uskonut
tiukkaan, tiivistettyyn kerrostaloasumiseen. Liikenteen ja talou-
den osalta hän kuitenkin liittyi muihin tyypeihin.

Varsin erilaista ympäristöetiikkaa edustavat Sirpa ja Eino
löysivät siis toisensa näyttävän kaupungin kannattajina. He kä-
vivät ryhmässään aiheesta varsin yksimielistä keskustelua.

Sirpa: ”Ja se juuri tuosta väljyydestä, että niin kuin kaupungis-
sakin, niin nehän on hienoja, kun esimerkiksi semmoisia näky-
miä, joskus havahtuu oikein, kun on jonkun kadun päässä ja
näkee sinne toiseen päähän. No, Hämeenkatukin ja siellä nä-
kyy Aleksanterin kirkko toisessa päässä.” Eino: ”Ja asema, toi-
sella puolen.”

(Myöhemmin, Einon käyttämän ilmaisun takia:) Sirpa: ”Mikä
se kärsimys on?” Eino: ”Noo, se voisi olla esimerkiksi se että,
jonkun, vaikkapa, sanotaan nyt ihan tämmöisistä immateriaa-
lisista asioista kuin, että suuren joukon näköala, menee um-
peen, pilalle, siitä syystä, että joku saa yksittäiset, näköalansa
parannettua.”

Tämä kertoo ainakin siitä, miten suuressa arvossa Eino piti kau-
pungin avaria näköaloja. Väljyys ja korkeus merkitsivät hänelle
myös lähiöissä ja kaupungin laidoilla hoidettuja puistoja ja ker-
rostalovaltaisuutta. Sakari kävi Einon kanssa tästä keskustelun,
jossa he totesivat olevansa eri linjoilla.

Sakari: ”Ja minä en oikeastaan henkilökohtaisesti ymmärrä, miksi meidän täytyy Linnainmaalle kaavoittaa kerrostaloja, et miksei voida kaavoittaa sinne vain rivitaloja?”

Eino: ”Tässä me ollaan Sakarin kanssa siis eri mieltä. Että minä olen joskus sanonut, että kannatan mieluummin korkeampia taloja ja harvempaan, kuin matalia taloja seinä seinässä kiinni. Ja siinä me ollaan, niin kuin sanottu, me ollaan eri mieltä. (Naurahtaan).”

Sakari: ”Tämä on minusta mielenkiintoinen kysymys ja sinänsä minä olen miettinyt, kuinka paljon tämä on kiinni tavallaan semmoisesta suomalaisesta ihmisluonteesta, että kun me ollaan totuttu elämään tuolla metsässä. Niin, minusta suomalainen ihmisluonto on kyllä hyvin pitkälle semmoinen, joka haluaa mieluummin katsoa talonsa ikkunasta metsää, vaikka kerrostalosta, kuin vastakkaista rivitalon seinää rivitalosta.”

Eino: ”Mutta että suomalaisillehan me näitä rakennetaan...”

Eino punnitsi vastakkain tiiviyden etuja, kuten taloudellista säästöä ja joukkoliikenteen helpottumista, ja väljän rakenteen etuja kuten ilmavuutta, avaruutta ja vehreyttä. Tiiviin kaupungin haittoja oli hänen mielestään myös melu. Kaupunkia ei saa hänen mielestään rakentaa umpeen, vaan pitää rakentaa ylöspäin.

Tyypin kannattajilla oli yhteisenä perusteluna moninaisuuden ja sallivuuden arvostus. Johdonmukaisesti myös itsenäisyys ja yksilön vapaus olivat keskeisellä sijalla. Samanaikaisesti tyypin kannattajat halusivat yhteisöllisyyttä suuriinkin asumisyksiköihin. Ihmiskeskeisesti ajattelevatkin perustelivat väljää kaupunkirakennetta luonnonläheisyydellä. Tosin se oli heille imago-, esteettisyys- ja hyötynäkökohta kun taas Sirpalle kaupungin alueellakin oli kysymys luonnon suojelemisesta ja elintilan antamisesta eliöiden moninaisuudelle.

Yksilön vapaus edellyttää autoilun rajoittamattomuutta

Komeassa, väljässä kaupungissa liikenteen tulee olla rationaalista ja taloudellista mutta sellaisella tavalla, että jokainen voi valita oman mieltymyksensä mukaisen tavan liikkua paikasta toiseen. Kaupunki-ihmisen elämään kuuluu liikkuvuus, joten kaupungin on tarjottava siihen optimaaliset mahdollisuudet.

Näistä peruslähtökohdista arvioiden kaupunkiin ensinnäkin tulee järjestää yksityisautoilulle mahdollisimmat hyvät olot. Kun liikenne lisääntyy, on lisättävä pysäköintipaikkoja muun muassa maan alle ja ohjattava muuta kautta se osa liikenteestä, joka ei suuntaudu keskustaan. Lisää tilaa on muutenkin otettava liikenteen käyttöön. Tätäkin tavoitetta palvelee avara kaavoitus.

Kaupungissa on kuitenkin monenlaisia liikkujia. Yksilön vallinnan vapautta ei tule rajoittaa. Niinpä joukkoliikennettä on kehitettävä niille, joille se on sopivin vaihtoehto. Esimerkiksi kaukoliikenteen osalta on hyvä lisätä myös junien käyttöä. Kevyttä liikennettä ja jalankulkua on kehitettävä, mutta ei mitenkään suosittava. Siellä, missä kaupunki palvelee ihmisiä, on palveluja ja kauppa tuettava sellaisin liikennejärjestelyin, että kaikilla kulkuneuvoilla pääsee kaikkiin paikkoihin.

Keskusteluissa mallin kannattajat toki tiedostivat liikenteen päästöjen haitat. Ne olivat kuitenkin heidän mielestään teknisesti hallittavissa. Sen sijaan liikenteen meluhaitat Eskon mielestä estivät kehittämästä kaupungin keskustan elämää. Esko totesi lisäksi, Peltolammin lähion saavan kaikkien suurten liikenneväylien melusaasteen osakseen.

”Jos ajattelette Peltolammia, se on jumalattoman hyvien liikenneyhteyksien varrella, lentokoneet menevät yli, junat menevät siitä ja moottoritiet läheltä. Mutta ihmiset eivät pääse mihinkään näihin. Mutta ne joutuvat sen melun ottamaan vastaan.”
(Esko)

Eskon tavoitteena oli keskustan rauhoittaminen läpiajoliikenteeltä. Tunneli kaupungin ali olisi hänen mielestään hyvä ratkaisu tähän ongelmaan. Se voitaisiin yhdistää maanalaisiin pysäköintitiloihin. Sen sijaan hän ei olisi halunnut rajoittaa keskustan autoliikennettä määräyksin eikä ollut kiinnostunut sormikaavan mukaisista ratkaisuista.

Simokin piti omalla autolla liikkumista yksilön oikeutena, mutta hän myös perusteli pyöräilyä vapauden tunteella. Hän vastusti Näsijärven rannan ohitusliikenteen johtamista tunneliin sillä perusteella, että autolla liikkujat eivät silloin voisi ihailia järvimaisemaa. Toisaalta hän perusteli joukkoliikennettä mukavuussyillä ja sillä, että se säästää luontoa. Hän valitsi lomakekysymyksistä myös sellaisen vaihtoehdon, että keskustan autotonta aluetta on lisättävä ja perusteli tätä keskustelussa toteamalla, että kävelykadut ja uusittu Keskustori tuovat yrityksille lisää asiakkaita.

Vapaaseen valintaan perustuva liikenneratkaisu vaatii tuekseen sekä valvontaa että ennen kaikkea ”korvien väliin” sijoittuvaa liikennekuluttuuria. Tästä puolesta ei Tamperetta voinut Einnon mielestä kehua. Mutta hän puolusti kaupungin tekemiä ratkaisuja vedoten siihen, ettei kai kellään voi olla mitään eri liikennevälineitä vastaan, jos ne eivät aiheuta melua, saasteita tai muitakaan haittoja. Ja juuri tässä suhteessa Tampereella on tapahtunut paljon edistystä, hän totesi. Ilman ja erityisesti veden laatu on saatu täydellisesti hallintaan.

Moninaisuus asumisessa ja palveluissa

Tyyppin ihanteen mukaan kaupungin tulee ennen kaikkea tarjota monipuolisesti palveluja ja antaa asumismuotojen moninaisuudelle mahdollisuuksia. Erityisesti Tampereen ongelmana on omakotitonttien puute. Samat väljyyden, puistonäkymien ja elämänmyönteisyyden vaatimukset on asetettava uusille asuinalueille kuin keskusta-alueillekin.

Sirpa oli kuitenkin huolissaan mittakaavan suuruudesta, kun asuintalojen sosiaalisista oloista puhuttiin, Eino ei niinkään. He kävivät ryhmässään Tampereen asunto-oloista pitkähkön keskustelun.

Sirpalle ihmisten ja elämän moninaisuus oli tosiasia ja siksi olisi saatava laadukasta, hyvää elämää tarjoavaa rakentamista niin kerrostalo- kuin pientaloalueille. Aasukkaitten olisi myös saatava vaikuttaa alueensa ratkaisuihin. Eino näki asian pikemminkin niin, että moninaisuus on valinnan vapautta olemassa olevista vaihtoehdoista ja osaksi myös taloudellisen aseman sanelemaa. Kaikkia kaikki ei aina miellytä. Hän vaati kunnalta toimenpiteitä, jotta myös omakotitontteja olisi saatavilla. Sirpa yhtyi tähän kauhistellen tulevaisuuden kuvaa, jossa tiheään rakennetut kerrostalot muodostuvat ongelmaksi. Toisaalta Eino näki myös suurissa vuokrataloissa mahdolliseksi hyvien sosiaalisten suhteiden muodostumisen. Sen onnistuminen riippuu paljolti yksilöistä. Sosiaalisesti hyvissä taloissa ihmiset haluavat pysyä. Sirpa oli skeptinen tähän nähden.

”Suomalaiset ovat metsäläisiä, tottuneet asumaan väljästi - yhteisöllisyys on tiiviisti toteutettuna monelle vaikeaa.”

Esko puolestaan kritikoi asuinalueiden lapsivihamielisyyttä. Hänen asumistaan häiritsi myös ratapihan meteli. Edelleen Eskon mielestä Lapinniemen toteutuksesta oli tullut slummi, josta ei tyytyväistä asukasta löytynyt.

Talous kehityksen veturina

Näyttävä ja tunnettu kaupunki on tietenkin myös taloudellisesti merkittävä. Talous saattaa olla jopa ensisijainen kehitystä määräävä tekijä, koska kaavoitus ja vastaava rakenteellinen ohjaus vaikuttavat varsin hitaasti. Kaupungille on ominaista taloudelli-

sen tuotannon ja vaihdannan tehokkuus sekä korkea elintaso, missä toimintavapautta ei rajoiteta. Aapo oli mielissään uudesta kuntien välisestä yhteistyöstä kaupungin kasvukohteissa, kuten Vuoreksessa. Tällaista taloudellista järkeä olisi hänen mielestään aina käytettävä.

”Vain taloudellisen kasvun kautta hyvinvointi voi lisääntyä. Koska kaupungin täytyy kehittyä, niin vaatimaton ei silloin aina voi tulla kysymykseen.”

Aapo myös ilmaisi keskustelussa melko yksiselitteisen tukensa lisäydinvoimalle, nimenomaan kasvavan energiatarpeen ja ilmastonsuojelun vuoksi.

Esko romantisoi toisaalta kaupungin hajua, ”leivän hajua”, joka tehtaista tulee, toisaalta tiedosti ilmasto-ongelman ja oikeaan suuntaan kehittyneet energiaratkaisut keskitettyine lämmitysjärjestelmineen.

”Kaupunkia rakennetaan niillä elementeillä, että ihmiset saisivat täällä leipää ja, pysyttäisiin tässä oravanpyörässä mukana ja, siinä ne ristiriidat sitten tuleekin.”

Palvelujen sijoittumisessa ratkaisevat Einon mielestä kannattavuuslaskelmat. Esimerkiksi pienten liikkeitten sunnuntai- aukiolo on parantanut lähikaupan kannattavuutta. Siis pikemminkin palvelu parani lainsäädännön kuin kaavoituksen kautta.

Sirpa ja Eino kävivät aiheesta keskustelun pohtien, voisiko kunnan tai seutukunnan puitteissa määrätä markettien lukumäärästä ja siten tukea pienkauppoja. Nykyisillä hallintosäännöksillä tämä ei heistä vaikuttanut mahdolliselta, varsinkaan kuntarajojen yli.

Matala tiivistetty kaupunki

Seuraava tyyppi suosii matalaa ja tiivistä kaupunkirakennetta, jonka puitteissa elämää ja toimintaa edistetään kaikkien järkevien liikennemuotojen avulla. Kaupunkimainen imago on rajoitettava keskeisiin kohteisiin. Keskeisiä väyliä pitkin liikuttaisiin mieluiten raiteilla, mutta kauemmas suuntautuvia matkoja varten tarvitaan myös yksityisautoja. Työpaikat, asunnot ja palvelut sijoitetaan lähelle toisiaan. Paikallishenkeä edistetään pienten asuinyhteisöjen avulla. Alakeskuksia on kehitettävä kylämäisen viihtyisiksi ja toimiviksi.

Antti ja Sakari toivat varsin yhtäpitävästi esiin tavoitteen, joka suuresti muistuttaa sadan vuoden takaisia brittiläisiä puutarhakaupunki-ihanteita. Tällä vuosisadalla esimerkiksi tanskalainen Jan Gehl on puhunut ”ihmisten kaupungin” puolesta saman kaltaisessa hengessä. Häneen Sakari vetosikin. Tärkein aspekti Sakarilla oli kuitenkin ihmismittainen kaupunkimaisuus.

”Kaikki me puhutaan puista, ja viheralueista, tuossa alussa. Kuka meistä puhuu katukahviloista, taikka kohtaamispaikoista, kun kohdataan ihmisiä.”

Rakenteeltaan tyyppiä edustava kaupunki on pienipiirteinen, läheisyyttä, viihtyisyyttä ja luonnollisuutta tavoitteleva. Parhaimmillaan se on pienenä tai keskikokoisena. Kaupunkia ei saa tehdä kovin avaraksi, vaan tiivistämällä urbaania rakennetta myös pientaloalueilla säästetään maaseudulle ja luonnolle tilaa varsinaisen kaupunkialueen ulkopuolelle. Raja kaupungin ja maaseudun välillä saa olla jyrkkä. Puistoja ja muuta vihreää tietenkin on syytä olla kaupungissakin. Sakarin mielestä sormikaavan mukaiset vapaan luonnon alueet voisivat vuorotella pääväylien varteen keskittyvän tiiviin kaupunkirakenteen kanssa. Antin tietojen mukaan luonnon eliöiden moninaisuus on jo nykyisinkin suurempi kaupungeissa kuin maanviljelysaluilla.

Antti ja Sakari olivat urbaanin elämän ja vilskeen kannalla, mutta se ei saa merkitä hälyä tai meteliä. Esimerkiksi torien ympäriltä olisi sen vuoksi liikennettä rajoitettava. Molemmille maisema oli sosiaalinen asia, on saatava nähdä ja kohdata ihmisiä. He sisällyttivät tähän kaupunkimaiseensa autottomuuden ja kävelykadut.

Ennen kaikkea, kuten Sakari tähdensi, kaupungin laidoilla olisi rakentamisen oltava matalaa. ”Luonnonläheisyys” on käytännössä merkinnyt puolijoulistasta, hoitamaton metsämaata. Sen tilalle on saatava sopivan urbaania rakennetta. Sakari perusteli pienimuotoisuutta myös vastakohtaan kautta: Pilvenpiirtäjät ja lähiöiden kerrostalot vaikuttavat valoon ja varjoihin, tuulisuuteen ja sosiaalisiin ongelmiin.

”Mää en tykkää pilvenpiirtäjäkaupungista, siinä on tiettyjä ongelmia. Yksi on se että mikä on valo, valoisuus kaduilla sitten, mikä on tuulisuus kaduilla, että mitä korkeampia taloja tehdään, sitä enemmän kehittää pyörteitä ympärille.”

Eräs keskeinen matalan ja tiivistetyn tyyppin kaupungin perustelu on ympäristöpsykologinen. Jalankulkijan tasolla ja mittakaavassa pienipiirteisyys tarjoaa riittävää vaihtelevuutta ja elävyyttä. Mahdollisuudet persoonalliseen kosketukseen toisten kanssa lisääntyvät ja elämän tahti rauhoittuu. Antti korosti myös persoonallista suhdetta luonnon edustajiin kaupungissa, esimerkiksi puihin.

Psykologiaan liittyy myös Antin ja Sakarin alleviivaama identiteetin ja elävyyden tärkeys. Hyvä kaupunki on kerroksittainen, useita rakentamisen ja kulttuurin kausia edustava. Siellä erilaiset ihmiset viihtyvät ja kokevat yhteenkuuluvuutta. Sekä esteettiset seikat että kaupunkikulttuuri antavat aineksia tälle identiteetille, omaan kaupunkiin kuulumisen tunteelle. Kaupungin perinteet ja historia ovat tärkeitä identiteetin muodostumiselle.

Turvallisuus on myös pienimuotoisen ja tiiviin rakentamisen myönteinen seuraus. Positiivinen sosiaalinen kontrolli saattaa esimerkiksi hillitä väkivaltaa. Korkeat kerrostalot sen sijaan ovat turvallisuuden kannalta ongelmallisia.

Sakari suhtautui kuitenkin melko pessimistisesti tämän mallin mahdollisuuksiin Suomessa. Se vaatisi hänestä niin suuren kulttuurin muutoksen, ettei tämä hänestä ollut todennäköistä.

”Tämä on täysin teoreettinen kaupunkimalli, josta minä puhuin, tämmöisenä, parempana visiona, jonka toteuttaminen tässä yhteiskunnassa on minusta kyllä lähes mahdottomuus.”

Elämää ja toimintaa edistetään kaikkien järkevien liikennemuotojen tuella

Liikenne on ennen kaikkea ihmisten omiin tarpeisiin vastaavaa toimintaa, jota tämän tyyppin kaupungissa on syytä ohjata ensisijaisesti järkevien ja pragmaattisten suuntaviivojen mukaan. Niinpä kävelykeskustat tuovat elämää ja nähtävää ja yleensäkin kaupungin ihanteellinen mittakaava on jalan eikä autolla liikkumisen mukainen. Pienipiirteinen kaupunkirakenne tekee mahdolliseksi autottoman elämäntavan itse kaupungissa. Markettien sijaan tämä edellyttää lähipalveluja kaikkialle kaupunkiin. Kaupan ja palvelujen kannalta keskustan kävelykadut ovatkin osoittautuneet onnistuneiksi. Tyyppin mukaista olisi, että saman kaltaista tarjontaa olisi kävelyetäisyydellä myös alakeskuksissa, ”kaupunkikylissä”.

Yksi keskeinen tyyppin piirre on omalla autolla liikkumisen tekeminen tarpeettomaksi. Tämä puolestaan merkitsee saasteiden, myös melun, vähenemistä. Autoa käytetään vain pitkiin matkoihin ja silloin kun muita järkeviä kulkuneuvoja ei ole käytettävissä. Ratkaisu säästää myös tilaa ajoväylien ja pysäköinnin tarpeen vähetessä. Kaupunki olisi näin vihreämpi ja taloudelli-

sempi, veisi vähemmän tilaa ja tuhoaisi vähemmän luontoa, kuten Sakari toistuvasti osoitti.

Liikenteen tarpeet olisi arvioitava enemmän kaupunkiyhteisön osaryhmien ja kaupungin funktioiden mukaan kuin erillisten yksilöiden odotuksista käsin. Kuvaava on Tarjan tapa ottaa erilaiset ryhmät huomioon:

”...jos joukkoliikenne on hoidettu siten, että sitä voi luontevasti hyödyntää myös lapsiperheet, vanhukset ja liikuntarajoitteiset.”

Järkevä liikenteen järjestely merkitsee tässä tyypissä sitä, että kaavoituksen ja sääntelyn avulla tehdään epärationaaliset liikennetottumukset tarpeettomiksi. Näin ihmiset saadaan valitsemaan kokonaisuuden kannalta parhaat vaihtoehdot. Osa-alueilla voidaan esimerkiksi järjestää kevyen liikenteen väylät niin hyvin, ettei autoa tarvitse käyttää palvelujen saavuttamiseksi. Voidaan myös rakentaa sellainen julkinen liikenneverkko, että useimpien ihmisten on edullisinta käyttää sitä. Sormikaava voi hyvinkin tukea näitä tavoitteita.

Asuminen, työ, palvelut ja vapaa-aika ovat henkilöliikenteen keskeisiä aiheuttajia. Jos autoja ei pysäköitäisi asuntojen läheisyyteen, lisääntyisi yleisten kulkuneuvojen käyttö samoin kuin kävelyetäisyydellä olevien palvelujen käyttö. Säästääkseen liikenneväylistä johtuvia kustannuksia kaupungin kannattaisi edistää lähitaloutta kaavoittamalla ja kehittämällä joukkoliikennettä ja kevyttä liikennettä. Jos ihmiset Tampereella pääsivät esim. kosken yli turvallisia kävelyreittejä ja pyöräteitä, niin he alkaisivat käyttää niitä.

”Ja mitä kaupunki voisi tämmöiseen lähitalouteen vaikuttaa, niin tehokas kaavoittaminen, joukkoliikenteen kehittäminen, ja erityisesti tämmöinen kevyen liikenteen kehittäminen.” (Sami)

Keskustan pysäköintiluolat herättivät ryhmissä keskustelua. Sakari perusteli kustannuksilla sitä, että maanalaiseen pysäköintiin pantavat rahat kannattaisi suunnata joukkoliikenteen kehittämiseen. Pysäköinnin Sakari mielellään siirtäisi kauemmaksi keskustasta, sen rakentaminen sinne tulee paljon halvemmaksi. Tämä ei kuitenkaan ollut kaikkien tyyppin liikennehanteen kannattajien mielipide järkevästä, ekologisesta pysäköintipolitiikasta. Toisenlaiselta asia näyttikin, jos sitä tarkasteltiin keskustan liike-elämän kannalta.

Keskustan kävelykadut ovat hyvä liikenneratkaisu, mikäli varmistuu se, että liiketoiminta ei siitä kärsi. Tähän suuntaan viittaisivat Samin ja Aapon mukaan uusimmat mielipidetutkimukset. Pysäköintitalojen ja -luolien avulla varmistetaan samalla, että omilla autoillakin pääsee riittävän lähelle kävelykatuja. Hyvä yhdistelmä keskustassa on tämän logiikan mukaan oma auto ja kävely. Keskustan sisäisellä joukkoliikenteellä palvelut voitaisiin lisäksi ulottaa alueen torien ja sivukatujuenkin vaiheille ja siten laajentaa kävelykatualueita.

Paikallisuus asumisessa

Tyyppin puitteissa suorastaan ihanteellinen on ajatus kaupunki-keskustan ranta-alueesta, missä ei ole liikenteen melua, vaan tiheä ihmisten mittakaavaan sopeutettu asuintaloalue. Nykyinen hissilainsäädäntö kuitenkin pakottaa rakentamaan joko vähintään viiden kerroksen korkuisia tai aivan matalia taloja, kun ihanne olisi sillä välillä, kolme tai neljä kerrosta. Sosiaalisuus on sellaisissa taloissa tyyppin kannattajien mukaan vahvempaa kuin korkeissa taloissa.

Suuren kaupungin, kuten Tampereen, asuinrakenne on sosiaalisen läheisyyden kannalta parempi pilkkoa pienempiin kylämäisiin osa-alueisiin. Paikallisuus on myös esteettisen arvon pohja. Jopa rumuus voi silloin olla ”kaunista”, kun se edustaa

omaa kotialuetta. Perinteistä lähiöratkaisua tyyppissä ei suosita, koska siellä elämä on liian yksipuolista. Useimmiten myös palveluomavaraisuus on lähioissa puutteellista. Myöskään muut alakeskukset eivät saisi slummiutua ghettoiksi, vaan niiden olisi oltava eräänlaisia kyliä ja sosiaalisen rakenteen olisi niissä oltava monipuolinen.

Pientaloalueita jarruttavaksi tekijäksi on tullut väestöpohjan riittämättömyys palveluille ja kunnallistekniikan rakentamisen suhteellinen kalleus. Sakari perusteli kuitenkin omakotialueiden kaavoittamista kaupunkiin sillä, että jos ne siirtyisivät lähikuntiin, näille tulisi taloudellisia rasitteita päiväkotien ja koulujen muodossa. Sen sijaan hän ei hyväksynyt omakotitonttien perusteluksi hyvien veronmaksajien saamista kaupunkiin, vaan hänen mielestään kaikenlaisille veronmaksajille pitää olla tasapuolisesti tilaa.

Antti ja Sakari ottivat kumpikin oma-aloitteisesti Annikin-kadun puutalokorttelin esimerkiksi ihanteensa mukaisesta asumisesta kaupungin keskustassa. Molemmat myös todistelivat, että matala ja tiivis asuminen on miltei yhtä tehokasta tilan käyttöä kuin korkeat, harvaan sijoitetut kerrostalot, joita kyseisessä kaupunginosassa pääasiassa on. Antti toivoi, että Annikin-kadun kaltaista yhteisötyyppistä asumistapaa voitaisiin jossakin muodossa rakentaa vastakin. Sakarilla olivat mielessä eurooppalaiset asumismallit, missä on usein yhteiset oleskeluhuoneet, pesutuvat ja muutenkin sosiaalisuutta. Vaikka se ei tunnu suomalaisittain luontevalta, se on osoittautunut monille hyväksi ratkaisuksi.

Asumisen kylämäisyyden kannattajaksi osoittautui myös Tarja, joka yleisen kaupunkirakenteen osalta lukeutui luontoon sopeutetun tyyppin kannattajiin. Hänellä tämä näkökulma liittyi henkilökohtaiseen suhteeseen syntymäkaupunkiinsa. Tarjan oma asuinalue esikaupungissa oli hänelle ”kotikylä”.

”Tampere edustaa minulle semmoista mukavaa, lämminhenkistä paikkaa asua, hetken olen täältä poiskin asunut, mutta, äkkiä muutin takasin.”

Tarja ja Antti kävivät aika kipakan, väärinkäsityksienkin leimaaman keskustelun lähiössä asumisen arvosta.

Simo: Asuks sää omakotitalossa?

Tarja: No asun, ja kuulostaa joltain ghettoilta suurin piirtein (naurahdellen epävarman kuuloisena), etäispesäke sinne ja kaikesta kaukaisin, älkää vaan tulko keskustaan!

Antti: Ei, siis, saa sitä ainakin tulla käymään keskustassa mutta siis lähinnä sitten, että niinku...

Tarja: Joo (Antti yrittää vielä jatkaa) ... Kyllä mää varmaan ymmärsin, mitä sää tarkoittit, puhuit, se vaan tuli semmoinen fiilis.

Antti: Omakotitalohettot on ihan ihania.

Antti yritti vielä korjata dialogia sanomalla tarkoittaneensa puutarhakaupunkimaista ”keskusta – etäispesäkerakennetta”, ei suinkaan mitään slummeja. Tarja ei kuitenkaan tuntunut lepypyvän, vaan korosti lopuksi yksilöllistä valinnan vapautta.

Työpaikkojen ja palvelujen läheisyys korkean elintason kaupungissa

Puutarhakaupunkiajatuksesta seuraa, että kaupungissa on ydin-keskus ja useita palvelujen ja työpaikkojen suhteen mahdollisimman itsenäisiä alakeskuksia. Niiden välillä olisi hyvin järjestetty joukkoliikenne. Lähiörakentaminen on vain osittain kyennyt toteuttamaan tätä ajatusta. Realistista olisi nykytilanteessa keskittää voimavaroja olemassa olevien alakeskusten kehittämiseen.

”Tesoman pitäisi olla yksi keskus ja Hervannan yksi alakeskus ja sitten Linnainmaan koilliskeskus yksi.” (Sakari)

Tämän ihanteen mukaisesti autoliikenne vähenisi ja ihmisten liikkuminen töihin nopeutuisi. Olisi kuitenkin huolehdittava siitä, että asuntojen status ja työpaikkojen status vastaisivat toisiaan.

”Työpaikat eivät voisi olla missään hornan kuusessa, eikä rakennettaisi näitä isoja supermarketteja, pitkin moottoriteitä, vaan rakennettaisiin kauppoja lähelle asuntoja, ja sitten, että kotiinkuljetusta olisi enemmän, kauppojen puolesta. Ja kaupunki olisi vihreämpi ja saasteettomampi ja meluttomampi ja halvempi, taloudellisempi.” (Sakari)

Mitä enemmän lähitaloutta ja lähipalveluja, sitä lyhyempiä matkoja, sitä vähemmän stressaantumista ja sitä enemmän työpaikkoja. Edes yritys-elämälle ei ole eduksi keskittää kauppaa isoihin marketteihin. Samin mukaan kaupan keskusliikkeet kuitenkin edistävät marketteja, vaikka ”jokainen ihminen on omissa ajatuksissaan lähitalouden kannattaja”. Hypermarkettien kritikoiminen ei siis tässä tapauksessa lähde luonnon- tai edes ilmansuojelusta, vaan yritysten omasta edusta. Painopiste oli Samilla myös voimakkaasti kaupungin keskustan elinkeinoelämän kehittämässä.

Palvelujen ja liike-elämän erikoistuneimman osan tulisi sijaita kaupungin ydinkeskustassa. Tampereen tapauksessa sitä voitaisiin tulevaisuudessa jopa laajentaa, esimerkiksi Ratinan alueelle. Myös keskustan sisäisen julkisen liikenteen vaikutus olisi tämän suuntainen.

”Torit ja satamakadut olisivat tämän nurkkakunnan saavutettavissa, jolloin kiinteistöjen tai liikkeiden vuokrat olisivat alhaisempia, koska kysyntä leviäisi laajemmalle ja sitten jätettäisiin autoja kokonaan pois. Laskettiin niin, että tämä kävelyetäisyys lisääntyy, ihmiset tulee sieltä bussiyhteyden alueelta.” (Sami)

Taloudellisen toiminnan suhde ympäristön suojelemiseen tuli esiin keskusteltaessa elintason kasvusta. Korkea elintaso kuuluu Sakarin kaupunkiin:

”Jos talous on kaupungissa kunnossa ovat muut arvot ratkaisevia. Jos talous on heikko, tulevat taloudelliset asiat helposti tärkeimmiksi. [...] Tulevaisuudessa ekologinen toimivuus on tärkeämpää kuin jatkuva vaurastuminen.”

Tarjalle taloudelliset arvot olivat välttämättömyys, kaupunkihan on nimenomaan kaupan ja tehokkaan tuotannon paikka. Kuitenkin myös luontoa ja ihmisarvoa on kunnioitettava. Samaan tapaan ajatteli myös Tuula, vaikka säilyttämisessä mennäänkin hänen mielestään joskus liiallisuuksiin.

Puistojen viihtyisä kaupunki

Enemmän kuin edelliset tyypit ”Puistojen viihtyisä kaupunki” merkitsee monimuotoisesti ”alhaalta” rakentuvaa kaupunkia, jossa ihmisten ja luonnon etu kohtaavat. Perinteisellä tavalla luonto on läsnä keskustassakin puistoissa, puistokaduissa ja muissa viheralueissa. Ne saattavat olla yksilölle keskeisiä kiintopisteitä. Kaupunkirakenne on melko vapaa, asumisen ja imagon tavoitteet vaihtelevat. Lähitalous ja palvelujen hajasijoitus lähietäisyydelle ovat keskeisiä tarpeita tässäkin tyypissä. Näin liikenteen ylikorostusta voidaan vähentää ja rakentaa se pääosin joukkoliikenteen varaan.

Kaupungille asetetaan tässä tyypissä fyysiset tavoitteet, joita voisi yhteisesti luonnehtia urbaaniuden ihanteen mukaisiksi. Samalla pidetään tärkeänä turvallisuuden varmistamista. Todel-la kaupunkimainen kaupunki – jonka esikuvat usein ovat muualla Suomessa tai ulkomailla – tarjoaa rikkaita elämyksiä asuk-

kailleen. Kaupungilla on kyky toimia fyysisten tilojensa kuten torien, katujen ja virkistysalueiden kautta sosiaalisena tapahtumapaikkana. Ihmisten epämuodolliset kokoontumiset ovat tosi kaupungille ominaisia. Kaupungin tulee olla kerroksittainen siten, että eri aikakaudet ovat edustettuina. Menneisyyden hiljais-ta tietoa tulee säilyttää uusille asukkaille samalla, kun uudistumisella on oltava sijansa.

”Kaupunki pitää suunnitella arkkitehtonisesti kauniiksi kokonaisuudeksi, johon aikaisemmin rakennettu hyvin sopii.”
(Tuula)

Kaupungin rakenne miellettiin tässä tyypissä useimmiten ihmistä koskeväksi asiaksi, mutta esimerkiksi ilmastonmuutoksen vaara otettiin yleensä hyvin vakavasti. Ekologiselta kannalta on paha, jos viihtyisyyttä joudutaan hakemaan kaukaakin kaupungin ulkopuolelta, ”luonnon helmasta”. Kaupungissa on siksi oltava riittävän kokoisia vapaan luonnon alueita. Niiden laatuun on myös kiinnitettävä huomiota enemmän kuin vain teknisiin mittoihin. Tyypin urbaaniin elämäntapaan ei esimerkiksi kesäinen maalle pakeneminen kuuluisi, mikäli kaupunki olisi ihan-teen mukainen.

”Kaupunkia pitäisi suunnitella niin, että täälläkin viihtyisi, että ainoa keino säilyä täyspäisenä ei olisi se, että täältä joka viikon-loppu pääsee pois.” (Aleksi)

Kaupunki kykenee synnyttämään merkitystä luovia mielikuvia ja tunnelmia.

”Minulle tuli, kun kysyit, nyt [mieleen] Satakunnankatu, kello viisitoista vaille kahdeksan kesäamuna, kun lähti kävelemään Lapinniemeen sitä pitkin niin, minä vain ajattelen, että kuinka harva näkee sen kadun siihen aikaan, kun aurinko paistaa suoraan sen kadun pästä.” (Tuula)

Keskeinen käsite tässä tyypissä on viihtyisyys. Alekski kuvasi ihannettaan korkean elintason kaupungiksi, jossa viihdytään sekä yksilöinä että sosiaalisessa kanssakäymisessä. Tuula kiinnitti erityisesti huomiota paikkoihin, kuten rantoihin, puutarhoihin, jopa yksittäisiin puihin, joita on päästävä jalan katsomaan, koskemaan ja hengittämään. Hatanpään Arboretumin mainitsivat nimeltä Tuula ja myös Tarja. Ympäristöpsykologinen mielipaikkateoria löysikin vastakaikua ennen muuta tämän tyyppin kannattajissa. Arboretumit, lähteet ja erityisesti historialliset puistojen puut voivat Tuulan mielestä muodostua ihmisille mielipaikoiksi. Simolle oman asuinalueen puusto oli jatkuva ilon aihe.

”Kuusiryhmät, jotka siihen on istutettu, siihen, Prisman, takana ja siinä jäähallin edessä ja, sitten lähdetään Sammon valtatieä ajamaan, niin siinä on hienoja kuusi-istutuksia, kun ne on tuommoisen kaksikymmentä vuotta kasvaneet.”

Simo pelkäsi Kaupin puiston puolesta, mikäli suunnitelma ajoneuvosillasta Aitolahden puolelle toteutuisi. Kaupungin suosituin puisto tuhoutuisi.

Ihmisten ja luonnon etu vaativat joukkoliikennettä

Aktiivisen, viihtyisän keskustan kehittäminen ei sallisi paljoakaan yksityisautoilua, vaan lykkäisi pysäköinnin kauemmas ja edellyttäisi halpaa tai ilmaista joukkoliikennettä. Haja-asutusalueilta tuleville on oltava maanalaisia ja muita pysäköintitaloja joko keskustan tuntumassa, mistä voi siirtyä suoraan jalankulkijaksi tai kauempana, mistä joukkoliikenne tuo keskustaan. Tässä tyypissä kysymys liikenteestä ratkaistaan moninaisuuden periaatteella, kuitenkin silmällä pitäen kaupunkimaisuutta, johon tyypillisesti kuuluu joukkoliikenne. Sekä ihminen että luonto on otettava huomioon liikennettä organisoitaessa.

Joukkoliikenteen käytön yleistymisen edellyttää toisaalta linja- ja vuorotiheyden lisäystä, toisaalta palvelujen ja muiden kohteiden sijoittumista pysäkkien lähelle. Paras liikkumistapa keskustassa on kävely, joten joukkoliikenteen on oltava hyvin järjestettyä.

Tyyppi tukee myös kevyttä liikennettä, sormikaavaa, autotonta keskustaa, junien runsaampaa käyttöä sekä kaupungin omaa raideliikennettä. Tarpeetonta liikennettä on vältettävä, samoin automarkettien lisärakentamista. Kaikki nämä asiat ovat suorassa yhteydessä ilmansaastumisen, melun ja toiminnallisen yksipuolistumisen haittoihin.

”Kaupungin sisäinen liikenne voidaan hoitaa kevyellä ja joukkoliikenteellä. Suuri kaupunki voi olla myös nauhakaupunki. Nauhan keskellä on tehokas joukkoliikenne, sen pysäkeille on kävelymatka (eli nauhan leveys on noin kilometri). Rakennetun nauhan ulkopuolella tai ”sormien” välissä voi olla laajoja virkistys- tai maa- ja metsätalousalueitakin.” (Sakari)

Aleksi totesi, että suuret liikenneratkaisut ovat pirstoneet luonnon alueet, niin ettei niistä synny enää yhtenäistä kokonaisuutta. Liikenneratkaisujen myötä syntyneet hypermarketit ovat esimerkki siitä, kuinka kaupunki on sitonut kätensä. Vaikka päätettäisiin, että marketeista olisi luovuttava, kehityksen takaisin kääntäminen vaatisi 20–50 vuotta. Niiden mukana on tuhottu paljon vanhaa, tehty suuret liikenneväylät ja luotu uusi toimintatapa, joka leviää hallitsemattomasti. Vapaa kilpailu on saanut sanella ympäristölle vahingolliset ratkaisut, mistä nyt marketti-alueet ovat symbolisena muistutuksena.

Sakari elävöitti, konkretisoi ja perusteli voimakkaasti liikennepohdinnan sisältöä kahdessa dialogiryhmässä. Liikennekysymysten osalta hän sijoittui hieman luontevammin tähän kuin edelliseen tyyppiin. Autoton kaupunki olisi hänestä parempi, koska se olisi tiiviimpi, koska henkilöautot vaativat paljon tilaa

pysäköintiin, melualueisiin, moottoriteihin. Se olisi ”ekologinen, turvallinen, vähäsaasteinen, taloudellinen, toimiva”. Hän puolusti Kekkosentien tunnelia sillä, että maisema on tärkeämpi ranta-asukkaille kuin autolla ohi huristaville sekä sillä, että näin vähenee liikenteen melu oleellisesti ja ihmiset välttyvät ylittämästä vilkasta tietä. Kävelykatuihin ovat Jyväskylässä ihmiset ja kauppiaatkin tyytyväisiä. Ongelma on Tampereella hyvin saman kaltainen, joten mallia voisi ottaa Jyväskylästä ja rauhoittaa Hämeenkatu jalankulkijoille, pyöräilijöille ja joukkoliikenteelle. Joukkoliikenne on mahdollista tehdä mukavimmaksi vaihtoehdoksi. Pysäköintiluoliin sijoitettavat rahat olisi Sakarin mielestä mieluummin laitettava joukkoliikenteen kehittämiseen.

Kaupungin sisäisen raideliikenteen toteuttamiseen Sakari kuitenkin suhtautui skeptisesti:

”Tampereen kokoisessa kaupungissa bussit ovat hyvä joukkoliikenneväline, niille pitää varata omia katuja ja kaistoja ym. järjestelyjä. Raideliikenne olisi voinut olla toinen vaihtoehto, mutta se olisi edellyttänyt maankäytön keskittämistä ratojen varille 1950–1970-luvuilla. Raideliikenne voisi olla visio, mutta se ei ole tässä ja nyt.”

Tuula halusi kävelymahdollisuuden myös kaupungin rantoihin, minne nykyisellään ei monessakaan paikassa pääse. Samaan tapaan kuin Jyväskylässä, voitaisiin nyt rauhoittaa kaupungin keskusta kävelylle, kun valtavyhlät kulkevat pitkin rantoja. Molempien etujen saavuttamiseksi pitäisi rantateiden liikenne kuitenkin ohjata tunneleihin.

Moni-ilmeistä, tasa-arvoista asumista

Asumisen ihanteena korostuu tässä tyypissä urbaani moni-ilmeisyys. Tällä tarkoitamme keskustamaista ja jatkuvaa kaupunkirakennetta, joka ei erottele asuinalueita muusta kaupungista

edes sivummalla. Ihanteena pidetään edelleenkin tasa-arvoista eri yhteiskuntaluokkien sekoittumista asumisen sijoittumisessa. Elisa vastasi kysymykseen evätkö jotkut etniset ryhmät itse halua erottautua muista:

”Niin, minusta ne eivät ole kyllä toisiaan poissulkevia asioita. Että se on eri asia, jos kaikki etniset ryhmät sullotaan samalle asuinalueelle tai samaan lähiöön. Se on minusta eri kysymys kuin se, että kunnioitetaan näitten etnisten ryhmien omia yhteisöjä.”

Elisan mielestä myöskään sosiaalinen asuntorakentaminen ei itsessään vaaranna ekologiaa, sillä kestäväan kehitykseen on luettava myös sosiaalinen kestävyys. Hänen huolenaan olikin, että suunnitteilla olleeseen Vuoreksen lähiöön ei tule sosiaalista monipuolisuutta, vaan siitä tulee paremman väen keidas.

Aleksi kauhisteli kiireistä, huonolaatuista asuntorakentamista ja arvioi laatuun satsaamisen kannattavan, vaikka se maksaisikin. Viihtyisyys ja pitkän tähtäyksen kestävyys ovat riippuvaisia esimerkiksi asuntojen laadusta. Hänen mielestään huonolaatuinen sosiaalinen asuntotuotanto taas johtaisi eriarvoistumiseen, siksi laadukasta olisi rakennettava myös laitakaupungille. Hänen mielestään kaupungin laitamillekin on rakennettava jotain ”kivaa” eikä aina vain keskustaan.

”Jos halpa ratkaisu johtaa siihen, että ihmiset eivät viihdy kaupungissa, siinä osassa, missä he asuvat niin se taas johtaa näihin lieveilmiöihin, että viihtyminen, luonto, kaikki tällaiset pitää hakea jostain muualta ja se on huono juttu.”

Tuulan mielestä naapuruus on tiiveintä rivitaloalueilla, joskus ahdistavuuteen asti. Toisaalta taas kerrostaloissa yksinäisyys voi olla totaalista. Hän kiinnitti huomiota siihen, että eri elämäntilanteessa elävät eivät välttämättä sovi asumaan samassa asumis-

muodossa. Arvot ja elämäntavat ovat niin erilaisia esim. perheiden ja yksinäisten välillä. Tarja säesti:

”Asumisestakin haetaan sitä hyvää oloa, missä sitten kenelläkin on hyvä olo. Toinen viihtyy kerrostalossa, kun siinä ei ole vastuuta paikkojen kunnossapidosta ja muusta ja joku sitten viihtyy vaikkapa vanhassa omakotitalossa, jossa ei koskaan puutu tekemistä.”

Lähiotaloutta ja -palveluja

Tämän tyyppin käsitys lähitaloudesta ja lähipalveluista muistuttaa ”matalan tiiviin kaupungin” taloudellisia ihanteita. Erottavana tekijänä on lähinnä ”alhaalta” ohjautuvuuden korostus ja hieinan vaatimattomampi elintason ihanne. On edistettävä vaatimatonta, suvaitsevaa ja monimuotoista elämäntapaa taloudellisesti tehokkaalla tavalla yksilön vapautta rajoittamatta. Kaupunkien vääristyneestä kehityksestä keskeinen esimerkki ovat markettialueet, joihin pääsee mukavasti vain omalla autolla. Liikenne ja sen väylät ovat taipuneet tämän vääristyneen kehityksen mukaan. Keskustassa taas talomuurien välissä meteli on usein niin sietämätöntä, että liiketoiminta hakeutuu sieltä muualle. Tästä esimerkkinä mainittiin Hämeenpuisto. Viimeaikainen kävelykatukehitys on sen sijaan oikean suuntainen paitsi, että liiketilojen korkeiden vuokrien takia pienyritykset ovat siellä vaikeuksissa.

Tarpeetonta, palvelujen aiheuttamaa liikennettä kaupungin laiduille sijoitettuihin ”hivittäviin” liikekeskuksiin on siis vältettävä. Keskusta on oikea paikka erikoispalveluille, mutta muuten on hajautetusti kehitettävä pieniä keskuksia lähipalveluja varten. Kaupunki kuuluu ihmisille, ei autoille.

Aleksin mielestä kaupungin elinkeinoelämä on saatava toimimaan ekologisesti, kuitenkin ohjailematta ”ylhäältä”. On

syytä käydä dialogia esimerkiksi kävelykatujen osapuolten kesken – ristiriidoista huolimatta. Anttikaan ei pitänyt ohjailusta.

”Ihmisiä ei saa pyrkiä opettamaan tiettyyn muottiin, edes hyvään muottiin. Näitä asioita voi toki enenevässä määrin tuoda esille.”

Simo pohti myös muuta talouselämää ja sen yhteyttä kaupungin imagoon. Hyvät ulkoilumahdollisuudet turvaavat jopa työvoiman saannin. Ekologisuuden on kuitenkin oltava lähtökohtana.

Ryhmässään Sami keskusteli perusteellisesti lähitaloudesta. Hänestä kaupunkisuunnittelun pitäisi olla kokonaisvaltaisempaa siten, että se olisi jatkuva prosessi, jossa eri alueilla ollaan asukkaiden ja elinkeinoelämän organisaatioiden kanssa tekemisissä. Vaikka Sami piti globaalia taloutta keskeisenä voimavarana, hän oli myönteinen sille ajatukselle, että ekologinen toimivuus on tärkeämpää kuin kulutuksen ja taloudellisen hyödyn jatkuva kasvu.

Luontoon sopeutettu kaupunki

Luontoon sopeutetulla kaupungilla tarkoitamme pääasiassa ekologisesta vastuusta kumpuavaa kaupunkirakennetta. Tutkimushenkilöiden kuvausten perusteella tämä tyyppi tavoittelee asteittain keskustaa kohti tiivistyvää kaupunkirakennetta, joka mahdollistaa ekologisen vuorovaikutuksen joka tasolla. Maailman ja kaupungin luonnon hyvinvointi edellyttävät ensisijaisesti joukko- ja kevyttä liikennettä. Lähitalous ja helposti saavutettavat palvelut ovat talouden pääasia, ei niinkään kasvu ja korkea elintaso. Asuminen ei saa olla liiaksi luonnolta tilaa vievää, vaan sen on mukauduttava ekologisiin vaatimuksiin. Kaupungin ima-

gon sijasta merkittävää on vuorovaikutus läheisten luontokohdeiden kanssa. Luonto ei tässä tyypissä ole vain joidenkin viheralueiden varassa, vaan se elää kaikkialla kaupungissa, ikään kuin ihmisten kumppanina.

Ihmistenkin vuorovaikutus on kaupungissa tärkeää, eikä sitä saa estää rodun, kansallisuuden tai varallisuuden mukaan erottelulla kaupunkirakenteella. Kohtaaminen luonnon kanssa ei poikkeakaan jyrkästi sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Tarvitaan kohtaamisen paikkoja sekä ihmisten kesken että luonnon kanssa – esimerkiksi toisaalta Keskustori ja kansalaistalo toisaalta mielipaikat puistoissa tai lasten satumetsät. Kaupungin identiteetille luovuttamattomia ovat menneisyyden muovaamat erityispiirteet.

”Esteettinen ympäristö ruokkii ihmisen hyvinvointia. ‘Kulttuurisen’ ja ‘luonnollisen’ luonnon estetiikka ovat molemmat tärkeitä! Metsät, pelot ja järvet asutuksen lomassa.” (Elisa)

Suomalaiset kaupungit koostuvat useimmiten keskustasta, jolla voi olla paljonkin ikää, mutta jota on erityisesti viime vuosien loppupuoliskolla voimakkaasti uusittu, sekä uudemmista laita-alueista, joissa on pientaloasutusta ja kerrostalolähiöitä.

Tyyppien edustajat eivät suinkaan olleet tyytyväisiä vallitseviin oloihin, vaikka ottivatkin ne annettuina. Tästä johtuen he itsensä kokivat jotkin ehdotuksensa utopistisiksi nykyisten arvojen vallitessa. Perusajatuksena tässä tyypissä on se, että luonto on jossain muodossa läsnä kaikkialla kaupungissa, mutta keskustassa rakenteiden tiivistäminen – mieluummin inhimillisiin mittoihin – palvelee luonnon suojelemista alueellisesti ja globaalisti. Laitamalla hajanainenkin rakenne on mahdollinen, edellyttäen että palvelut ja työ ovat lähellä. Niitä toisaalta tämän mallin mukaan tarvitaan vähemmän kuin korkean elintason malleissa.

”Nyt, kun kaupungit ovat jo olemassa, niiden ekotehokkuuden kehittämiseen pitää panostaa luonnonvarojen säästämiseksi. Palvelujen monipuolisuuden ja saatavuuden välttämättömyys on peruslähtökohta, jonka sovittamisessa ekotehokkuuden raamiin on vielä kehittämistä.” (Anita)

Elisa ja Tarja tarkastelivat rakennekysymystä ikään kuin kaupungin laidalta, omakotiasumisesta käsin, kun taas Sami katsoi sitä keskustasta ja sen taloudellisesta vireydestä päin. Silti he kaikki olivat rakenteellisista päälinjauksista yhtä mieltä. Kaupungissa, erityisesti sen laidoilla, on hyvä olla alueita, missä luonto on koettavissa ääninä, väreinä ja elämyksinä. Sami oli vakuuttunut siitä, että vain riittävän laajoina kokonaisuuksina vapaa luonto kaupungin sisällä vastaa luonnon tarpeita. Laajat viheralueet olivat Tarjalle taas merkittäviä lasten virkistysalueina.

Tässä mallissa yhdistyvät ekologiset ja sosiaaliset perusteet. Yhteiskunnan olisi oltava kaikkien eliöiden ja kansalaisten hallinnassa. Samin mielestä äänestäjät antavat tukensa oikeille arvoille ja niiden mukaisille ratkaisuille. ”Alhaalta” rakentumisen korostus on tässä tyypissä edellisiä voimakkaampi. Ei ole olemassa ekologisesti kestävää ilman sosiaalisesti kestävää, Anita tiivistä. Sosiaalisessa kestävyudessa on jatkuvuutta, yhteistoimintaa ja uudenlaista, kaupunkilaista naapurihenkeä. Siihenkin tarvitaan fyysinen tila, esimerkiksi kansalaistalo. Kansalaistaloa ehdotti Anitan lisäksi myös Elisa.

Tyypillisesti myös mielipaikkateoria, joka kiinnosti erityisesti Samia, sai tässä mallissa sekä sosiaalisen että luonnonläheisen tulkinnan.

”Historiallinen kehys ja omaleimaisuus ovat aineksia siihen juurtumiseen ja integroitumiseen, jotka ovat oleellinen turvallisuudentunteen ja jatkuvuuden tekijä. Ihmisen, kulttuurin eri muotoineen ei pidä olla kertakäyttökamaa.” (Anita)

Maailman ja kaupungin luonto edellyttävät autoilun vähentämistä

Ekologisesti perusteltu kaupunkirakenne joutuu erityisesti kiinnittämään huomiota liikenteen luontoa säästävään toteuttamiseen. Sen lisäksi, että etäisyyksien niin tuottajalta kuluttajalle kuin asunnosta toimipaikkaan on oltava lyhyitä, tarvitaan rakenteellisia ratkaisuja, jotka helpottavat suositeltavimpien liikukumistapojen valitsemista.

Liikenneratkaistuillaan tyyppi hakee täyttä elämää maailman luonnolle ja samalla ainakin parempaa elämää myös kaupungin luonnolle. Esimerkiksi joukkoliikenteen suosimisella on myös vaikutusta sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen jos ajatellaan eri ikäryhmiä, liikuntarajoitteisia, autottomia jne.

Liikennettä tarkasteltiin tämän tyyppin puitteissa ennen kaikkea sen haittavaikutusten näkökulmasta, joskin toki liikku-
misen tarve kaupungissakin tunnustettiin. Turhaa liikennettä olisi vältettävä ja suosittava saastuttamatonta, melutonta ja vähiten tilaa vievää liikennettä. Pysäköintiluolatkin ovat väärän suuntainen ratkaisuyritys, sillä se tarjoaa mahdollisuuden jopa lisätä autoilua. Liikenteellä on Anitan mukaan myös visuaalista häiriövaikutusta, jonka psykosomaattisia seurauksia ei vielä edes tunneta.

Hyvien vaihtoehtojen on saatava toimia rinnakkain, joten esimerkiksi pyöräilyä ei saa asettaa jalankulun kanssa vastakkain. Sormikaava ja raideliikenne soveltuvat hyvin tähän malliin liikenteen puolesta. Silloin palvelut on mahdollista sijoittaa lähelle. Päivittäin tarvittavat palvelut sijoitetaan mieluummin kävelyetäisyydelle käyttäjistä.

Antti katsoi, että suuri tieprojekti tai moottoritie merkitsee joka tapauksessa veromarkkojen väärinkäyttöä. Teitä rakentamalla ja parantamalla lisätään liikennettä, eli jokainen tällainen päätös vie huonoon suuntaan. Autoilun vähentämisestä saatu etu taas on kaupungin elävyys, silloin on ihmisiä kaduilla ja kes-

kustan puistoissa. Kaupungin perusliikkumismuodoksi sopii siksi parhaiten kävely. Se, mihin kulkuneuvon jalankulkija sitten mieluiten nousisi on arvokysymys, pyörän selkään, julkisen liikenteen kyytiin, taksiin vai omaan autoon. Antin mielestä kulkuneuvon valinnalla on pyrittävä tasa-arvoon ja ekologiseen kestävyYTEEN.

Elisa ei, yllättävää kyllä, juurikaan osallistunut liikenteen ekologisesta vaikutuksesta käytyyn ajatustenvaihtoon, vaikka hän muuten keskusteli innokkaasti luonnon merkityksestä erityisesti kaupunkiasumisen näkökulmasta. Lomakevastauksiinsa hän kuitenkin selkeästi asettui kevyttä liikennettä ja sen kannattajia puolustamaan. Autoton keskusta ja joukkoliikenne olivat tämän lisäksi hänen valintansa.

Sakari kertoi aikaisemmin ajatelleensa niin, että hyvä joukkoliikenne on kansantaloudellisesti paras ratkaisu, eikä sitä pidä kesän ajaksi syrjäyttää rakentamalla pyöräilijöille hyviä väyliä. Nyt oli kuitenkin voiton vienyt ekologinen peruste, että liikutaan ihmisvoimalla ja terveydellinen peruste, että se on samalla kuntoilua. Samaa selkeyttä ja kuntoa kuin ajoratoihin on luotu Sakari halusi myös pyöräilyväylille. Sakari perusteli liikenne-ratkaisujaan monipuolisesti ja asiantuntevasti, mainittujen seikkojen lisäksi mm. kansantaloudella argumentoiden.

Tilaa säästävä asuminen

Tässä tyypissä asuminen on luonnon keskellä elämistä kaupungissakin. Siksi asumisen vaatimasta tilasta on tingittävä luonnon hyväksi, muun muassa rakentamalla viherkäytäviä ja kaupunkipuistoja. Samalla halutaan välttää hajanaista lähiörakentamista. Ihanteena tyypissä pidetään vähitellen ”lonkeroituvaa” rakennetta, jossa luonto, asukkaat, kulkuyhteydet, elinkeinot ja ajatukset ovat vuorovaikutuksessa. Sosiaalisia tarpeita, kuten koulutusta ja terveydenhuoltoa, olisi ennakoitava nykyistä parem-

min. Alueella ei saisi olla liikaa asukkaita. Näkemyksen mukaisesti ei voida sanoa onko tiivis keskusta vai väljempi matala laita-kaupunki ekologisesti parempi. Molemmilla on hyvät puolensa omassa yhteydessään. Tämän tyyppin kaupunki jatkuu tiiviistä keskustasta kohti laitojaan muuttuen vähitellen maaseudeksi.

Pientä pohdintaa tämä näkemys kuitenkin aiheutti.

Elisa: ”Kyllä minusta esimerkiksi illalla tai aamuvarhain on melko hieno mennä kuuntelemaan keväällä linnunlaulua, pihamaalle, kaupungissakin.”

Anita: ”Moniko asuu sellaisessa paikassa?”

Anita kritikoikin realistisesti kaupunkiasumista siitä, että se leviittäytyy luontoon ja niin pitää matkustaa yhä kauemmas saadakseen tuntumaa todella vapaaseen luontoon. Hänen ihanteeseensa kuuluikin, että kaupunki ei kasva. Kaupungin kasvua ei pidä suosia senkään takia, että se tuottaa sosiaalista epätasa-arvoa. Vähän sovittelavammin Sami, esimerkkinään suunnitteilla ollut Vuores, toivoi, ettei alueelle tulisi liikaa asukkaita. Periaatteessa hänkin oli hajautettuja lähiöitä vastaan.

”Sehän on luonnon kannalta virhe, että heitetään tuonne jonkin kauhea määrä ihmisiä ja pilataan se alue... Ei pitäisi tehdä tuollaisia yhteisöjä, yks tuonne ja yks tuonne, yks tuonne ja sitten kuljetetaan välissä, ei pitäisi hajaantua näin. Silloin ei olisi tämmöistä ongelmaa, ei ainakaan niin vahvaa. Kyllähän ihmisillä oikeanlainen vastuuntunto on siitä, että pitäähän nämä rakentaa, tarvitaanhan asumiseen ja teollisuuteen maata.”

Kestävä talous edellyttää kulutuksen hillintää

Tämän kaupunkirakennetyypin perusteluissa ekonomiset perusteet alistettiin ekologisten alle. Arvojärjestys oli selvä, ekologia ja kestävä kehitys ensin. Talous palvelee sosiaalista hyvin-

vointia. Peruspalvelujen on ulotuttava monimuotoisina koko kaupunkiin ja esimerkiksi julkista liikennettä on sen mukaisesti kehitettävä. Laita-alueillakin päivittäin tarvittavien palvelujen olisi oltava ihmisiä lähellä. Hypermarketit laita-alueilla rikkovat kestävä kehityksen periaatetta ja aiheuttavat liikennesaasteen lisäksi epätasa-arvoa. Keskustan erityispalveluja on kehitettävä vastaamaan kaikkien kaupunkilaisten tarpeisiin. Taloudessakin ekologisten arvojen olisi ohjattava käytäntöä

”Elinkaariajattelu ja -analyysi pitää saada toimimaan läpäisyperiaatteella kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.” (Anita)

Hyvä nykyinen ja tuleva elämä löytyy pikemminkin yhteisöllisen jakamisen kuin yksilöllisen vaurastumisen suunnasta. Tämän kanssa ei ole ristiriidassa se, että kaupunki on tehokas taloudellisen tuotannon ja vaihdannan yksikkö. Anitan mielestä kasvatusavoitteet on kodeissa ja koulutuksessa asetettava kohtuullisuutta, globaalia vastuullisuutta ja suvaitsevuutta edistävän elämän suuntaisiksi. Viimeksi mainitun periaatteen lausui myös Esko, joka oli muutoin aivan toisenlaisen kaupunkimallin kannattaja. Elisa oli samoilla linjoilla. Kouluttaminen tähän pitäisi Anitan mielestä alkaa kaupungin johdosta ja virkamiehistä.

Anitan mielestä me Suomessa olemme kuuluneet ryöstökäyttäjiiin. Luonnonvarojen oikeudenmukaiseksi jakautumiseksi meidän pitää vähentää kulutusta. Samoin globaalein perustein Anttikin puolusti kulutuksen yleistä hillintää. Säästäväisyyteen oli hänen mielestään sekä ekologisia että ekonomisia perusteita. Aleksin ja Sirpan taloudellinen arvomaailma oli saman kaltainen. Talous tulisi valjastaa ekologian palvelukseen.

”Taloudellinen hyöty voi antaa resursseja myös ekologiselle toimivuudelle [...] Kulutuksen ja sitä kautta taloudellisen hyödyn jatkuva kasvu vääristää arvomaailmaamme ja johtaa kestäväntömmään [kehitykseen].” (Sirpa)

Elisa sanoi saman astetta jyrkemmin:

”Kulutuskeskeisyys ja taloudellisen hyödyn maksimointi tuhoaa kaupungin(kin) pitkällä aikavälillä – ihmisten(kin) yhteisönä!”

Toisaalta Elisa koki, että rahan valtaa ja gryndereitä vastaan on työlästä taistella. Sirpa totesi saman ja pelkäsi suurpääoman päätösten haittavaikutuksia niin työn kuin asumisenkin alueilla. Anita valittikin, että kaikilla muilla kaupungin talouden sektoreilla menee paremmin kuin ekologialla. Kasvuun ei Tampereella suhtauduta kriittisesti, eikä mietitä kestäväkö ympäristö ja miten käy vanhojen, viihtyisien alueitten.

”Yhteiskunnan toiminnot pitää voida yhdessä ratkaista niin, että taloudelliset, sosiaaliset, ekologiset ja muut toiminnot tapahtuu ympäristön kestävyys, elinkyky, säilyttäen.” (Anita)

Arviointia

Tutkimushenkilöt eivät asetu tähän kuvaamaamme kaupunkirakenteen nelijakoon samalla tavalla kuin kaupunkiekologiseen typologiaan. Mutta yhtäläisyyksiä on, sillä onhan rakennetypologia loogisesti luotu vastaamaan ekologista typologiaa. Perusjatkumo ulottuu tässä ihmiskeskeisestä luontokeskeiseen kaupunkiin siinä mielessä, että ääripäinä ovat ”ihmisten tekemä” ja ”luonnollisesti kehittynyt” kaupunki. Tutkimushenkilöitten sijoittaminen typologiaan tapahtui ensisijaisesti kaupungin yleistä rakennetta koskevien näkemysten pohjalta. Yksityiskohtaisemmat osa-alueiden valinnat tukivat tätä toisilla paremmin, toisilla huonommin.

Samaan taulukkoon koottuina yksityiskohtaisemman analyysin tulokset ja tutkimushenkilöiden vaihtoehtoiset sijoittumiset (suluissa) näyttävät tältä:

Jos tarkastelemme rakennetun ympäristön typologiaa käyttäen toista jatkumoa, järjestyshakuisesta (”epäilevät”) luottamushakuiseseen (”kannattajat”), paljastuu, että pluralismi ja sääntely

Kuvio 5. Tutkimushenkilöiden sijoittuminen rakennetun ympäristön yksityiskohtaisessa analyysissä

	<i>Komea ja väljä</i>	<i>Matala ja tiivistetty</i>	<i>Puistojen viihtyisä</i>	<i>Luontoon sopeutettu</i>
Rakenne ja imago	<i>Monumentaalinen</i> Eino, Esko, Sirpa, Aapo, (Tuula)	<i>Inhimillinen</i> Sakari, Antti	<i>Alhaalta kehittyvä</i> Aleksi, Simo, Tuula, (Sirpa), (Tarja)	<i>Orgaaninen</i> Sami, Anita, Elisa, Tarja
Liikenne	<i>Kaikkien vapaus</i> Eino, Simo, (Esko), (Tarja)	<i>Järkevyys</i> Sami, Aapo, Esko, Tarja, (Antti), (Sakari)	<i>Joukkoliikenne</i> Sakari, Tuula, Sirpa, Aleksi	<i>Kevyt liikenne</i> Antti, Anita, Elisa, (Sakari)
Asuminen	<i>Monipuolinen</i> Eino, Esko, Sirpa	<i>Paikallinen</i> Antti, Sakari, Tarja	<i>Moni-ilmeinen</i> Elisa, Aleksi, Tuula, (Tarja)	<i>Tilaa säästävä</i> Anita, Sami, (Elisa)
Talous	<i>Tehokas</i> Esko, Aapo, Eino	<i>Tasokas läheisyys</i> Sakari, Tarja, Sami, Tuula, (Sirpa)	<i>Palveleva lähitalous</i> Aleksi, Antti, Sami	<i>Vaatimaton</i> Anita, Sirpa, Elisa, (Antti), (Aleksi)

esiintyvät sekä ihmiskeskeisten että luontokeskeisten kaupunkirakenteitten vaihtoehtoina³⁶. ”Komea ja väljä kaupunki” sekä ”Puistojen viihtyisä kaupunki” ovat selkeästi vapaan valinnan pluralistisia vaihtoehtoja, Jälkimmäisessä moninaisuus ulotetaan jossain määrin myös luontoon kaupungissa. ”Matala ja ti-

³⁶ Pluralismia ensimmäisellä kysymyslomakkeella mittaava kysymyksemme ”Kaupunkia on määrätietoisesti kehitettävä sallivana yhteisönä, joka tekee mahdolliseksi monipuolisemman elinkeinoelämän, kulttuurin, asumis-

vistetty kaupunki” samoin kuin ”Luontoon sopeutettu kaupunki” nojaavat enemmän yhteiskunnan sääntelyyn ja suunnitteluun, joka edellisessä tapauksessa sulkee suuren osan luonnosta kaupungin ulkopuolelle, jälkimmäisessä tekee luonnosta elimellisen osan kaupungin ”mustekalamaista” rakennetta.

Seuraava nelikenttä valaisee edellä sanottua.

Kuvio 6. Vapaa ja säännelty valinta rakennetun ympäristön typologiassa

	ihmiskeskeiset	luontokeskeiset
pluralistinen	<i>Komea ja väljä kaupunki</i>	<i>Puistojen viihtyisä kaupunki</i>
säännelty	<i>Matala ja tiivistetty kaupunki</i>	<i>Luontoon sopeutettu kaupunki</i>

Kaiken kaikkiaan yksityiskohtien moninaisuus teki vaikeaksi sijoittaa tutkimushenkilöitä lopullisesti ja yksiselitteisesti rakennetun ympäristön typologiaan, joka näin ollen osoittautui jäykemmäksi kuin ihmisten todellinen ajatusmaailma. Esimerkiksi Sirpan väljän kaupungin ihanne ei estänyt häntä olemasta joukkoliikenteen ja vaatimattoman talouden kannattaja. Sakari ja jossain määrin myös Antti olivat voimakkaammin joukkoliikenteen ja autottomuuden kannattajia kuin muut ”järkevien liikenneratkaisujen” kannattajat.

---

muodot, yksilöiden oman olemuksen toteuttamisen ja vuorovaikutuksen muiden kanssa. Sama moninaisuuden, sallivuuden ja yhteisöllisyyden vaatimus koskee kaikkia eliölajeja” oli oireellisesti juuri tällä tavoin kaksijakoinen, eli tarjosi samaa moninaisuuden ihannetta niin ihmisyyhteisölle kuin kaupungin luonnollekin. Vastaajilla oli toisinaan ilmeisiä vaikeuksia valita kantansa. Joku jakoikin vastauksensa sen mukaan tarkoittiko hän kysymyksen alkuosaa vai sen loppua. Keskustelujen analyysi osoitti, että valintojen rajat leikkaavat juuri näin.

”Puistojen viihtyisän kaupungin” kannattajat olivat kenties odotettua enemmän ympäristöeettisesti ihmiskeskeisiä. Eräs selitys lienee se, että tämä tyyppi edustaa ihmisten viihtymiseen tähtäävää ”vihertävää” ajattelua, jossa ei itse asiassa kaupunkisuunnittelullinen painotus ole kovin voimakas. Siten se ei vaadi kovin täsmällistä ekologista näkemystä. Simo liittyi vain liikenteen osalta komean väljän kaupungin ryhmään, johon hänen olisi ympäristöeettisten periaatteidensa vuoksi odottanut kuuluvan.

Vastaavasti Sami ja Tarja liittyivät näkemystään luontokeskeisempään vaihtoehtoon, ”Luontoon sopeutetun kaupungin” ryhmään. Asiaa selittänee se, että se ympäristöeettinen radikaalismi, joka leimasi kaupunkiekologista ”Luontokeskeinen kaupunki” -tyyppiä on tämän analyysin myötä jo vaihtunut aika realistiseen näkemykseen kaupungista, jossa luonto elää kumppaninamme lähinnä mahdollisuuksien mukaan. Samin ja Tarjan taloudelliset ja liikenteelliset näkemykset taas toisaalta liittyvät heidät matalan ja tiivistetyn kaupunkityypin ihmisiin.

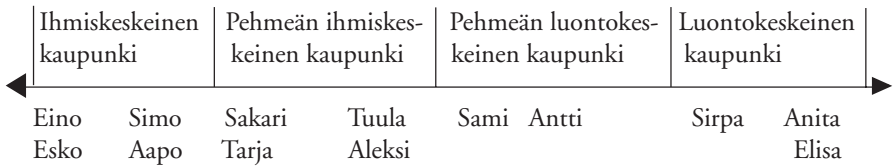
Joitakin yleisiä asioita voi tämän typologian puitteissa todeta vahvistetun. Esimerkiksi kaupungin väestönkasvua ja taloudellista kasvua kannatetaan selkeästi enemmän ihmiskeskeisissä tyypeissä kuin luontokeskeisissä. Raideliikenteen viidestä kannattajasta kolme sijoittui tyyppiin ”Luontoon sopeutettu kaupunki”.

Kokonaisuutena ottaen tutkimushenkilöitten näkemykset kaupunkirakenteesta sopivat kuitenkin siinä määrin hyvin luomiimme aikaisempiin typologioihin, että seuraavassa alaluvussa tulee mahdolliseksi määrittää tähänastisten tulosten pohjalta neljä yleistä ”luontevan kaupungin” mallia.

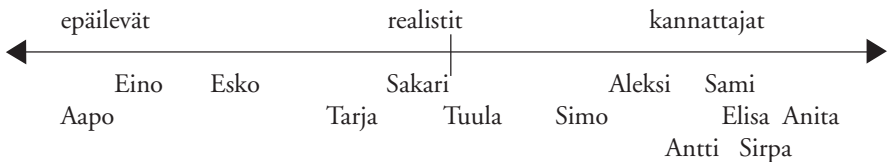
Yhteenveto: Luontevan kaupungin vaihtoehtoiset mallit

Tähänastiset analyysit tuottivat kolme keskeistä kuviota, joissa tutkimushenkilöiden edustama kaupunkiekologia, osallisuusvalmius ja kaupunkirakenne näkyvät yksinkertaistetuilla jatku-moilla. Olematta yhteismitallisia jatkumot osoittavat sukulai-suutta, jota vahvistaa tutkimushenkilöitten varsin samankaltai-nen jakautuminen niihin perustuviin typologioihin.

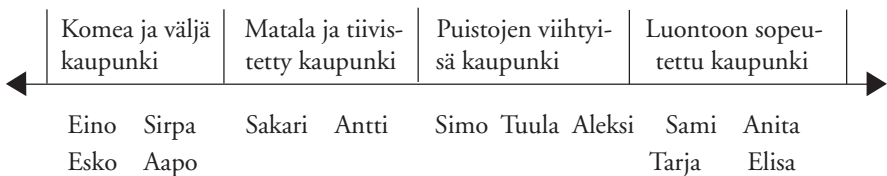
Kuvio 1. Tutkimushenkilöiden sijoittuminen ympäristöeettiselle jatku-molle.

Kuvio 2. Tutkimushenkilöt ”luottamushypyn” jatkumolla

Kuvio 4. Tutkimushenkilöiden sijoittuminen rakennetun ympäristön typologiaan

Näiden kolmen jatkumon välillä vallitsee eräänlainen ”ääripäiden korrelaatio”. Ihmiskeskeinen ympäristösuhde, autoritaarinen ihmiskuva ja monumentaalinen kaupunkikuva vasemmalla, luontokeskeinen ympäristösuhde, luottamushakuinen ihmiskuva ja orgaaninen kaupunkikuva oikealla yhdistävät sekä teoreettisia typologioitamme, että suurelta osin myös tutkimushenkilöittemme ajattelun vaihteluja.

Näistä kuvioista näkee, että osa tutkimushenkilöistä pysytteli vahvemmin tietyllä kohdalla jatkumoa analyysistä toiseen. Toisten johdonmukaisuus oli tämän teoreettisen rakennelmamme suhteen heikompi. Kun varustimme analyysikaaviomme suuremmalla määrällä yksityiskohtia, ”vahvojenkin” johdonmukaisuuteen tuli säröjä. Tätä selventävä kaavio on luvun lopussa. Tässä yhteydessä päätavoitteemme on kuitenkin luoda entistä yksinkertaisempi yhdistävä typologia. Tutkimushenkilöidemme sijoittuminen siihen on mielenkiintoinen, mutta sittenkin tilapäisempi kiinnostuksen kohde. Väitämme seuraavien neljän luontevan kaupungin mallin kuvaavan tamperelaisten tämän hetken käsityksiä kestävästä kehityksestä ja osallisuudesta kaupungissa. Todennäköisesti ne vastaavat myös käsityksiä monissa muissa suurehkoissa kaupungeissa.

Linnoitus, Muurahaiskeko, Pesäpuu, Symbioosi

Nimitämme neljää luontevan kaupungin malliamme aihepiiriin innoittamalla nimillä ”Linnoitus”, ”Muurahaiskeko”, ”Pesäpuu” ja ”Symbioosi”.³⁷ Niiden muodostama jatkumo ulottuu laajassa mielessä kaupunkiekologian tai kestävän kehityksen ihmis- ja yksilökeskeisestä niiden luonto- ja yhteisökeskeiseen ääripää-

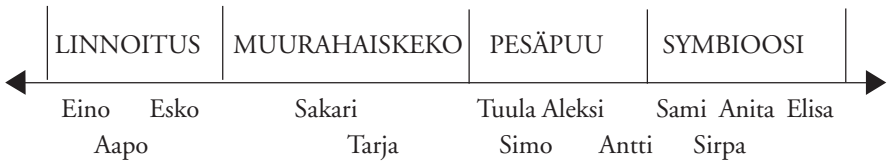
---

³⁷ Aikaisemmin mainittuun, keskustelukierroksissa käytettyyn kolmijakoiseen typologiaan on lisätty yksi malli. Mallien väliset jakoperusteet ovat myös muuttuneet ja niihin otettujen osatekijöiden määrää on supistettu.

hän. Koetamme sisällyttää kuhunkin malliin ne ominaisuudet, joiden olemme tähänastisissa analyyseissa nähneet liittyvän yhteen. Nämä mallit eivät ole sellaisia, joihin kukaan tutkimushenkilö sataprosenttisesti voisi yhtyä. Kuitenkin niistä johonkin jokainen voi suhtautua kuin ”yleisesti hyväksyttävään mielipiteeseen”, johon mieluiten peilaa omia käsityksiään. Jokaisesta tällaisesta mallista voisi siksi käyttää nimitystä ”kollektiivinen ideaalityyppi”. Yksinkertaistaen mallit edustajineen voidaan esittää näin:

Kuvio 7. Tutkimushenkilöiden sijoittuminen Luontevan kaupungin vaihtoehtoisin malleihin

1. LINNOITUS on käsitys kaupungista, joka kasvaa ja valtaa alaa luonnolta. Luonnolta on myös suojauduttava, siitä nimi. Maailmanlaajuinen taloudellinen toiminta on keskeisen tärkeä edellytys kaupungin kukoistukselle. Linnoitus on tyypiltään ihmiskeskeinen näkemys, jonka mukaan ihmisen ei pidä luopua eduistaan luonnon hyväksi. Epäluuloisuus kansalaisosallistumista kohtaan on tälle mallille ominaista. Poliittinen valta on järjestetty yksinomaan edustuksellisen demokratian pohjalle. Tässä mallissa kaupunki koostuu korkeista taloista, monumentaalista katunäkymistä ja komeista puistoista. Siihen kuuluu vilkas liikenne hyvin suunnitelluilla väylillä, menestyvä liiketoiminta ja hyvät, monipuoliset palvelut, jotka sijoittuvat kysynnän mukaan. Kaupan tyypillinen sijoitus on keskustan ulko-

puolinen ostosparatiisi. Vapauden periaate estää rajoittamasta yksityisautoliikennettä. On luonnollista että kaupunki on kerrostalovaltainen, myös lähiöiden osalta.

2. MUURAHAISKEKO on luontoystävällistä tekniikkaa painottava kaupunkikäsitys. Mielikuva muurahais- tai termiittikeon luonnonmukaisesta tekniikasta antoi tälle mallille nimen. Tavoitteena on kuitenkin viime kädessä aina ihmisten oma laadukas hyvinvointi. Malliin soveltuu nimitys ”pehmeä ihmis-keskeisyys”, joka merkitsee, että oman hyvinvointinsa takia ihmisen kannattaa toisinaan luopua eduistaan luonnon hyväksi. Kansalaisten osallisuuden sijasta suosittaisiin mieluummin asiantuntijoiden kuulemista. Poliittisen vallan jako on lähinnä käytännöllinen kysymys. Malli suosii matalaa ja tiivistä, ihmisen mittakaavaista kaupunkirakennetta, jonka puitteissa elämää ja toimintaa edistetään kaikkien järkevien liikennemuotojen avulla. Keskeisiä väyliä pitkin liikuttaisiin joukkoliikenteen avulla, mutta kauemmas suuntautuvia matkoja varten tarvitaan myös yksityisautoja. Työpaikat, asunnot ja palvelut sijoitetaan lähelle toisiaan. Suuria marketteja, joihin kuljetaan tyyppillisesti omilla autoilla, rakennetaan mahdollisimman rajoitetusti. Paikallishenkeä edistetään pienten asuinyhteisöjen avulla. Alakeskuksia on kehitettävä kylämäisen viihtyisiksi ja toimiviksi.

3. PESÄPUU on kaupunkikäsitys, joka vaatii elämään luontoa arvostaen ja jakaen elintila sen kanssa, ikään kuin ihmisellä ja muilla eliöillä olisi ”pesänsä” samassa ”puussa”. Luonnon eliöillä on samat oikeudet kuin ihmiselläkin, vaikka kaupungissa niiden elinpiirit ovat rajallisia. Kaikkia ihmisiä on kuunneltava ja heidän on otettava mukaan päätöksentekoon yhteistoiminnassa virallisen poliittisen koneiston kanssa. Ihanteena pidetään tässä mallissa urbaaniuden ihanteen mukaista, alhaalta rakentuvaa kaupunkia, jossa ihmisten ja luonnon etu kohtaavat. Kaupun-

gilla on kyky toimia fyysisten tilojensa kautta sosiaalisesti ko-koavana. Perinteisellä tavalla luonto on läsnä keskustassakin puistoissa, puistokaduissa ja muissa viheralueissa. Tyypillinen ratkaisu on luonto- ja kulttuurimaisemaa säilyttävä yhtenäinen kaupunkipuisto. Mallille on tärkeää turvallisuuden varmistaminen. Lähitalous ja palvelujen hajasijoitus lähietäisyydelle ovat keskeisiä tavoitteita. Näin liikenteen ylikorostusta voidaan vähentää ja rakentaa se pääosin joukkoliikenteen varaan.

4. **SYMBIOOSI** on kaupunkikäsitys, joka vaatii elämään luonnon ehdoilla ja sen yhteydessä. Mallilla tavoitellaan pääasiassa ekologisesta vastuusta kumpuavaa kaupunkirakennetta, joka mahdollistaa eliöiden vuorovaikutuksen joka tasolla. ”Symbioosi” tarkoittaa eliöiden hyödyllistä yhteiselämää, jollaista tämä malli siis ehdottaa ihmisten ja muiden eliöiden kesken myös kaupunkeihin. Kaupunki on sen mukaan osa sekä luonnon että kulttuurin evoluutiota. Luonto ei tässä mallissa ole vain viheralueiden varassa, vaan se elää kaikkialla kaupungissa, ikään kuin ihmisten kumppanina. Tällainen luontokeskeisyys vaatii samoja oikeuksia luonnon järjestelmille kuin ihmiselämällekkin. Äännetömiäkin osapuolia on päätöksenteossa kuunneltava, jotenkin myös luontoa. Tällainen osallisuus edellyttää selkeitä sääntöjä ja valvontaa. Hyvän ratkaisun voivat tarjota kehältä keskustaan ulottuvat viher- ja luontokäytävät, ns. sormikaavan tapaan. Kaupungin rakentamisen ja toiminnan tulee jättää mahdollisimman vähän jälkiä luontoon. Maailman ja kaupungin luonnon hyvinvointi edellyttävät ensisijaisesti kevyttä liikennettä. Lähitalous ja helposti saavutettavat palvelut kaikille väestöryhmille, kuten vanhuksille, ovat talouden pääasia, eivät niinkään kasvu ja korkea elintaso. Asuminen ei saa olla liiaksi luonnolta tilaa vievää. Ihmistenkin vuorovaikutus on kaupungissa tärkeää, eikä sitä saa estää rodun, kansallisuuden tai varallisuuden mukaan erottelevalla kaupunkirakenteella.

Nämä neljä mallia ovat tutkimuksemme tärkein tulos kun tavoitteenamme oli teoreettisen kaupunkiekologisen typologian rakentaminen. Lähtökohtanamme on ollut kuitenkin siten, että mallimme perustuvat tamperelaisten osallisten omiin ajatuksiin. Näin ne ovat kontekstuaalisia, eli edustavat sellaisia ajattelutapoja, jotka ovat tutkimusajankohtana olleet Tampereella mahdollisia. Uskomme kuitenkin, että niillä on varsin suuri yleispätevyys ainakin vastaavan kaltaisissa suomalaisissa kaupungeissa.

Seuraavassa taulukossa on koottuna, edellä määriteltyjä malleja jakoperusteena pitäen, eräitä yksityiskohtaisempia kestävästä kehityksen ja osallisuuden piirteitä, jotka tähänastinen analyysimme on tuonut esiin.

	LINNOITUS kaupunki luonnosta erillään	MUURAHAIKKEKO kaupunki hyödyntää luontoa	PESÄPUU kaupunki toteutuu luonnossa	SYMBIOOSI kaupunki osana luontoa
kaupunkiekologia				
ympäristöetiikka	ihmiskeskeisyys	pehmeä ihmiskeskeisyys	pehmeä luontokeskeisyys	luontokeskeisyys
luottamus kuuntelu imago	järjestys heikko komea väljä	pragmaattisuus rajallinen matala tiivistetty	luottamus voimakas puistomainen	luja luottamus ehdoton luontoon sopeutettu
liikenne asuminen talous kaupan sijoitus	vapaa kerrostalot tehokas ostosparatiisi reuna-alueella	järkevä pienipiirteisyys laadukas automarketteja rajoitetusti	joukkoliikenne moni-ilmeisyys lähipalvelut saavutettavissa ilman autoa	kevyt liikenne säästävä vaatimaton käyttäjää lähellä ja verkkokauppa
vahvat tutkimushenkilöt	Eino Aapo Esko	Sakari		Anita Elisa
heikot tutkimushenkilöt	(Simo) (Sirpa)	Tarja (Tuula) (Aleksi) (Antti)	Aleksi Simo Antti Tuula (Sami)	Sirpa Sami (Tarja) (Antti)

(”Vahvat” tutkimushenkilöt tarkoittavat niitä, jotka selvästi kuuluvat mallin kannattajiin ja ”heikot” niitä, joiden ajatukset ovat hajautuneempia. Suluissa näiden vaihtoehtoiset, heikommat sijoittumiset.)

Kuvio 8. Luontevan kaupungin vaihtoehtoisten mallien keskeisiä ominaisuuksia.

Näkemyksen perustelija – paperilla ja kasvokkain

Tarkoituksemme oli tällä tutkimuksella myös selvittää, miten tutkimushenkilöt perustelivat näkemyksiään luontevasta kaupungista. Erityisesti meitä kiinnostivat elämänkatsomukselliset perustelut. Niitä kyselimme heiltä lomakkeilla ja saimmekin jossakin määrin osviittoja. Eräät uskonnollisesti ankkuroidut katsomustavat tuottivat mielenkiintoisia kytköksiä kaupunki-ekologiaan. Dialogikeskusteluissa tutkimushenkilöt etupäässä pyrkivät argumentoimaan rationaalisesti, turvautumatta katsomuksellisiin perusteluihin. Kuitenkin myös omat kokemukset, tunteet ja esteettiset arvot tulivat perustelujen yhteydessä esiin. Tuskin kukaan oli välinpitämätön esteettisistä arvoista, kun kaupungin suunnittelemisesta puhuttiin. Ideologisia perusteluita ei keskusteluissa juurikaan käytetty. Erityisesti uskonnolliset argumentit jäivät miltei yksinomaan lomakevastausten varaan. Kaikkiaan osanottajat käyttivät varsin laajaa skaalaa perustelutapoja.

Eräät keskustelunaiheet tuntuivat toisaalta suorastaan pinnallistavan puhetapaa. Esimerkiksi liikenteen tapainen konkreettinen kysymys häivytti helposti syvällisemmät perustelut takalalle. Liikenne on ihmisten toimintaa ja sitä arvioidaan oman sisäisen logiikkansa nojalla, miten se palvelee tarkoitustaan, mitä se maksaa, miten turvallista se on, kuinka paljon tilaa se vaatii jne. Hyvin ekologisesti tietoisetkaan keskustelijat eivät välttä-

mättä perustelleet vaatimuksiaan autoilun vähentämisestä tai lähipalvelujen lisäämisestä ympäristöargumentein, vaan pikemminkin terveyteen, turvallisuuteen ja tasa-arvoon vedoten. Samaan tapaan keskustelua kaupunkirakenteen tiivistämisestä käytiin ryhmissä usein ikään kuin edellyttäen ratkaisun ekologiset perustelut ilman muuta tunnetuiksi.

Tämän luvun ideana on ennen kaikkea kuvata sitä, miten tutkimushenkilöt itse mielsivät käsitystensä yhteyden taustalla oleviin vaikuttimiin. Teemme kuitenkin myös ”salapoliisityötä” koettaen tulkita ja löytää erilaisia mahdollisia selityksiä, joita tutkimushenkilöt itse eivät ole suoranaisesti ilmaisseet. Näin syntyy jälleen joukko typologioita ja muita analyysituloksia, joiden yhteyttä edellä hahmoteltuihin luontevan kaupungin vaihtoehtoihin malleihin koetamme lopuksi punnita.

Haemme muitakin kuin suoranaisia maailmankatsomuksellisia perusteluja. Eräs lähisukuinen katsomuksellinen perustelutapa rakentuu ihmiskäsitykselle. Jospa tutkimushenkilöitten käsitykset itsestään ja kanssaihmisistään antaisivatkin valoa siihen, miten he ovat päätyneet juuri sellaisiin ratkaisuihin kuin ovat.

Jatkamme kaupunkia koskevien mielipiteiden taustojen pohdiskelua puntaroimalla keskusteluissa esiintyviä tapoja perustella. Edellä kuvattujen sanattomien, ”itsestään selvien” perustelujen lisäksi erottui selkeästi neljä tapaa perustella, nimittäin viittaaminen kokemukseen, käytännölliseen järkevyyteen, eettisiin ajatusrakennelmiin sekä tunteisiin. Toisella kyselylomakkeella tutkimushenkilöiltä myös suoraan kysyttiin, miten he olivat päätyneet käsityksiinsä. Tämän kysymyksen vastaukset antavat lisävaloa siihen, miten he painottivat edellä mainittuja perustelutyyppejään.

Neljäntenä näkökulmana käsittelemme vielä eräiden muiden tekijöiden osuutta mielipiteen muodostumiseen. Tutkimushenkilöt keskustelivat eräästä kiinnostavasta ilmiöstä, nimittäin virkamiehen sidonnaisuudesta yksinomaan kunnan *ihmisten*

etujen ajamiseen. Vaikka tällaisen vaikutuksen olemassa olo tiedostettiin, herätettiin myös mielikuva muutoksesta, joka olisi käynnissä siihen suuntaan, että vähitellen kunnan eduksi koetaisiin *myös luonnon* etu kaupungissa.

Elämänkatsomukset

Elämänkatsomuksena pidetään kokonaisuutta, johon kuuluvat käsitykset maailmasta, ihmisestä, moraalista ja hyvästä elämästä. Elämänkatsomus kuvastaa yksilön tapaa mieltää olemassaolonsa perusolottuvuuksia. Tällä tutkimuksella olemme halunneet syventää kuvaa siitä, millaisiin elämänkatsomuksiin erilaiset kaupunkiekologiset suuntauksat kytkeytyvät. Alkuoletuksemme oli sen tapainen, että ihmisten toiminnalliset mallit pohjautuvat tai ainakin niiden pitäisi loogisesti pohjautua joihinkin katsomuksellisiin lähtökohtiin. Tutkimuksen kuluessa on kuitenkin nousut näköpiiriin toinen mahdollisuus, nimittäin se, että *maailmankatsomus tai elämänkatsomus ei ehkä olekaan toiminnallisten tavoitteiden perusta, vaan eräs rinnakkainen tavoite*. Ihmisten elämänkatsomukset kehittyisivät tämän mukaan vuorovaikutuksessa mm. ekologisten tietojen ja näkemysten kanssa. Näin selityisi se, että tutkijahenkilöt harvoin perustelivat tavoitteitaan elämänkatsomuksillaan. Ekologisen suunnittelun perusteet ja johtopäätökset olivat kaikki ikään kuin kehityksessä muuttuvien tilanteiden vaatimusten mukaan. Voisi kenties turvautua C.G. Jungilta peräisin olevaan ajatukseen ”samanaikaisuudesta”, synkronismista, siellä missä ei ole osoitettavissa arvojen ja tekosten riippuvuutta, kausaalisuhdetta, mutta missä niillä kuitenkin näyttää olevan jotain yhteistä ja ne jotenkin ”kuuluvat yhteen”.³⁸

³⁸ Enemmän tästä Ruotsin ympäristökeskuksen teoksessa *Livsstil och miljö*. Lundgren 1994.

Eräs, kenties kyyniseksikin luokiteltava tapa tulkita edellä sanottua, on väittää, että vasta tietoisuus oman elinympäristön suojelun välttämättömyydestä herätti ihmisissä tarpeen valita omia kaupunkiekologisia strategioitaan ja varustaa ne sopivilla katsomuksellisilla perusteluilla. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole halventavaa ajattelua, vaan sen kuvausta, miten ihmisen ajatus todellisuudessa toimii. Uusissa tilanteissa pyrimme löytämään asianmukaisia ratkaisuja käyttäen hyväksi sekä entisiä tietojamme ja arvojamme että uutta informaatiota ja sen mukana tarkentuvia arvoja. Arvotutkimuksissa on usein viitattu tähän ilmiöön, joka kumooa olettamuksen siitä, että ihmiset yleisesti valitsisivat toimintatapansa arvomaailmansa pohjalta.³⁹ Yhteys on ilmeisesti monimutkaisempi, ehkäpä juuri kuvatulla tavalla vuorovaikutteinen. Ihmiskäsityksen yhteydessä käyttämämme käsite ”situaationaalisuus” antaa valaisevan näkökulman tähän yhdistäessään myös vaihtelevat tilanteet ihmisistä ohjaaviin materiaaliin ja ajatuksellisiin tekijöihin.

Se, että ihmiset tekevät ratkaisujaan tilanteen ja siihen kytkeytyvien vaikuttimien pohjalta, ei voi yksin olla riittävä selitys erilaisille näkemyksille siitä, mitkä ratkaisut olisivat oikeita. Eri-laiset ratkaisut samoissakin tilanteissa osoittavat, että ihmiset eivät ainakaan kaikki ole tilanteiden vietäviä, vaan he myös itse ”sisältä päin” ohjaavat itseään. Tärkeä, joskin kenties vastaamatta jäävä kysymys onkin se, onko tähän sisältä ohjautuvuuteen jokin yhteinen järkeen, biologiaan tai moraaliin pohjautuva yleispätevä ohjenuora.

---

³⁹ Tiedonsosiologian klassikko Karl Mannheim jo päätyi näkemykseen, jonka voi sijoittaa idealismin ja determinismin välimaastoon. Ihmiset eivät toimi pelkästään arvojensa varassa, vaan myös osittain sosiaalisen tilanteensa ohjaamina. Mannheim 1968, 33–83.

Vaihtoehtoiset katsomuspohjat

Olemme hahmotelleet tutkimushenkilöiden elämäkatsomuksia kyselylomakkeilla saatujen vastausten pohjalta. Tiedustelimme suoraan vastaajan omaa elämäkatsomusta, hänen elämää kannattavaa perusluottamustaan ja kannanottoaan elämän tarkoitukseen. Olemme antaneet tilaa sekä järkeen ja aatteellisuuteen että tunteeseen ja kokemukseen perustuville elämäkatsomuksille.⁴⁰

Osanottajien itsensä ilmaiset elämän- tai maailmankatsomukset edustivat uskonnollisia, humanistisia ja biologistisia ajatuksia⁴¹. Uskonnollisuus tai uskonnottomuus ovatkin mukana useimmissa tutkimushenkilöiden elämäkatsomustulkinnoissa. Samoin humanistiset ja biologiset painotukset esiintyivät monilla rinnakkain. Jatkumon rakentaminen on siten jälleen teoreettinen tehtävä, johon todelliset tutkimushenkilöiden elämäkatsomukset on koetettava kohtuullisuusperiaatteen nojalla sijoittaa.

Uskonnollisuudessa on aineksia sekä konservatiiviseen ihmiskeskeisyyteen että biologis-holistiseen ajattelutapaan, jonka esikuvina ovat syväekologinen ekosofia, Gaia-usko ja eräät ekoteologiat. Jälkimmäisten kaltainen ekologinen holismi ammentaa usein hyvinkin vahvasti vanhoista animistisistä luonnonuskonnoista, joissa jo muinoin on käsitetty ihminen osaksi suurta mystistä luontoa. Tutkimushenkilöillä tällainen holismi ei kuitenkaan ollut kiteytynyt elämäkatsomukseksi asti. Lähinnä vain Elisan ekumeeniseen oikeudenmukaisuus- ja ekologia-ajatteluun pohjautuva näkemys voisi olla siihen luettavissa, mutta

---

⁴⁰ Käytämme Tage Kurténin ilmaisuja, vastaajat ovat saaneet ymmärtää elämäkatsomuksen sekä metafysis-rationaaliseksi että holistis-eksistentiaaliseksi ajatusrakennelmaksi. Kurtén 1997, 135-151.

⁴¹ Tässä käytetään käsitettä biologismi eikä biologia kun tarkoitetaan katso-mustyyppiä eikä tieteenalaa. Vrt. esim. Uddenberg 1994a.

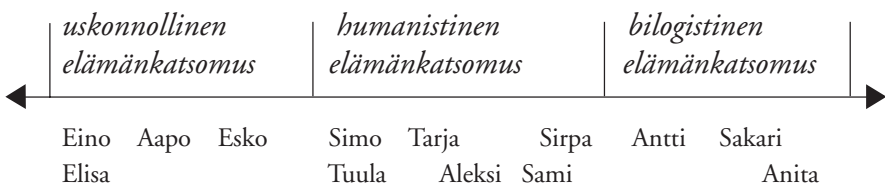
käsittelimme sen kuitenkin uskonnollisten elämäkatsomusten yhteydessä. Ateistiksi ilmoittautuneen Anitan ajatuksissa oli myös melko paljon holistisuutta, vaikka hänen katsomuksensa pääasiassa kuitenkin lepäsi tieteellisen biologian pohjalla. Hänet luimme vastaavasti biologistisen elämäkatsomuksen edustajiin. Emme ole luokitelleet muitakaan tutkimusjoukon ateisteja omaksi tyyppikseen, koska heillä muut elämäkatsomusaineokset veivät kuitenkin voiton. He eivät omastakaan mielestään olleet ns. taistelevia ateisteja.

Hahmottelimme aineistosta seuraavat tyypit, jotka ovat mitä suurimmassa määrin yksinkertaistuksia muodostaen karkean tyypologian jatkumolle ”idealistsesta” ”materialistiseen” elämäkatsomukseen:

1. Uskonnollinen elämäkatsomus,
2. Humanistinen elämäkatsomus,
3. Biologistinen elämäkatsomus

Rajat tyyppien välillä eivät pidätelleet tutkimushenkilöitä, koska lomakkeiden kysymykset sallivat eri arvoja edustavien vastaajayhdistelmien käytön ja niitä myös käytettiin. Toiset yhdistelivät enemmän kuin toiset, mutta kaikilta löytyi melko helposti silti oma lähin elämäkatsomustyyppi, jonka mukaan heidät voitiin sijoittaa jatkumollemme.

Kuvio 9. Tutkimushenkilöt järjestettyinä elämäkatsomustyyppin mukaan.

Uskonnollinen elämäkatsomus

Vaikka pääosa uskonnollisista tutkimushenkilöistä ilmoittautui kristityiksi, myös pari yksityisajattelijaa mahtui joukkoon. Olemme koettaneet ryhmittää tutkimushenkilöt sen mukaan, mihin tyyppiin he lähinnä kuuluvat, mutta kuten sanottu, liukumia rajojen yli oli runsaasti. Tietoinen kristillinen maailmankatsomus saattoi hyvin sisältää myös humanistisia ja biologistiakin piirteitä, mutta sen vahvin elementti oli kuitenkin usko kristinuskon Jumalaan, kristilliseen perinteeseen ja moraaliin. Luojan lisäksi perusluottamus löydettiin yhteisöstä. Elämän tarkoituksena pidettiin tuottaa Luojalta iloa tai palvella Jumalaa.

Tässä tyyppissä kiinnostavat erityisesti huomiota Einon ja Elisän elämäkatsomukset, joilla tuntuu olevan keskimääräistä suurempi merkitys myös heidän kaupunki-ihanteilleen. Molemmat perustivat katsomuksensa ja ympäristöarvonsa voimakkaasti kristillisen uskon aineksiin mutta päätyivät aivan eri johtopäätöksiin mitä tulee ekologiseen kaupunkiin. Molemmat perustelivat näkemyksiään erityisesti Raamatun luomiskertomuksella, mutta Eino päätyi tästä ihmiskeskeisyyteen, koska ihminen on Jumalan kuva ja asetettu hallitsemaan luontoa ja käyttämään sitä hyväkseen ja viemään kehitystä kohti ihmiskunnan täydellistymistä. Elisa taas johtui luomiskertomuksesta luomakuntakeskeisyyteen eli ihmisen velvollisuuteen ennen kaikkea varjella ja suojella luontoa kokonaisuutena, koska luomisessa hänelle annettiin sellainen tehtävä.⁴²

Muitakin pääasiassa uskonnollisiksi tunnustautuvia henkilöitä osanottajissa oli, mutta he eivät yhtä voimakkaasti kuin Elisa ja Eino perustelleet ympäristöetiikkaansa uskostaan käsin.

---

⁴² Elisän ja Einon kaupunkiekologisia näkemyksiä ja niiden teologisia merkityksiä tarkastellaan perusteellisemmin toistaiseksi julkaisemattomassa artikkelissa Kjellberg, S., ”Eino and Elisa. Contextual Christianity Discusses Urban Sustainability.”

Aapo oli luterilainen, jolle koti, uskonto ja isänmaa olivat keskeisiä arvoja. Hän ilmoitti elämäkatsomuksensa myös sisältävän taloudellisen elementin. Esko piti itseään uskonnollisena yksityisajattelijana mutta myös humanistina, Luoja-jumalaan uskovana, jolle elämän tarkoitus on olla Luojan ilonaihe. Aapo ja Esko valitsivat Einon lailla Linnoitus-mallin mukaisen ekologisen kaupunki-ihanteen. Elisa yksin edusti siis Symbioosi-mallin kaupunki-ihannetta. Muut luterilaiseen kansankirkkoon kuuluvat – heitä oli tutkimusjoukosta vain noin puolet⁴³ – eivät pitäneet elämäkatsomuksiaan ensisijaisesti uskonnollisina.

Sekä Eino että Elisa olivat oman ilmoituksensa mukaan kristillisiä humanisteja. Molemmilla oli henkilökohtainen ja myönteinen suhde kristinuskoon. Kumpikaan ei ollut teologi koulutukseltaan, eikä kumpikaan edustanut uskonnollista puoluetta. Molemmat olivat paikallisessa kunnallispolitiikassa näkyvässä asemassa.

Yllätys kuitenkin oli se, että he päätyivät muodollisesti samasta maailmankatsomuksesta täysin erilaisiin käytännön johtopäätöksiin. Elisan kaupunki sulautui asteittain maaseutuun, kun taas Einon pilvenpiirtäjäkaupunki erosi maaseudusta jyrkästi. Eino katsoi, että luonnon on oltava kaupungin käytettävissä, kun taas Elisan näkemys oli, että ihmisen kaupunki ja luonto jakavat sovussa elintilansa. Yhtä jyrkästi erosivat myös heidän näkemyksensä liikenteestä, asumisesta ja taloudesta. Samoin kävi osallistumismyönteisyyttä mittavalla ”luottamushypyn” jatkumolla, jossa Eino oli selkeä epäilijä, Elisa taas yhtä selkeä kannattaja.

Einon kommentteista keskeisiä oli muutaman kerran eri viivahde toistunut toteamus, että Jumalan kuvaksi luotu ihminen on *asetettu* hallitsemaan luontoa, joka on *tarkoitettu* ihmisten käyttöön. Hänestä ainoa itseisarvo on Jumalan kuva, ihminen.

---

⁴³ ”Vain” siksi, että Tampereen väestöstä tuolloin kuitenkin kuului kirkkoon noin 80%.

Toimintaohjeena on siis oltava ihmisen etiikka. On vaikea kuvitella selkeämmin antroposentristä tulkintaa luomisen teologias-
ta kuin tämä Einon ajatusrakenne. Reagoidessaan ensimmäisen
kysymyslomakkeen relationaaliseen väittämään, että perustur-
vallisuuden ja elämän merkityksen antavat luonto, kaupunki,
muut yhteisöt ja Luoja yhdessä, hän toisaalta piti rienauksena
rinnastaa ihmisyyhteisöjä ja Jumalaa, toisaalta tässäkin muistutti,
että ihminen on Jumalan kuva ja hallitsee luontoa.

”Kaupunkilainen on vain ihminen asuinpaikastaan riippumatta. Hänet Jumala loi omaksi kuvakseen hallitsemaan luontoa.”
(Eino)

Einon puheenvuoroissa ihminen oli ”hallitseva olento, tässä maailmassa, yhteiskunnassa”.⁴⁴ Luonto on tarkoitettu eräänlaiseksi ihmisen palvelijaksi. Hän arvioi myös ainakin Anitaa ja Sirpaa, keskustelukumppaneitaan, erityisesti heidän ympäristöetiikkaansa, ja otti kannan joka poikkesi heidän bio- ja ekosentrisyydestään käyttäen asiantuntevasti tutkijoiden omaksumaa analyysikäsitteistöä.

Elisa lähti liikkeelle ihmisten ja muiden eliöiden muodostamasta kokonaisuudesta, jolle hän antoi nimen ”luomakunta”. Hän hyväksyi kaikelle luonnolle, sekä elolliselle että elottomalle, itseisarvon, perustellen sitä sillä, että ihminen on vastuussa sekä luomakunnasta että itse luomastaan ympäristöstä. Hän kiteytti elämänkatsomuksensa ”ORLE:een” eli Kirkkojen Maailmanneuvoston vuodesta 1983 alkaen kehittämään ohjelmaan ”Oikeudenmukaisuus, Rauha ja Luomakunnan Eheys”. Luo-

⁴⁴ Roald E. Kristiansen osoittaa, että juuri tätä Lynn White arvosteli 1900-luvun sekularisaation teologiassa. Se erotti ihmisen ja muun luonnon jyrkästi toisistaan ja tämä edellytti myös ihmiskunnan ja Jumalan jyrkkää erottamista toisistaan. Luonto on tässä teologiassa välinearvon asemassa – ja niinhän se näyttää olevan myös Einolla. Kristiansen 1993, 33–34.

misteologiasta hän korosti ihmisen velvollisuutta paitsi viljellä myös varjella luomakuntaa. Se tuli esiin lomakevastauksissa sekä kerran dialogissa kun Anita esitti väitteen että luterilais-kalvinilaiseen tematiikkaan kuuluu lisääntyä ja täyttää maa ja käyttää kaikki hyödykseen. Siihen Elisa replikoi Raamattuun viitaten: ”Mitenkäs viljely ja varjelukaan ei ole hyvä?” Anitan uskontokriittikki provosoi hänet näin implisiittisesti viittaamaan Raamattuun ”viljelyn ja varjelun” puolesta. Perusluottamusta luotavaan kysymykseemme hän – jälleen jyrkästi Einosta poikkeavasti – kommentoi:

”Jumala tulee todeksi myös ihmisyhteisöissä. Luottamus: ’Elämä kantaa.’” (Elisa)

Elisankin puheenvuoroista kuului, että hänen kestävänsä kehityksen ympäristöetiikkansa oli tarkkaan mietitty. Luontoa on joka paikassa. Ratkaisujen ketju yksilötasolta globaalitasolle edellyttää elämäntavan, tahdon ja politiikan mukanaoloa kestävässä kehityksessä. Sillä on sukupolviulottuvuus, se on sosiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen, poliittinen ja elämäntaparatkaisu. Lomakkeen vaihtoehtoja hän täydensi seuraavasti:

”Oma elämäkatsomukseni on e) Kristillinen, tarkemmin sanoen kristillis-humanistinen ”körttiläisyys” ja g) Poliittinen, tarkemmin sanoen vihreä (puna-vihreä).” (Elisa)

Sekä Einon että Elisan uskonnollisuudessa oli vielä muuan silmiinpistävä yhteinen piirre. Teologisesti ilmaistuna heillä oli molemmilla realistinen käsitys synnistä. Eino totesi ihmisen ”syntisäkiksi” ja Elisa puolestaan piti mahdollisena vain pieniä edistysaskelia, koska puutteellisuus, ahneus ja muu pahuus ovat niin vallitsevia. Heitä erotti tässä kysymyksessä kuitenkin muun muassa se, että Eino ei katsonut kaupunkien olevan ekologisesti syyllisiä, kun taas Elisalle tämä oli keskeinen tosiasia. Mutta:

”Keskeneräisyydestä huolimatta on tehtävä pieniäkin tekoja toivon ja liikkeen ylläpitämiseksi.” (Elisa)

Humanistinen elämäkatsomus

Humanismi, jolle keskeistä ovat ihmiset niin vapaina yksilöinä kuin suvereenina yhteisöinä, oli varsin yleinen katsomuspohja tutkimusjoukossamme. Ihmisessä oleva mahdollisuus kehittyä yhä korkeammalle tasolle on tässä humanismissa keskeinen oletamus. Harvoin humanismi kuitenkaan kelpasi yksinään osantottajan katsomuksen nimikkeeksi. Kuudessa tapauksessa arvioimme humanismin tutkimushenkilön keskeiseksi katsomustavaksi vaikka siihen olisikin yhdistetty toissijainen kristillinen, yksityisuskonnollinen tai biologistinen lisänäkökulma. Luimme tyyppiin Tuulan, Tarjan, Simon, Samin, Sirpan ja Aleksin, mutta lähes kaikki muutkin halusivat jossain määrin tukeutua humanistisiin arvoihin. Joskus vastausten tarkennukset herättivät nipun uusia kysymyksiä:

”Oma elämäkatsomukseni on a) Humanistinen, tarkemmin sanoen perinteinen länsimainen ’pehmo’.” (Aleksi)

Perusluottamus suuntautui näillä kuudella vastaajalla joko omaan itseän tai yhteisöön, mutta sen lisäksi mainittiin joko luonto tai Jumala luottamuksen pohjaksi, yhdessä tapauksessa molemmat. Elämän tarkoitukseksi hahmottui useimmiten humanisteillakin elämän ekologinen kiertokulku ja evoluutio, mutta toisilla myös korostetusti hyvän ihmisen ja yhteiskunnan kehittyminen. Tuula lisäsi listaan myös rauhan ja rakkauden. Aleksin mielestä mitään tarkoitusta ei evoluutiiosakaan ole.

Elämäkatsomuksen perustaksi tarjotut vaihtoehdot ”poliittinen” ja ”taloudellinen” eivät saavuttaneet suurta kannatusta. Mutta muutaman tutkimushenkilön positiivinen reaktio niihin

kertonee sekin humanismista laajassa mielessä. Sellaiset arvot kuin turvallisuus, säästäväisyys ja taloudellinen menestys nousivat myös yleensä humanistisen katsomuksen perustalta.

Realistinen käsitys eettisten tavoitteiden vaikeasta saavutettavuudesta leimasi myös humanistisen tyyppin edustajia. Epätätöydellisyuden sietoa on oltava. Usko ihmiseen oli kuitenkin voimakkaampi kuin uskonnollisessa tyyppissä. Kaikessa ei onnistu, mutta parhaansa voi tehdä. Epäonnistuminen riippuu kyvyistä ja muista ominaisuuksista. Ja optimismiakin löytyi:

”Oma elämäkatsomukseni on a) Humanistinen, tarkemmin sanoen, uskon hyvään ihmiseen” (Tuula)

Pääasiassa humanismiin pitäytyvien osanottajien ajatusrakenteissa riitti painotuseroja. Lähimpänä uskonnollisia painotuksia olivat Tuula ja Simo, joiden voi sanoa olleen lievästi uskonnollisia humanisteja. Tarja piti humanisminsa lisäksi arvossa sekä uskonnollista että biologistista maailmankatsomusta. Sirpan ja Samin humanismi taas kallistui selvästi tieteelliseksi ymmärrettyyn biologismiin päin. Aleks, joka ainoana näistä kuudesta ilmoitti olevansa ateisti, voidaan myös luokitella jonkin verran biologistisesti painottuneeksi humanistiksi.

Humanistisessa elämäkatsomustyyppissä hajonta eri kaupunki-ihanteiden välillä oli hyvin laajaa. Muurahaiskekoa kannatti Tarja, Pesäpuuta Tuula, Simo ja Aleks ja Symbioosia Sami ja Sirpa. Voimme vain todeta, että mitään tyyppillistä humanistista kaupunkiekologista valintaa ei tutkimuksemme tuonut esiin.

Biologistinen elämäkatsomus

Rajan vetäminen biologistisen humanismin ja humanistisen biologismin edustajien välille on tämän tutkimusaineiston perusteella hankalaa. Olemme päätyneet samantapaiseen ratkai-

suun kuin uskonnollisten katsomusten kohdalla, eli kirjasimme tähän tyyppiin vain ilmeiset biologiset tapaukset, jotka olivat Antti, Anita ja Sakari.

Biologialla perustelu oli mukana lähes kaikkien tutkimuksen osanottajien puheenvuoroissa. Näkemykset siitä, mikä on eettisesti hyväksyttävää ympäristöä ajatellen, liittyivät luonnollisesti puhujan tietoihin luonnon mekanismeista ja tarpeista. Tämä on kuitenkin eri asia kuin *biologistinen* perustelu, toiminnan normien johtaminen maailmankatsomuksen kaltaisesta luontokäsityksestä.

Biologistinen maailmankatsomus näkee ihmisen laajemmassa yhteydessä, lajien, luonnonvarojen ja kehityksen kokonaisuudessa. Evoluutio oli biologismin tärkein näkökulma myös katsomusten ja arvojen perusteluissa. Ihminenkin on vain laji, joka katoaa. On syytä muistuttaa, että puhdas biologismi ei tunnusta sellaisia pysyvyyden, tasapainon tai peräti täydellisyyden arvoja, joita joissakin äärimmäisen luontokeskeisissä katsomuksissa, kuten esimerkiksi Gaia-uskossa vaalitaan. Sen sijaan lajien runsaus on ymmärrettävissä tilapäisten, muutoksen alaisten eliöryhmien vuorovaikutuksesta käsin. Kaikki organismit ovat geneettisesti sukua keskenään, ja ne muuttavat toisiaan ja ympäristöään alituisesti.⁴⁵

”... ei ole ’elotonta luontoa’, maaperä koostuu miljoonista elämälle välttämättömistä bakteereista, jotka eivät lakkaa olemasta sillä, ettemme pysty niitä silmin näkemään. Samoin kivet eivät ole ikuisia, kalliot rapautuvat, muuttuvat moreeniksi, joka sulavesien mukana kulkee merten pohjalle maan ytimeen syntyäkseen taas uusina kivinä.” (Anita)

Muuta elämän tarkoitusta tyyppin kolme edustajaa eivät tunnustaneet kuin juuri evoluution. Perusluottamuskin on haettava omasta itsestä, jos sellaista yleensä voi muuttuvassa maailmassa

⁴⁵ Öhman 1994, 210–212.

olla. Anita oli julkisimmin ateisti, joskin hänkin tahtoi olla taistelematon sellainen. Biologistisen ajattelunsa hän kytki jossain määrin yhteen ateistisen peruskäsitteensä kanssa. Hän johti ateismista ihmisen vastuun niin omasta kuin ympäristönsäkin kehityksestä ja katsoi että uskonto, erityisesti kristillinen armooppi, aiheuttivat vastuuttomuutta. Vastuu luonnosta on pelkätään ihmisen. Anita reagoi tästä näkökulmasta ensimmäiseen kyselylomakkeeseemme voimakkaasti.

“Ateistina silmiini pisti käyttämänne uskonnolliset ilmaisut, kuten luomakunta, Luoja jne. ekologisen ja kulttuurievolution synonyymeina. Minua tämä tietenkin provosoi perustelemaan näkemyksiäni...Pitäisin faktat faktoina, koska ekologia ei tunne luomakuntaa eikä olioita!” (Anita)

Pääpainotukseltaan biologistisesti ajatteli myös Sakari, joka arvioi olevansa passiivinen ateisti. Antti suhtautui hänkin kielteisesti uskontoon ja ilmoitti olevansa yksityisajattelija. Hänen katsumuksensa oli voimakkaasti biologis-tieteellinen, vaikka hän myös sisällytti eräänlaisen sosiaalisen humanismin katsomukseensa. Hän piti elämän eräänä tarkoituksena hyväksi ihmiseksi tulemista. Kyse on hänen mielestään siitä, annetaanko eliöstön enemmistölle elämän oikeuksia.

Sakari kieltäytyi kokonaan maailmankatsomusten luettelon mukaisesta määrittelystä. Elämän tarkoituksen hän mielsi evoluutioksi, kiertokulukseksi, joka pitää itseään yllä.

”Oma elämäkatsomukseni ei ole ainakaan uskonnollinen, kristillinen, taloudellinen... Arvokkain ihminen on se joka tulee mukavasti toimeen vähimmällä (rasittaen vähiten luontoa ym).” (Sakari)

Biologistien kaupunkiekologiset suuntaukset menivät sikäli hajalle, että Sakari valitsi Muurahaiskeon, Antti Pesäpuun ja Anita

Symbioosin. Johdonmukaista toki oli se, että jyrkin antroposentrisyys tuli heidän näkemyksissään torjutuksi.

Arviointia holistisen vaihtoehdon näkökulmasta

Uskonnollisen elämäkatsomuksen ja Linnoitus-tyyppisen kaupunkiekologian yhteys olisi ollut saumaton ilman Elisän holistista luomakuntanäkemyistä ja vahvaa Symbioosi-malliin liittymistä. Holistisella näkemyksellä tarkoitamme sellaista filosofista ja intuitiivista ajattelua, jota esiintyy esimerkiksi Aldo Leopoldin maaetiikassa, James Lovelockin Gaia-hypoteesissa, ja Arne Næssin ekosofiassa. Kaikissa näissä on kyse kokonaisvaltaisesta, moraalisesti velvoittavasta maailmankatsomuksesta. Samaan tapaan on mahdollista tulkita holismiksi myös kirkkojen ekumeenisen liikkeen vuodesta 1983 alkaen kehittämä ohjelma Justice, Peace and Integrity of Creation (JPIC, suomeksi Oikeudenmukaisuus, Rauha ja Luomakunnan Eheys, ORLE),⁴⁶ jota Elisa piti esikuvanaan. Hänen tulkintansa oli näin ensisijaisesti *kristillisen* perinteen mukainen. Sen sijaan muut mainitut holistiset ajatusrakennelmat yhdistelevät sopivia vanhoja ja uusia uskonnollisia aineksia biologiseen ja humanistiseen tietämykseen muodostaen näistä sitten velvoittavan maailmanselityksen.⁴⁷ On itse asiassa yllättävää, että tutkimusjoukon piirissä nämä melko muodikkaat ajatukset eivät tulleet tämän enempää esiin.

Arne Næss tavoittelee sellaista *ekosofiaa*, ekologista viisautta, jossa ihminen intuitiivisesti ymmärtää kaiken elämän ykseyden. Silloin ihminen ei ole ulkopuolinen, vaan hän on osa laajaa *ekologista minuetta*. Tällaista laajennettua ihmiskäsitystä voisi ni-

---

⁴⁶ Kirkkojen maailmanneuvoston JPIC-ohjelman entinen moderaattori Larry Rasmussen on kehittänyt ohjelmaa maaeettiseen suuntaan. Rasmussen 1996.

⁴⁷ Myös filosofi Arne Næss sisällytti normatiivisuuden "ekosofiansa" kahdeksaan perusperiaatteen. Næss 1984: 266.

mittää eksistentiaaliseksi, olemassaolokeskeiseksi pikemminkin kuin pelkästään luontokeskeiseksi. Ihminen kuuluu siis samanarvoisena osana kokonaisuuteen, jonka perusta on sekä biologinen että eettinen. Jossakin mielessä hän suorastaan sulautuu tähän kokonaisuuteen samalla kun siitä tulee osa hänen persoonallisuuttaan. Moraalisesti ihmisellä on oikeus tyydyttää toisten eliöiden kustannuksella vain elintärkeitä tarpeitaan. Näin tapahtuu myös muun luonnon kesken, missä ei koskaan eksytä tuhlailevaan kerskakulutukseen. Ihmisten määrää maapallolla on johdonmukaisesti vähennettävä, mutta vain eettisesti ja sosiaalisesti hyväksyttävillä keinoilla. Näin turvataan sekä ihmisten että muiden eliöiden mahdollisuus kehittyä täyteen kukoistukseensa.⁴⁸

Tällaisten tavoitteiden konkretisoiminen on osoittautunut vaikeaksi. Mitä ovat elintärkeät tarpeet? Entä kun ihmisen ja jonkin eliön elintärkeät tarpeet ovat vastakkain? Mutta olennaista ekofianssa kuten ORLEssa ja holistisessa katsomuksessa muutenkin on se, että ihmisyhteisön ja bioottisen yhteisön arvojen tulee olla sopusoinnussa, sillä ne vaikuttavat jatkuvasti toisiinsa.⁴⁹ Siinä suhteessa kaupunkiekologia on holistiselle elämäntodellisuudelle todellinen haaste.

Elisa uskoi, että ihmisten yhteisöt ja luonto yhdessä Luojan kanssa ovat kaupungissakin rakentamassa todellisuuden suurta kokonaisuutta, joka antaa elämälle merkityksen. Hänen kokonaiskuvaansa liittyi olennaisesti ihmisen vastuu itseisarvoisesta maailmasta, kosmoksesta, johon kuuluu myös ihmisen rakentama ympäristö.

⁴⁸ Kristiansen 1993, 82–87.

⁴⁹ Tutkimuksemme ensimmäisessä kyselylomakkeessa käytetyt provosoivat väitteet oli suurelta osin otettu holistista katsomusta edustavasta teoksesta Kjellberg 2000. Vaikka noin puolet tutkimushenkilöistä vastasikin pääosin myönteisesti näihin kysymyksiin, emme kuitenkaan voineet sen perusteella pitää heitä pääsääntöisesti holistisen kokonaisnäkökuvan omaavina.

Anitakin lähestyi holismia joissakin ajatuskuluissaan. Ateistisesta lähtökohdastaan käsin hän muokkasi biologismiaan myös eettiseen suuntaan.

”Luoja ja luomakunta edustavat kohtalonuskoista ajattelua ja ovat ensimmäinen portti ihmisen vastuuttomuuteen toisiaan ja ympäristöään kohtaan. ”Kyllä luonto korjaa”. Turvallisuuden tunne muodostuu monista asioista ja erilaisista eri ihmisille...Perusturvallisuuden lähteitä yhteisöllisyyden ja luontokokemusteni, luontoSUHTEENI lisäksi ovat toimeentulo-ongelmien ylittäminen, lapset ja muutama erinomainen ihmissuhde.... Olen perusluonteeltani optimisti ja luotan järjen voittoon elonkehän elinkyvyn elinkelpoisena säilymiseen tähtäävissä tavoitteissa.” (Anita)

Sellaisia holistisia näkemyksiä kuin ekosofia tai Gaia- ja maatiikka voi myös pitää eräänlaisina ekologisesti perusteltuina elämäntavaksi, sillä niihinkin sisältyvät käsitykset maailmasta, ihmisestä, moraalista ja hyvästä elämästä. Kimmo Saaristo on käyttänyt empiirisesti havainnoimastaan vastaavanlaisesta elämäntavasta nimitystä ”ekologinen rationaalisuus”. Sillä hän tarkoittaa haastattelemiensa ekosentristien omassa elämäntavassaan (implisiittisesti) toteuttamaa arvojen ja järjen, ’pyhän’ ja ’rationaalisuuden’ yhdistämistä. Kyse on enemmästä kuin henkilökohtaisesta elämäntavasta, sillä ”luonnon tulisi olla pyhä ei ainoastaan yksilön tajunnassa vaan kollektiivisessä tajunnassa...ekologisen rationaalisuuden tulisi yleistyä henkilökohtaisesta sosiaalseksi”.⁵⁰

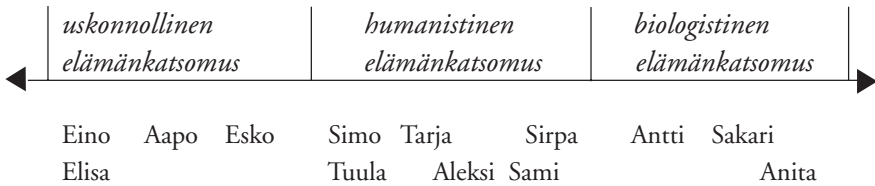
Pitäydymme kuitenkin aineistomme mukaisessa kolmijakoisessa elämäntavojen jatkumossa. Holismin voisi nähdä eräänlaisena kaikki kolme vaihtoehtoaamme kattavana ”superelämäntavaksi”, mutta nähtävästi sen levinneisyys tutkijakammioita laajemmalle on vasta oraalla.

⁵⁰ Saaristo 1994: 106, 110.

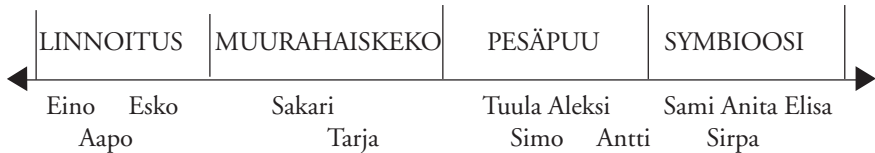
Elämäkatsomusten yhteys luontevan kaupungin malleihin

Tutkimuksemme lähtökohtiin kuului halu selvittää, missä määrin tutkimushenkilöiden luontevan kaupungin näkemykset liittyivät heidän elämäkatsomuksiinsa. Totesimme jo, että vain harvoissa tapauksissa kaupunkinäkemyksiä suorastaan perusteltiin elämäkatsomuksilla. Mutta oliko näiden välillä silti julki lausumatonta yhteyttä? Havainnollistamme vertailua ensin visuaalisesti jo nähdyllä kuvioilla 9 ja 7.

Kuvio 9. Tutkimushenkilöt järjestettyinä elämäkatsomustyyppin mukaan.

Kuvio 7. Tutkimushenkilöiden sijoittuminen Luontevan kaupungin vaihtoehtoisiiin malleihin

Kävi ilmi, elämäkatsomus ei taannut johdonmukaisuutta suhteessa kaupunkiekologiaan.⁵¹ Suurinta oli poikkeavuus uskonnollisen katsomuksen tyyppissä. Pienimmillään se oli biologisteil-

⁵¹ Tässä suhteessa ei ollut eroa ”vahvojen” ja ”heikkojen” mallinkannattajien välillä. Vrt. Kuvio 6.

la, jotka olivat paitsi uskonnollisesti ateisteja myös jossain määrin luontokeskeisempiä kuin muiden tyyppien edustajat. Mutta siinäkin tyyppissä yhteys elämänskatsomuksen ja kaupunkiekologian välillä ei ollut läheskään johdonmukainen. Jos luettaisiin Elisän ekoteologinen holismi omaksi ekoteologiseksi elämänskatsomustyyppikseen, kaikkein johdonmukaisin ryhmä olisi uskonnolliset, joista kaikki muut kuin Elisa liittyivät Linnoitusmalliin.

Näyttää kuitenkin siltä, että elämänskatsomuksella ei *perustella* kaupunkiekologiaa. Pikemminkin voisi olla niin, että molemmat *kehittyvät rinnakkain*. Voimakkaimmin muutosprosessissa olisi siten humanistinen elämänskatsomus, jonka perinteiseen ihmiskeskeisyyteen vain harvat enää täysin pitäytyvät. Jos on tapahtumassa, kuten oletamme, jonkinlainen siirtymä eli paradigmanmuutos suomalaisten ympäristöajattelussa, se on kaikkein paljaimmillaan näkyvissä uskonnollisten ihmisten kahtia jakautuneissa näkemyksissä. Toisaalta nämä kertovat siitä, että amerikkalaisen historioitsijan Lynn Whiten 1967 laukaisema syytös länsimaisen kristinuskon yksipuolisesta ihmiskeskeisyydestä on edelleen oikeutettu. Toisaalta ne myös kertovat siitä, että teologian pohjalta on nousemassa täysin vastakkainen, luontokeskeinen vaihtoehto mukaan yleiseen ympäristökeskusteluun.

Elämänskatsomukset eivät yleisesti ottaen olleet tutkimushenkilöitten perustelujen pääasia. Mutta poikkeuksiakin siis oli, erityisesti Eino ja Elisa. Eino ja Elisa tekivät kannanotoillaan näkyväksi juuri sen luomisteologisen kahtiajaon, johon ekoteologian syntyaikoina 1960- ja 1970-luvuilla sekä Lynn White länsimaisen kristinuskon kriitikkona että Günter Altner ja Ole Jensen ekoteologisen apologian käynnistäjinä kiinnittivät huomiota.⁵² Sekä Einon käsitys, että ihminen luotiin hallitsemaan ja käyttämään hyväkseen luontoa että Elisän käsitys, että ihmisen

---

⁵² White 1967, Altner 1974, Jensen 1976.

tehtävä on huolehtia luomakunnasta ja varjella sitä, löytyvät erikäisinä traditioina Raamatun kahdesta ensimmäisestä luvusta. Varjelua korostavaa ns. jahvistista traditiota pidetään iältään useita satoja vuosia valtaa korostavaa, ns. papillista traditiota vanhempana⁵³. Kun kautta kirkon historian on ollut kaksi erilaista tulkintaa Jumalan mielen mukaisesta ihmisen suhteesta luontoon, on mahdotonta päätellä, mikä olisi ”aito” kristillinen vaihtoehto. On tyydyttävä siihen, että sekä Eino että Elisa perustelevat kaupunkiekologiaansa kristillisellä teologialla ja päätyvät eri luomisteologioista johdonmukaisesti erilaisiin sovelluksiin, toinen tyypillisesti antroposentriseen, toinen holistiseen, ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin kokonaisuutena käsittävään luomakuntakeskeiseen näkemykseen.

Vetääkö kosmosentriinen holismi, kuten Gaia-usko tai ekосоfia, puoleensa uskonnollisesti ja luontokeskeisesti ajattelevia ihmisiä ja joutuvatko he samalla eroon perinteisestä kristillisestä luomisuskosta? Holismihan ei edellytä ainakaan kristillistä uskoa, pikemminkin se on lähempänä panteismia tai animismia. Tämän suuntaista kehitystä on ollut nähtävissä myös ORLE-prosessin yhteydessä, missä käsite ”pan-enteismi” on saanut suuren suosion.⁵⁴ Tällä käsitteellä halutaan, erotukseksi panteismista, ilmaista, että kaikki on pyhää, koska se on olemassa Jumalassa ja Jumala on olemassa kaikissa, vaikkakaan kaikki eivät ole jumalia.

Tutkimuksen kartoittamassa paikallisessa kaupunkiekologiaassa ei tämän tyyppinen holistinen elämänskatsomus ollut näkyvässä roolissa. Muutenkin elämänskatsomusten yhteydet kaupunki-ihanteiden yksityiskohtaisempiin ominaisuuksiin olivat varsin epäselviä. Yritämme löytää muita selityksiä tutkimushenkilöidemme valinnoille.

---

⁵³ Kristiansen 1993, 49-54.

⁵⁴ Rasmussen 1996, 98-110, 239.

Ihmiskuvat ja näkemysten perustelut

Tässä alaluvussa etsimme selityksiä tutkimushenkilöiden suhtautumiselle asukkaisiin osallistujina eli näkemyksiä luontevasta vuoropuhelusta ja yhteistoiminnasta kaupungissa. Meitä kiinnostavat heidän ihmiskuvansa ja niiden pohjana vaikuttavat ihmiskäsitykset erilaisten kaupunkinäkemysten perusteluina.

Tieto maailmankaikkeudesta, ihmisen osasta siinä, lienee muokannut ihmiskäsityksiämme kaikkina aikoina. Esimerkkinä katkelma kiinalaisesta filosofiasta, että tapahtuminen, ”muotoutumisen ja muutoksen loputon virta” on mukana kaikissa asioissa ja tilanteissa. Tämä kosminen prosessi on Tao (tie). Tapahtumisen kaksi eri aluetta, kummankaan olematta hyvä tai paha ovat yin ja yang, alunperin kukkulan aurinkoinen ja varjoinen puoli, sittemmin yleensä vastakohtaisuus tai eroavaisuus. Asioidella on kaksi puolta, joista toinen saattaa jossakin suhteessa ja jossakin tilanteessa hallita toista, esimerkiksi tietoisuus itsestä tai tietoisuus ympäristöstä. Tavallista on ollut ”intuitiivisen” ja ”rationaalisen” vastakkainasettelu tai käsitys eri ”ihmistyypeistä”, usein naisen ja miehen vastakkainasetteluna. Kahden toisiaan erottavan vastakohtan – tai toisiaan täydentävän niin kuin pohjimmiltaan yin ja yang, eli dikotomian – käyttö on yleistä mitä erilaisimmissa ajattelutavoissa.

Me valitsimme ihmiskäsitysten tarkastelun kiinnekohdaksi Lauri Rauhalan tavan analysoida ihmistä kokonaisuutena ja samalla etsiä hyvän elämän edellytyksiä kolmelta olemispuolelta: *kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen* eli olemassaolo suhteutuneena elämäntilanteeseen⁵⁵. Rauhala osoittaa mm. että

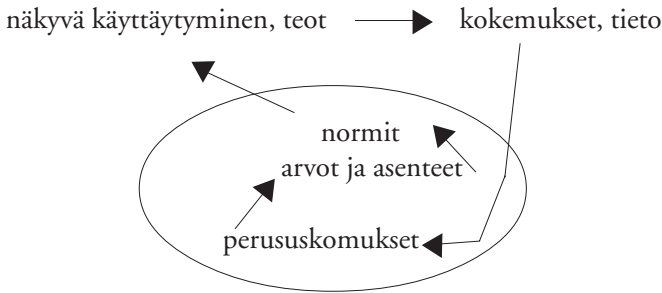
⁵⁵ Mm. Rauhala 1992: 35–35. Neljäntenä olemispuolena, jota tavallaan sivuamme elämäkatsomusten yhteydessä, nähdään Rauhalan mukaan *kuolemattomuus* eli olemassaolon jatkuminen orgaanisen elämän sammumisen jälkeen. Kolme ensinmainittua voidaan perustella järkiperaisesti, tämä neljäs uskon ja toivon avulla.

kolmas olemispuoli situationaalisuus on monitahoinen, ihmisen kokonaisuuteen ja ”hyvään elämään” vaikuttava siinä kuin kaksi muutakin. ”Hyvä elämä” kattaa ihmisen olemisen kokonaisuuden ja kytkee sen myös etiikan keskeiseen kysymykseen: ihmisen suhde toiseen ihmiseen.

Rauhalan mukaan ihmiskäsitys on tulos ontologisesta, ihmisen olemassaoloa koskevasta analyysistä. Ihmistä tutkivilla – ja kenellä tahansa meistä – on lähtökohtana omat henkilökohtaiset ihmiskäsityksensä. Ne ovat muodostuneet eri elämänvaiheissa kerääntyneen kokemuksen ja tiedon pohjalta. Siitä erotukseksi Rauhala kutsuu ihmiskuviksi niitä, joita mm. tutkijat työllään tuottavat ja jotka taas voivat uutena aineksena painua jonkun ihmiskäsitykseen. Ihmiskuva on siten rajatumpi ja täsmällisempi, julkilausuen ilmaistavissa oleva asia. Ihmiskäsitys on piilossa ja ihmiskuva näkyvä. Noiden kahden suhdetta Rauhala luonnehtii mm. sanomalla ”Empiirinen tutkimus ei voi koskaan muodostaa ihmiskäsitystä, vaan se edellyttää ihmiskäsityksen”. Tulkitsemme tämän niin, että ihmiskäsitys on osa elämänasennetta ja maailmankäsitystä, ihmiselle itselleenkin osaksi tunnistamatonta, ja ihmiskuva esimerkiksi näkemys ihmisistä kaupunkielämän yhteistyökumppaneina.

Tätä tulkintaa selventää arvomaailmamme sisäisen rakenteen näkeminen kerroksina. Koko maailmankäsityksemme syvimpänä kerroksena olisivat peruskomukset kuten käsitys maailmankaikkeuden luonteesta, ja myös ihmiskäsitys. Kaikkeuden aineksia on kuin leikepöydällä jatkuvan tutkailun kohteena – jotkut tutkivat enemmän, toiset vähemmän. Maailmankuvaa muokataan tiedolla ja kokemisella. Niin myös ihmiskuvamme on muokattavana ankkuroituakseen johonkin syvemmälle ihmiskäsityksen hahmoon. Sieltä kumpuaa erilaisia arvoja, joiden varassa muotoutuvat elämäämme ohjaavat normit. Tämä rakennelma voidaan nähdä seuraavan kaltaisena kuviona:

Kuvio 10. Perususkokemusten ja käyttäytymisen vuorovaikutustie

Arvo-rakennelman hitaimmin muuttuva, joskus jopa muuttumattomaksi oletettu alue ovat perususkomukset kuten ihmiskäsitys. Arvojen, normien ja käyttäytymisen välinen yhteys on häälyvä, niin kuin olemme todenneet useissa yhteyksissä.

Yllä ihmiskäsityksen yhdeksi olemispuoleksi todettiin situationaalisuus, elämäntilanteisuus. Rauhala havainnollistaa sitä seuraavasti: "...tarkoitetaan kaikkea sitä, mihin ihmisen kehollisuus ja tajunnallisuus ovat suhteessa. Elämäntilannetta ovat siten ilmastolliset ja maantieteelliset olot, kulttuuripiiri, kansallisuus, yhteiskunnalliset ja taloudelliset olot, toiset ihmiset, arvot, normit, Jumala, helveti jne. Elämäntilanteisuus on ihmisen kietoutuneisuutta näihin elämäntilanteensa rakennetekijöihin." Jatkuva vuorovaikutus ympäristön kanssa siis muovaisi myös arvojärjestelmäämme jatkuvasti, vaikka joiltakin osilta ehkä hyvin huomaamattomasti.

Ihmiskäsityksen heijastumaa, ihmiskuvaa lähestytään tässä tutkimuksessa keskittymällä tutkimushenkilöiden esittämän muutaman lomakevastauksen ja ryhmäkeskustelujen lausuman analysointiin. Katsomme, että selvittämällä tutkimushenkilöi-

den suhtautumista muihin kaupungin ihmisiin tietyissä tilanteissa voimme aavistella heidän ihmiskäsityksiään. Samalla olemme, että ihmiskäsitykset voivat heijastua paikallisessa toiminnassa meta-kulttuurisina eli eri tasoille vaikuttavina pohjavirtoina, pienemmistä piireistä laajempiin ja päinvastoin, paitsi hallinnossa, myös muiden elämänalojen osakulttuureja läpäisevänä samanhenkisyytinä. Esimerkiksi paikallisessa työelämässä, järjestöissä, urheilujoukkueissa, naapureina toisiaan kohtaan tai vaikkapa liikenteen osapuolina voisivat vaikuttaa samantapaiset ihmiskuvat kuin tutkimushenkilöiden suhtautumisessa luontevan kaupungin piirteisiin. Siten tulee tarkastelun kohteeksi ihmisen olemisen kokonaisuus, myös se miten elämäntilanne, situaatio, heijastuu kannanotoissa.

Identiteettitarinoita

Ihmisen olemisalueet sisältävät kukin niin paljon yksilöllisiä, ainutkertaisia tekijöitä kuten perimä, kokemukset ja suhteet elinympäristöön, että jokaista ihmisyyksiä on oikeutettua pitää *ainutkertaisena*. Kahta samanlaista ihmistä ei ole, vielä vähemmän kuin kahta samanlaista sormenjälkeä tai dna:n geenikarttaa. Se koskee osaksi myös ihmisen yksilöllisiä perusteita nähdä esimerkiksi totuus, hyvä ja paha. Vaikka kasvatus ja esimerkit voivat vaikuttaa niihin voimakkaasti, ja vaikka lisäksi sosiaalinen paine luo yhdenmukaisuutta, niin viime kädessä yksilölliset käsitykset ovat tuloksia *omista* kokemuksista, eettisestä pohdinnasta tai molemmista. Vain sellaisina ihmisen arvot ovat kestäviä, todellisia ja aitoja. Lisäksi on oleellista, että pohdinta ei ole koskaan täysin valmis, se on altis uusille aineksille. Jälleen Rauhalan ajatuksiin nojataksemme situationaalisuus, itse kunkin ainutkermaisina kohdattavat elämäntilanteet muovaa ihmistä läpi elämän.

Psykologiassa laajemminkin esiintyy käsitys, että mielen, sielun – jolloin ei tarkoiteta uskonnollista sielua – rakenne muodostuu niistä lukemattomista tapahtumasarjoista, joiden kautta me kasvamme ja opimme, selviytymällä aikomuksesta toiseen, suuntaamalla toimintamme jonkin tavoitteen saavuttamiseen.⁵⁶ Suhteessa ympäröivään maailmaan olemme jatkuvassa tavoitteellisessa sopeutumisprosessissa. Tavoite voi olla yksinkertaisen liikesarjan tekeminen, esimerkiksi tarttuminen johonkin esineeseen, tai monivaiheinen pyrkimys saada toiset ihmiset toimimaan haluamallamme tavalla. Nuo tapahtumasarjat tallentuvat henkiseen rakenteeseemme toiminnallisina malleina, jotka jäävät ohjaamaan myöhempää käyttäytymistämme. Ne voivat keräytyä ja jalostua yhä korkeamman ja syvällisemmän henkisen toiminnan osiksi. Ne voivat tulla myös tietoisien pohdinnan kohteiksi ja viimein yksilölliseksi sielun rakenteeksi ja persoonallisuudeksi.⁵⁷ Näin lähestymme jälleen yhdestä suunnasta ihmisen perususkomusten ja arvojen pohjaa.

Ajatus ihmisen yksilöllisestä kehityksestä, psyykkisten toiminnallisten mallien rakentumisesta ja elämäkatsomusten muotoutumisesta henkilökohtaisen kasvun myötä liittyy myös yksilön autenttisuuden käsite, ihmisen aitous omana itsenään. Sen asettamista kasvatuksen päämääräksi on tutkittu Jyväskylän ja Oulun yliopistojen yhteydessä toimivien opettajankoulutuksen tutkijain ryhmässä. Siihen kuuluva Hannu L.T. Heikkinen on todennut: ”Autenttisuus ei ole päämäärä, joka joskus saavutetaan, vaan pikemminkin se on tie, jota lähdetään kulkemaan -kohti vastausta kysymykseen ’Kuka minä olen’.”⁵⁸ ”Tarinat”, jotka ympäröivät ihmistä yhteisössä, sen kulttuurin narratiivinen,

⁵⁶ Järvilehto 1987. Oikeastaan nämä ajatukset sisältyvät jo siihenkin mitä Rauhala filosofina, psykologina ja psykiatrina on esittänyt.

⁵⁷ Ks. myös Rauhala 1992: 44–46.

⁵⁸ Professori Leena Syrjälän johtama narratiivis-biografinen tutkimusryhmä. Hannu L.T. Heikkisen luento TV1:n YLE Teema ohjelmassa 12.3.2003.

eli tarinoiden välittämä todellisuus muovaa sitä miten ihminen kokee itsensä. Me kasvamme siten ”identiteettitarinoiksi”. Tarinan, kertomuksen valinta on samalla elämän valintaa itsellemme. Autenttisuuden käsite osuu lähelle Rauhalan määritelmää hyvästä elämästä ja siihen yhtenä olemispuolena sisältyvästä situationaalisuudesta. Ihminen kasvaa omana ainutkertaisena itsenään omien kokemustensa ja ympäristötekijöidensä vaikutuksille alttiina. Vaikutukset näkyvät myös hänen tavassaan käsitellä arvoja.

Oletamme että ihmiskäsitys ja siitä heijastuva ihmiskuva, jossa jokainen koetaan ainutkertaiseksi niinkuin oma itsemmeikin, ulottuu myös toisten oikeus- ja moraalikäsitteiden ymmärtämiseen silloinkin kun ne poikkeavat omistamme. Se antaa herkkyyttä toisen kuunteluun ja toiseuden arvostamiseen yleensä. Sitä lähellä puolestaan on antaa itseisarvo kaikille olioille, kuunnella niitä ja suuntautua koko luonnon kunnioitukseen. Silloin on kysymys vielä ihmiskäsitystä laajemmasta asiasta, maailmankuvasta ja elämäntarkastuksista. Tällainen lähestymistapa saa tukea myös filosofi Baruch Spinozan ajatuksista, joita Juhani Pietarinen on tulkinut⁵⁹. Spinoza osoittaa, miten tekoihin johtavat moraalikäsitteet ja päätökset syntyvät jokaisen ihmisen sisällä erikseen itse kunkin myötäsyttyisen elinvoiman eli *conatus* vaikutuksesta. Ihmisen myötäsyttyinen aktiivisuus, elämänhalu ja pyrkimys adekvaattiin ymmärtämiseen, muodostaa yksilön autenttisen minuuden.⁶⁰ Parhaimmillaan, ihmisen eläessä iloa tuottavalla tavalla hän on aikaansaava ja onnellinen, kohti omaa täydellisyyttään kehittyvä yksilö, joka jättää muillekin luonnon yksilöille tilaa kehittyä kohti niiden omaa täydellisyyt-

⁵⁹ Pietarinen 1993, joka perustuu pääasiassa Spinozan teokseen ”Ethica ordine geometrico demonstrata” (”Etiikka geometrisessä järjestyksessä todistettuna”, 1677).

⁶⁰ Pietarinen 1993: 102, 108.

tä. Spinozan maailmankuva ei silti ole panpsykistinen, kaiken sielullistava. Meille tuttu mentaalisuuden käsite koskee vain ihmistä niin kuin Rauhalakin ajattelee ihmisestä. Viimeaikainen eläinten älyllisiä toimintoja koskeva tutkimus on tehnyt tämänkin rajanvedon yhä epäselvemmäksi. Yksilöllinen perusvoima ei ole kuitenkaan ainoa kehitystä määräävä tekijä, sillä kaikki ovat väistämättä myös alttiita elinympäristöstä johtuville vaikutteille. Spinozan ajatukset auttavat muutenkin ymmärtämään näkemymiä ihmisen olemuksesta ja hyvän elämän edellytyksistä.

Meidän tutkimushenkilömme ottivat kantaa yksilön ainutlaatuisuuteen ja autenttisuuteen vastatessaan lomakekysymyksen väitteeseen ”Ihminen voi perustellusti pitää oikeana omaan elämäkokemukseensa perustuvaa näkemystä asioista. Siksi jo kaista tulisi mahdollisuuksien mukaan kuunnella, luottaa häneen, antaa mahdollisuus ratkaista elinympäristöönsä vaikuttavia asioita, ja antaa tilaisuus osallisuuteen oman ymmärryksensä mukaan.” Ainoastaan Aapo ja Eino eivät allekirjoittaneet väitettä; Sirpa yhtenä muista puolestaan kommentoi sitä näin:

”Siinä on juuri sen ihmisen oma kehityshistoria, se miksi on kasvanut ja kehittynyt. Ja se kasvu ja se kehitys jatkuu loppuelämän.”

Yksilöllisyyden loputon kehitysprosessi voi olla taustalla myös meidän tutkimushenkilöidemme tavassa ”pallotella” arvoillaan dialogissa, vuoropuhelussa toistensa kanssa. Niillä voi olla yhteys myös yleisemmin sivistyskehitykseen ja tietoisuuden evoluutioon. Rauhala: ”Henkisyiden aito ulottuvuus on myös yksilöllisyyden saavuttaminen. Se merkitsee itseohjauksellisen otteen saamista omaan elämäänsä, kriittisen asenteen mahdollisuutta massavaikutuksiin ja aktiivista kansalaistoimintaa omista lähtökohdista käsin.”⁶¹

⁶¹ Rauhala 1992, 39.

Kaksi näkemystä

Kun *oma* arvopohjamme on hioutunut yksilöllisen ajattelun myötä, sen arvon tuntien, saatamme myös olla – niin oletamme – taipuvaisia arvostamaan *toisen* ihmisen yksilöllistä ajattelua, sen kääntöpuolena hyväksymään oman ajattelumme rajallisuuden ja antamaan muille oikeuden olla oikeassa. Voimme olla valmiit hyväksymään toisen ihmisen *rationaliteetin* omamme rinnalle, Jürgen Habermasin kommunikatiivisen rationaalisuuden idean mukaisesti.

Edellisen perusteella voi sanoa, nojaten laajempaankin sosiologi- ja organisaatiopsykologiseen tutkimukseen, että yhteisöllisessä vuorovaikutuksessa kiistattomin, kannustavin tapa osoittaa toisen ihmisarvo ja kunnioitus hänen yksilöllisyyttään kohtaan on kuunnella ja antaa arvoa hänen *ajatuksilleen*. Se on hyvän vuorovaikutuksen välttämätön tekijä ja hyvä perusta yhteistyölle ja johtamiselle. Tämä ei ole sama asia kuin se että aina tehtäisiin jokaisen mielen mukaan, vaan kuten kyselylomakkeen kohta kuului, ”mahdollisuuksien mukaan”.

Ihmiskäsitys voi perustua myös toisenlaiseen tietoon ja yhteisöjen elämän ohjauksesta saatuun kokemukseen. Se on kiteytynyt länsimaissa vallitsevaan, joskin muodoiltaan vaihtelevaan demokraattiseen hallintotapaan. Siinä yksittäisten kansalaisten vaikutus on pitkälti rajautunut vaaleilla valittujen edustajien kautta tapahtuvaksi. Kokemus ja periaatteellinen näkemys voivat puoltaa korostuneesti sitä, että kukin hoitaa suoraan vain omaan talouteensa kuuluvat asiat ja liittoutuu ”oikeiden” ihmisten kanssa hoitamaan yhteisiä asioita niin että syntyy vahvoja ”me ja toiset” -asetelmia. Yhteiskunta on kilpailukenttä, jonka koitoksista selviytyminen on menestymisen ja hyvän elämän mitta. Toisten ihmisten kuuntelu on tarpeellista valikoidusti ja tilan antaminen toisille olla oikeassa riippuu tilanteesta. Epäilevien – niin kuin olemme kutsuneet ”luottamushyppyyn” vasta-

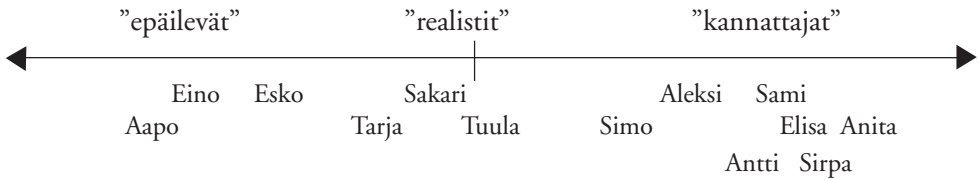
hakoisesti suhtautuvia – mielestä kokemus laajemman demokration kokeiluista osoitti, että ahneus, vallanhimo ja nurkkakuntaisuus helposti turmelevat yhteistyön tai että asioiden hoidosta tulee lyhytjänteistä, tempoilevaa ja voimavaroja haaskaavaa. On asetettava ehtoja, odotettava näyttöä sitoutumisesta oikeisiin asioihin ja näyttöä kyvykkyydestä, jotta voitaisiin hyväksyä ihmisten yksilölliset rationaliteetit, heidän edellytyksensä olla oikeassa. Uudistuksille suopeakin saattoi katsoa että yhteisten asioiden hoito sujuu vain vahvalla keskittämällä.

”Luottamushyppyä” kannattavan suhtautumistavan, ihmiskuvan – ja sen taustalla häämöttävän ihmiskäsityksen – päätelimme ilmenevän kunnioituksena toisen ainutkertaisuutta, yksilöllistä ajattelua ja siihen perustuvaa arvomaailmaa kohtaan niin että siihen liittyy valmius tukeutua halukkaiden suoraan osallistumiseen yhteisten asioiden suunnittelussa ja päätöksenteossa. Epäilevä puolestaan saattaa käyttää valtaa ihmisten jakamiseksi yhteistyöhön sopiviin ja ei-sopiviin sekä keskittyä halutun ratkaisun läpimenoon enemmän näkemyksiä sovittelematta. Kuin epäjärjestyksen välttämiseksi vallan tulisi pysyä oikeissa käsissä. Päädyimme siis tarkasteluhaarukkaan, jonka toisessa reunassa olivat suoran osallistumisen toimivuutta epäilevät ja toisessa sen kannattajat. Välistä löytyi vielä ryhmä, työnimeltä ”realistit”, jotka kallistuivat vähän molempiin suuntiin.

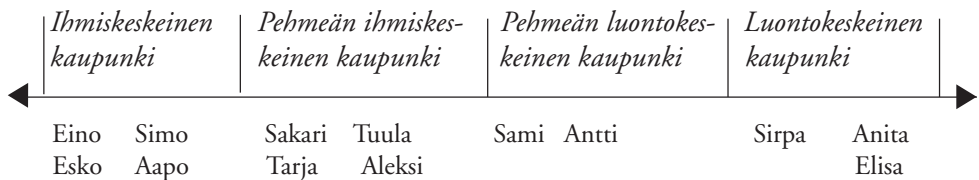
Ihmiskuvat ja luontokäsitykset

Palautamme mieleen edellisissä luvuissa esitetyt kuviot tutkimushenkilöiden suhtautumisesta osallisuutta puoltavaan luottamushyppyyn ja ihmisen ja luonnon keskinäiseen suhteeseen kaupungissa:

Kuvio 2. Tutkimushenkilöt ”luottamushypyn” jatkumolla

Kuvio 1. Tutkimushenkilöiden sijoittuminen ympäristöeettiselle jatkumolle

Ylemmässä kuviossa (Kuvio 2) jakauma painottuu oikealle, mahdollisesti siksi että kansalaiskeskustelun ja suoran osallistumisen tarve ovat jo lainsäädännössäkin tunnustettuja. Alemmassa kuviossa (Kuvio 1) taas jakauman painopiste on enemmän vasemmalla. Siksikö, että ympäristöeettiset katsomukset muuttuvat hitaammin ja luonnonläheisyyden tarpeen muutos tiedotetaan hitaammin? Tuon painottumiseronkin huomioon ottaen henkilöiden järjestys kahdessa kuviossa on huomattavan samankaltainen, vain Alekski ja Simo ovat selvästi vaihtaneet kuvitellun keskiviivan toiselle puolelle. Miten se on selitettävissä?

Onko tapahtunut virhe kysymysten asettelussa, tutkittavien ohjaamisessa, vastausten analysoinnissa tai siinä että jo tutuiksi tulleet henkilöt on aseteltu jatkumoille ”intuitiivisesti”, vailla matemaattista mittaustapaa?

Laadimme alunperin tutkimuskysymykset toisistamme poikkeavista teoreettisista perusteista lähtien ja erillisiä tutkimusintressejä varten. Yhteisiä päämääriä on toki ollut alusta lähtien, mutta niiden yhteensovittamista on tapahtunut vielä tutkimustyön jo alettua. Tutkittavien ohjaamisessa korostimme yksilöllisten vastausten arvoa. Keskustelutilanteiden ohjauksen jätimme mahdollisimman paljon osallistujien itsensä varaan, jopa muiden tutkimusintressien kustannuksella, jotta keskustelut olisivat olleet mahdollisimman vapaita ja tutkittavien lausumat spontaaneja. Lausumien poiminta aineistosta on tehty moneen kertaan niiden sisältöä punnitien, jättämättä pois mitään mikä sanallisesti ilmaisten tai keskusteluyhteydestä päätellen muuttaisi tai täydentäisi tutkimushenkilön yksilöllistä kuvaa suhtautumisessa tutkittavaan kohteeseen.

Aineiston analyysin pohjalta laaditut jatkumot ovat pala kuvitteellista avaruutta, jonka suhteita ja asteikkoja ei ole laskennallisesti määritetty. Henkilöiden sijoittelun oikeutus on niiden lausumien tulkinnassa, jotka olemme ilmoitetuilla kriteereillä poimineet edustamaan kunkin henkilön ajatusmaailmaa. Tarkistettuamme tulkinnat pidämme kuvioita edelleen oikeutettuina, väittämättä esimerkiksi henkilöiden välisiä etäisyyksiä ehdottomasti ”oikeiksi”, mutta pitäen kylläkin heidän keskinäistä järjestystään perusteltuna.

Selitystä samankaltaisuudelle ei näytä löytyvän suoraan tutkittavien lausumista. ”Luottamushyppysähän” oli kysymys, mahdollisimman hyvin rajaten, vain siitä hyväksyvätkö tutkimushenkilöt demokratian laajentamisen niin että kaupungin asioiden suunnittelussa ja päätöksenteossa lisätään nk. suoraa osallistumista vaaleilla valittujen edustajien ja virkamieskunnan hoitaman hallinnon osaksi. Luonto-suhteen asettuminen tämän kannanoton rinnalle näyttää merkitsevän, että henkilöiden arvo maailmassa näennäisesti erilaiset arvot ankkuroituvat johonkin

laajempaan tai ”syvemmällä” olevaan. Yhteyksiä näyttäisikin löytyvän mm. edellisen luvun analyyseistä.

”Ihmiskeskeisen kaupungin” kannattajille näytti olevan ominaista, vaikkakaan ei kovin jyrkästi, vetoaminen ihmisten ja asioiden arvojärjestykseen: ihmisen ei tulisi luopua eduistaan luonnon hyväksi, luonnolla ei ole itseisarvoa, ihmiset ovat arvokkaampia kuin eläimet ja ne ovat arvojärjestyksessä keskenään, kaikkien osapuolien etuja ei voi kuunnella ja hallinnollisen järjestelmän toimivuus menee yksilöiden huomioonottamisen edelle. Luonto on ihmisen palvelija, kulutus on oikeutettua hyvinvointia ja valtaerot ovat luonnollisia. Tämä ajatusmaailma liittyy siihen, miten ”epäilevät” suhtautuivat lisätyn tasa-arvon mahdollisuuksiin kaupungin asioiden hoidossa.

”Pehmeän ihmiskeskeisen kaupungin” kannattajat vetoavat myös arvojärjestys- ja valtakysymyksiin mutta eivät niin paljon kuin edelliset. Heidän puheessaan tulee mukaan tarve välttää ekologista vääryyttä, tarve ottaa huomioon nykyisten ja tulevien asukkaiden sekä luonnon yhteisten etujen summa ja tarve nostaa harmoninen yhteiselo arvona jatkuvan talouskasvun rinnalle. Silti he pitävät aika selvänä että ihmisellä on muuta luontoa korkeampi arvo. Kilpailun kautta valikoituvat elinkykyisimmät niin taloudessa kuin luonnossakin. Hallinto on parasta hoitaa pehmeäköin ottein keskitetysti. Tähän ryhmään kuuluvat jakautuivat pääasiassa ”epäilevien ja ”realistien” piiriin.

”Pehmeän luontokeskeisen kaupungin” malliin sijoitetut kannattivat enemmän kaiken elollisen keskinäistä tasavertaisuutta. Heillä oli valmiutta rajoittaa ihmisen oikeuksia valikoivasti muuta luontoa suojellen niin että taloudellisen voiton tavoittelulle on olemassa rajoja. Kestävä kehitys jossakin muodossa hyväksyttiin kaikissa ryhmissä, mutta tässä ryhmässä se nähtiin laajemmin, lukien mukaan esteettiset, historialliset ja yleensä kulttuuriarvot. Vaikka kaikilla eliölajeilla ei voikaan olla kaupungis-

sa samoja oikeuksia kuin ihmisellä, he silti arvostavat hyvää vuorovaikutusta pyrkien kaikkien osapuolien kuunteluun, ymmärtämiseen ja huomioonottamiseen.

”*Luontokeskeisen kaupungin*” kannattajat pitivät luontoa ehdottomana arvona. Elokehän holistisen arvostamisen mukaan yhteisöllisyys ihmisten kesken ja vastuullisuus luonnon hyvinvoinnista ovat saman ”elämän politiikan” puolia. Luontokeskeisen kaupungin yhteydessä oli selvää että ylempi-alempi asetelma ei siihen sovi. Toisen, myös ”äännettömänkin”, osapuolen kuuntelu on itsestään selvää, kun yhteenkuuluvuus on näin keskeinen periaate.

Selvimmin henkilöitä erottava tekijä näyttää olevan suhtautuminen niin historian kuin sosiologiankin osoittamaan ihmis-yhteisöjen taipumukseen kerrostua ja asettua keskinäisissä suhteissa ylempi-alempi -järjestykseen. Sitä edustaa mm. hierarkkinen valtajärjestelmä hallinnossa. Tässä tutkimuksessa arvoerojen luonnollisuus ja tarve koettiin sitä voimakkaammaksi mitä ihmiskeskeisempi oli käsitys luontevasta kaupungin ja luonnon suhteesta. Yksi hämmäntävä seikka oli se, että yhteisöllisyyttä kaivattiin niin epäilevien, realistien kuin kannattajienkin joukossa. Tarkoitettiinko silloin yhteisöllisyyden eri asteita? Ilmeisesti niin oli, ja yhteisöllisyydelle jäi tilaa sitä vähemmän mitä enemmän oli kysymys yhteisten asioiden hoidon keskittymisen ylimmistä tasoista.

Joidenkin tutkimushenkilöiden poikkeaminen ennalta odotettavasta sijoittelusta johti lisäpohdintaan. Selvin poikkeus joukossa oli Simon persoona. Hänen maailmassaan kaupunki oli erillinen elämäniiri. Sitä ei voinut kytkeä niihin voimakkaisiin luonto-käsityksiin mitkä hän oli saanut maaseudulla kasvaneena. Siksi hänet sijoitettiin ihmiskeskeiseen ympäristöeettiseen kaupunkimalliin. Toisaalta hän puolusti tasa-arvoa ja osallisuutta ja asettui luottamushypyn kannattajaksi. Eskon lausumista taas kävi ilmi voimakas tunne ihmisen ja luonnon kietoutumisesta

yhdeksi kokonaisuudeksi. Sen perusteella hänet olisi voitu sijoittaa hyvin eri tavallakin. Sirpalla ihmiskäsitys kietoutui taas erottamattomasti luontokäsitykseen toiseuden arvostamisen ja toisen kuuntelun muodossa:

”...aatellaan nyt, pienten lasten kasvamisesta vanhoihin ihmisiin asti niin, se luonnon huomioonottaminen ja, kun sen pienenä oppii niin, se on myös helppo, että oppii myös ottaa sitä, ihmistäkin huomioon.”

Ihmisen ja luonnon ykseyttä saatetaan kokea voimakkaasti, mutta tapaa niiden yhdistämiseen arkielämässä ei ole löytynyt. Yksi selitys tutkimushenkilöiden erilaisten luonto-suhteiden järjestymiselle ovat kasvu- ja myöhempien elinympäristöjen olosuhteet, eli olemisen situationaalisuuden puoli. Esimerkiksi maaseudulla kasvanut on saattanut kokea runsaatkin luontokosketuksensa erottamattomana osana arkiympäristöään ja omaa minuuttaan. Situationaalisuus kytkeytyy kunkin ihmisen kehollisen ja tajunnallisen olemisen kanssa ainutkertaiseksi kokonaisuudeksi ennalta arvaamattomalla tavalla. Tämäkin päätely valaissee tulkinnan vaikeutta arvojen ja ihmiskuvien kohdassa dialogi-tilanteissa.

Elinympäristössämme vallitseva kulttuuri sisältää erilaisia painotuksia luonnon ja tekniikan keskinäisessä suhteessa. Käsitelimme sitä jo tutkimuksen esittelyluvussa. Ihminen on kyennyt hallitsemaan yhä useampia luonnon ilmiöitä ja laajempia kokonaisuuksia. Saatamme lähestyä aikakakautta, jossa voimakkaan teknologian sävyttämät, toisiaan seuraavat kulttuurivaiheet tulevatkin toistensa vertailukohdiksi, ei kukin kulttuurivaihe ja luonto ”alkuperäisenä”, omilla ehdoillaan kehittyneenä. Käsitely luonnosta rajoittuu ajatukseksi luonnonvaroista, joihin ihmisellä on hallintasuhde ja joka toimii teknologiaa käyttäen. Tähän Manuel Castellsin visioon on viitannut Sirkka Heinonen väitös-

kirjassaan joka käsitteli ihmisen ja luonnon suhteen kehitystä teknologiaan kytkeytyneenä.⁶² Teknologian vaikutukset hämentävät käsitystämme siitä, mikä on luonnon ja ihmisen yhteisen evoluution kulku. Ihmisen luontoa hyväksikäyttävä asenne on oleellisempaa kuin se teknologia jolla hyväksikäyttö tapahtuu. Huomion kiinnittäminen tuon asenteen sijasta teknologian vaikutuksiin on väärän puun haukkumista joka voi tehdä vaikeaksi käsitellä ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa ilmenviä ongelmia.⁶³ Siten se tekniikan avulla muutettu tila jossa kulloinkin elämme muodostuu helposti annetuksi asiaksi jolle ei ole vaihtoehtoa.

Elämme erittäin teknologiakeskeistä kehitysvaihetta ”tietoyhteiskunnan” nimellä. Toistaiseksi sen suuri rasite on tietoteknistä työtä tekevien, tietotekniikkaan vahvasti nojautuvien ja kovin yleisesti liiketoiminnan ja jopa julkisen hallinnon piirissä yhden ainoan vuosikymmenen kuluessa levinnyt onttio ihmiskäsitys. Puhuimme siitäkin esittelyluvussa: Järjestelmään sopeutuvaisuus on mitta, jonka mukaan ihmisen persoona on hyvä tai ei-hyvä ja hänen elämänsä, olemassaolonsa arvokas tai ei-arvokas. Entisen virkavaltaisuuden jälkeen ihmistä on alettu kutsua kiitettävästi asiakkaaksi, jolle tuotetaan yhä enemmän teknologia-avusteisia palveluita. Mutta ihminen tuntuu usein puuttuvan kuviosta. Tästä puhuvat useammatkin Suomessa tehdyt tutkimukset. Ilmentääkö se ihmiskeskeisyyttä luontoon nähden vai luonnon(tiede)keskeisyyttä ihmiseen nähden?

Teknologiatieteiden ja teknisen kehityksen huippua edustaa avaruustekniikka. Miten onkaan astronautti, tutkimuskeskuksen johtaja ja kouluttaja mielessään kokenut Maata ympäröivän avaruuden:

---

⁶² Heinonen 1999: 38.

⁶³ Heinonen 1999: 160–165.

”... Avaruuden kokemukset panevat asiat tärkeysjärjestykseen. Tiedän oman paikkani maailmankaikkeudessa. Se tekee hyvin nöyräksi.” ... ”Hinduilla on käsite elämän peitosta. Sen mukaan olemme kaikki lankoja, jotka on kudottu osaksi kaikkea elävää. Minä tunsin jonkinlaista ykseyttä kaiken elävän kanssa, myös eläinten ja vaikkapa hyönteisten. Tätä sanotaan astronautin salaisuudeksi. Se on hyvin voimakas tunne, joka jotenkin säteilee koko kehon läpi.”⁶⁴

Ihmiskäsitys ja valta

Eri ihmisten suhtautuminen valtaan ja vallan käyttöön yhteisönsä asioiden hoidossa tarjoaa yhden näkökulman eri suhtautumistapojen tarkasteluun. Valta-teema on ollut demokratiasta käytävän keskustelun hallitseva osa-alue jo ennen nykyaikaisten yhteiskuntatieteiden kuten valtio-opin, sosiologian ja sosiaalipsykologian mukaan tuloa. Meidän lähtökohtamme on ollut etsiä selityksiä erilaisille suhtautumistavoille tieteiden välimaastosta ja ennen kaikkea Tampereen tämänhetkisen käytännön näkökulmasta.

Tutkittaessa vallan jakautumista Suomessa 16 kunnan edustamassa joukossa, todettiin Tampereen kuuluvan harvainvaltaisimpaan ryhmään.⁶⁵ Siinä oli merkittävä määrä valtaa keskittynyt muutamille puolueita edustaville henkilöille. Valtuuston merkitys vallankäyttäjänä – mikä on koko Suomessa ollut ongelmallista valtuustolle säädettyyn tehtävään nähden – oli Tampereella keskimääräistä vähäisempi, puhumattakaan kaupunginhallituksesta. Vallitsevaa tilannetta, tavallista muuallakin, Sami luonnehti:

⁶⁴ Alberto Sacco artikkelissa Mustonen 2003: 49.

⁶⁵ Ilkka Ruostetsaari 2001.

”...Mutta tällöinen, tää...poliittinen...järjestelmä, niin kieltä-mättä on vanhanaikainen... josta paras osotus on se, että ihmiset eivät osallistu.” (Muut myötäilevät.)

Osallisuuden lisäämisen kokeminen ongelmaksi kietoutuu val-lan luovuttamisen – tai siihen mukaan ottamisen – vaikeuteen. Kulttuurin muuttaminen on usein hidasta ja se näkyy toimin-nassa, niin kuin Sirpa ilmaisi asian :

”...Oisko siinä sitten, voisko semmosia taitoja lisätä sinne suunnittelijan puolelle niinkun, esimerkiksi, tällöistä henkis-tä voimavaraa antaa heille, ensinnäkin kestää sitä, että kuntalai-set vastustaa muutosta. Sehän on ihan selvä että kun asuinym-päristö muuttuu, ... että sinne tulee vastarinta. Että sietävät ja kestävät sitä ja pystyykö sitä sitten omalla käytöksellään siinä vaikuttamaan siihen palautteen laatuun, mitä sieltä tulee? Kos-ka kuitenkin se suunnittelijahan on se, joka on siinä ja viime kädessä ehkä sanoo, mitä tehdään. Taikka kuinka se prosessi etenee, mutta että miten hän kohtelee niitä ihmisiä jotka sinne tulee, huivi päässä, käsilaukku tossa noin sanoon, et mites nyt tää mun tontinkulman...”

Tutkimushenkilöiden kannanotot valtaa koskeviin väittämiin esitettiin edellä luvun Osallisuus, vuoropuhelu ja ihmiskuvat kuviossa 3:

Kuvio 3. Epäileviä ja kannattajia erottavia väittämiä (osittainen toisto)

	Aapo Eino Esko	Tarja Sakari	Tuula Simo	Aleksi Antti	Sami Sirpa	Elisa Anita
Vallan jakautuminen kaupungissa:						
• Edustuksellinen demokratia on riittävä oikeudenmukaisuuden tue	e	e	e	e	e	
• Asiantuntijavaltaa on sopivasti	e					
• Uusia yhteissuunnittelun muotoja on kehitettävä	k		k	k	k	k
• Alueellista päättäenvaltaa on lisättävä			k	k	k	k
• Rakennuslain osallisuussäädöksiä ei noudateta riittävästi				k	k	k
• Syrjäytyneiden äämi ei kuulu				k	k	k
• Nuorten ja lasten etuja ei valvota riittävästi					k	k
• Luonnon osapuolten oikeuksia ei puolusteta riittävästi						k
• Asianosaisten kesken on pyrittävä yhteisymmärrykseen	k		k	k	k	k
• Kansalaiskeskustelujen antamia suuntaviivoja on noudatettava	k			k	k	k
	Aapo Eino Esko	Tarja Sakari	Tuula Simo	Aleksi Antti	Sami Sirpa	Elisa Anita

(Merkkien selitykset kuvion 3 yhteydessä sivulla 102-103)

Tutkimuksessa tuli selvästi esiin kahden eri suhtautumistavan olemassaolo, vaikka henkilöstä toiseen se ilmeni vaihtelevasti. Ei ole varmaa, että sama henkilö johdonmukaisesti toimisi eri tilanteissa noudattaen sitä ajattelutapaa johon hän pääasiallisesti lukeutuu. Valtasuhteet tulivat tavalla tai toisella ilmi kaikkien tutkimushenkilöiden lausumissa. Ne koskivat yhtä hyvin vallan käyttämistä demokraattisen hallinnon elementtinä kuin yleensä valtaorientoitumista yhteisöelämän ilmiönä. Yleensä vallan ja ihmiskuvien kietoutuminen toisiinsa ilmeni selvemmin kuin olimme odottaneet. Herkkyys vallan läsnäololle, sen halu tai sen pelko tuli epäsuorasti esiin seuraavan väittämän kohdalla:

Kuvio 11. Suhtautuminen henkilökohtaiseen valtaan kaupungissa

Kaupungin kehityssuunnan tulee määräytyä

- ilman että merkittävienkään yksilöiden henkilökohtaiset edut saavat vaikuttaa

Aapo Eino Esko Tarja Sakari Tuula Simo Aleksi Antti Sami Sirpa Elisa Anita

k k k k k k k k

Väitteen hyväksyjien joukossa olivat eniten yhteisöllisyyttä kaupunkielämässä arvostaneet henkilöt ja ne jotka olivat herkästi kokeneet vallan ylhäältä tai alhaalta päin. Joukosta pois jääneille näytti olevan ominaista suurempi riippumattomuus yhteisön jännitteistä. Valta näyttää kuitenkin kytkeytyvän lähes kaikkeen yhteisön toimintaan. Vallan jakoa käsitellään myös seuraavassa luvussa kohdassa Tie Tampereen demokratiaan.

Tutkimushenkilöiden *poliittinen tausta* erottui lausumista vain yhdessä kohdassa. Kolme aktiivipoliitikkoa allekirjoitti kaupungin kehittämissuunnan määräytymisen ehdoksi laajan *konsensuksen*, ainoina koko joukosta. He edustivat kuitenkin kaikki

eri puolueita. Ehkäpä se oli yksi osoitus tamperelaisesta konsensus-ajattelusta, jota muut ehkä kutsuisivatkin muulla nimellä.

Vetoaminen *asiantuntemukseen* oli monissa lausumissa lähellä kansalaisten jakamista ylempi-alempi-ryhmiin. Sitä käytettiin puolustettaessa edustuksellisen demokratian riittävyttä ja vallan keskittämistä. ”Epäileviin” suuntautuvista Eino, Esko, Tarja ja Sakari pitivät asioihin perehtyneitä ja kokeneita etuoikeutettuina sanomaan mikä on viisasta. Se ilmeni myös kansalaisten nimeämisenä esimerkiksi välinpitämättömien tai kaikkeen sotkeutuvien tai kaikesta valittavien ryhmiksi.

Yhteisöllisyys, yksilön vapaus, suvaitsevuus, vaatimus muutua ”järjestykseen”, yhdessäolon ja sosiaalisen kanssakäymisen kaipuu kietoutuivat toisiinsa tutkittaviemme lausumissa arvojen sekamelskana joka kaipaisi selitystä. Jotkut arvot ovat liitettävissä epäily-, jotkut kannatus-asennoitumiseen. Alla on esitetty joitakin kiinnostavia tarkastelun kohteita, jotka tulivat esiin aineistossamme mutta eivät avautuneet sen varassa. Ne kulkivat kuin ympyrää ja saattoivat kytkeytyä toisiinsa saman henkilön lausumissa miten tahansa :

	<i>Sosiaalinen kanssakäyminen</i>	
<i>Järjestys</i>		<i>Suvaitsevaisuus</i>
<i>Yksilön vapaus</i>		<i>Yhdessäolo</i>
	<i>Yhteisöllisyys</i>	

Yhteisöllisyyden voisi kuvitella ”kannattajien” erityisominaisuudeksi, mutta yhtä hyvin sitä kuitenkin kaipasivat ”epäilijät”. Noihin ääripäihin sijoittuneille Einolle ja Sirpalle sopi komea, väljä kaupunki, jonka kannattajille oli yhteisenä perusteluna moninaisuuden ja sallivuuden arvostus. Myös itsenäisyys ja yksilön vapaus olivat keskeisellä sijalla. Samanaikaisesti tyypin kan-

nattajat halusivat yhteisöllisyyttä suuriinkin asumisyksiköihin. Sekä ihmis- että luontokeskeisesti ajattelevat perustelivat väljää kaupunkirakennetta luonnonläheisyydellä. Elisa painotti erilaisen ihmisryhmien vuorovaikutusta, lomittumista toistensa joukkoon, kohtaamispaikkoja ja kaupungin kokemista yhteiseksi, myös poliittista kulttuuria muokkaavaksi kokonaisuudeksi.

Ainutkertaisuuden arvostus ja autenttisuus inhimillisinä ominaisuuksina saattaisivat liittyä kaikkiin mainittuihin arvoihin. Se voisi juuri olla side, joka näytti yhdistävän kaikkia tutkimushenkilöitä riippumatta heidän suhtautumisestaan suoraan osallisuuteen. Alussa viitattu yin-yang-ajattelukin näkee vastakohtat ja poikkeamat perimmältään komplementaarisina, toisiaan täydentävinä. Niin myös autenttisuutta tutkinut Charles Taylor. Hän yhdistää vapauden ja vastuun autenttisuuden käsitteeseen, osoittaen samalla että se ei ole irrallisuutta.⁶⁶ Ovatko nuo näkemämme sekamelskan arvot siis vain persoonallisuuden eri puolia ja vapauden ja vastuun ikuista vuorovaikutusta? *Käytännössä* on oleellista se mitkä arvot näkyvät tekoina ja mitkä tulevat sivuutetuiksi: sanooko joku haluavansa noudattaa jotakin arvoa ja siihen perustuvaa yhteiselämän normia ja noudattaako hän sitä myös todella.

Tutkimuksemme valossa jää tosiasiaksi että Tampereen kunnalliselämään orientoituneiden ihmisten mielissä vaikuttaa kaksi toisistaan eroavaa ajattelutapaa. Kutsumme niitä ihmiskuviksi. Toisessa yhteisten asioiden hoitoon pyrkivä kansalainen nähdään mieluummin palvelun ja hallinnon passiivisena kohteena, jota kuunnellaan valikoidusti niin kuin kuunnellaan muutenkin hiljaisia kaupungin elämänpiirin osapuolia, objektiivisesti rajoitteisia hallinnon kohteita, luontoa tai kulttuuriperintöä. Toisessa ihmiskuvassa kansalaiset asetetaan ainutkertaisuutensa takia tasaveroisiin lähtöasemiin, ei vain kerran vaan toistuvastikin, tarjoamaan panoksensa yhteistyöhön. Jokaiseen katsotaan sisäl-

⁶⁶ Taylor 1995, 96–97, 119.

tyvän uuden, varteenotettavan näkökulman mahdollisuus ja hallinnon resurssi. Sellaisia katsotaan sisältyvän myös muihin elämänpiirin osapuoliin. Kaikkien kesken koetaan ykseyttä, joka asettaa eettisiä velvoitteita. Noita kahta ihmiskuvaa vastannevat ihmisten perususkomuksiin ankkuroituneet ihmiskäsitykset. Ne saattavat olla lähempänä toisiaan kuin ihmiskuvat jotka käytännön melskeissä muotoutuvat ja joutuvat politiikassa vastakkain. Tamperelaisten osallisuuden luottamushyppy on siellä josakin välissä.

Kokemus, järki ja tunteet kaupunkiekologian perusteluissa

Oletimme ennalta, että ekologiset kaupunkikäsitykset ovat yhteydessä erilaisiin ihmiskäsityksiin, moraalisiin näkemyksiin ja elämäntutkimuksiin. Pyysimme tutkimushenkilöitä ”perustelemaan kannanottojaan oman katsomuksensa valossa ja ajatellen tamperelaista todellisuutta”. Olimme varautuneet siihen, että ihmiset mieluummin perustelevat ratkaisujaan järkisyillä tilanteen mukaan kuin maailmankatsomuksellisilla suuntaviivoilla.

Aikaisempien elämäntutkimustutkimusten ohjaamina tiesimme suorastaan odottaa, että osanottajilta ei löytyisi ehjiä, johdonmukaisia näkemyskokonaisuuksia. Ihmiset, erityisesti nykyaikana, kokoavat katsomuksensa monista lähteistä, eivätkä tällaisen katsomuspääläpelin osat ole välttämättä johdonmukaisessa yhteydessä toisiinsa. Tämän asiantilan perusteita kuvaa Tage Kurtén vakuuttavasti omassa, suomalaisia kirjailijoita koskevassa tutkimuksessaan. Hän viittaa myös ruotsalaisiin tutkimuksiin, joiden mukaan ihmiset kylläkin osaksi käyttävät perinteis-

ten maailmankatsomusten kehittämiä ilmaisuja, mutta osaksi antavat persoonallisten mieltymystensä ratkaista.⁶⁷

Edellä olemme kuvion 10 yhteydessä todenneet, että erityisesti perususkomusten muutos on hidasta. Siksi niihin vaikuttavat seikat harvoin tulevat yksilön tietoisuuteen. Luontevan kaupungin ihanteet syntyvät ainakin osaksi myös muista, hetkellisemmistä, kontekstuaalisista aineksista. Jos elämäkatsomukset ja ihmiskäsitykset kehittyvät samanaikaisesti ekologisten kaupunki-ihanteiden kanssa, kuten aikaisemmin ehdotimme, ei ole mahdollista suoraan päätellä, että toinen seuraa toisesta. Minkälaisen mekanismin, prosessin tai henkisen työn kautta tutkimushenkilöiden mielessä päästään niihin näkemyksiin, joita he edustavat? Onko siinä jotain johdonmukaisuutta, eli viekö ajattelun laatu kohti tietynlaisia lopputuloksia?

Mikä edeltää katsomuksia?

Ilman elämäkatsomustietoisuuttakin ihmiset osaavat tehdä ympäristöeettisiä valintoja. Heillä on elämäkokemusta, he voivat hankkia tieteellistä ja eettistäkin tietoa ja moni luottaa myös tunteisiinsa. Tällaisista aineksista juuri koostuvat elämäkatsomukset. Mutta jos ne ovat parastaikaa muotoutumassa, kuten edellä oletimme, on siis jotain, joka tavallaan edeltää maailmankatsomusta ja kaupunkiekologiaa yhdistävää systemaattista ajattelua. Siitä yritämme nyt saada käsityksen.

Esitimme kysymyslomakkeella tutkimushenkilöille suoran kysymyksen: ”Miten olet omaksunut nykyiset käsityksesi?” Vaihtoehtoina tarjosimme ”heräämistä”, järkeilyä, opiskelua, ympäristön vaikutusta, sopeutumista, sitä että työ edellyttää tällaista mielipidettä ja pyysimme myös kuvaamaan mahdollisia muita syitä. Jokaiseen valittuun vaihtoehtoon pyysimme tarkentavaa kuvausta.

⁶⁷ Kurtén 1995, ss. 7–9.

Saadut vastaukset voi liittää neljään perustelutyypin:

- kokemukseen (esim. nuoruuden vaikutteet),
- käytännön pragmaattiseen tietoon (esim. asiantiedon hankkiminen),
- moraaliseen tietoon (esim. herääminen ekologiseen vastuuseen) ja
- tunteeseen (esim. kauneusarvojen vaikutus).

Varsin usein vastauksissa myös viitattiin keskusteluihin läheisten ja arvostettujen ihmisten kanssa, mikä saattaa pitää sisällään aineksia kaikista neljästä perustelutyypistä. Tämä vahvisti käsitystämme siitä, että valitsemamme dialogimenetelmä osuu asian ytimeen, mikäli sillä pyritään edistämään syvällisempien ympäristökatsomusten kehittymistä.

Lisävalaistusta tutkimushenkilöiden omaksumiin tapoihin kehittää katsomuksiaan saatiin käymällä vielä läpi dialogiryhmien keskustelut tarkastellen, millä tavoin puhujat siellä perustelivat ympäristöeettisiä kannanottojaan – jos perustelivat. Keskusteluissa nimittäin tutkijat joutuivat varsin aktiivisesti pyytämään tällaisia perusteluja, eli tilanne oli saman kaltainen kuin kyselylomakkeisiin vastattaessakin. Perustelut tulivat enimmäkseen erilaisina reaktioina ulkoapäin esitettyihin kysymyksiin.⁶⁸ Ensivaikutelmaksemme tuli, että tapamme keskusteluttaa ihmisiä ei ilman avustamista tuonut esiin ainakaan katsomuksellista argumentointia. Siksi nämä argumentit jäivät pääosin lomakkeille. Tässä mielessä dialogimenetelmä kenties oli liian hetkelli-

---

⁶⁸ Argumentoivaa keskustelutapaa ei tutkimuksen kaltaisissa ryhmissä yleensä odoteta, eikä siihen olla totuttu. Saman toteaa Kimmo Lapintie. Bäcklund et al. 2002, 172. Aija Staffans huomauttaa toisaalta, että suunnittelukulttuurissa pelkällä kannanotolla ei ole vaikutusta, vaan kanta pitää pystyä argumentoimaan asianmukaisella kielellä. Bäcklund et al. 2002, 186.

nen. Katsomukset tarvitsevat todennäköisesti aikaa kypsyäkseen toistuvien keskustelutilanteiden kautta.

Jälkiä ”katsomuksia edeltävästä ajattelusta” kuitenkin löytyi: järkeviä, käytännöllisiä perusteluja, perusmetaforia, pelkkiä käsitteitäkin, kokemuksella perusteluja, tunneargumentteja, ”itsestään selviä” esteettisiä tai ekologisia tavoitteita ja moraalista vakuuttavuutta. Keskuksena näitä kartoittaessamme oli kaupunkiekologia, jolle osanottajat näillä eri tavoilla keskusteluissa tarjosivat perusteita.

Tage Kurtén on sisällyttänyt elämänskatsomuksen käsitteeseen sekä rationaalista että eksistentiaalista ainesta.⁶⁹ Eksistentiaalisia, elämiseen liittyviä näkemyksiä perustellaan kokemuksilla ja tunteilla. Rationaalisia katsomusten osa-alueita tuetaan taas pragmaattisella ja moraalisella tiedolla. Käytännöllinen järki, pragmatismi, korvaa toisinaan moraalisen järjen – tai ainakin niin ajatellaan. Se, että olisi olemassa aihepiirejä, esimerkiksi talous tai tekniikka, jotka olisivat puhtaasti järjen asioita ja moraalisesti neutraaleja, on toisaalta herättänyt etiikan teoreetikoiden epäilyksiä. Tutkimushenkilöiden omat perustelut katsomuksilleen liittyivät kuitenkin usein tämän tapaiseen moraalin ja ”puhtaiden järkisyiden” erotteluun.

Keskusteluissa käytetyt ilmaisut olivat monesti lyhyitä ja tutkijain intuitiota kysyviä, kuten aikaisemmin mainittu Elisan vastaus Anitan syytökseen että kristinusko on syypää luonnon riistämiseen: ”Mitenkäs viljely ja varjelukaan ei ole hyvä?” Tämän lausahduksen ymmärsivät tutkijat ja keskustelijatkin viittaavan Raamatun luomiskertomuksessa olevaan ohjeeseen.

Kun tutkija sopivasti provosoi, voitiin saada aikaan syvemmältäkin luotaava keskustelu perusteista, kuten keskustelujen kenties antoisin jakso viimeisen, yhteisen keskustelun alkupuolella osoitti. Lähtökohtana oli siinä molempien tutkijoiden alus-

---

⁶⁹ Kurtén 1997, 135–151.

tuspuheenvuorot, joissa käsiteltiin havaintoja tutkimusaineiston kaupunkiekologisesta typologiasta. Keskustelussa Antti vei laajasti perustellen puheen ilmastomuutokseen ja biodiversiteettiin. Eino toi esiin, että asioita on katsottava sekä paikallisesti että globaalisti ja että kaupungin strategia on vasta tahdon ilmaisu. Sakari puolestaan ilmaisi kritiikkinsä pysäköintiluolien suunnittelua kohtaan, jotka eivät hänen mielestään ratkaisseet autoilusta syntyviä ongelmia. Miehet vieläpä pahoittelivat, ettei Anita ollut enää tässä vaiheessa paikalla, koska hänen kanssaan olisi syntynyt mielenkiintoinen dialogi muun muassa kestävän kehityksen perusteista. Sakari piti Anitaa ”toisena osapuolena” dialogissa, vaikka hän esimerkiksi hiilidioksidikysymyksessä oli hyvinkin samoilla linjoilla tämän kanssa. Se juuri voisi kertoa aidon dialogin merkityksestä omien näkemysten kehittymiselle: ”Toinen osapuoli” onkin kumppani.

Se arvio, että perustelut jäivät keskusteluissa ohuiksi, ei ehkä sittenkään ihan täysin pidä paikkaansa. Dialogeista löytyi erityyppistä argumentointia, sekä rationaalista että eksistentiaalista, sekä pragmaattista että moraalista (viimemainittua tosin vähiten). Useimmat tutkimushenkilöt käyttivät sekaisin kaikkia argumentointitapoja. Kuitenkin keskustelun eräässä vaiheessa Esko ja myötäilevillä äänillä jotkut muutkin totesivat perimmäisten arvojen pohdiskelusta, ettei siihen ole aikaa. Monissa tapauksissa vedottiinkin ylimalkaisesti ”tunnettuihin tosiasioihin”, esimerkiksi siihen, että autoilu saastuttaa.

Kokemuksella perustelu

Miten sitten keskustelu kulki, jos eivät puheissa sinkoilleet ympäristöeettiset ja ihmis- tai elämäkatsomukselliset termit? Monen osallistujan voimakkain argumentti liittyi omaan tai läheis-

ten kokemusmaailmaan. Kyseessä saattoi olla avainkokemus⁷⁰ jostakin elämän vaiheesta tai yleisempi kokemukseen viittaaminen. Eino puki kokemuksen painotuksensa sanoiksi todetessaan, että omat kokemukset vaikuttavat arvostukseen enemmän kuin älylliset ratkaisut. Samaan tapaan Antti katsoi, että tottumus painaa objektiivisuuden ohessa paljon.

”Aika pitkältähän tällaiset asiat tulee silleen, kun niihin tottuu, kun sitten niistä alkaa pitämään enemmän ja silleen. Kyllä minä nyt vuosien varrella olen löytänyt että täällä jotkut paikat ovat olleet tosi mukavia, vaikka niistä ei silleen alunperin hirveästi välittänytkään.” (Antti)

Avainkokemuksia tutkijat kyselivät erityisesti siinä keskusteluryhmässä jossa puhuttiin luontosuhteesta. Näitä muisteltuja kokemuksia leimasi usein voimakas esteettinen nostalgia; korostettiin kauneuden ja perinteisen elämän, erityisesti luonnonläheisen elämän merkityksellisyyttä. Myös sosiaalisen yhteyden kokemukset painottuivat näissä muistoissa. Osallistujien innostuneissa kuvauksissa palattiin usein Suomen maaseudulle, kesämaisemiin, kuusien, koivujen, hirvien ja kiiltomatojen, pariin. Mutta myös omakohtaiset kuvaukset Tampereesta ja muista Suomen ja Euroopan kaupungeista, niiden maalauksellisista miljöistä, hienoista rakennuksista, koskista ja puistoista saivat tutkijat käsittämään, mille osallistujat sydämestään antoivat arvoa.

Omat lapsuuden ja nuoruuden luonnonläheiset kokemukset olivat saaneet Eskon harrastamaan metsästystä ja kalastusta ja torjumaan ajatuksen luonnosta varsinaisessa kaupungissa. Elisaa ja Anitaa samankaltaiset kokemukset taas vahvistivat luonnon-

⁷⁰ Avainkokemuksella tarkoitetaan tässä sellaista lapsuuden kodissa, perheessä tai ystävien parissa koettua asiaa, joka on myöhemmin ajateltuna merkinnyt henkilön ympäristöasenteille paljon. Ks. esim. Saaristo 1994 ja Massa & Haverinen 2001, 21.

suojeluun liittyvissä harrastuksissa, jotka ulottuvat myös kaupungin sisälle. Myöhemmällä iällä koettu Lapin luonto ja ihmiset, sen rauha ja kiireettömyys olivat vaikuttaneet paljon mm. Sirpan maailmankuvaan.

Kaupungissa vietetyn lapsuuden ja nuoruuden kokemukset eivät suinkaan estäneet luontoharrastusta. Kokemus puista, puistoista ja istutuksista tukivat Antin ja Tuulan luontosuhdetta. Aleksilla ”paljasjalkaisuus” kuitenkin tuki villin luonnon torjumista kaupunkirakenteista ja Einolla imagoa korostavaa luonnon käyttöä kaupungissa. Sakarin kaupunkilaisuus vaati tilan jakamista luonnon ja kaupungin kesken.

Paikallisuuden kokemus merkitsi Antilla kaupungin mieltämistä pienempinä yksikköinä. Tarjalla ja Elisalla oma esikaupunkilainen asuinpaikka väritti näkemystä luontosuhteesta.

”Kun ei asu keskustassa näkemys on niin erilainen” (Tarja)

Esko olivat omakohtaiset kriisit ympäristöasioissa opettaneet ymmärtämään ympäristöeettisiä vaatimuksia. Ensiksikin sen, ettei ihminen pysty yksin vaikuttamaan muutoksen puolesta, toiseksi, että maailma on jätettävä parempana lapsille ja kolmanneksi, että joka päätöksestä tulee miettiä, mitä se vaikuttaa kestävään kehitykseen. Esko oli itse myös todennut kaupungin vesien puhdistumisen oikeitten toimenpiteitten seurauksena. Sirpan puheenvuoroja täydentää hänen vastauksensa ensimmäisen lomakkeen kysymykseen, jossa väitettiin, että jokaisen kokemus on arvokas:

”Siinä on juuri sen ihmisen oma kehityshistoria, se miksi on kasvanut ja kehittynyt. Ja se kasvu ja kehitys jatkuu loppuelämän.” (Sirpa)

Tarja taas otti saman kysymyksen kohdalla esiin negatiivisten kokemusten vaikutukset.

”Ajatellaanpa vaikka sitä näkemystä mikä on kriminaaliperheiden nuorilla aikuisilla jos vaikutteet on imetty vanhempien arvoista.” (Tarja)

Vastaukset kysymyslomakkeen kysymykseen ”Miten olet omaksunut nykyiset käsityksesi?” osoittivat nekin kokemuksen saaneen tutkimushenkilöitten mielessä paljon merkitystä. Ympäristä olleiden henkilöiden ja koettujen elämänvaiheiden merkitystä korostivat Sami ja Elisa. Aapo liittyi heihin mainiten erikseen kodin perinnön. Vuorovaikutus ihmisten kanssa oli painanut vaa’assa Eskon ja Sakarin elämässä. Anita ja Antti totesivat itse valinneensa sopivaa seuraa. Eino ja Simo katsoivat sopeutuneensa viiteryhmiinsä.

Kokemukset olivat jossain määrin vahvistaneet lähes kaikkien tutkimushenkilöiden kaupunkiekologisia asenteita. Vasta vertaamalla muihin perustelutapoihin voimme kuitenkin päätellä, mihin perustelutapaan kukin hanakimmin tarttui ja oliko sillä ollut suuntaa antavaa merkitystä kaupunki-ihannetta muodostettaessa.

Vetoaminen käytännön järkeen

Kysymys siitä, miten tutkimushenkilöt itse mielestään olivat tulleet näkemyksiinsä, sai myös runsaasti käytännön järkeen vetoavia vastauksia. Sirpa oli äkisti havahtunut järkeilemään ja opiskelemaan. Samaa toimintaa harrastivat Esko ja Sami. Sakari, Tarja ja Eino sanoivat myös yksinkertaisesti järkeilleensä. Kesustelemalla oli ymmärtämystään kartuttanut Aleksi ja keskustelun lisäksi opiskellen Antti ja Tuula. Anita oli hänkin tiedonälkäisenä opiskellut.

”Minulle on tullut tarve ottaa selvää olosuhteista, riippuvuus-suhteista, syy-seuraus-suhteista ja sillä tavalla minä olen nyt siten kokopäivätoiminen luonnonsuojelija.” (Anita)

Keskusteluissa esitetyistä argumenteista oli toisinaan vaikea päättää, edustivatko ne käytännön välttämättömyyttä vai oliko niissä mukana normatiivisuutta, eli moraalinen suositus. Se mikä on toisen mielestä arvopäätä ei tunnetusti aina ole sitä toisen mielestä. Niinpä aineistostamme löytyy useita keskenään ristiriitaisia ajatusmalleja, joiden viesti on se, että ne perustuvat ns. normaaliin järkeen.

Useimmat tutkimushenkilöt vetosivat tietoon, tilastoihin tai järjen käyttöön. He vaativat ottamaan selvää olosuhteista ja syy-seuraus-suhteista ja nostivat usein asiantuntijat erityisasemaan. Erityisesti Anita ja Sirpa arvostelivat myös kärkevästi tiedon ja ymmärryksen puutetta, varsinkin vallankäyttäjillä. Ihmisten olisi otettava asiat hoitaakseen, niin helppoa luonnon suojeleminen oli Anitan mielestä. Esimerkiksi kasvihuoneilmiö ja ilmastomuutos olivat monien mielestä yleisesti tunnustettuja faktoja.

”Ilmastomuutos ei ole mielipidekysymys. Se on totaalisen vakava uhka.” (Anita)

Keinoista ei aina oltu yhtä mieltä. Aapo vaati viidettä ydinvoimaa ilmaston suojelun vuoksi, Sami sen sijaan empi. Eino luotti ilman puhdistumiseen autoilun vapaudesta huolimatta. Ilmaston suhteen optimistiset olivat kuitenkin vähemmistössä. Eino ja Antti korostivat globaalin problematiikan erillisyyttä oman kaupungin tilanteesta.

Vähemmän yksimielisesti ymmärretty tosiasia oli myös luonnonvarojen niukkuus. Anitan mielestä luonnonvarojen kestävä käyttö edellytti, että kulutusta vähennetään. Aleksin mielestä taas luonnonvarakysymys ei ollut Suomessa vakava. Antroposentrismiä painotusta ja sen järkevyyttä toi esiin erityisesti

Eino. Luonnon monipuolisuutta, biodiversiteettiä, perusteleen sen mukaan tarve löytää ihmistä tyydyttävä luonto ja saada siitä paras mahdollinen hyöty.

Taloudelliset perustelut esitettiin tavallisesti luonnon huomioon ottamisen esteinä. Eino korosti, että kaupungissa on usein painotettava hyötyä ennen luonnon arvoja. Mutta toisinkin voitiin argumentoida. Laadukas on kestävämpää jos se on luonnonläheistä, väitti Aleks. Talousperusteilla myös Simo halusi markettien sijaan lähikauppoja. Jopa kävelyn taloudellisuus mainittiin (Tuula).

Einosta, kuten myös Tuulasta, oli järkevää luoda avara kaupunki, koska keskustassa tarvitaan ilmaa ja henkireikiä. Sakarin ja Antin näkemys ihmisen mittakaavaisesta kaupungista, jossa ihmiset jakavat elintilan luonnon kanssa, löysi sekkin helposti ekologis-rationaaliset perustelunsa. Tällainen kaupunki olisi vihreämpi, saasteettomampi, meluttomampi ja taloudellisempi. Paikallisuus parantaisi sosiaalisia suhteita, liikkuminen vähenisi, autoilua voisi rajoittaa. Ratkaisu veisi vähemmän tilaa ja tuhoaisi vähemmän luontoa. Sakari kätkikin oman aika luontokeskeisen eettisen käsityksensä keskusteluissa tällaiseen yleiseen rationaalisuuteen. Asiantuntijan faktatiedot ja ekologinen järkeily ovat erityisesti hänellä käytössä.

”Jos me olisimme täysin rationaalisia, järkeviä, mitä se sitten on, niin voisi olla parempi panna ne kahdeksankymmentä miljoonaa rahaa, tosin ei ne ole kaupungin rahoja, mutta yhteiskunnan rahoja, niin vois olla parempi panna ne esim. joukko liikenteen kehittämiseen kun pysäköintiluoliin.” (Sakari)

Julkisen ja kevyen liikenteen suosimisesta keskusteltiin paljon, mutta harvoin niitä kytkettiin suoraan ilmastovaikutuksiin. Se oletettiin ilmeisesti tunnetuksi asiaksi. Lisämutkan ajattelussa aiheutti markettialueiden vastustettavuudesta käyty keskustelu, jonka vain harvoin ilmaistiin liittyvän nimenomaan liikenteen

aiheuttamiin ilmastohaittoihin. Sirpa ja Eino tämän kuitenkin totesivat. Sakarin käyttämiä perusteluja liikenteen vähentämiseksi olivat melu, hiilidioksidi ja tilan tuhlaus. Pyöräilyä tukivat ekologiset ja terveydelliset perustelut, jotka hänen järkeilyssään lopulta voittivat taloudelliset ja tilankäyttöön liittyvät epäkohdat – ehkä sittenkin enemmän moraalisisina kuin käytännöllisinä argumentteina.

Sami ilmaisi keskusteluissa avoimesti epävarmuutensa ja pohti ristiriitaisen informaation ongelmaa mm. luomuviljelyn ja ydinvoiman ja osalta. Einon ja Antin argumentti oli puolestaan pluralismi. On niin monta mieltä kuin miestäkin ja kaikki on suhteellista, ei ole eksaktia tietoa eikä varsinkaan yhteisiä arvoja. Myönteisellä tavalla tähän moninaisuuteen suhtautui Elisa uskoen että se voidaan saada vuorovaikutuksen avulla hallintaan. Kestävä kehitys on monipuolinen sosiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen, poliittinen ja elämäntaparatkaisu, jonka tämentämiseen hänen mielestään tarvitaan monipuolista järkeä. Monen muun tapaan hän pyrki pukemaan ”politiikan ja tahdon” eettisetkin tavoitteet mahdollisimman rationaalsiin sanontoihin.

”En usko että on olemassa mitään yhden tason ratkaisuja, että oikeastaan sen pitäisi olla semmoinen ratkaisujen ketju, joka ulottuu sieltä paikalliselta ja yksilöiden elämäntavan tasolta ihan globaalille tasolle ja se on myöskin minusta tahtoasia, se on politiikan asia, ilman muuta. Että jos ajatellaan globaalia päätöksentekoa, vaikka ilmastonmuutosta, ja sitten ihan kansalliselle tasolle kun kaupunkitasolle tullaan, liikennejärjestelyt ynnä muut, nehän on ihan poliittisen päätöksen asioita.” (Elisa)

Elisa nosti esiin tärkeän puolen järjen käytöstä, nimittäin sen tilannekohtaisuuden. Oikeata vastausta ei olekaan siihen, onko luontoarvojen mukaisempaa tiivis keskusta, jossa liikennettä on vähän vai Teiskon kaltaiset maaseutumaiset olot. Ratkaisut oli-

vat hänen mielestään aina sekä että. Ne riippuvat tilanteesta ja osallisista.

Järkevyys ei ole, vastakkaisista kuvitelmista huolimatta, kaikille itsestään selvää ja kaikkialla samaa. Esimerkiksi riippuen siitä mitä tiedollisia perusteita kukin pitää oikeina, voidaan tulla ja tullaan vallan erilaisiin johtopäätöksiin. Einolla oli tiedollinen käsitys siitä, että kaupunki-ilma olisi teknisin keinoin saatu riittävän puhtaaksi, kun taas Sakarin vastakkaiset tiedot saivat hänet vaatimaan autoilun estämistä keskustassa.

Eräistä perusasioista, esimerkiksi ilmastonmuutoksen vaarasta, tuntui vallitsevan yksimielisyys, mutta järjeyden käyttö perusteluna palveli varsin selkeästi kunkin kaupunkiekologista näkemystä. Siten Linnoitus-mallin edustaja ei ollut huolissaan luonnonvaroista, Muurahaiskeko-mallin edustaja todisteli hyötynäkökohdilla (siis hyöty ihmisille), Pesäpuu-mallissa painoivat ekologiset tiedot ja Symbioosi-mallissa vaadittiin yksinkertaisesti ekologisen tiedon ja ymmärryksen käyttöä.

Vetoaminen moraaliseen järkeen

Moraalin tai etiikan järkevät perustelut tulivat lomakekyselyssä esiin esimerkiksi heräämisenä ekologiseen vastuuseen. Sakarin vastuuntunnon herääminen pohjautui politiikan seuraamiseen ja ekologiseen kirjallisuuteen, Anitan paitsi politiikan myös paikallisen ja globaalin talouden vääryyksien havaitsemiseen. Lomakekysymysten ja –vastausten lyhyt muotoilu ei tuonut kovin hyvin esiin missä määrin tutkimushenkilöitten kokemukset, ihmissuhteet, pohdinnat ja opiskelut vaikuttivat myös heidän eettisiin katsomuksiinsa. Keskustelut kuitenkin täydensivät tätä kuvaa.

Ihminen koettiin kautta linjan moraaliseksi subjektiksi, joka on vastuussa toiminnastaan sekä toisia ihmisiä että luontoympä-

ristöä kohtaan. Järkeen vetoaminen moraalikeskusteluissa edellyttää tavallisesti ajatusmalleja, jotka ovat hyväksytyjä tai ainakin ymmärrettäviä. Aina niiden ei tarvitse olla enempää kuin viitteenomaisia metaforisia hahmotuksia. Dialogeissa esimerkiksi kuvattiin luontoa ”kumppanina” ja ihmistä luonnon hyvinvoinnista vastaavana ”tilanhoitajana”. Näiden käsitteiden pohjalta voitiin järkeen käyvästi vedota kuulijoiden moraalitajuun. Joissakin tapauksissa perustelu tapahtui yksinkertaisesti joitakin yleisiä periaatteita tai avainkäsitteitä mainitsemalla, kuten ”ekologinen”, ”ilmastomuutos”, ”globaali vaikutus” tai ”ympäristön huomioon ottaminen”. Puhuja oletti kuulijoiden tietävän riittävän hyvin, minkä merkityksen ja arvon hän näille käsitteille antoi. Todellisuudessa niin ei aina käynyt, kuten aikaisemmin kuvattu Tarjan ja Antin sanailu lähiöiden ghettomaisuudesta osoittaa. Ymmärtämisen seuraaminen jää kuitenkin tällaisessa tutkimuksessa satunnaisten havaintojen varaan.

Moraaliin vetoamalla voidaan tietenkin pyrkiä perustelemaan aivan vastakkaisiakin päämääriä. Moraali on luonteeltaan niin monitahoinen asia, että jopa samaan periaatteeseen, vaikkapa tasa-arvoon, vetoamalla voidaan perustella sekä yleistä oikeutta käyttää autoa koko kaupungissa että vaatimusta kaikkien asettamisesta samanarvoiseen jalankulkijan asemaan tietyillä alueilla. Toisaalta ehkä selkeimmin juuri moraalikäsitteet viitoittavat tietä käytännön sovellutuksiin siten, että missä ihmisen parasta pidetään ensisijaisena, siellä saavat ihmiskeskeiset kaupunkimallit tukea, missä taas luonnon parasta pidetään tärkeänä, siellä luontokeskeisemmät mallit ovat suosittuja.

Näin yleisellä tasolla puhuttaessa jää tietenkin vielä paljon vaihtoehtoja arvioimatta. Myös kehittyneemmät, yksityiskohdaisemmat katsomukset saattoivat olla jonkun keskustelijan järjestyksen lähtökohtia, mutta niitä oli ryhmäkeskusteluissa vaikeampi käyttää, elleivät ne olleet muiden osanottajien yhteistä ajatusmaailmaa. Siksi dialogiryhmien keskustelijat kenties pyrkivät

ensisijaisesti vaikuttamaan kuulijoihinsa yleisemmin hyväksytyillä, yksinkertaisilla argumenteilla. Näin juuri lienee käynyt uskonnollisten ja muidenkin elämänkatsomuksellisten ajatusrakennelmien kohdalla, koska niistä puhuminen ei siirtynyt-kään yksilölliseltä kyselylomakkeelta ryhmäkeskustelujen ainekseksi.

Luonto oli kaikille tutkimushenkilöille kyllä jollakin tapaa arvokas, mitä osoittaa sekin, että lomakevaihtoehdon ”Ihminen on vastuussa luonnon hyvinvoinnista” valitsivat kaikki Aapoa lukuun ottamatta. Hänkin silti vaati keskustelussa Kioton ilmastositomuksen noudattamista. Keskusteluissa kenties tämän yksimielisyyden takia ei sen kummemmin perusteltu luonnon arvoa. Se oli arvo sinänsä, mikä mainittiinkin toisinaan. Kaikki mikä tapahtui luonnon hyväksi tuntui olevan myös järkevää.

Näkemyserot syntyivät vasta sitten, kun otettiin kantaa siihen, miten pitkälle luonnon etua tulisi ottaa huomioon. Selkeydessään ja yksiviivaisuudessaan Einon perustelu oli omaa luokkaansa.

”Asetan ihmisten tarpeet kaiken yläpuolelle...Ainoa itseisarvo on Jumalan kuva eli ihminen. Hänen etiikkansa on oltava toimintaohjeena.” (Eino)

Sami osoitti aivan toisenlaisiin arvoihin liittyvää ympäristöeettistä asiantuntemusta arvioidessaan, ettei olisi suojeltava vain yksittäisiä lajeja, vaan kokonaisia luontotyyppejä.

”Sehän ei ole se liito-orava, jota pitää suojella, vaan siinä alueessa on jotain sellaista, minkä takia se liito-orava siellä...” (Sami)

Samaan tapaan puolustivat mm. Anita ja Elisa luontoarvoja laajan luontotietämyksen pohjalta. Antti tähdensi asiantuntevasti luonnonkirjon monimutkaisuutta.

Useiden tutkimushenkilöiden ajatuksissa ympäristöetiikka koski samanaikaisesti sekä ihmistä että luontoa. Antin perustelu tiehanketta vastaan vaikutti ensin hyvin materialistiselta.

”Tieprojekti ei merkitse oikeastaan muuta kuin sitä, että minun veromarkkojani...väärinkäytetään.” (Antti)

Mutta hänen järkeen vetoava moraalipuheensa sai myös muita ulottuvuuksia.

”Kyllä [arvokysymykset] palautuvat jonkun verran tämmöiseen ympäristö- ja globaaliin etiikkaan, siihen että meilläkin on se tietty määrä mitä me saadaan, tai, joka meillä on tavallaan oikeus kuluttaa tässä maapalolla. Ja siinä mielessä tällaiset kuin pyöräily ja jalankulku nyt...” (Antti)

Aleksi edusti järkeilevää moraalialia, jonka mukaan ihmisen elintaso on tärkeä, muttei ainoa, sillä ylisukupolvisuus, ilmasto ja kulutus ovat yhtä tärkeitä arvonäkökohtia.

Kovin paljon ei keskusteluissa kosketeltu sitä, että tutkimushenkilöiden eettiset näkemykset saattoivat erota jyrkästikin toisistaan. Keskusteluja käytiin ”sivistyneellä” ja ”suvaitsevalla” tavalla. Eino totesi – hänkin hyvin korrektisti – keskustellessaan Sirpan kanssa, että tämä oli luontokeskeinen ja hän itse ihmiskeskeinen. Hänen asenteensa olikin, että ihmiset ovat erilaisia ja sen asian kanssa on vain tultava toimeen. Sami sen sijaan uskoi ristiriitaisilta näyttävien arvojen yhtensovittamiseen osallistumisen kautta.

”Parempi lähtökohta olisi se, että tehdään semmoisia yhteisiä ratkaisuja, jotka kaikki hyväksyy.” (Sami)

Myös pehmeämpi eettinen järkevyys, kenties feministiseksikin luokiteltava, pääsi keskusteluissa kuuluviin. Se, että lapset löytä-

vät luonnon ja sitä kautta mielikuvitusvirikkeitä puolsi Tarjan mielestä lähimetsien säilyttämistä. Luonto oli Sirpan mielestä itseisarvo, jota pitää hoitaa elämällä sopusoinnussa sen kanssa. Kun luonto voi hyvin, niin ihminenkin voi hyvin. Sirpa liittyi kuvakielen käyttäjiin halutessaan nähdä luonnon ystävänä – ei naivin hempeämielisesti, vaan asiallisena huomioon ottamisena mm. voimavarana.

”Se on vähän niin, että kun tuossa on auton alle jäänyt orava niin huomaat, että ai oravakaveri on jäänyt auton alle, että menenpäs jelppimään sitä ja, siis, minä en oikein tiedä, en varmaan osaa sitä selittää, olen varmaan niin kuin elänyt sen kanssa...” (Sirpa)

Kokemukset tarvitsevat tuekseen sekä tietoa että järkevää moraalista perustelua muodostuakseen etiikaksi. Lisäksi, kuten Sami totesi, vaikeasti ratkaistavat eettisten käsitysten ristiriidat on syytä kypsyttää yhteisöllisesti, järkevien dialogien ja muun vuorovaikutuksen kautta. Oikean moraalisen ratkaisun tilannekohtaisuus oli myös Elisan esiin nostama tärkeä havainto. Einon ja Antin mielestä taas käsitysten moninaisuus on pysyvä ilmiö.⁷¹

Tunteella perustelu

Tunteet tukeutuvat sekä tietoon että kokemuksiin. Joissakin tapauksissa niihin vetoaminen käy perustelusta siinä missä nämäkin, yhdessä tai erikseen. Herääminen vallankäyttäjiin tunnetun luottamuksen loppumiseen oli Sirpan lomakkeella ilmaisema tunnepitoinen kokemus. Missä määrin toisten tutkimushenkilöiden kokemukset, tiedonhankinta ja moraalinen herääminen

⁷¹ Tällaiseen näkemykseen kenties sopisi Pia Bäcklundin käyttämä käsite ”moniparadigmaattisuus”. Bäcklund et al. 2002,152–154.

myös vaikuttivat heihin tunnetasolla, ei käy lomakkeiden lyhyistä ilmaisuista selville. Keskustelujen tarjoaman aineiston pohjalta voidaan kuitenkin olettaa, että myös tunteet enimmäkseen olivat pelissä mukana. Toinen asia on kuitenkin se, missä määrin ihmiset itse halusivat panna painoa tunteille katsomustensa perustelun yhteydessä.

Vaikka Sirpa itse sen kielsi, hänen edellä kuvattu ajatuksensa luonnosta ystävänä sisälsi melkoisen annoksen tunnetta rationaalisen eettisyytensä lisäksi. Omalaatuisimpia argumentointeja oli Simon perustelu Aleksanterin puiston arvolle.

”Aleksanterin puisto on tosi tärkeä. Olen siellä Pyynikillä töissä ja kävelen usein [tämän puiston kautta]. Viimeksikin kun tulin, niin ajattelin, että sitten kun kuolen, niin toivon, että minut siunataan Aleksanterin kirkossa, ja sen jälkeen viedään krematorioon.” (Simo)

Hieman yllättäen turvallisuus ja sen vastatunne pelko nousivat useissa keskustelutilanteissa tärkeiksi ympäristöargumenteiksi. Ihmisten kokemat pelot määräsivät osaltaan siis sitä, millaisia ratkaisuja he halusivat kaupungissa tehdä. Mitä turvallisuudella ja turvattomuudella perusteltiin? Ainakin Antille, Tuulalle ja Sirpalle turvattomuus identifioitui korkeisiin ja tiiviisiin kaupunkirakenteisiin. Jossain määrin turvallisuusvaatimus yhdistettiin myös liikennejärjestelyihin.

Ehkä erääksi turvattomuuden vastapooliksi voi nimittää mielipaikka-ajatusta, jota Sami, Tuula ja Antti koskettelivat persoonallisesti ja teoreettisesti. Mielipaikka saattoi olla jokin puu, puisto tai rakennus, mutta myös kokonainen kaupunginosa. Niistä he saivat voimaa ja turvallisuutta. Sami ihmetteli, miksi tällaiset arvot, joita kyllä puheissa ihaillaan, eivät johda käytännön tekoihin.

Tunteista oli tutkimushenkilön itsensä joskus vaikeata saada aikaan sanallista kuvausta. Niiden merkitys välittyi silti yleensä keskusteluryhmälle.

”Ehkä kuitenkin aika pitkälti palautuu ne jutut, millä tavalla minä määrittelen tällaisissa asioissa [siihen], että minun omat tämmöiset, omat semmoiset, mikä tuntuu hyvältä, vaikuttaa siihen...Siinä on saanut semmoisen hirveen niin kuin lämpimän vaikutelman, tai jotain tällaista näin ja...” (Antti)

Tunnepohjaista eettistä arviointia edusti myös Aapon arvostelu kaupungissa vallitsevaa itsekkyyttä, kateutta ja ”liito-oravan dik-tatuuria” kohtaan. Anita ilmaisi pelkoa ja suruakin uhanalaisen luonnon puolesta.

Hyvän kaupunkirakenteen perustelemiseen riittivät usein sellaiset esteettisävyiset ilmaisut kuin hieno, kaunis, hyvän tuntuinen, avara, läheinen ja jopa mystinen. Tällaisia käyttivät aina-kin Eino, Antti, Sirpa ja Sakari. Vähän ilmaisuvoimaisempia oli-
vat Sakarin, Eeliksen, Elisan, Sirpan ja Tarjan viljelemät viihtyisyy-
s, vilske ja elämä, koski- ja järvinäkymät, linnunlaulu, ääni-
maisema, historiallisuus, uskottavuus ja mielihyvä.

Kun tutkija dialogiryhmässä esitti kysymyksen, koetaanko kaupunki yleisesti hyvänä vai pahana, virisi keskustelu kaupunkilaisten kesämökeistä. Siinä kuvattiin, miten tottumus, lapsuustausta ja kaupungin ankeus olivat perusteita sille, että kesämökeille ”paetaan”.⁷² Toisaalta Sakari ja Alekski arvioivat, että myönteinen kehitys on joissakin kaupungeissa johtanut parempaan viihtyisyyteen ja mökkikulttuurin väistymiseen. Tässä tapauksessa tunnepohjaa koskeva kysymys johti siten keskusteluun kokemuksista. Nämä kaksi ei-rationaalista perustelutapaa eivät luonnollisestikaan olleet kaukana toisistaan muissakaan keskusteluissa.

⁷² Mökistä ja urbaanista luonnosta myös Massa & Haverinen 2001,14–15.

Monikäyttöisiä perusteluja

Tutkimushenkilöt käyttivät kautta linjan saman kaltaisia perustelutapoja koko skaalan leveydeltä, niin konkreettisiin kokemuksiin ja faktoihin kuin moraaliin ja tunteisiin vedoten. Heidän käyttämiensä perustelutapojen vertaaminen luontevan kaupungin malleihin on siinä mielessä hyödytöntä, että he käyttivät erilaisten mallien perustelemiseen muodoltaan samanlaisia, mutta sisällöltään erilaisia perusteluja. Itse perustelutapa ei siten vaikuttanut lopputulokseen.

Kaikkien perustelutapojen käyttöön vaikutti se, pyrittiinkö ihmiskeskeiseen vai luontokeskeiseen soveltamiseen. Aina ei kuitenkaan tutkimushenkilölle itselleenkaan tämä pyrkimys ollut tietoinen. Niin maaseudulta kuin kaupungeista saadut luontokokemukset saattoivat tukea sekä ihmiskeskeisiä että luontokeskeisiä pyrkimyksiä. Kokemusten joukosta nousi kuitenkin esiin yksi merkittävä painotus, koetun ja toivotun vuorovaikutuksen saama suuri merkitys. Myönteistä vuorovaikutusta oli koettu sekä ihmisten että luonnon kanssa. Tämä on ehkä heikko signaali tulossa olevasta muutoksesta, ainakin sen mahdollisuudesta. Aineistossa korostuu se jo useasti mainittu näkemys, että näkemykset kehittyvät dialogissa. Toisin sanoen, kokemuksista, tiedoista, velvoitteista ja tunteista *puhuminen* vaikuttaa kaupunki-ihanteisiin pikemminkin vuorovaikutuksen kuin suoraan yksilöllisen ajattelun kautta.

Näkemyserot kuvastuivat kuitenkin *jossain määrin* käytestä perusteluista. Käytännölliset järkiperusteet jakautuivat niin, että ihmiskeskeistä kaupunkiekologiaa ajavat ihmiset perustelivat taloudellisilla ja hyötynäkökohdilla enemmän kuin luontokeskeiset, joilla lähinnä oli käytössään biologinen ja erityisesti ekologinen asiatieto. Samaan tapaan jakautui myös moraalisen järjen käyttö, joskin ihmisten väliset eettiset kysymykset kiinnostivat myös luontokeskeisesti ajattelevia tutkimushenki-

löitä. Moni tutkimushenkilö lii kuskeli ihmisi etiikan ja luontoetiikan välimaastossa ottamatta aivan selkeää kantaa puoleen tai toiseen. Tämäkin saattaa olla heikko signaali siitä, että alttiutta muutokselle kohti yleisempää luontokeskeisyyttä alkaa löytyä.

Sen paremmin lomakevastaauksissa kuin keskusteluissa ei tunteiden merkitystä painotettu. Ne tulivat ilmi ja niiden olemassaolo myönnettiin. Mutta yleensä kaihdettiin antamasta niille perusteluissa kovin paljon painoa. Tunteet jakautuivat nekin ihmiskeskeisiin ja luontokeskeisiin. Luonnollisesti puhe oli molemmissa tapauksissa ihmisten tunteista. Vastaavasti esteettiset elämyksetkin jakautuivat ihmisen tuottamiin ja luonnon tuottamiin. Luontoelämykset saattoivat kuitenkin olla yhtä hyvin (pehmeän) ihmiskeskeisyyden kuin luontokeskeisyydenkin merkki.

Mistä tutkimushenkilöt sitten saivat tulkintamallinsa on edelleenkin avoin kysymys. Tietenkin luontokeskeisesti suuntautunut ihminen hankkii lisää saman suuntaista tietoa ja vahvistaa sillä moraalista tietoisuuttaan ja jopa aikaisempien kokemustensa ja tunteittensa tulkintaa. Samoin ihmiskeskeisesti ajatteleva löytää yhä uusia syitä perustella näkemystään sekä järkevästi että ei-rationaaliisiin asioihin vedoten. Voidaan pitää suorastaan poikkeuksena sitä, että joku kokee ”heräämisen” ja alkaakin koota todistusaineistoa aivan vastakkaisen katsomuksen puolesta. Se on yhtä mystinen asia kuin sekin, mistä alun pitäen juontuu ihmisen taipuminen tämän tai tuon peruskatsomuksen mukaan. Käsitksemme mukaan autenttisen yksilön kehitys on suuresti vuorovaikutuksesta riippuvainen ja situationaalinen samalla kuin se *myös* on itsenäinen.

Asenteista sanotaan, että ne ovat paitsi tunnetta ja toimintavalmiutta myös tietoa.⁷³ Siinä mielessä saamamme tulos puoltaa paikkaansa. Ihmiset halusivat perustella järkevästi sitä, minkä

---

⁷³ Lundgren 1994, 10.

tunsivat ja olivat kokeneet. Analyysi ei antanut mahdollisuutta erottaa toisistaan rationaalisia ja eksistentiaalisia ajattelijoita eli järkeen ja tunteeseen tukeutujia. Kaikkia perustelutapoja voitiin käyttää kaikkien kaupunkiekologisten mallien perustelemiseen. Kaikkia tapoja myös käytettiin. Sekä kysymysten laadinta että dialogitilanteet vaikuttivat osaltaan siihen, painottuivatko ei-rationaaliset vai rationaaliset käsittelytavat yksittäisissä kannanotoissa enemmän.

Taustatekijät, sidonnaisuus ja paradigmanmuutos

Tutkimuksemme on laadullinen ja perustuu pienen tutkimusjoukon syvähaastatteluun. Siksi sen pohjalta ei voi vetää määrällisiä johtopäätöksiä. Kuitenkin haluamme vielä viitata eräisiin *mahdollisiin* selittäviin tekijöihin, joita on noussut näköpiiriin. Niiden osalta emme voi väittää mitään varmaa edes tämän hetken tamperelaisesta ympäristöajattelusta saati yleistää niitä laajemmin. Ne täydentävät kuitenkin yrityksiämme hahmottaa kestävästä kehityksestä ja osallisuudesta koskevien näkemuserojen perusteita.

Taustatekijöiden vaikutus arvovalinnoissa

Jäljitämme ensin näkemysvalintojen perusteita niistä henkilöiedoista, jotka tutkimushenkilöt itse ovat ilmoittaneet. Aineistomme ei ole tilastollisesti riittävä määrällisten johtopäätösten tekemiseen. Normaali taustamuuttujien vertaaminen sisällöllisiin muuttujiin ei näin pienen aineiston yhteydessä ole mielekäästä. Tarkastelun kuluessa on kuitenkin noussut esiin eräitä

piirteitä, jotka panevat uumoilemaan myös taustatekijöiden, eli tutkimushenkilöiden iän, sukupuolen, koulutuksen, asuinpaikan jne. olleen ainakin myötävaikuttamassa heidän kaupunkiihanteensa muodostumiseen. Toisaalta vaikutuksen suunta saattoi olla päinvastainenkin. Esimerkiksi joidenkin kohdalla tuli heidän itsensäkin ilmaisemana esiin että heidän niukka taloudellinen asemansa oli tietoinen – ilmeisestikin luontokeskeisen katsomuksen pohjalta – tehty valinta.

Jotakin voidaan siis lukea taustatietojen ja kaupunkiekologisten näkemysten yhdistelemisestä. Useimmat havainnot jäävät kuitenkin tarkempaa todistamista vaille.

Sukupuolen mukaan tutkimusjoukkomme jakaantui mielenkiintoisesti: Naisia oli yhteensä 5, miehiä 8. Luontevan kaupungin malleista naiset ovat edustettuina vahvimmin Symbioosi-mallissa, jossa heitä oli kolme neljästä mallin kannattajasta. Linnoitus-malliin ei tullut yhtäkään naista. Muut kaksi olivat sekaryhmiä. Vasta laajempi määrällinen tutkimus voisi kertoa, onko tässä takana jokin järjestelmällinen selitys. Emme ole alan kirjallisuudesta löytäneet viittauksia tällaiseen. Se, että ekofeminismi torjuu autoritaariset valtarakenteet ja puolustaa luonnon käsittämistä kumppaniksi⁷⁴ ei nimittäin vielä merkitse, naiset yleensä ajattelisivat näin. Toisaalta eivät myöskään tutkimusjoukkomme naiset mitenkään ilmaisseet kannattavansa ekofeminismia.

Asuinpaikan ympäristönäkemyksiä muovaavaan vaikutukseen jotkut tutkimushenkilöt itsekkin viittasivat. Symbioosi-mallin kaikki kolme naista asuivat kaupungin reuna-alueilla. Reuna-alueilla asuikin naisista neljä ja vain yksi mies. Hän ja neljäs naisista edustivat Muurahaiskeko-mallia. Keskusteluissa esiin tulleiden tietojen pohjalta päätellen ne, jotka olivat syntyisin kaupunkioiloista, olivat ehkä jossain määrin luonnolle ja luonto-

⁷⁴ Ks. esim. McFague 1997.

keskeisyydelle vieraampia kuin maalaistaustaiset. Ehkä tämä jottenkin liittyy edelliseen havaintoon? Maalaistaustainen ehkä halua kaupungissakin asua mieluummin reunamilla.

Tällaisten taustatietojen pohjalta voi siis vain hieman aavistella, miten kokemukset ja vuorovaikutus, jotka liittyvät sukupuoleen ja asuinpaikkaan ovat voineet vaikuttaa tai ainakin edesauttaa toisaalta ihmiskeskeisen ja toisaalta luontokeskeisen perusasenteen syntymistä. Mitään kovin selvää kuvaa ei tästäkään synny, kun sattuman merkitys on niin ilmeinen pienessä aineistossa.

Jatkamme tarkastelua vielä kahdesta erityisnäkökulmasta. Nojautuen osanottajien omiin arviointeihin koetamme ensin näkin päätellä, onko elämäntilanne tai elämäntapa, esimerkiksi henkilön asema jossakin organisaatiossa tai hänen viiteryhmissä sellainen lisätekijä, jonka mukaan – arvojen, asenteiden ja taustatekijöiden myötävaikuttaessa – ympäristöratkaisut määrytyvät. Näiden eri tekijöiden vuorovaikutus on monimutkaisempaa kuin yleensä halutaan olettaa. Asian tutkimista hankaloittaa varsinkin se, että vaikuttimet suurelta osalta ovat tiedostamattomia.⁷⁵ Dialogien kuluessa kuitenkin keskusteltiin, enimmäkseen tutkijoiden yllytyksestä, sellaisesta sosiaalisesta sidonnaisuudesta ja riippumattomuudesta, joka vaikuttaa henkilön kaupunkiekologisiin valintoihin.

Toiseksi huomio kiinnittyy muutosilmiöön, jota tässä nimitetään paradigman muutokseksi. Paradigmalla tarkoitetaan selaista yleistä tulkinta- ja ajatusmallia, joka on esimerkiksi jollakin tieteenalalla tullut vallitsevaksi käytännöksi. Historian kuluessa tällaiset mallit ovat useinkin vaihtuneet. Ajatellaanpa vaikka maakeskeisen maailmankuvan muuttumista aurinkokeskeiseksi ja siitä eri vaiheiden kautta nykyiseksi dynaamiseksi avaruuskäsitteeksi. Tulevaisuuden näkymille on merkittävää, mikäli se

---

⁷⁵ Vrt. Massa & Haverinen 2001, 24–27.

olettamus pitää paikkansa, että yleinen eettinen paradigma on muuttumassa ihmiskeskeisestä luontokeskeiseen suuntaan, kuten olemme edellä useassa yhteydessä uumoilleet.

Sidonnaisuus ja riippumattomuus selittäjinä

Sidonnaisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että tutkimushenkilö kokee olevansa mielipiteissään riippuvainen taustayhteisöstään tai vastuussa sille, esimerkiksi työyhteisölleen, puoluelleen tai järjestölleen. Riippumattomuus on hieman epäselvempi vaihtoehto. Tuskin kukaan nimittäin voi olla kokonaan toisista riippumaton. Puimme tämän kysymyksen kuitenkin sellaiseen käytännön muotoon, että sen voi arkikielellä ymmärtää. Riippumattomuudella ymmärretään tässä yhteydessä yksinkertaisesti sitä, että ihminen itse katsoo olevansa vapaa muodostamaan käsityksensä asioista.

Tutkimushenkilöiden arviota riippumattomuudestaan mitattiin kysymällä, vastasivatko he lomakkeisiimme “viran puolesta” vai yksityishenkilöinä. Lomakkeiden täyttöohjeissa oli tähdennetty, että niihin tuli vastata yksityishenkilönä. Oli luonnollista, että valtaosa katsoi näin tehneensä. Vain Antti ja Elisa toteusivat näkökulmien jossain määrin sekoittuneen.

Edellä jo havaittiin, että paitsi omaehtoista kokemista ja järjkeilyä, katsomusten taustalla oli ollut melko paljon vuorovaikutusta lähiympäristön ihmisten kanssa ennen kuin ihminen oli omaksunut käsityksensä. Jatkuiko tällainen vuorovaikutus nykyisyydessäkin? Pyysimme ensinnäkin tutkimushenkilöitä vertaamaan omaa ja taustayhteisönsä katsomuspohjaa ja kertomaan kokivatko he tarpeelliseksi vaikuttaa taustaryhmiinsä niissä kohdin, missä mielipiteet erosivat. Melko samoina taustaryhmän mielipiteitten kanssa piti näkemyksiään kolme henkilöä, Aapo, Alekski ja Esko. Heidän ilmoittamiaan taustayhteisöjä olivat

kunnan luottamuselimet, poliittiset ryhmittymät, oppilaitokset ja yritykset. Viisi henkilöä löysi eroja, nimittäin Sakari, Simo, Antti, Sirpa ja Elisa. Heidän yhteisöjään olivat myös oppilaitokset, mutta tämän lisäksi kunnan asukkaat, kunnan organisaatiot ja ympäristöjärjestöt. Muut eivät osanneet tai halunneet sanoa tähän kysymykseen mitään. Noin puolet tutkimushenkilöistä, eli Sakari, Sami, Sirpa, Elisa, Esko, Aleksi ja Aapo piti tarpeellisenä vaikuttaa taustaryhmiinsä keskustelemalla, visioimalla, olemalla lujasti kannallaan ja argumentoimalla pätevästi. He kokivat kuitenkin mahdollisuutensa tähän hyvin erilaisiksi. Yllättävästi kuitenkin poliitikot olivat nyt tässä suhteessa konservatiivisempia kuin kunnan viranhaltijat, eli tyytyivät helpommin taustaryhmiensä näkemyksiin.⁷⁶

Kjellbergin aikaisempien tutkimusten pohjalta⁷⁷ meillä oli eräänä lähtöoletuksena, että ne lain tarkoittamat osalliset, joilla on valtaa, joko poliitikkoina, suunnittelijoina tai talouselämän edustajina, ovat selkeästi ihmiskeskeisempiä ja samalla konservatiivisempia ekologisissa näkemyksissään kuin kansalaisjärjestöjen edustajat ja yksityishenkilöt, joilla ei ole valtaa, mutta joilla toisaalta on suurempi vapaus myös ilmaista henkilökohtainen kantansa. Jälkimmäisillä olisi myös enemmän halukkuutta vaikuttaa taustayhteisöihinsä.

Pitikö tämä havainto uudessakin tutkimuksessa paikkansa? Halukkuus vaikuttaa taustayhteisöön ei noudattanut täysin oletusta, vaan muutoshalukkuutta oli myös konservatiivisiksi oletetuissa ryhmissä. Kysymykseen, mitä ja keitä tutkimushenkilöt nykyään ottivat huomioon ympäristövalintoja tehdessään saatiin mielenkiintoinen jakautuma. Asiantuntijan, viranhalti-

---

⁷⁶ Tämän selonteon ymmärtämistä helpottaa, jos pitää mielessään käyttämiemme salanimien alkukirjaimien merkityksen. A-alkuiset ovat järjestöihmisten, E-alkuiset luottamushenkilöiden, S-alkuiset virkamiesten ja T-alkuiset yksityishenkilöiden nimiä.

⁷⁷ Ks. Kjellberg 2000, 49.

jan tai päättäjän asemaansa nojautuivat Simo, Aapo, Antti, Eino, Sirpa ja Aleks. Antti ja Eino kuuntelivat lisäksi tuttavapiirissä. Pelkästään tuttavien ja lähipiirin ihmisten mielipiteet otivat huomioon Tarja ja Esko. Tuulalle näillä myös oli merkitystä, mutta hän halusi lisäksi perustaa ratkaisunsa mahdollisimman laaja-alaisesti saamiensa tietojen varaan. Antti luotti lisäksi hetken mielialaansa. Sirpaa ja Aleksia ohjasi myös se, minkä he tunsivat yleisesti oikeaksi.

Täysin riippumattomia ulkopuolisten vaikutuksista ratkaisutilanteissa katsoivat olevansa vain Sami, Sakari, Anita ja Elisa, jotka kaikki olivat tutkimushenkilöiden joukossa silmiinpistävän voimakkaita persoonallisuuksia. Sakari luotti omiin asenteisiinsa ja näkemyksiinsä, Elisa ympäristökriteereihin, normeihin ja tietoisuuteen. Anita korosti, että ympäristövalinnat ovat moraalista sitoutumista, eivät roolipeliä.

Tästä jakautumasta näkyi, että täysin riippumattomia mielipiteissään olivat omasta mielestään kaksi kunnan viranhaltijaa, yksi kunnan luottamushenkilö ja yksi kansalaisjärjestön edustaja. Asiantuntijuuteen ja muuhun valtaan nojasi taas olettamuksen mukaisten luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden lisäksi kolme järjestöjen edustajaa, joista vain yksi oli selkeästi talouselämän piiristä. Yhteenvetona voi sanoa, että aikaisemman tutkimuksen herättämä olettamus valtasidosten ja ihmiskeskeisyyden yhteenkuulumisesta ei saa tästä tutkimuksesta tukea.

Mielenkiintoista on se, että kysymys paljasti uuden taustavaikuttajan, tuttava- ja lähipiirin, jonka otti ympäristökannanotoissaan huomioon viisi tutkimushenkilöä, jotka olivat luottamushenkilöitä, järjestöihmisiä tai yksityishenkilöitä, mutta eivät siis kunnan viranhaltijoita. Kun tähän lisätään, että heidän ohellaan kaksi järjestöihmistä, yksi luottamushenkilö ja kaksi virkamiestä kertoi omaksuneensa nykyiset käsityksensä vuorovaikutuksessa sukulais- tai lähipiirinsä kanssa, on selvällä enemmistöllä tutkimushenkilöistämme ratkaisevia kokemuksia lähi-

piirin merkityksestä. Tähän ilmiöön, vuorovaikutuksen merkitykseen, olemmekin jo edellä viitanneet, uumoillen jopa sen yhteyttä paradigman muutokseen. Se ei siis ilmeisestikään kuulu vain tutkimushenkilöitten menneisyyteen, vaan on heille myös nykyhetkessä totta.

Voimakkaasti tietoiset ihmiset ilmeisesti katsoivat pärjäävänsä omillaan, kun taas muut seurailivat viiteryhmiensä avulla ”ajan henkeä” ja tarkensivat mielipiteitään sen mukaan. Jotain on tapahtumassa, kenties siihen tapaan kuin Sami dialogiryhmässään totesi:

”Mm, niin, mutta kyllä siinä on ihmisissä tapahtunutkin jotain, että ei se ole pelkästään markkinoiden kysymys, vaan se on, ihmiset on muuttunut yrittäjätkin ihmisinä niin että koitetaan etsiä ympäristöystävällisempiä ratkaisuja. Siinä on samantilaista vastuuntuntoa, kuin, kuin sitten ei-yrittäjillä. En minä oikeastaan näe mitään eroa siinä. Vaan ajatellaan, kierrättäminen esimerkiksi, sehän on ollut yritystoiminnan ansiota, että pullo kierrätetään. Että siinä on ymmärretty se vastuu.”

Ainakaan osanottajien omiin arviointeihin perustuen ei voi enää pitää kiinni aikaisemmasta oletuksesta, että viran tai aseman mukana seuraa ihmiskeskeinen asenne ympäristöön. Myös asemaansa ja lähipiiriään ajattelevat ihmiset saattoivat ratkaista kantansa luontokeskeisesti. Toisaalta tutkimushenkilöitten tosiasiallinen jakautuminen luontevan kaupungin malleihimme kuitenkin osoitti, että jyrkimmän ihmiskeskeisyyden, Linnoitus-mallin, kannattajiksi ei tullut yhtään ei-taloudellisen järjestön edustajaa tai yksityishenkilöä. Mutta ei siihen tullut kunnan viranhaltijoitakaan.

Sekä tutkijoiden yllytyksestä että oma-aloitteisesti tutkimushenkilöt keskusteluissa sanoivat mielipiteitään siitä, mitä ympäristökatsomuksiin vaikuttaa henkilön asema kaupungissa. Samin mielestä virkamiehellä voi olla ammattitaitonsa, koulutuk-

sensa ja kokemuksensa perusteella mielipiteitä, mutta henkilökohtaista etua hän ei hae. Sami korostikin toistuvasti virkamiehen moraalista velvollisuutta kuunnella kaupunkilaisia. Se, jolla on julkinen rooli on hänen mielestään niiden ihmisten kanava, joilla ei ole vaikutusmahdollisuutta.

Sami esitti myös mielenkiintoisen erottelun yrittäjän ja kunnan virkamiehen välillä. Hänen mielestään talouselämän ja kunnan edustajat olivat vieraita toisilleen, koska toinen tavoittelee voittoa, toinen laadukasta palvelua. Tästä näkökulmasta hän näytti odottavan talouselämältä suurempaa ihmiskeskeisyyttä kuin kunnan viranhaltijoilta, joihin hän itsekin kuului.

”Keskinäistä luottamusta ei ehkä sen takia ole, kun ne ovat niin toisenlaisia maailmoja, että julkisen alan palveluksessa olevien ihmisten toimintaa ohjaa etiikka, sen tyylinen etiikka, että ne palvelut mitä julkiset yhteisöt antaa, niitten laatu pitää [olla] mahdollisimman korkea. Tämähän se on se idea. Ne jotka tähän eivät pyri, tekevät vain huonosti työtään, kun taas yksityisellä yrityksellä toimintaa ohjaa voiton tavoittelu. Sen takia ne yritykset ovat olemassa, että ne tuottaisivat voiton, elikkä palkan tälle ihmiselle. Niin, kyllä nämä tietysti ovat ihan päinvas-taisia lähestymistapoja.”

Kysymystä virkamiehen erilaisesta vastuusta kosketteli myös Eino, joka muotoili tutkijoitten olettamuksen retoriseksi kysymykseksi ja antoi sitten kyynis-realistisen vastauksensa:

”Ne jotka kuuluvat kaupungin virkakoneistoon, virkamiehinä tai luottamusmiehinä, tavallaan kantavat vastuuta kaupungista kokonaisuutena ja taloudellisena, jatkuvana yksikkönä. Ajattelvatko he pohjimmiltaan jotenkin eri tavalla, kuin spontaanit liikkeet, luovat yksilöt, jotka tulevat ikään kuin kansasta päin, aaltoina, ideoivat kauniita, hyviä, jaloja ajatuksia, ja he halua-vat paljon muutoksia?” ... (Myöhemmin) ”Kun kysyt siitä virkamiehestä, niin minä mielelläni siteeraan näitä vanhoja suo-

malaisia sananparsia niin että, sen lauluja laulat kenen leipää syöt. Se osoittaa sitä, että ihmisellä on tarve hoitaa sitä, minkä kokee omaksensa, mahdollisimman hyvin.”

Tutkijan kysymykseen siitä, oliko Einon mielestä virkamiesten luontonäkemys vielä toistaiseksi vähän varovaista, Eino myönteli todeten, että heidän on sovittava yhteen monenlaisia intressejä. Vaikka heissä olisi voimakkaastikin luonnosta kiinnostuneita henkilöitä, he joutuvat työnsä puolesta tekemään ”toisenlaisia” asioita. Helposti siinä myös iän mukana tulee kyyniseksi. Tämä saattoi Einon mielestä tietyissä ammateissa korostua. Eino korosti vielä uudestaan kaupungin koneiston, virkamiesten ja päättäjien pitkäjänteisyyttä ja kykyä nähdä laajoja kokonaisuuksia. Samalla hän toivoi, että siellä myös olisi kykyä ottaa vastaan ajatusmaailmaa muuttavia uusia näkemyksiä ja ajan hengen mukaisia toimintamalleja.

Yksi viranhaltija, Sirpa, piti kaupungin kasvutavoitteita oman arvomaailmansa vastaisina. Hän suhtautui silti Einoa pessimistisemmin virkakunnan luontonäkemyksiin. Hänen mielestään siellä esiintyy käsittämätöntä ymmärtämättömyyttä luontoasioissa. Samaan suuntaan kävivät myös jotkin Anitaan mielipiteet.

Sakaran omat kokemukset olivat valaisevia. Ainakin jotkut virkamiehet tietävät toimivansa ihmiskeskeisesti vastoin vakaukseen:

”Mutta kyllä virkamiehen täytyy valmistella asioita sillä lailla kuin valtuusto on valmis hyväksymään, ja mitä kaupunkilaisen enemmistö näkee tässä vaiheessa järkeväksi ja hyväksi tehdä. Vaikka hänellä voisi olla toisenlaisia ajatuksia itselläänkin. Ainakin minä koen sillä lailla, että jos minä teen sellaista työtä mitä päättäjät eivät ole valmiita hyväksymään, niin sittenhän minä en ansaitse palkkaani... Tosin minä voin vaikuttaa vähän päättäjien mielipiteisiin.” ... (Vähän myöhemmin:) ”Tarkoitin

sitä, että hyvä virkamies minusta on sellainen, joka on selvillä siitä mitä päättäjät ovat valmiita hyväksymään, ja joka esittää ratkaisuja, jotka ovat ikään kuin siellä päättäjien hyväksymisasteikon virkamiehen mielestä järkevimmissä [päässä]...Mutta se minusta oli mielenkiintoinen tuo Sepon kommentti että johtaako tämä ajattelu siihen, että luonto unohdetaan ja ihmisiä ajatellaan. En ole koskaan asiaa ajatellut näin”

Sakari toi myös uuden näkökulman mukaan. Hän totesi tutkimuksen dialogiryhmistä, että niissä aivan toisin kuin hänen, virkamiehen, työhönsä liittyvissä keskusteluissa, ei heti tyrmätty ympäristöideoita mahdottomina. Hänkin arveli, että mielipiteet muuttuvat, jopa yksittäisten ihmisten mielipiteet, mutta erityisesti kollektiivinen mielipide muuttuu ajan myötä. Esimerkkinä hän mainitsi vanhojen rakennusten suojelemisen, jota ei 1950-luvulla arvostettu vielä ollenkaan. Mutta hän myös totesi, että viisaatkin ihmiset, kun tulee kyse heidän omasta asiastaan, ottavat kantaa epäjohdonmukaisesti ja ovat sokeita.

Kansalaisjärjestömies Antti korosti tässä yhteydessä miten tärkeää on herättää kansalaisaktiivisuutta, sillä kokemus osoittaa että muuten ei juuri mennä eteenpäin ympäristöasioissa.

Osanottajien oma arvio virkamiehistä oli yleisesti se, että he ovat konservatiiveja. Toive eli monella, että he olisivat avoimempia ympäristöhaasteille. Muutoksesta olivat varmoja Sami ja Sakari. Anttikin sitä toivoi. Muutosta odottavat olivat luontokeskeisemmästä päästä, mutta eivät ääripäissä kaupunkiekologisella jatkumolla. Mutta Sakari myös liittyi Einon lausahdukseen, että sen lauluja laulat, kenen leipää syöt. Käytännössä siis sidonnaisuus nähtiin suurena ja muutos kohti luontokeskeisempää hallintakoneistoa hitaana. Mutta kuitenkin muutosta sekä nähtiin että toivottiin.

Paradigmanmuutoksen selitysvaima

Useamman kerran edellä jo tuli ilmi, että sekä tutkijamushenkilöt että tutkijat uumoilivat jonkinlaisen muutoksen olevan käynnissä, lähinnä siten, että myös asiantuntija- ja valtapiiireissä otetaan entistä enemmän huomioon myös luonnon tarpeet eikä vain ihmisten.

Kun ruotsalaisilta 1980-luvulla tiedusteltiin, pitäisikö ihmistä arvostaa enemmän kuin muita eläviä olentoja, vastasi 37% myöntävästi ja 44% kieltävästi. Kun sama kysymys toistettiin 1990, osoittautui, että luvut olivat nyt 27% ja 66%. Luontokeskeinen asenne oli kasvanut erityisesti nuoremmassa, koulutetuissa ikäluokissa. Vastaavat tulokset (30% ja 68%) saavutettiin kun 1993 kysyttiin, onko luonnon arvo siinä, että siitä on hyötyä ihmiselle vai onko se arvokas siitä riippumatta.⁷⁸

Meidän tilastolliseen käsittelyyn liian pienessä aineistossamme neljän kaupunkiekologisen mallin jakautumassa luontokeskeisiin malleihin sijoittui yli 60% tutkijamushenkilöistämme. Tutkimuksen lomakkeilla oli myös useita saman kaltaisia kysymyksiä kuin edellä mainituissa ruotsalaisissa tutkimuksissa. Niiden perusteella laskettuna tutkijamushenkilöistämme luontokeskeisyys vaihteli n. 50% ja 70% välillä. Olemme kenties hieman jäljessä naapurimaan kehityksestä, etenkin kun otamme huomioon, että tutkijamushenkilöistämme olivat jo lähtökohdiltaan kestävään kehitykseen myönteisesti suhtautuvia ihmisiä ja keskimääräisestä koulutetumpia.

Luontevan kaupungin tutkimuksessamme sellaista selvää jakautumista kunnan valtaeliitin ja taloudellisen eliitin konservatiivisuuteen ja muiden muutosmyönteisyyteen, kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, ei nyt ilmennyt. Tähän ilmiöön saattaisi

⁷⁸ Bråkenhielm 1994b, 197; Uddenberg 1995, 25-28.

antaa selityksen se, että *yleiset ympäristöarvot ja -käsitteet ovat muuttumassa*, meillä ihan niin kuin Ruotsissakin. Olisi siis menossa laajempaa hyväksyntää saavuttanut *paradigman muutos*, eli vallitsevat selitysmallit olisivat kehityksessä ihmiskeskisistä muodoistaan kohti luontokeskeisempiä tulkintoja.⁷⁹ Tähän myös viittaisi se, että havaitsemamme selittävien tekijöiden säännönmukaisuudet analyysissämme keskittyvät juuri ympäristönäkemyksen luontomyönteisempään osaan.

Brundtlandin komission kehittämä ilmaisu ”kestävä kehitys” (sustainable development) on jo lyönyt itsensä siinä määrin läpi, että se kuuluu kiistattomasti kuntastrategioiden vakiosanastoon. Mutta myös yksittäisten viranhaltijoiden, luottamus henkilöiden ja taloudellisten päättäjien arvomaailma näyttää olevan vähittäisessä muutoksessa kohti luontojärjestöjen, ekofilosofien ja ekoteologien viitoittamaa luontokeskeistä, jopa hollistista ympäristökäsitystä. Nuorempien ikäluokkien nouseminen äänestäjäkuntaan vaikuttaa ilmeisesti saman suuntaisesti.

Paradigman muutos voi siis vaikuttaa niinkin, että kaupungin edustajan moraalisenä velvollisuutena ei olekaan enää ajaa vain ihmisten etua, vaan jossain määrin myös alkaa ottaa huomioon luonnon osatekijöiden etua. Tämän tulkinnan mukaan katsomuserot ikään kuin tunkeutuvat statuserojen alueelle ja tulevat niitä merkittävämmiksi. Ystävä- ja tuttavapiirin merkitys mielipiteen muodostumisessa, joka edellä todettiin, pitää valtaeliitin tietoisena ajankohtaisista arvomuutoksista. Toisaalta on nykyisenä individualismin, egoismin ja materialismin aikoina aivan perusteltua myös epäillä viranomaisten ihmiskäsitysten ja

---

⁷⁹ Massa ja Haverinen käyttävät tästä ilmiöstä kriittisesti Martin Jänicken tapaan käsitettä ”elämäntavan ekologinen modernisaatio”. Massa & Haverinen 2001, 10–13.

moraalin kehittymistä tällaiseen suuntaan.⁸⁰ Vastavoimana toimii myös psykologinen tarve seurustella samanmielisten kanssa ja vastaanottaa omia mielipiteitä tukevaa informaatiota.

Näkökulmaa muuttamalla kenties paradigman prosessi-luonne käy vielä selvemmäksi. Mikä oikein on elämäkatsomus, ihmiskäsitys, ympäristökäsitys? Oikeastaanhan ihmisillä ei *ole* katsomuksia, vaan ne *rakentuvat* sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Ne eivät koskaan pysy paikallaan, vaan kehittyvät uusien elämäkokemusten, tietojen ja vuorovaikutuksen voimasta.⁸¹ Nyt näkemyksiin on alkanut vaikuttaa kaksi samanaikaista tendenssiä, sen myöntäminen että ihmisen vaikutus ympäristöömme voi olla tuhoisa, ja biologinen ihmiskuva joka vähentää ihmisen erityisasemaa maapallolla. Nämä johtavat luonnostaan uudelleen etiikan kehittymiseen, joka ei ole vain humanietiikkaa, vaan ottaa huomioon myös muiden elävien organismien tarpeet.⁸²

Merkitseekö tämä muutos yhteisen, universaalien ympäristöetiikan tulemistä? Ympäristökeskustelussa alkaa jo kenties olla lähellä konsensus siitä, että me ihmiset kulutamme liikaa ja että meitä on liikaa. Yhteisymmärrys vallitsee tämän väitteen ihmiskeskeisestä osasta, että luonnonvaroja ei jää tuleville ihmiskäpolville riittävästi, ellei elämäntapaa muuteta. Tulossa on kenties myös luontokeskeinen paradigma, jonka mukaan kaikella muullakin luonnolla on sama oikeus elää ja jatkaa olemassa olo-

---

⁸⁰ Esimerkiksi Aamulehti kertoi 30.5.02 seuraavasta syyttämättäjättämispäätöksestä. Tampereen Tohlopissa oli keväällä 2001 kaadettu puita ja samalla tuhottu lintujen pesiä ja poikueita rakennustyön tieltä, mutta siitä ei katsottu aiheelliseksi nostaa syytettä. Lehti palasi 18.10.02. samaan asiaan. Pirkanmaan ympäristökeskus totesi päätöksessään samasta tapauksesta, että kaupungin menettely oli virheellinen maankäyttö- ja rakennuslain kannalta, mutta että sitä ei olisi voitu tämän perusteella estää.

⁸¹ Bräkenhielm, 1994a, 84.

⁸² Uddenberg 1994a, 33.

aan kuin ihmisillä. Samasta syystä, koska meitä ihmisiä on liikaa ja kulutamme liikaa, tämäkin tavoite on vaarassa jäädä toteutumatta.

Pari tutkimushenkilöä otti tähän muutosilmiöön intuitiivisesti kantaa. Sami arveli, että ympäristöasiat ovat tulleet yrityksiin paitsi markkinointisyistä myös siksi, että ihmisten arvo maailmat ovat muuttuneet. Hän sanoi myös, että jokainen haluaa pohdiskella asioita, mutta kaikilla ei ole siihen aikaa. Sirpa puolestaan totesi, että koko elämä on kehittymistä, ja siksi keskustelu on hyvä asia. Luontoa arvona korostivat monetkin ja heidän mielestään on saatava trendi pian kääntymään siihen suuntaan. Ilmastomuutosasiassa oli kaikkien mielestä kiire, mutta luonnonvarojen kulutuksen osalta asiat olivat vielä joidenkin mielestä varsin hyvin.

On kuitenkin syytä vielä kerran huomauttaa siitä, että tutkimusjoukko koostui ihmisistä, jotka *halusivat* keskustella tästä aiheesta. Se jo saattoi tehdä tuloksista myönteisempiä kuin satunnaisella menetelmällä valiten olisi tapahtunut. Menetelmä, jonka puitteissa syntyi melkein vuoden kestänyt keskusteluprosessi, saattoi myös vaikuttaa osanottajien katsantojen muuttamiseen samaisen paradigmanmuutoksen suuntaan.

Arviointia kaupunkinäkemysten perusteista

Tutkimushenkilöillämme ei yleensä näyttänyt olevan sellaisia johdonmukaisia perustelumalleja näkemyksilleen, joista olisi muodostunut selkeitä kaupunkiekologian ”koulukuntia”. Käteen jäi joukko erilaisia kaupunkiekologisten mallien ja selittävien tekijöiden yhdistelmiä. Kuten on jo käynyt ilmi, ei ole mitenkään uutta havaita, että ihmisten toimintaa koskevat ratkaisut eivät perustu johdonmukaisuuteen.

Hollantilainen sosiologi Gert Spaargaren pyrkii eroon meidänkin lähtökohtanamme olleesta ajattelutavasta, jota hän kutsuu asenne-käyttäytyminen -paradigmaksi.⁸³ Niin ollen ihminen ei käyttäytyisi ympäristövalinnoissaan tietoisien, rationaalisen valinnan pohjalta. Luontevan kaupungin tutkimuksemme osoittaa, että emme voi ihmisen elämäkatsomuksesta päätellä hänen asenteitaan, emmekä asenteista sitä, kuinka hän tulee käytännössä toimimaan.

Spaargaren haluaa miltei luutuneeksi muodostuneen aieman ajattelun sijasta huomion kohdistettavaksi elämäntapaan ja sosiaalisiin käytäntöihin. Tämä selitys ottaa huomioon normien, arvojen ja motiivien lisäksi taloudellisen laskelmoinnin, valtasuhteet ja ryhmäkäyttäytymisen eli juuri niitä tekijöitä, joiden osuuteen edellä viimeiseksi olemme paneutuneet. Spaargarenin tarkoitus on selittää ihmisten ekologista elämäntapaa. Hän tarkastelee hyvinkin yksityiskohtaisia sosiaalisia käytäntöjä ja sääntöjä sekä käytettävissä olevia resursseja. Kaikki nämä hän kokoaa elämäntyylin käsitteeseen. Ihminen omaksuu elämäntyylin sekä siksi, että hän hyötyy siitä että siksi että se vastaa hänen käsitystään omasta itsestään. Tämä omaksuminen tapahtuu sekä tietoisista että alitajuisista tiedä.

Tietoiset valinnat näyttävät selittävän jotakin tutkimushenkilöittemme kaupunkiekologisista näkemyksistä, mutta niihin vaikuttavat lukuisat muutkin, osittain tiedostamattomat seikat. Olennaista elämäntapa-sosiaaliset käytännöt -paradigmalle on se, että siinä mikro- ja makrotaso ovat vuorovaikutuksessa. Hyvin arkiset asiat ja suuret periaatteet vaikuttavat yhtäaikaan ihmisen ratkaisuihin.

Samantapaista pohdiskelua on viime aikoina käyty useilla tahoilla. Ruotsalainen Carl Reinhold Bråkenhielm selostaa kriittisesti erästä sosiaalipsykologista vaikuttamisteoriaa. Sen mukaan ei kannata yrittää vaikuttaa ihmisen motivaatiostruk-

⁸³ Selostus Massan ja Haverisen mukaan. Massa & Haverinen 2001, 24–27.

tuuriin, eli juuri niihin elämänkatsomuksiin ja järjen, moraalien tai tunteen rakenteisiin, joita olemme edellä analysoineet. Sen sijaan kannattaa yrittää vaikuttaa siihen, mitä ihmisessä tapahtuu ennen toivottua ratkaisua, kuten havaintoihin ympäristön saastumisesta, tiedotteisiin, muiden ihmisten mallikäyttäytymiseen jne. Toisaalta kyseisen teorian mukaan kannatta myös yrittää vaikuttaa ratkaisusta seuraaviin myönteisiin, palkitseviin seurauksiin.⁸⁴ Tällainen neobehavioristinen vaikuttamistapa ei kuitenkaan saa tukea tutkimuksemme tuloksista, joissa tutkimushenkilöitten ratkaisut perustuivat melko pysyviin toimintamalleihin. Niissä oli sekä sisäisiä vaikuttimia että ulkoisia, mutta tuntuisi epätodennäköiseltä, että niihin olisi voinut vaikuttaa hyvin tilannekohtaisella manipulaatiolla. Olisi väärin arvioida, että tutkimushenkilöt *reagoivat* ulkoisiin ärsykkeisiin mutta eivät *päättäneet* itsenäisesti ratkaisuistaan, niin kuin behavioristisesti tulisi olettaa.

Sen sijaan on kohtuullista olettaa, että osa tutkimushenkilöittemme ”hajoavista” mielipiteistä kytkeytyi vaihtuviin tilanteisiin. Eri asiakokonaisuudet toivat heille mieleen eri konkreettisia asioita. Tutkimushenkilöt selvästikin käyttivät joustavasti harvintaa eivätkä lukinneet ratkaisujaan jäykästi teoreettisten katsomustensa mukaisiksi.

Jos tulkitsemme niin, että kannanotot kaupunkisuunnittelun suuntaviivoihin ovat tekoja, luontosuhteen ja vallankäytön lähtökohdat asenteita ja uskontoon, humanismiin tai biologiaan vetoaminen elämänkatsomusta, herää kaksi kysymystä. Ensimmäinen, vaikuttavatko ihmisten asenteet ollenkaan tekoihin? Ja toiseksi, vaikuttavatko elämänkatsomukset ollenkaan asenteisiin?

---

⁸⁴ Bråkenhielm 1994b, 198. Bråkenhielm itse kritisoi artikkelissaan neobehaviorismin soveltamista ympäristötyössä eettisin perustein, ennen kaikkea autonomian arvostamisen pohjalta.

Ruotsalaiset tutkimukset ovat molempien kysymysten kohdalla kyenneet osoittamaan vain osittaista korrelaatiota. Vaikka on paljon niitä, joille ympäristöasenteet ovat vain suun tunnustusta, on kuitenkin niin, että useimmiten asenteen ja toiminnan välillä on yhteyttä. Asenteet ovat osittain merkittäviä sekä toimintavalmiuden että varsinaisen toiminnan kannalta.⁸⁵ Samoin elämänkatsomukset ovat jossain määrin merkittäviä ihmisten asenteille, mutta toisaalta ne eivät juuri ole ehjiä kokonaisuuksia, vaan koostuvat eri tahoilta omaksutuista katsomusfragmenteista.⁸⁶ Tällaiseltahan myös meidän saamamme tulos näyttää.

Tiedonsosiologian klassikko Karl Mannheim pyrki selittämään samaa ongelmaa teoriallaan ”sisältä” ja ”ulkoa” tapahtuvasta tiedostamisesta. Tavallisesti tyydytään sisäiseen selittämiseen, mikä tässäkin tutkimuksessa on ollut lähtökohtana. Halusimme löytää erilaisten kannanottojen sisäiset, katsomukselliset perustat. Se osoittautui kuitenkin vaikeaksi, ellei mahdottomaksi juuri kuten jo Mannheim totesi, koska objektin ymmärtäminen aina edellyttää myös ulkoapäin tarkastelua, osana suurempaa ilmiöiden kokonaisuutta. Mannheim korosti ennen muuta sosiologista tulkintatapaa ja halusi soveltaa ”dynaamista totuuskäsitystä”. Henkilö joka ”tietää” on Mannheimin mukaan myös henkilö, joka ”osallistuu”. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että tutkimuksemme kenties tärkein piirre liittyy juuri osallistumiseen ja sen vaikutukseen siihen, mitä ajatellaan. Emme ole kuitenkaan kyenneet näin lyhyen tutkimusprosessin puitteissa osoittamaan mitä vaikutuksia dialogeihimme osallistumisella on ollut. Sen sijaan olemme voineet hyödyntää Tampereen kaupunkiekologiaan liittyviä aikaisempia tutkimuksia ja niiden perusteella olemme nähneet joitakin muutoksia tapahtuneen. Ennen kaikkea on jako ihmiskeskeisiin hallinto- ja talousvaikutta-

---

⁸⁵ Lundgren 1994, 9-11.

⁸⁶ Kurtén 1995, 8.

jiin ja luontokeskeisiin kansalaisjärjestöihin selvästi lieventynyt. Syitä näihinkään muutoksiin emme silti voi varmuudella osoittaa, vaikka uskommekin lisääntyneen julkisen keskustelun vaikuttaneen Tampereella tähän suuntaan.

Mannheimin ratkaisu on keskitie idealismin ja determinismin välillä, mutta tieto on hänen tulkintansa mukaan kuitenkin aina tilannesidonnaista – aivan kuten mekin omasta aineistostamme olemme joutuneet toteamaan. Itse asiassa Mannheimin mukaan juuri tilannesidonnainen tieto on validia, pätevää.⁸⁷

Seuraavassa kokoamme yhteen tutkimuksessamme esiin tulleet tuloksia, sekä niitä jotka osoittavat ihmisten lausumien perustelujen yhteyttä kaupunkiekologisiin malleihin että niitä, joiden kohdalla olemme edelleen ymmällä.

Elämäkatsomukset

Elämäkatsomukset näyttivät eräältä osin liittyvän tutkimushenkilöiden valitsemaan kaupunkiekologisiin malleihin. Näin oli etenkin luontokeskeisten mallien osalta. Biologistinen elämäkatsomus sekä Pesäpuu ja Symbioosi -malli saivat lähes samoista henkilöistä kannattajansa.

Sen sijaan humanistinen elämäkatsomus tarjosi yhtymäkohtia lähes kaikkiin kaupunkiekologisiin näkemyksiin. Uskonnollinen elämäkatsomus taas hajosi kahtaalle, kaupunkiekologisen jatkumon ääripäihin. Tutkimusaineistossamme biologistinen katsomus taas miltei edellytti uskonnottomuutta.

Elämäkatsomukselliset piirteet osanottajien vastauksissa ja puheenvuoroissa jäivät vielä paljolti selvittämättömiksi. Elämäkatsomukset eivät yleisesti ottaen olleetkaan perustelujen keskuksessa. Sen pohtiminen, miksi jokin elämäkatsomus tu-

⁸⁷ Mannheim 1968, 33-83, 134-190.

kee luontomyönteistä kaupunkisuunnittelua ja toinen enemmän ihmismyönteistä, sai jo pahan kolauksen siitä, että kaksi vakaumuksellista kristittyä päätyi aivan vastakkaisiin johtopäätöksiin. Olisi kovin kevytmielistä selittää tätä sillä, että toinen on syntyisin maalta ja toinen kaupungista ja toinen asuu keskustassa, toinen reuna-alueella, puhumattakaan sukupuoli- ja ikäeroilla. Juuri näiden kahden kohdalla – poikkeuksellisestiko? – uskonnollinen elämäkatsomus oli keskeinen peruste valita oma ympäristöeettinen kanta, mutta johti ratkaisevasti erilaisiin tuloksiin.

Holistinen elämäkatsomus, jota löytyy runsaasti kansainvälisestä ympäristökirjallisuudesta, ei ollut vielä saavuttanut tutkimusjoukkoamme niin selkeästi, että se olisi näkynyt elämäkatsomusvalinnoissa. Kenties se kuitenkin on paradigmanmuutoksen myötä tulossa todelliseksi vaihtoehdoksi?

Ihmiskäsitykset

Ihmiskäsityksiin suunnattu lausumien analyysi tuotti ainakin kolme yhteyttä kaupunkinäkemyskiin: suoraa osallisuutta kannattavan näkemyksen liittyminen luontokeskeisyyteen, valtaorientoituneisuuden vaikutus näkemyskiin ja kaupunkiyhteisössä syntyneiden kokemusten mahdollinen vaikutus. Suoraan ihmiskäsityksiin emme yrittäneet puuttua niiden vaikean lähestyttävyyden takia, vaan koetimme löytää niitä heijastavia ihmiskuvia muutamalla konkreettisella, yhteistyön edellytyksiä koskevalla kysymyksellä.

Suoran osallisuuden kannatus kaupungin yhteisten asioiden hoidossa oli selvästi yleisempää niillä henkilöillä, jotka ajattelivat muita luontokeskeisemmin. Tulkitsimme tämän taipumukseksi antaa itseisarvo paitsi muille kansalaisille, myös luonnon ”äännettomille” osapuolille, yleensä kuunnella Toista. Tuollainen

ihmiskuva tuskin on minkään satunnaisen kansalaisliikkeen tai erityisolosuhteiden aikaansaama. Katsomme sen olevan yhteydessä ihmisen maailmankuvan syvempiin ilmiöihin, mahdollisesti perususkomusten tasolla vaikuttavaan ihmiskäsitykseen. Ihmisen olemisen kolme puolta, kehollinen, sielullinen ja situationaalinen tuottavat jokaisesta ainutkertaisen ja autenttisen ihmisen. Kehitysprosessia ei voida kuitenkaan rajata koskemaan vain ihmistä, vaan se pätee myös yksinkertaisempiin luonnon osapuoliin. Niitä kutakin ohjaavan perusvoiman malli tuottaa ykseyden, jonka kokeminen johtaa lähinnä holistiseksi luonnehdittavaan, ihmistä ja luontoa yhdistävään, joskaan ei samanaistavaan katsomustapaan.

Osallisuutta puolustavaan ihmiskuvaan liittyi myös kysymys vallan kokemisesta ja sen jakautumisesta, oltiinhan kaupungin hallinnon aihepiirissä. Osallisuuden hyväksyminen merkitsisi vallanjaon muuttumista, vallan käyttäjien ja käyttötapojen tuleamista entistä julkisemmiksi ja joillakin tahoilla turvalliseksi koetun järjestyksen ja toimivuuden järkkymistä. Kamppailu vallasta ja sen säilyttäminen eristävät ihmisryhmiä toisistaan – ja niin kuin voisi päätellä – luonnon huomioonottamisesta jos se horjuttaa valta-asetelmia lisäämällä päätöksenteon monimutkaisuutta.

Kolmas, edellisiä vaikeammin tulkittava yhteys ihmiskäsityksistä kaupunkinäkemuksiin on ihmisen kasvu- ja kokemusympäristön merkitys. Jos kuvittelemme kaupungissa kasvanutta henkilöä, jolle kaupunki sellaisenaan on edustanut myös luontoa, siitä on tullut hänen olemisensa situationaalinen puoli. Mieneraalit, kasvit, eläimet ja luonnonmuodot mielipaikkoineen ovat hänen hyvää elämäänsä ja kokemusta itsestään kokonaisuutena. Siihen kuuluvat tietysti muualla luonnosta saadut vaikutteet. Mielipaikka voi olla liikenneväline tulossa maalta kaupunkiin valojen loistaessa tai lähtö maalle hälvenevässä aamusumussa. Hänellä voi olla rakkaus kaupunkiin urbaaneine mahdol-

lisuuksineen, turvallisesti suljettuna kokonaisuutena ja toinen rakkaus mahdollisimman koskemattomaan luontoon. Niiden suhde voi muuttua, mutta on vaikeaa ennustaa miten. Muualla tässä luvussa käsitelty paradigmanmuutos saa kuitenkin vahvistusta myös ihmiskäsityksien tarkastelusta – luontosuhteen voi jopa katsoa kuuluvan ihmiskäsitykseen.

Perustelutavat

Tutkimushenkilömme liikkuvat suvereenisesti sen rajan yli, jonka Tage Kurtén piirtää ”metafyysisen” katsomuksen ja ”eksistentiaalisen” katsomuksen välille. Järjen hallittua käyttöä edellyttävästä perustelutavasta (käytännön järkevyyks ja ympäristöetiikka) liikuttiin kokemuksiin, mielentiloihin, tunteisiin ja tilannekohtaisiin toimintamalleihin, joihin oli kasvettu tai suorastaan jouduttu. Ja näistä liikuttiin taas takaisin järkeilyihin.⁸⁸

Perustelutapojen tarkastelumme jäi oikeastaan vain kuvaukseksi siitä moninaisuuden runsaudesta, jolla hyvin erilaisia kaupunkiekologisia näkemyksiä perusteltiin. Mitään varsinaisia säännönmukaisuuksia emme pystyneet osoittamaan. Ihmiskeksisiä ratkaisuja perusteltiin kokemuksilla, järkeilyllä, moraalilla ja tunteilla, joiden tutkimushenkilöt katsoivat soveltuvan siihen. Samoin perusteltiin myös luontokeskeisiä näkemyksiä. Toisinaan perustelut olivat aivan samoja, vaikka johtopäätökset olivat erilaisia, toisinaan taas ihmiseen liittyvät perustelut, kuten talous, hyöty ja ihmisarvo tukivat ihmiskeksisyyttä ja luontoa koskeva tieto ja arvostus tukivat luontokeskeksisyyttä. Mutta inhimilliset kokemukset ja tunteet samoin kuin luontokokemukset ja luonnossa eletyt tunteet saattoivat tukea kumpaa valintaa hyvänsä.

⁸⁸ Vrt. Kurtén 1997, 135–151.

Suuri osa tutkimushenkilöistä oli ikään kuin jättänyt oven raolleen molempiin suuntiin. Heillä oli siten mielestään syytä sekä ihmiskeskeisiin että luontokeskeisiin ratkaisuihin, eivätkä he olleet tehneet niistä lopullisia päätöksiä. Perustelutapojen analyysin yhteydessä nousi kuitenkin esiin uusi, merkittävästi vaikuttanut seikka, koettu ja toivottu vuorovaikutus lähipiirien kanssa. Tämä havainto antaa olettaa, että valitsemamme dialoginäkökulma on vastaisuudessakin hyödyllinen.

Taustatekijät

Vaikuttaa siltä, että riittävää selitysmallia sille, miksi kaupungin ekologiasta ajateltiin niin kuin ajateltiin, ei löydy myöskään taustamuuttujista. Jotkut taustatiedot voivat antaa joitakin lisäviitteitä, kuten kaupungin reuna-alueilla asuvien naisten keskityminen luontokeskeisiin ratkaisuihin. Jossain määrin kenties myös ns. paljasjalkaisuus, eli syntyperäinen kaupunkilaisuus, teki kriittisemmäksi kaupunkiluonnon arvoa kohtaan. Tätä kysymystä emme kuitenkaan olleet selvittäneet systemaattisesti, vaan päättely perustuu tutkimushenkilöiden spontaaneihin puheenvuoroihin. Niukasti toimeen tulevat osoittivat myös, että se ei ole este ympäristömyönteisille pyrkimyksille. Pikemminkin se jossakin tapauksessa oli seurausta saman suuntaisesta elämänkatsomuksellisesta valinnasta.

Aineistomme ei anna oikeutta vetää varmoja johtopäätöksiä näistä havainnoista. Ne ovat pikemminkin lähinnä lisäpiirteitä muutenkin moniselitteiseen kuvaukseen. Kaupunkiekologiset mielipiteet eivät näytä *johtuvan* elämänkatsomuksista, ihmiskäsityksistä, perustelutavoista tai taustatekijöistä. Kuitenkin ne saattavat jossain määrin *liittyä* näihin samalla kun nämä ovat osallisia verkkaisessa kehitysprosessissa.

Sidonnaisuus ja riippumattomuus

Jotkut tutkimushenkilöt olivat kiinnostuneita keskustelemaan kaupungin viranhaltijoiden ja muiden vallankäyttäjien sidonnaisuudesta ja riippumattomuudesta. Heidän näkemyksensä mukaan näillä vallitsevat usein konservatiiviset arvot, mutta merkittävää, joskin hidasta kehitystä uudistusmyönteisyyteen päinkin nähtiin. Lopputulos niin heidän mielipiteistään kuin lomakekyselyiden tuloksista oli se, että aikaisempi oletamus vallankäyttäjien ihmiskeskeisyydestä kumoutui. Ihmiskeskeisyyttä oli myös järjestöjen edustajilla ja yksityishenkilöillä ja luontokeskeisyyttä esiintyi puolestaan vallan kaikilla portailla. Tosin neljän mallimme ihmiskeskeisimpään vaihtoehtoon, Linnokitukseen, ei löytynyt yhtään yksityishenkilöä tai ei-taloudellisen järjestön edustajaa.

Analyysi toi puolestaan esiin uuden sidonnaisuuden lajin, joka ei liittynyt tutkimushenkilöiden asemaan. Noin kolme neljäsosaa (10/13) tutkimushenkilöistä ilmaisi eri vastauksissaan suhteuttavansa tai suhteuttaneensa mielipiteensä lähipiiriinsä käsitiksiin. Näin vastanneiden joukossa oli kaikkien kaupunkiekologisten mallien edustajia samoin kuin edustajia jokaisesta neljästä vastaajaryhmästä.⁸⁹ Tässä näimme ilmiön, joka saattaa kertoa siitä, että muuntumassa oleva ympäristöeettinen paradigma lähipiirin vuorovaikutuksen kautta vähitellen leviää uusien ihmisten tietoisuuteen ja sitä kautta demokraattisesti valittuun kunnalliseen hallintojärjestelmään. Tulkitsemme niin, että Habermasin ehdotus kokemuksen, järjen, moraalien ja tunteen alueilla tapahtuvasta vuorovaikutuksesta todella voi johtaa uudelleenlaisen eettisen näkemyksen syntymiseen. Tulos ei ole välttämätöntä, eikä todennäköisesti, yksi yhtenäinen ympäristöetiikka, vaan pikemminkin uusi, kokonaisuutena hieman luontokeskeisempi muunnos aikaisemmasta eettisestä moninaisuudesta. Lähipiiriin

⁸⁹ Vain Aleks, Simo ja Sirpa jäivät tämän joukon ulkopuolelle.

vaikutus voi siten olla sellainen tulevaisuuden tutkimuksessa esitetty ”heikko signaali”, jolla katsotaan olevan ennakoivaa merkitystä.⁹⁰

Muutoksen virrassa

Muuttuva ympäristöetiikan paradigma voi vaikuttaa kaupunkisuunnittelun osallistajien käsityksiin sitä kautta, että ihmiset yrittävät suhteuttaa ajatuksensa ”vallitsevaan” mielipiteeseen, ainakin sikäli kuin lähipiiri sitä edustaa. Tarve ottaa toisten käsitykset huomioon on ilman muuta yksi selitys sille, että omatkin käsitykset muuttuvat tai ainakin syvenevät. Tässä todennäköisesti vaikuttavat sekä asialliset ja tunteenomaiset perustelut että ympäristön paine ja omatkin sosiaaliset käytännöt. Koko ympäristöeettisen paradigman muutoksen takana voi uumoilla olevan jo vuosikymmeniä jatkunut tietoisuus maailman ympäristön uhanalaisesta tilasta. Siihen ovat antaneet panoksensa niin biologit kuin filosofit, niin poliitikot kuin kansalaisliikkeetkin.

Ruotsalaiset haastattelututkimukset osoittavat, että siellä on jo jonkin aikaa ollut käynnissä selkeä muutos ihmiskeskeisestä etiikasta luontokeskeiseen.⁹¹ Tutkimuksemme osoittaa samaa Suomen osalta, joskin sillä varauksella, että laadullinen aineistomme ei riitä määrällisen väitteen todistuskappaleeksi eikä muutos ole niin ilmeinen kuin Ruotsissa. Tutkimushenkilöiden intuitiiviset käsitykset tukivat kuitenkin tätä oletusta, että muutos on käynnissä. Haluamme olla varovaisia näin sanoessamme, koska kyse on sittenkin enemmän toiveesta kuin todistetusta asiasta. On taaskin muistettava, että tutkimusjoukkomme koostui henkilöistä, jotka jo lähtökohtaisesti suhtautuivat myönteisesti kaupungin kestävään kehitykseen.

⁹⁰ Vrt. Metsämuuronen 1999.

⁹¹ Uddenberg 1995: 25–27; Bråkenhielm 1994b:197

Yhteenveto

Tutkimuksemme metodeilla tarkastellen kaupunkiekologiisiin valintoihin eivät kovin johdonmukaisesti vaikuttaneet sen paremmin katsomukselliset kuin kokemuksiin, ajatteluun tai tunteisiin liittyvät seikat. Myöskään osanottajien taustatekijät eivät selittäneet kaikkea ympäristöajattelun jakautumista. Kuitenkin osoittautui, että väljästi tulkiten jatkumon luontokeskeisessä päässä oli tiettyä säännönmukaisuutta sikäli, että sinne keskittyivät biologiset elämäntutkimukset, biologisella tiedolla perustelu, luontoarvoilla perustelu, naiset, niukasti toimeen tulevat ja reuna-alueilla asuvat.

Entä kokonaisarvio? Näinkö tamperelaiset – ja ehkä kaupunkilaiset yleensäkin ajattelevat, johtuuko se näistä perusteista tai muista syistä? Eivät he todellisuudessa ajattele *vain* näin, sillä tämä on useimmista rönsyistä karsittu malli. Elävä elämä on moninaisempaa, epäjohdonmukaisempaa ja tilannekohtaisempaa. Sen osoittaa kirjan liiteluku, jossa yritämme piirtää ”kokovartalokuvia” tutkimushenkilöistämme. Perustelujen selitysvaikutus on vähäinen vaikka jotain kuitenkin on.

Samakin argumentti voi tarkoittaa monia eri asioita samalla ja eri osanottajilla. Olemme edellä ottaneet puhujien eri lausumia avuksi yrittäessämme määrittää heidän kantansa. Mutta heillä täytyy olla myös oikeus moniselitteisyyteen! Pia Bäcklund käyttää käsitettä ”moniparadigmaattisuus” kuvatakseen sitä mahdollisuutta, että samat ihmiset käyttävät eri tilanteissa erilaisia tulkinta- ja perustelutapoja. Tällaisen moniarvoisuuden hän tulkitsee rikkaudeksi. Tärkeätä suunnittelussa onkin hänen mielestään vuoropuhelu, ei oikeassa oleminen.⁹²

Mistä sitten tulevat vastakkaiset kaupunkiekologiat? Mikä tekee toisesta konservatiivin, toisesta muutoshaluisen? Ja miksi

⁹² Bäcklund et al. 2002, 152–154.

ihmiset eivät aina pidä kiinni näkemyksistään? Jos selityksenä on monimuotoinen kokemusten ja ajattelun vuorovaikutus ympäröivän kulttuurin ja vaihtuvien tilanteiden kanssa ja tämän kaiken muokkaantuminen yksilöllisen persoonallisuuden puitteissa – miten siitä voisi osoittaa sellaisia säännönmukaisuuksia, jotka antavat pohjaa ennustaa käyttäytymistä – omaa tai toisten? Tutkimuksemme antaa pikemminkin olettaa, että ihmiset eivät pysy säännöissä, vaan toimivat tilanteen mukaan ja muuttavat harkintaperusteitaan ja valintojaan, sekä tietoisesti että tiedostamattaan. Tämä ei ole tappio, vaan tähän juuri antaa mahdollisuuksia kehitykselle, jonka väitämme olevan käynnissä. Se myös antaa sijaa *kaikkien* osallistua vuorovaikutukseen. Mitä ”kaikki” voisi *myös* merkitä, paitsi kaikilla tavoilla ajattelevia ihmisiä, siitä enemmän seuraavassa luvussa otsikolla ”Luonto lähimmäisenä”.

Luontevan kaupungin edellytykset

Kolmentoista tutkimushenkilön ajatusten parissa vietetty aika on kuljettanut lukijaa kohti tämän tutkimuksen johtopäätöksiä. Kaksi asiaa on jäänyt vahvimmin elämään tutkijoiden mielissä, osapuolten vuorovaikutus ympäristökysymyksissä ja yleisen ympäristöeettisen paradigman muutos. Nämä edellyttävät lisäksi toisiaan. Jotta muutosta tapahtuisi kohti luontokeskeisempää kaupunkisuunnittelua, tarvitaan avointa vuorovaikutusta ihmisten kesken. Yhä voimistuva vuorovaikutus ihmisten ja luonnon välillä, niin hyvässä kuin pahassakin merkityksessä, vauhdittaa luonnollisesti tätä muutostarvetta. Toisaalta muuttunut suhtautuminen luontoon aiheuttaa vilkastuvaa pohdintaa samoin kuin syvenevää kiinnostusta sekä luonnon ilmiöitä että kaupunkisuunnittelua kohtaan. Se myös lisää tarvetta laajentaa päätöksenteosta osallisten piiriä heidän omaa elinympäristöönsä koskevissa asioissa.

Sen sijaan, että etsittäisiin ”oikeata” elämäkatsomusta, jonka pohjalta luontokeskeinen kaupunkisuunnittelu versoisi ikään kuin itsestään, on syytä nähdä, että sekä elämäkatsomus että kaupunkikäsitys ovat vallitsevan maailmantilanteen vaikutuksesta kehittyviä. Niitä ei ohjaa niinkään logiikka kuin historia ja henkilökohtaiset kokemukset. Eniten tähän kehitykseen vaikut-

tavat lisääntynyt vuorovaikutus ja tietoisuus omien tulkintojen väliaikaisuudesta.

On syytä pohtia *miten nyt voi ajatella* kaupunkiekologisista kysymyksistä. Tällä on merkitystä ajateltaessa tulevaisuuden muodostumista ihmisten nykyisten asenteiden ja valintojen pohjalta. Se, että olemme tehneet suuren työn analysoidaksemme tutkimuksemme henkilöiden ajattelutapaa on opettanut meitä arvioimaan sitä, mitkä kaupunkiekologiset ajatusmallit ovat juuri nyt mahdollisia – ei ainoastaan Tampereella, vaan yleisemminkin kaupungeissa – ja miten niitä voi tämän hetken keskusteluilmapiiirissä perustella. Mutta ne eivät ole lopullisia malleja, vaan jotta elämänmuutos jatkuisi on myös ajattelun muututtava.

Tutkimus on liikkunut melko kuvitteellisella tasolla. Tutkimushenkilöiltä kysyttiin yleisesti kaupunkia tai Tamperetta koskevia näkemyksiä ja niiden yleisiä perusteluja. Konkreettisia suunnittelutehtäviä ei pyritty yksityiskohtaisesti käsittelemään, vaan ne esiintyivät aineistossa pikemminkin vain esimerkkeinä. Monet merkittävät asiat jäivät vähälle huomiolle tai kokonaan käsittelyn ulkopuolelle. Uskomme siitä huolimatta, että saatoimme perustellusti koota tutkimushenkilöitten näkemykset neljän ”kollektiivisen ideaalimallimme” nimikkeiden alle. Heidän käsityksensä edustivat sen hetken näkemyksiä kaupungin kestävän kehityksen yleisistä suuntaviivoista. Seuraavassa pyrimme tutkijoina tekemään joitakin omia johtopäätöksiä tutkimustulostemme pohjalta.

Ensiksikin tarkastelemme ihmisten osallisuutta, vuoropuhelua ja demokratiaa väylinä kestävämpään kehitykseen. Toiseksi laajennamme pohdiskelua koskemaan myös ihmisten ja luonnon tasaveroista vuorovaikutusta. Kautta tutkimuksen on pinnan alla vaikuttanut ongelma, miten voi arvostaa kaupunkia ja luontoa samanaikaisesti. Jos luonnon eliötkin ovat lähimmäisiämme, eikö kaupungin rakentaminen ja laajentaminen ole

vastoin lähimmäisen rakastamisen periaatetta? Lopuksi etsimme vastausta kysymykseen, miten hahmotellut neljä mallia voivat edistää tulevaisuuden luontevan kaupungin kehittymistä.

Osallisuus, vuoropuhelu ja demokratia

HavaitSIMME jännitteen toisaalta laajempaa osallisuutta, toisaalta vakiintuneita demokratian käytäntöjä puoltavien virtausten välillä. Suomen lainsäädännön muutokset, taustana kansainvälinen kehitys, lukuisat kansalaisryhmät ja yksittäiset ajattelijat, näkevät ihmisen henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarvitsevan omaehtoisempaa otetta elinympäristöönsä. Toisaalta veneen keikuttajien pelätään riistävän asioiden hallinnan käsistä. Kenen käsistä? ”Suurin pelko on vallan menettämisen pelko” (Myanmarin oppositiojohtaja Aung San Suu Kyi). Kansalaiskeskustelun ja -osallistumisen vakiintuneimpia vastustajia näyttävät olevan perinteisiin valtakuvioihin hyvin asettuneet ja niistä itselleen elämän sisällön tehneet ihmiset. Yhteisöjen asioiden hoitoon valitut ja nimetyt henkilöt ovat kasvavien paineiden edessä sekä käytettävissä olevien resurssien kohdentamisen että asioiden monimutkaisuuden takia. Viime mainittu edellyttäisi enemmän suoraan kansalaisvoimin annettua panosta, laajemmin näkökulmin tehtyä valmistelua ja omatoimisuutta julkisten palveluresurssien säästämiseksi, mutta niiden käyttö tukkeutuu menettelytapojen puuttumiseen tai ainakin niiden muuttamisen pelkäämiseen. Luonteva yhteisö pitäisi saada toimimaan suuremman luottamuksen ja aidomman talkoohengen ilmapiirissä. Tutkittaviemme lausumat vahvistivat tätä yleistä näkemystä. Aineistomme analyysi antaa olettaa, että on meneillään *kulttuurin muutos* (paradigmanmuutos), jossa ”toisen” kuuntelu ja arvojen uudelleen punnitseminen tulevat lisääntymään. Suomi voitti jääkiekkoilun maailmanmestaruuden saatuaan noita arvo-

ja korostaneen valmentajan. Ympäristön arvottamisessa tapahtunut paradigman muutos on loogisessa yhteydessä ihmisten välisen kuuntelun laajenemiseen. Jos luonnon osapuolia pyritään ottamaan huomioon, tottahan silloin myös ihmisyhteisön laiminlyötyjä jäseniä!

Osallisuus, vuoropuhelu ja demokratia ovat eri puolilta katsottuja kuvia samasta elämänilmiöstä. Demokratia on olemassa vain osallisuuden jonkin asteisena toteutumisenä. Ateenan Pnyx-kukkulalla sitä harjoitettiin tuhansia vuosia sitten tietyn asteisena, varmuuden vuoksi skyyttiläisten jousimiesten valvoessa järjestystä lähikallioilta. Olemmeko me nyt saavuttaneet demokratian viimeisen kehitysasteen? Jos olemme, pitäisikö sitten keksiä uusi hallinnon perusajatus ilmassa olevien toiveiden täyttämiseksi? Demokratia kuviteltavissa muodoissaan tarvitsee myös vuoropuhelua. Muuten eivät toimi osallisuus eikä ajatusten kokoaminen yhteisiksi päätöksiksi. Onko se nyt toiminut? Yksi vastaus oli jo edellisessä kappaleessa. Pelkkä sana demokratia ei kerro kuulijalle millaisten ihmisten ja millaista yhteispeliä tarkoitetaan.

Osallisen monitahoinen ihmiskuva

Osallisuuden vaatimus perustuu hallinnon muuttuviin tarpeisiin ja muuttuvaan ihmiskäsitykseen. Yleinen sivistyksen ja tietoisuuden kehitys vie kohti suurempaa yksilöllisyyttä, asioita tuntevaa, pohtivaa ja tulevaisuuteen kauemmas kuin seuraavaan perunasatoon asennoituvaa ihmistä. Puhutaan tietoisuuden evoluutiosta. Myös valtiot, maailmanyhteisö, lähiyhteisöt ja organisaatiot kehittyvät yhä monipiirteisemmiksi, verkostuneiksi ja erilaisin hienosäädöin toimiviksi ja kompleksisiksi. Tapahtumasarjojen lopputuloksia on yhä vaikeampaa ennustaa. Päätöksenteon perusteet ja mekanismit nivoutuvat eri suuntiin kurot-

tuviin johtolankoihin. Tietoisuuteen pyrkivä kansalainen on sekä omista sisäisistä että ulkoisista syistä yhteisönsä jäsenenä yhä enemmän ymmällä päätösten syntytaivoista – niin kansanedustajat kuin asunto-osakeyhtiön osakkaatkin. Oletimme, että ihmiskäsitykset voivat heijastua paikallisessa toiminnassa meta-kulttuurisina ilmiöinä, eli erilaisten elämämpiirien osakulttuureja läpäisevinä pohjavirtoina. Esimerkiksi paikallisessa työelämässä voisi esiintyä samanlaisia ihmiskäsityksiä (oikeammin niistä kumpuavia ihmiskuvia) kuin tutkimushenkilöiden suhtautumisessa luontevan kaupungin yhteistyön osapuoliin. Tämä käsitys tuntuu edelleen perustellulta.

Tutkimushenkilö Sami perusteli kansalaisten osallisuuden lisäämistä selkeästi ja yleispätevästi, yhdistäen ihmistä ja yhteiskuntaa toisiinsa muuttuvissa oloissa:

”...Lähtökohta yhteiskunnassa pitäisi olla, että kansalaisten yhteiskunta. Ei hallinnon tai asiantuntijoiden tai semmosten yhteiskunta. Mutta kansalaiset on erilaisissa rooleissa eri tilanteissa, ja kaikkien pitää antaa palvelua...”

”...koska tän täytyy perustua, tän yhteiskunnan kehittäminen, ihmisten toiveisiin.”

Lisätyn osallisuuden tiellä on monia esteitä. ”Luottamushypyn” hengessä ajattelevista Sirpa täydensi näkemyksiä osallisuuden ongelmasta:

”...Kun mä oon monesti miettinyt sitä, kun on puhuttu näistä aktiivisista ihmisistä, jotka osallistuu, niin sitten monesti sanotaan, että se on se tietty porukka joka on liikkeellä. ...Ja se on opittu tuntemaan ja näkemään ja, niinku, sen painoarvoa on sen takia alettu väheksymään. ...Mietin että mistä se hiljanen joukko oikeestaan koostuu. ...No, ensinnä siellä on varmaan semmoset, jotka ei välitä, joille on ihan sama. Mut sit mä mietin, et mitä ne muut ihmiset on, onks ne sit semmosii vaan,

jokka kokee sitä herran pelkoo ja tuntee olevansa vähän tyhmiä ja ehkä on joskus yrittäneet jossain sanoo jotain, mut on niinku [vastattu]...et 'o sä hiljaa ja kyllä me tiedetään nää hommat' ...vai mitä joukkoo se sitten on[...] mikä sieltä niinku puuttuu? Koska mua häiritsee sit tossa keskustelussa se, että se aktiivijoukko niin on leimattu semmoseks pieneks vähemmistöks. Vähemmistöks joka riehuu ja itse asiassa siinä on kaikilla mahdollisuus tulla. ... Ja siellä on niitä, jotka puhuu enemmän ja niitä jotka puhuu vähemmän... Vai luottaako se hiljanen vähemmistö siihen aktiiviporukkaan? Onks niillä siellä jotain semmosia yhdyshenkilöitä, joihin he luottaa, ja jotka niinku puhuu heidän puolestaan?"

"...sit toisaalta niin aika hienoja juttuja on sellaset, voisni kuvitella, et kun spontaanisti lähtee joku tämmönen osallistuva liike liikkeelle. Mä ajattelisin et jos Pyynikin harjua uhattas jollain, taikka Kauppia uhattais jollakin taikka, taikka tää Mältinrannan kysymys, niin sehän lähti niinku spontaanisti [...] liikkeelle. Että kyllä ihmisissä sitten on kuitenkin se valtava voimavara siellä, kun ne sitten kokee sen tarpeeks voimakkaana, niin sitten ne lähtee."

Lisätyn osallisuuden toimivuutta epäilevillä on perusteluna huonot kokemukset "toistuvasti vastustus- ja valituskierteisiin tarttuvista" kansalaisista ja muiden jäämisestä passiiviseen hiljaisuuteen. Sami varoitteli lisäksi liian kansalaiskeskeisestä, asiantiedosta ja asiantuntijoista piittaamattomasta toiminnasta. (Ettei tulisi innolla tehdä esimerkiksi päiväkotia, joka ei toimi minikään osapuolen kannalta.) Sami ja Eino, osallisuus-arvojen puolesta vastakkaiset henkilöt, puolustivat kuitenkin molemmat edustuksellisen demokratian ja virallisen hallintokoneiston tärkeyttä. Osallisuuden ongelman ratkaisuun tarvitaankin niiden kaikkien yhdistämistä. Samille se ei ollut ongelma vaan voiman lähde.

Arvojen yhdistyminen ihmiskäsityksessä osoittautui vielä arvoituksellisemmaksi Eskon persoonassa. Hän ei uskonut ”luotamushyppyyn”, laajempaan osallistumiseen, mutta kaipasi kuitenkin ”toisen” sydämen kuulemista:

”...Ja, ja tuota...(naurahtaan) minä...luontoarvoja häiritsee semmonen itsekkyyys, taikka primitiivisyys, mikä se sitten onkaan...miten luonto käsittelee heikompiosasia. ...Ja tuota, sanotaan semmonen sosiaalisuus on tässä kaupunkimiljöössä, missä nyt eletään, karannu. ...Me ollaan kauheen sosiaalisia, me mielellään puhutaan vanhusten huollosta, ja kun Aamulehti avaa keskustelun me puhutaan jättikouluista sun muista. Mutta, se mikä tulee sydäimestä, niin se, se me vaimennetaan.”

Osallisuus nähdään kannatettavana päämääränä, mutta ajatukset sen toteuttamiskelpoisuudesta menevät ristiin. Se toisi yhteiselämään lämmintä inhimillisyyttä, olisi enemmistön kannattama askel, joidenkin mielestä suorastaan välttämätön uudistus, joillekin uhka. Päätöksiä sen lisäämisestä on kuitenkin tehty. On aika kysytellä suhtautumistapoja, panna arvot puntariin ja kehittää toteutustapoja.

Vuoropuhelun taika ja kielen ongelma

Edellisessä luvussa totesimme että ihmisten motivaatorakenteesen ei kannata yrittää vaikuttaa suoraan. Parempi on tarjota käytännön esimerkkejä ja malleja ja käydä dialogia, vuoropuhelua. Organisaatioiden kehittämisen yksi nyrkkisääntö on ollut kaava: asenteita ja arvoja ei voi suoraan muuttaa, niitä on parempi järkipuheella ja tiedolla kolkutella, tarjota käytännön esimerkkejä ja malleja ja käydä dialogia, vuoropuhelua. Toisen ihmisen manipulointi ei loppujen lopuksi onnistu. Jos joskus toisin tuntuu, manipuloija on todennäköisesti valtaansa käyttäen

jotenkin *vaientanut* toisen. Sisimmässään tämä jää kapinoimaan, hämmentyy, sanoutuu irti koko asiasta tai alkaa suunnitella vastaiskua. Ulospäin näyttää kuin vastustus olisi laannutettu ja arvot palautettu vakiintuneeseen järjestykseen.

Kielen, merkkien ja merkitysten moniselkoisuuden takia viestintä on aina epävarmaa. Ihminen puhuu olemuksellaan enemmän kuin sanoilla. Siksi ainakin välillä tarvitaan henkilökohtaista vuoropuhelutilannetta, jossa osalliset saavat toisiltaan *ensikäden tietoa*, avoimesti arvojaan punniten. Välikädet, joihin muuten niin hyviä viestinnän keinoja tarjoava sähköinen viestintäkin kuuluu, ovat vain välikäsiä.

Vallan käyttäjien harjoittama kansalaisten manipulointi – tietien ja tietämättä – tapahtuu aistiemme edessä valitsemalla sellainen kieli, jota vain osa vuoropuhelutilanteesta olevista osaa. Joku valitsee auktoriteettiasemansa turvin käsitteistön ja sanat, joiden käyttöön muut eivät ole harjaantuneet. Erityisesti arvokeskusteluissa, joihin osallisuuden ydinajatuskin kohdistuu, kielen valinta voi olla itsevaltaista hallintaa. Sitä ei tapahdu vain orwellilaisissa kauhukuvissa vaan koko ajan keskuudessamme. Taloudelliset toimijat, valtion ja kuntien viranomaiset ja monet muut tiedotus- ja tietoteknisten välineiden sisällöntuottajat pyrkivät muokkaamaan arvomaailmaamme. Se tapahtuu useimmiten kytkemällä sanoma vallalla oleviin, meille kenties tiedostamattomista kasvuvaiheista alkaen juurrutettuihin arvoihin. Kun arvojen valinkauha tekee jatkuvaa liikettään muutenkin vuoro-vaikutustilanteissa, niinkuin olemme todenneet, on näkemyksiään puolustavan yksilön varsin vaikeaa nojata oman kehityshistoriansa tuottaman arvomaailman tukeen.

”Valta tekee sokeaksi” on inhimillinen ilmiö. Organisaatioissa joilla on valtaa moniin ihmisiin nähden, sen merkittäviin asemiin valitut omaksuvat vallitsevan kulttuurin ajatustavat ihmiskuvineen, ja alkavat valtaa saatuaan nopeassa tahdissa nähdä omat kokemuksensa yleispätevinä, kuin katsoisivat oman aja-

tusmaailmansa elävän myös muiden mielissä. Autoritäärisyys kasvaa autonomisuuden arvostamisen edelle ja seurauksena on vinoutunut kuva todellisuudesta. Myös yhteisön asioista käytävä puhe saa sisäänlämpiävän kapulakielen leiman. Yhteisön jäsenten vuoropuhelussa tarvittavan kielen pitäminen reaali maailman dialogin edellytysten mukaisena onnistuu vain kuuntelemalla kyllin herkästi kaikkia osapuolia, vaikka se sisäpiiristä katsoen voi tuntua tuskalliselta asioiden ohi puhumiselta. Tampereen vanhan nk. Kauppahallin virastotalon jouduttua purkuuhan alaiseksi 1970-luvulla, hanketta vastustavat kansalaiset perustivat Pirkanmaan perinnepoliittisen yhdistyksen saadakseen oikeudellisen puhevallan osallisina. Jo aiemmin Verkatehtaan purkamisen yhteydessä virinnyt kulttuuriperinnön säilyttämisen tarve murtautui esiin tässä Tampereen ensimmäisessä ympäristökeskustelun aallossa. Tuolloinkin käytiin pitkään kamppailua oikeasta puhetavasta. Tiedon politiikka toimi tärkeässä roolissa. Hallinnon ja muiden uudisrakentamista haluavien puolelta pyrittiin syrjäyttämään vastustajien esiin tuomat arvot rajamalla kielen sanoja ja käyttötapoja heidän haluamaansa kaa vaan.⁹³ Määrittelykamppailut ovat avointa ja rakentavaa vuoropuhelua arvoista, päätösten tärkeimmistä perusteista, silloin kun tarkoituksena ei ole toisinajattelevien manipulointi.

Vuoropuhelutilanteet itse asiassa tihkuvat valtaa, vallan käyttöä, sen pelkoa ja tarvetta sen rakentavaan käyttöön. Tampereen hallintoon on kansalaisten keskuudessa kaivattu, mm. aiemmin mainitun Tampere 21-projektin raporteissa, lisää avoimuutta eli eurokielellä sanoen läpinäkyvyyttä, yhdessä paremman vuorovaikutuksen kanssa. Ne rakentavat yhdessä vuoropuhelua jolla asiat ja ihmiset arvoineen voidaan yhdistää hallinnon toiminnassa – niin ”luottamushypyn” kannattajat uskovat. Vuoropuhelu on silloin eri asia kuin vuorotellen puhuminen kuun-

---

⁹³ Laine & Peltonen 2003, 185-201.

telun kustannuksella, johon osallisuuden tavoittelun historiassa on niin usein juututtu.

Tutkimushenkilö Sirpa oli havainnoinut tilanteita, joissa luontevan kaupungin vuoropuhelun pitäisi toimia ja mitä niissä tapahtuu käytännössä. Hän painotti oikean asiantuntijatiedon tuomista suunnittelutilanteisiin, demokratian toimimisen kannaltakin, ja toisti miten vaativaa vuoropuhelu kansalaisten kanssa on:

”Se vaatii suunnittelijalta siltikin hirveen paljon. Se vaatii kyllä aikamoista henkistä kanttia ja sellasta kykyä toimia niiden ihmisten kanssa, mutta mä tiedän että on ihmisiä, jotka siihen pystyy.”

”...että ihmisiä koulutettas, mutta myöskin ihmisille niinkun kerrotais että ne on arvokkaita ja niiden mielipiteet on arvokkaita ja...vaikka ihmisellä ei oo valmiuksia sitä esittää niin viimesen päälle fiksusti eikä hienosti, niin minusta siihen pitäis ihmisiä kannustaa.”

Sirpan havainnoista voi myös päätellä syitä osallistumishalukkuuden horjuvuuteen, jota jotkut ovat pitäneet merkkinä koko osallisuus-ajatuksen harhautumisesta. Sirpan mielestä joissakin tapauksissa osallistumiselle tarjotut puitteet, keskustelutilaisuuksien valmistelu ja muu lähestyminen, ovat olleet epäonnistuneita. Hän tarjoaa melkein vuoropuhelun kehittäjän oppaan:

”...onks se vähän karrikoitua jos sanoo, että kun on huonoo ruokaa niin ei kukaan syö. Et mä aloin miettimään sitä, esimerkiksi sitä kyselylomaketta, että pitäskö lomakkeen laatijan katsoa peiliin ja lomaketta ja miettiä että kenelle tää lomake oli tarkotettu...”

”Mutta silloin pitäis olla myös selvyys siitä että, he (kansalaiset) päätöstä tehdessään tietävät sen, mitä he ovat tekemässä, ja heille tehdään se tietäväksi.”

”... varmaan vaatii yhden sukupolven, että ne... pystyvät ottamaan vastaan kuntalaisen paremmin. Että ne vanhan polven virkamiehet, niin ne ei välttämättä edes halua käydä sellasta vuoropuhelua.... Ei oo ehkä ihmisillä valmiuksia siihen eikä ehkä tiedä, että jos ajatellaan, et se kuntalainen on aina joku uhka ja vaara, joka tulee tänne sättimään ja peräämään oikeuksiaan ja niin pois päin.”

”Se on ihan totta että niillä ihmisillä ei oo mitään kapasiteettiä puolustaa itseensä, jotka siellä joutuu kaltoin kohdelluiks taikka mielestään väärin kohdelluiks.”

”...joka paikassa on sellasia ihmisiä, joilla on valmius ottaa niitä kuntalaisia vastaan, ja sitten on, esimerkiks jonkun luonteenpiirteensä vuoks sellasia ihmisiä, jotka ei halua lähestyä ihmistä, voi olla vaan ujo ja arka esimerkiks, joku virkamies.”

”...Oisko siinä sitten, voisko semmosia taitoja lisätä sinne suunnittelijan puolelle, niinkun esimerkiks tämmöstä henkistä voimavaraa antaa heille, ensinnäkin kestää sitä, että kuntalaiset vastustaa muutosta. Sehän on ihan selvä, että kun asuinympäristö muuttuu, sinne tulee vastarinta. Että sietävät ja kestävät sitä ja pystyykö sitä sitten omalla käytöksellään vaikuttamaan siihen palautteen laatuun, mitä sieltä tulee? Koska kuitenkin se suunnittelijahan on se joka viime kädessä ehkä sanoo, mitä tehdään. Taikka kuinka se prosessi etenee, mutta että miten hän kohtelee niitä ihmisiä, jotka sinne tulee, huivi päässä, käsilauku tossa noin, sanoon, et mites nyt tää mun tontinkulman...”

Elisa lisäsi vuoropuhelun edellytyksiin fyysisten ja tietoteknisten puitteiden järjestämisen:

”...pitää mahdollistaa erilaisten ihmisryhmien välinen vuorovaikutus, että jos meillä alkaa esimerkiks lähiöt kehittyä siihen suuntaan kun on Euroopassa kehittynyt jossain paikoin, niin tää alkaa eriytyä ja segregoitua, niin ei oo musta enää luontevaa kaupunkia, koska silloin eri yhteiskuntaryhmät joutuu erilleen toisistaan, et tästä...limittäistä ja lomittaista se...elämä. ...Sitten muuten ihan tämmösii kohtaamisen paikkoja, et kun tossa

äskän puhuttiin tosta Keskustorista, ikään kuin tämmösen hengailun mahdollistavat paikat. ...Ja ehkä se keskustelu...jossain sähköpostilistalla, kansalaistalosta, niin kaikki tämmöset ois tietysti tervetulleita, joka myöskin olis sitten sitä poliittista kulttuuria muokkaavaa.”

Paitsi välitöntä käyttöä vuoropuhelu on kuin rahan sijoittamista kasvutilille. Sopivin muodoin ja pitkäjänteisesti hoidettu vuoropuhelu kartuttaa luottamusta, saa aikaan luontevaa paikallista kulttuuria ja tuottaa jo ehkä pitkällekin pureskeltuja vaihtoehtoja päätöksenteolle. Sen sanoi Sami pitkästä kokemuksestaan käyttäen esimerkkinä kaavoitusta, yhtä kestävän kehityksen ja osallisuuden koetinkiveä:

”...aluerakentamisessa pitäis kuunnella asukkaita mahdollisimman paljon ...Ehkä semmonen kokonaisvaltaisempi prosessi, että kunta kaavottajana ei ajattelis vaan sillä lailla, että nyt tarvitaan lisää maata, jota kaavottaa. Vaan se olis jatkuva, pysyvä prosessi, eri alueilla ollaan asukkaiden kanssa tekemisissä, tämmösiä elinkeinoelämän organisaatioiden kanssa, ja eri yhteistyöryhmissä, ... jollon se ei lähde siitä, että toiset on puolesta, toiset vastaan, vaan mietitään, et miten tää kehitys ...Sitten kaavottajalla olis valmiiks jo tämmösiä ajatuksia, hyviä ehdotuksia ...Puolustan virkamiehiä kyllä siinä ...Ei hänellä ole sellasta...useimmissa tapauksissa...omaa ajatusta, että tää täytyy ehdottomasti tehdä näin ...Ammattitaitonsa perusteella hänellä voi olla ajatuksia, että tää on parempi ratkasu ku toinen...”

”Niin, jos meillä toimintatapa olis, että tää osallistuminen olisi tää johtamisen, ...kehittämisen voimavara, se voisi toimia näin, että koko ajan joka puolella toimitaan näin...Tulee tämmösen myönteisen energian nousu... On sinne päin viittausta, tää kuulemismenettelyn, osallistumismenettelyn ansiosta, mutta se pitäis saada vielä vapaaehtosemmaks. Ettei ole sitä paperia, mistä lähetään osallistumaan, vaan lähetään kehittämään uutta.”

”...pitäs lähestyä niitä, jotka ei oo siinä päättäjinä ...Eikä heitä lähestytäkään niin, että te tulette päättämään, vaan haetaan sitä pohjaa tälle asialle.”

Voisi sanoa, että tuossa Sami hahmotteli nykyistä toimivampaa kunnallisdemokratian mallia.

Tie Tampereen demokratiaan

Demokratia on valtasuhteiden järjestelmä. Se on myös solidaarisuuden, yhteistyön ja ”toisen” kuuntelun elämänpiiri. Painotukset vaihtelevat mutta luontevan kaupunkimme, tulevaisuuden Tampereen, demokratian malliin on vahvan strategia-työskentelyn kautta jo kiinnitetty kestävän kehityksen ja osallisuuden huippukaupungin tavoittelun leima. Oppiva Tampere (kaupungin elinkeinotoimen ja eri toimijatahojen yhteishanke koulutuksen, oppimisen ja osaamisen kaikinpuoliseksi edistämiseksi) vetoaa ”syvästi inhimilliseen ja ihmisenä olemiseen liittyvään prosessiin”. eTampere (tietotekniikan monipuolinen kehittäminen ja hyödyntäminen yhteiskunnan eri toiminnoissa) tekee tietotekniikasta jokaisen tamperelaisen elämää ja osallisuutta palvelevan välineen. Osallisuuden tavoite on kiistämätön. Heuru, Mennola ja Ryynänen edellyttävät myös strategia-ajattelua:

”Yhteenvetona on todettavissa, että valtuuston strategiseen päätöksentekoon kuuluu myös *osallisuusulottuvuus*, kunnan avaaminen myös kansalaisvaikuttamisen, sitoutumisen, luottamustoimisuuden ja vapaaehtoisuuden tarjoamille voimavaroille.”⁹⁴

Valta ja osallisuus sisältävät näkökulman ylempi – alempi. Siitä asetelmasta lähtevä yhteiskunnan kerrostuneisuus näyttää johta-

⁹⁴ Heuru et.al. s. 56.

van historiallisena ja sosiologisena välttämättömyytenä myös syrjäytyneiden kerroksen muodostumiseen. Se koskee kaikkea yhteiskuntaelämää. Harjoitettavalla politiikalla voidaan kuitenkin vaikuttaa ilmiön jyrkkyyteen. Suomen ”laman jälkeinen” taloudellinen kehitys on ollut omiaan kasvattamaan yhteiskunnan polarisoitumista, myös meistä riippumattomista syistä. Muutos on saanut vauhtia Suomessa tehdyistä hyvinvointiyhteiskuntaa koskettavista ratkaisuista. 1980-luvulla valmistunut hyvinvointiyhteiskunnan säädöksellinen malli joutui rahoituskriisiin, aluksi laman takia. Niissä oloissa valittiin edelleen sosiaalipoliitisten tukitoimien periaatteelliseksi tavoitteeksi täystyöllisyys ja kahden tulonsaajan perhe-malli. Sitä on edelleen tavoiteltu, vaikka rahoituspohja on selvästi uhattuna ja tukitoimien kustannukset vaativat rahoitusta nk. pankkituen verran – vuosittain. Työllistymisen esteitä on kasaantunut paitsi markkinatalouden mekanismien takia, myös omin verotus- ja sosiaaliturvan kohdentamisratkaisuin. Suomen järjestelmälle on tyypillistä matala erilaisuuden (myös eri mieltä olevien) sieto, mm. jäykkyyks erilaisten työaika- ja sosiaaliturvan yhdistelmien sisällyttämisessä yhteiskuntamalliin. Näin on luotu painetta valtarakenteista syrjäytyvien lisääntymiseen.⁹⁵ Tämän problematiikan kärjistymisessä voi nähdä myös ihmiskuvien heijastumia. Kuin yhteiskuntaa ei olisi rakennettu sen varaan, että kansalainen olisi kykenevä omaehtoiseen, vastuulliseen ja riittäväällä ymmärryksellä varustettuun toimintaan, vaan sellaisen suuremman, holhoavan viisauden varaan, jonka katsotaan kuin itsessään liittyvän valtarakennelmien korkeampiin aseisiin.

Tampereenkin poliittisen hallinnon sinänsä kiitetyssä konsensus-mallissa on aineksia holhoavasta, kansalaisten aidon osallisuuden sivuuttavasta ihmiskuvasta. Vallan pitäminen omissa

⁹⁵ Analyysi perustuu Tampereen yliopiston kunnallispolitiikan lehtori Pentti Rönkön tutkimustuloksiin ja johtopäätöksiin. Mm. Rönkkö 2003.

käsissä on ollut suurempi huoli kuin entistä useampien ottaminen mukaan siihen. Joka tapauksessa se ympäristö, jossa Tampere voi jatkaa luontevan tulevaisuutensa tekemistä, on käymässä yhä haasteellisemmaksi myös ulkopuolisista syistä. On esitetty arvioita että tietoyhteiskunta johtaa yhä suurempaan ihmisten itsenäistymiseen, voimavarojen jakautumiseen useammille ja suurempaan tasa-arvoon. Jos edellisessä luvussa esille tuodut merkit tietotekniikan liepeillä kehittyneestä ontosta ihmiskäsityksestä leviävät, ja jos päättelymme teknologian vääristämän luontokäsityksen vaikutuksista ihmiskäsityksiin on oikea, teknologia ei johdakaan suurempaan kansalaisten osallisuuteen. Sen sijaan valtaerot voivat jyrkentyä ja yhteisten asioiden hoito polarisoitua niin että ihmisille jää tilaisuus itse vaikuttaa vain elinympäristönsä mikrokysymyksiin ja jopa velvollisuus hoitaa ne itse, julkisen palvelun kustannuskehityksen takia, samalla kun elämän perusasioista päätetään muualla.

Voi olla että vain epäsuotuisan kehityksen jarruttaminen jää realistiseksi tavoitteeksi. Joka tapauksessa kaupungin kaikki voimavarat, ensimmäiseksi tietysti henkiset, olisi saatava käyttöön. Lopulta ehkä kulttuurin- tai paradigmanmuutos, osittainen siirtyminen ihmiskeskeisestä elämäkatsomuksesta luontokeskeisempään ja kokonaisvaltaisempaan suuntaan, ehkä helpottaa luontevan kaupungin kehittämistä.

Tutkimushenkilöistämme vain kolme, kokeneimpia poliitikkoja, ainoina allekirjoitti kyselylomakkeen väittämän, että kaupungin kehityssuunnan tulee pohjautua laajapohjaiseen konsensukseen asianosaisten kesken. Heille yksimielisyyden voima oli tosiasia. Silti vallitsevassa poliittisessa kulttuurissa ei ole vielä löydetty tapaa useampien osallisten mukaan saamiseen. ”Luotamushyppykö” sitten on portti paremmalle tielle?

Monilla tutkimushenkilöillä oli näkemyksiä ja uskoa ”luotamushypyn” aikaansaamiseen. Heidän lausumansa sisältävät sekä periaatteelliset linjat että käytännön kokemukseen perustuvat

uudenlaisen demokratian toteuttamismallit. Sami puolusti kansalaisaktiivisuutta:

”...mutta kyllä tämmönen aktivistien joukko, minusta se on erittäin tärkeä olla, et ainahan pitää olla aktivisteja eri tavalla, nyt meillä on Tampereella aktivisteja, jotka vie tätä korkeaa teknologiaa eteenpäin ja on siihen antautuneet kovasti ja aktivisteja jotka ovat luonnon, tietynlaisen asumisen puolesta. Ni kyllä tällasia kärkiryhmiä täytyy aina olla. Ja kyllähän se Aapo on siinä oikeassa, että tahtoo olla samat ihmiset, jotka on aina vähän siinä äänessä, mutta musta se on ymmärrettävää ja oikein, onhan tuolla puolueiden johdossa samat ihmiset [ja] valtuustossakin neljä vuotta samat ihmiset. Niitten tehtävä vaan on ratkasta valtuustossa isompia asioita, jotkut aktivistit on siten...tietynlaisissa... asioissa ja kyllä, kyllä näitä aktivisteja sitoo tai yhdistää aina tietyt asiat, ja ne on tämmösiä luontoa, asumista...ja sitten, semmosta vähän, vähän...ylivaltaa...vastaan. Että pitäs sen pienen ihmisen ääni kuulua, ja siinä ammutaan tietysti vähän yli, että sillä pienellä äänellä halutaan helposti se enemmistö, siihen liittyy sitä ehdotonta oikeassa olemista. Siinä on kielteisiä piirteitä, mut periaatteessa on hyvä, et on tämmösiä aktivisteja.”

Ja mitä hän sanoikaan edellisessä luvussa:

”...kaupungin organisaatiossa, joka on tässä yhdyskuntasuunnittelussa se tärkein osa, niin tätä osallistumista ei ymmärretä johtamisen voimavarana.”

”...siellä on jopa useita tuhansia semmosia ihmisiä, jotka osallistuu, siis käy kaikenlaisissa tilaisuuksissa, puhuu naapureille, kirjoittelee, niin siis semmonen porukka, joka oikein johdettuna olis tän kehittämisen voimavara oikeesti...”

”...usein on sitten et se vaan kirjataan sinne valitusten joukkoon, ja se siitä.”

”...ideamassaa enemmän, jolla mahdollisesti voitais sitten kunnallista päätöksentekoa korjata hiukan. Koska suurimpia on-

gelmia on ollu se vaihtoehtojen vähyys, joita nyt jaksetaan valmistella päätöksentekijöille.”

”... jos tuota suunnittelun päättämistä ohjaa oikeanlaiset arvot, niin, silloin päättäjät saa itselleen kyllä riittävän tuen sinne.”

Myös Eino, joka muuten epäili suoran osallisuuden toimivuutta myönsi että ”pienikin joukko voi olla oikea kuultavaksi asian vakavuudesta riippuen silloin kun merkittävään tulevaisuuden uhkaan ei ole reagoitu riittävästi”. Miten suuri joukko milloinkin tulisi olla asian takana oli hänestä vaikeaa määritellä.

Vuoteen 2012 ulottuvan Kaikem parea Tampere -strategian toteuttamiseksi käynnistettiin neljä osahanketta joista yksi oli kansalaisten osallistumismahdollisuuksien parantaminen. Sitä käsitelleen työryhmän raportin käytännöllinen painopiste oli osallisuuden järjestäminen läheisyysperiaatteella kansalaisen lähimmän ympäristön kuten kaupunginosan asioihin vaikuttamiseen. Samaan aiheeseen olivat puuttuneet ehdotuksineen muutamat tutkimushenkilöistämme kuten Sirpa, ehkä kaikkein ehdottomin ”luottamushypyn” kannattaja, joskin vähän laajemmalla perspektiivissä:

”...se joka, asuu siellä kerrostalossa, vaikka sen lapsiperheensä kanssa, ni sekin vois osallistua semmosen kerrostalokorttelin suunnitteluun. Tehtäs joku semmonen kokeiluryhmä, et nyt otetaan sieltä kolme kotiäitiä ja muutama isä ja sit siä on joku mummo alakerrassa. Ja sit ne suunnittelee vaikka yhden kerrostalokorttelin tonne lähioon, taikka sit ne miettii, minkälainen se olis Tammelassa.”

Vastahankainen Einokin esitti edellisen kaltaisen mallin kansalaisten mukaan ottamiselle uuden asuinalueen suunnitteluun ja totesi lisäksi: ”Kansalaisilta voidaan muutenkin saada hyödyllisiä tietoja, esimerkiksi oman asuinalueensa olosuhteista, niitä ei aina tunneta riittävästi hallinnossa.”

Osallisuustanssin askelkuvioita

Seuraava tiivistelmä kertoo tutkimushenkilöidemme esittämät suoran kansalaisosallistumisen esteet ja keinot.

”Aktivistit”. Osa piti tähän asti osallisuuden lippua kantaneiden, muita huomattavasti aloitteellisempien ja esille pyrkineiden henkilöiden roolia häiritsevänä, jopa asiattomana. Heidän ei katsottu edustavan merkittävää osaa kansalaisista, eikä vaatimuksillaan ajavan muiden kuin omien ahtaiden päämääriensä saavuttamista. Katsottiin että he harhauttavat päätöksentekoa ohi asiantiedon ja asiantuntijuuden. Päämääräksi arveltiin jopa vain halu puuttua kaikkeen. Enemmistö tutkimukseen osallistuneista kuitenkin puolusti aktivistien toimintaa, perustellen että siten avataan tietä laajemmalle osallisuudelle ja aktivistien myös edustamalle tiedolle ja riippumattomille näkökulmille. Katsottiin, että aktivistien lukumääräinen suhde ja yhteydet kansalaisryhmiin eivät ole oleellisesti pienemmät kuin virallisilla vaikuttajatahoilla. Aktivistit voivat olla todellisuudessa nk. releyksilöitä, joiden kautta voi kanavoitua tietoa ja aloitteita puolin ja toisin. Aktiivisia kansalaisia onkin paljon, on aina ollut, heistä moniin kaupungin organisaatioilla on hetkellisiä tai pitkäaikaisia, rakentavia yhteyksiä. Vuorovaikutusta vain tarvitaan ja halutaan lisää.

Torjutut. Hallintoa esityksineen lähestyviä on myös torjuttu. Seurauksena voi olla kansalaisen alistuminen ja häpeän tunne, uhkan ja ylenkatseen kokemisesta syntyvä kapinamieli – ehkä jatkuvan kiusanhengen roolin omaksuminen (”aktivistit”?), tai luotaan työntävän suhtautumisen aiheuttama vieraantuminen koko kuntayhteisöstä. Kansalaisten herkkähipiäisyydessä on varmaankin aste-eroja ja ääritapaukset harvinaisia, mutta on todella mahdollista, että kaupunki jää vaille hyödyllisiä voimava-

roja torjunnan takia, mustasukkaisuudesta omaan hiekkalaatik-
koon. Mm. tutkimushenkilö Sami raportoi ilmiöstä voimak-
kain sanoin.

”Reilu eripura”. Tampere 21-prosessissa syntyi tämä ilmaus. Poli-
tiikassa se on ollut ilmiönä tuttu, eri näkemysten yhteensovit-
tamisen käyttövoima. Siten hierotaan kokoon kompromisseja,
luodaan kuntaa kehittäviä aloitteita ja vakiinnutetaan hallinnon
pelikenttä. Siitä alkaa myös paikalleen juuttuminen, reviiirin
vartiointi ja vallankäytön salailu. Mutta päivittäinkin poliit-
tisen kulttuurin kehitys on mahdollinen. Kootaan yhteissunnit-
telu- ja alueryhmiä, lisätään avointa johtamista ja hyväksytyin
vallan kohtuukäyttöä avoimesti, hallinnon läpinäkyvyyttä ja
vertaiskohtelua laajempien kansalaisjoukkojen suuntaan. Reilu
eripura voi jalostua yhteistyöksi, jatkuviksi kuntatalkoiksi.

Vuoropuhelu. Tämä on yleislääke osallisuuden puutteeseen. Aito
vuoropuhelu sisältää ensikäden tietoa henkilöiden kohtaamises-
sa. Se on toisen ajatusten kuuntelua ja niiden kohtelua mahdol-
lisena totuutena. Silloin kommunikaatio kaikessa rikkaudessaan
voi tuottaa kauas kantautuvaa yhteisymmärrystä – ei omien
mielipiteiden kustannuksella – ja rakentaa luottamuksen. Ilman
sitä mikään tiedottamisen ja keskustelun määrä ei riitä, mutta
sen keralla voidaan rajoittaa turhaa tiedottamista, keskustelu-
tilaisuuksia ja verkkosurfausta. Tiedotus ei ole lääke epäluuloon.
Luottamus antaa osapuolille paljon enemmän kuin oman tah-
don läpiajo, se heijastuu koko yhteisöön. Vuoropuheluun voi-
daan valmentaa, ei ehkä kaikkia, mutta lisätä kuitenkin kansa-
laisten ja hallinnon kohtaamisen antoisuutta, sitä on siis myös
syytä tehdä. Hallinnon palvelukseen otettavien pätevyysvaati-
mukseksi voidaan avoimesti ottaa vuoropuheluun sopiva mie-
lenlaatu. Osapuolien on kerrottava, että toisen myötävaikutus
on arvokas, vaikka se ei yksin aina riittäisikään hyvän asian to-
teuttamiseen.

Vuoropuhelun tekniikat. Tutkimushenkilöt viittasivat ainakin epäsuorasti Tampereella käytettyihin neuvonpidon ja yhteissuunnittelun prosessi-tekniikoihin. Sellaisia on tarjolla myös muualta. Niiden toimivuus riippuu ennen kaikkea avoimuudesta ja osapuolten keskinäisestä kunnioituksesta.

Yhteydenpidon välineet. Osa vuoropuhelusta toteutuu järkevästi välineiden avulla. Tampere on niiden suhteen edelläkävijä. Tärkeä väline on paikka. Sen merkitys ihmismielen liikkeille on usein ratkaiseva. Vuorisaarna on voitu pitää vain vuorella. Paikka kokoaa ihmiset toisiinsa nähden rikkaaseen suhteeseen ja toimivaan vuoropuheluun. Paikan luominen sille ja paikan kieltäminen siltä ovat järeitä mielenilmaisuja. Sähköinen viestijärjestelmä on monipuolinen, uusia uria ja mielenliikkeitä tuottava, todellisuutta jäljittelevä paikka. Se voi ainakin panna kaikuna liikkeelle ensikäden tietoa tehokkaasti.

Vastuu. Hyvä kommunikaatio, vuoropuhelu ennen kaikkea, toimii vain vastuun alustalle rakennettuna. Sama pätee tavoitejohtamiseen. Kaikilta voidaan edellyttää vastuun ottamista yhteisen asian kehittämisessä; vastuun kiertäminen ja toisen vastuun ottamisen kyvyn aliarviointi ovat varmoja tapoja tuhota vuorovaikutuksen tulokset.

Aika. Luottamus ja aika ovat aisapareja hyvän vuoropuhelukulttuurin rakentamisessa. Aika ei yksin sitä luo, ei myöskään luottamus. Niin lykkääminen kuin kiirehtiminenkin ovat molemmat huonoja, jos luottamus puuttuu.

Kaupunkilaiset ovat tuoneet, niin tässä tutkimuksessa kuin monissa viime vuosina järjestetyissä tapaamisissa ja kyselyissä, tarjolle niin paljon konkreettisia ehdotuksia suoraan osallistumiseen perustuvan demokratian laajentamisesta, että sen kehittä-

mistyölle on pohja omasta takaa. Kaupungin toimet osallisuuden lisäämiseksi ovat vielä tunnustelevia, syvällisempien muutosten osalta vasta odotettavissa, mutta tahtoa on osoitettu ja astuttu tielle, jolta tuskin halutaan palata – muuten kuin voittajina.

Luonto lähimmäisenä

”Luottamushyppy”, kuten on todettu, voidaan käsittää myös laajemmin kuin vain äänivaltaisten kaupunkilaisten kesken sovellettavana käytäntönä. Jossain määrin jotkut tutkimushenkilöt olivat taipuvaisia antamaan varteenotettavan kumppanin roolin myös ”äänettömille” kaupunkilaisille, kuten tuleville sukupolville, lapsille ja luonnon eliöille. Kyse oli enemmän periaatteesta kuin siitä, miten tällainen vaikuttaminen voitaisiin käytännössä toteuttaa. Varovaisuus kuitenkin hillitsi tutkimushenkilöitten puheita niin, että vuorovaikutuksen sijaan mielellään käytettiin käsitettä huomioon ottaminen. Tai sitten melkein ylilyönnin omaisesti kehiteltiin tähän aiheeseen myönteisesti liittyviä ajatuksia.

”Haluan nähdä leskenlehdet, päivänkakkarat, naakat, myyrät ja sormipaisukarvejäkälät valtuustosalissa pitämässä puoliaan! Valta ja vastuu kuuluu kaikille eikä vain rahan edustajille ja virkamiehille, valtuutetuille sekä tiedotusvälineille.” (Anita)

Muutama tutkimushenkilö tähdensi, että äänettömät osapuolet voivat käyttää valtaa edustajien kautta. Näin tällä hetkellä tapahtuukin. Lasten ja nuorten valtuustoista ja lähiympäristön osallisten kuulemisesta huolimatta kuitenkin varsinaiset päättäjät käyttävät heidänkin valtaansa. Samaan tapaan ympäristökeskukset ja erilaiset luontojärjestöt pyrkivät edustamaan luonnon

moninaisuuden etua. Näiden kaikkien vaikutuskanava on asiantuntijuus ja mielipidevaikuttaminen. Varsinaista päätäntävaltaa niillä ei ole.

Vuorovaikutusta ihmisten ja luonnon välillä on paljon. Kaikkialla, missä käytämme luontoa hyväksemme raaka-aineena, henkisenä voimavarana tai muuten, olemme vuorovaikutuksessa sen kanssa. Tosin se ei yleensä ole sellaista vuorovaikutusta, jossa ihminen empaattisesti kuuntelisi toista osapuolta. Tällais-takin silti on. Perinteisesti koti- ja lemmikkieläimet ovat myönteisessä muodossa välittäneet ihmiselle runsaasti kokemusta luonnon tarpeista. Ekologisessa vuorovaikutuksessa on kuitenkin kysymys uudesta asetelmasta, jossa ihminen haluaa lajina asettua enemmän tai vähemmän muun luonnon rinnalle jakamaan maapallon elinehdot oikeudenmukaisella tavalla.

Tällä tavoin luontoon ihminen ei voi tyytyä ainoastaan vaa-raamaan joitakin suojelualueita ”tosi luonnolle”, vaan hän hakee kautta linjan sellaista elämää, joka kunnioittaa toisten eliöiden perustarpeita. Suuressa mittakaavassa tämä todennäköisesti edellyttäisi voimakasta ihmiskunnan levinneisyyden laskua. Muuten tämä ihanne ei voisi toteutua sen paremmin nykyisellä kuin millään realistisella primitiivisemmälläkään elintasolla. Tätä problematiikkaa on pohdittu monella taholla viime vuosikymmenien aikana. Ihmisen ja luonnon symbioottinen vuoro-vaikutus on muun muassa eräiden radikaalien ekoteologien ta-voite.⁹⁶

---

⁹⁶ Esim. Richard Bauckham kuvailee, kuinka luomakunta on kokonaisuudessaan Jumalan ilonaihe. Muut luodut auttavat ihmisiäkin ylistämään Jumalaa olemalla sitä, miksi ne on luotu. Kaikilla on paikkansa ja *teloksensa* (päämääränsä) luomakunnassa. Bauckham 2002: 47–51.

Ihminen luonnon kumppanina

Tutkimuksen eräs olennainen ”itsestäänselvyys” oli se, että ihminen on biologisesti katsoen eläin muiden joukossa. Tämän tiedon johtopäätökset ihmisen ja luonnon suhteelle eivät kuitenkaan tutkimushenkilöille olleet ollenkaan itsestään selviä. Keskeinen kysymys onkin se, minkälainen osa luontoa ihminen elintiloineen, kuten kaupunkineen, oikein katsoo olevansa. Siitä millä tavoin ihminen on ja ei ole luontoa vallitsee ympäristöfilosofienkin kesken laaja erimielisyys. Biologisesti hän kuuluu luontoon, mutta monessa muussa suhteessa hän ainakin itse haluaa erottautua siitä.⁹⁷

Mikä ihminen on luonnolle? Onko hän uhka, valloittaja, jopa tuhoaja? Vai onko hän ja hänen elintilansa, habitaattinsa – kuten kaupunki – osa luontoa, joka sopeutuu sen asettamiin ehtoihin ja toisten luonnon osapuolten oikeutettuihin tarpeisiin? Onko ihminen omasta mielestään jotakin laadullisesti täysin erilaista kuin luonto? Näin näki Descartesin jälkeinen luonnontiede, jolle eläimet ja muu luonto olivat lähinnä persoonattomien koneistojen ja organismien asemassa. Sen mukaan vain ihminen ajattelee ja on siksi oikeutettu käyttämään luontoa hyväkseen. Nykyinen biologia korostaa sitä, että ihminen on samaa kokonaisuutta kuin muu luonto. Hänen geenistönsä on suurimmalta osaltaan sama kuin eläinten ja hänen kehitysvaiheensa liittyvät muuhun luonnon evoluutioon. Tämän mukaan ei ole mitään syytä antaa ihmiselle erityisasemaa. Kehittyneimpänä eläimenä ihmisen voidaan toki katsoa tietoisuutensa perusteella olevan vastuussa toiminnastaan, mutta vallan riistämistä toisilta eliöiltä ei tämä oikeuta.

Provokatorinen väitteemme ensimmäisellä kysymyslomakkeella, ”Kaupunki ei ole syntynyt vain ihmisten tarpeisiin vaan se on ymmärrettävissä osaksi evoluutiota, elämänmuotojen so-

⁹⁷ Passmore 1980: 207–218.

peutumiskehitystä, ja on siinä mielessä välttämätön osa luontoa” jakoi tutkimushenkilöiden mielipiteet jyrkästi kahtia. Kaupunki oli kahdeksan vastaajan mielestä puhtaasti ihmisen konstruktio eikä mitenkään evoluution osa. Väitteemme kannalla taas oli viisi vastaajaa. Muutamat heistä yhtyivät muutenkin kysymyksen holistiseen perusajatukseen, että kaupunki toki on ihmisen elämismuoto mutta sellaisena riippuvainen luonnosta ja kokonaisevoluution ilmentymä.⁹⁸

Ihmiskeskeisesti ajattelevilla tutkimushenkilöillä näytti olevan taipumus pitää luontoa kaupungissa eri asiana kuin luontoa muualla. Niiden, jotka näkivät ihmisen kulttuurisine tavoitteineen jossakin mielessä osana luontoa tai luomakuntaa oli taas helpompaa mieltää kaupunki ja luonto yhdeksi, joskin monivihteisesti ilmeneväksi kokonaisuudeksi.

Olenainen kysymys on tietenkin se, mikä merkitys luonnolla on ihmiselle. Luontokeskeinen ajattelu korostaa sitä, että luonto on nähtävä itseisarvoisena kumppanina, lähimmäisenä, ”toisena”. Puhutaan myös luonnosta tai luonnon eliöistä, kuten kehittyneimmistä eläimistä, eettisesti relevantteina subjekteina.⁹⁹ Eläin eettisenä subjektina ei kuitenkaan tarkoita, että sillä olisi oma moraalikäsitöksensä, saati velvollisuuksia ja vastuuta. Sillä tahdotaan vain ilmaista, että ihmisen on otettava eläin huomioon osapuolena, jolla on itseisarvo ja siten moraalisia oikeuksia, vaikka se ei niitä kykenisi vaatimaan eikä vastuuta kantaen an-

---

⁹⁸ Kjellberg on esittänyt kirjassa *Urban Ecotheology* tämän suuntaisen näemyksen kaupungin kuulumisesta osana ihmisen evoluutiohistoriaa myös kokonaisevoluution. Myös vanhastaan ihmisen toimintaa, työtä, on teologisesti pidetty luomiseen osallistumisena joko hyvässä tai vahingollisessa mielessä. Sellaisena ihmisen työn vaikutuksia on arvioitava paikallisen, holistisen ja eskatologisen hyvinvoinnin näkökulmasta. O’Loughlin 1999: 75–78.

⁹⁹ Anglosaksisissa teksteissä käsitettä ”subjekti” käytetään toisin kuin pohjoismaalaisissa. Se voi tarkoittaa tekijää, kuten meillä, mutta myös sitä, josta jotain sanotaan.

saitsemaan. Luonto eri osineen on tällaisen tulkinnan mukaan ”lähimmäinen”, joka juuri sen kautta, että se on ihmisen toimien armoilla, esittää hiljaisen moraalisen vaatimuksen ihmiselle.¹⁰⁰

Aikaisemmin tutkimushenkilöiden luontokäsitteitä analysoidessamme tulimme siihen tulokseen, että he eivät puhuneet luonnosta käsitteellisesti eri tavoin. Erot olivat pikemminkin retorisia ja niiden tarkoituksena oli alleviivata arvostuseroja. ”Maaseutu maaseutuna” ja ”kaupunki kaupunkina” (Eino) kertoi siten halusta arvostaa näitä kutakin erikseen, antamatta niiden vaikuttaa suuresti toisiinsa. Tämä retoriikka puhuu kuitenkin sellaisen ihmiskeskeisyyden puolesta, joka ei pidä tarpeellisenä nykyistä syvempää positiivista vuorovaikutusta ihmisen ja luonnon kesken.

Useat osanottajat halusivatkin erottaa maaseudun luonnon ja kaupungin luonnon toisistaan siksi, että kaupunki säilyisi ihmisillä. Toisaalta esimerkiksi symbioottista suhdetta puolustanut Sirpa halusi erottaa kaupunkiluonnon ja ”neitseellisen” luonnon siksi, että molemmilla on arvo itsessään. Elisa puolestaan halusi säilyttää luonnon laadullisen yhtenäisyyden, luonto on hänen mielestään samaa kaupungissa ja sen ulkopuolella. Mutta hänkin korosti erilaisia suhtautumistapoja riippuen luonnon määrällisestä esiintymisestä ja sen esiintymismuodoista eri paikoissa.

Tutkimuksemme abstraktiotason puitteissa näyttäisi jälkimmäinen ajattelutapa loogisemmalta. Ei vaikuta perustellulta puhua kahdesta eri luonnosta. Sen sijaan abstraktia ”luontoa”, joka on kokoava käsite, ei esiinny missään sinänsä, vaan aina paikallisesti ja ajallisesti konkretisoituna vaihtelevin ilmenemismuodoin. Jos käsitämme ”luonnon” kokonaisuudeksi, johon ihmisenkin kulttuureineen sisältyy, ei ole mielekäästä arvioida kau-

---

¹⁰⁰ Lausumattoman moraalisen vaatimuksen teemasta, kuitenkin lähinnä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, on kirjoittanut ennen muita tanskalainen teologi ja filosofi K.E. Løgstrup.

punkiluontoa ja muuta luontoa erillään, vaan yhden ja saman perusluonnon ilmenemismuotoina, juuri kuten Elisa teki.

Jos tämän pohjalta pyrimme valitsemaan itsellemme asianmukaisen ympäristöetiikan, silloin luonto, kokonaisuutena ja osina, on ”lähimmäinen”, eli eettinen subjekti. Itse asiassa luonnossa on lukematon joukko lähimmäisiämme. Olemme niiden kanssa samoista aineksista koostuvia ja kuulumme samaan kokonaisuuteen. Kuitenkin olemme myös erilaisia ja erillisiä, toisiimme moninaisin vuorovaikutussuhtein kytkeytyneitä.¹⁰¹ Olisi sovittava siitä, että arvojen, normien ja hyveiden silmämääränä on oltava kaikki luotu, eivät ainoastaan ihmiset. Kun luonto on lähimmäiseni, tiedän tarkemmin yksilöimättä, että sen hyvinvointi voi olla minun armoillani. Eettinen vaatimus kohdella sitä kuin itseäni, altruistisesti, muodostuu käytännön teoiksi kontekstuaalisesti, kussakin tilanteessa erikseen.¹⁰²

Vaikka eettinen perusta olisi erilainenkin, niin kuin tutkimushenkilöillämme oli, saattavat johtopäätökset silti olla saman suuntaisia, pidettiinpä luontoa lähimmäisenä tai ei. Esimerkiksi hiilidioksidipäästöjen vähentäminen on hyvä tavoite sekä ihmisten että kaikkien eläinten kannalta, koska kasvihuoneilmiö on vaaraksi kumpienkin hyvinvoinnille. Biodiversiteetti, toinen kansainvälisten ympäristöponnistelujen pääteema, saattaa olla samalla tavalla yhteinen tavoite lähtökohtien erilaisuudesta huolimatta. Koko tutkimusjoukkomme ilmaisikin, että luonnon monimuotoisuuden edistäminen on tärkeää, ja että ihminen on vastuussa luonnon hyvinvoinnista. Toisten mielestä kuitenkin vastuun kantaminen on tärkeää siksi, että ihmisen säilyminen on riippuvaista luonnon hyvinvoinnista, kun taas toisten mie-

¹⁰¹ McFague 1997, 152–153.

¹⁰² Altruisminäkökulmasta kaupunkiekologian vaihtoehtojen yhteydessä ks. Kjellberg 2001: 175–179. Vrt. myös McFaguen käsitteisiin subject-subjects vastakohtana ihmiskeskiseen subject-object asenteseen. McFague 1997, 36–39.

lestä luonnon kokonaisuuden säilyminen on tärkeää sen itsensä vuoksi. Muissa yhteyksissä – vaikkapa pohdittaessa eläin- ja kasvilajien ja niiden elinympäristöjen suojelemista kaupunkialueella – sillä voi tietenkin olla ratkaisevasti merkitystä, onko etiikkamme ihmis- vai luontokeskeistä.

Vastuuta luonnon hyvinvoinnista on ekumeenisessa ympäristökeskustelussa koetettu tulkita raamatullisen ”tilanhoitajuuden” (stewardship) kielikuvan avulla. Raamatun luomiskertomuksen mukaan ihmiselle annettiin tehtäväksi viljellä ja varjella maata. Maa ei tämän mukaan ole ihmisen omaa, vaan Jumalan, mutta Jumalan kuvaksi luotuna ihmisellä on tilanhoitajan eli omistajan edustajan oikeudet ja velvollisuudet. Viime kädessä tämän symboliikan tulkinta riippuu siitä, millainen käsityksemme Jumalasta on. Jos hän on ensisijaisesti valtaa käyttävä hallitsija, hänen tilanhoitajansakin käyttäytyy samoin. Jos hän taas ennen muuta haluaa koko luomakuntansa voivan hyvin jopa niin pitkälle, että antaa henkensä sen puolesta, tilanhoitajan asema ei voi olla herran, vaan pikemminkin toverin tai altruistisesti käyttäytyvän lähimmäisen.¹⁰³ Nykytilanteessa, jossa maa, luomakunta, on niin monella tavoin uhattuna, ihmisen on itse, maailmankatsomuksensa intentioiden mukaisesti, valittava haluaako hän olla herra vai ystävä luonnolle. Tutkimushenkilöistämme Eino ja Elisa havainnollistivat dramaattisesti sen, että kristillinen perinteemmekin on tällä tavoin kaksijakoinen.

Norjalainen ekoteologi Roald Kristiansen puolestaan erottaa kolme raamatullista vaihtoehtoa ihmisen luontosuhteelle, hallitsijan, tilanhoitajan ja taistelijan, sen mukaan millaisissa oloissa kulloisetkin Raamatun kertomukset tai niiden tulkinnat ovat syntyneet. Feodaalisen kuningasajan Israelin (vv. 1045–586 e. Kr.) tulkinta oli, että ihminen on luontoon nähden yksinvaltiaan hallitsijan asemassa, jollainen Jumalan voitelema kuningaskin

¹⁰³ Juhani Veikkola selvittää tilanhoitajuuden käsitettä mm. Douglas J. Hal-
lin teologian pohjalta. Veikkola 1992, 187–197.

oli. Tilanhoitajanäkemyksen Kristiansen tulkitsee vain samaisen hallitsijakäsityksen variantiksi. Israelin suurvalta-ajan käytännön mukaisesti hallitsijan edustaja oli alueensa asioita lähellä, hän oli vastuussa toimistaan hallitsijalle ja hänen piti edistää alueensa menestystä. Mutta luonto on tilanhoitaja-ajatuksen mukaan silti epäitsenäinen, ”alaikäinen” ja sitä on siksi ”hoidettava”. Kristiansenin mukaan kristinuskossa korostuu läheisyysperiaate, jonka mukaan luonnollakin on suora suhde Kristukseen. Ihmisen tilanhoitajuus suhteessa luontoon on tässä vaihtoehdossa Kristuksen jalanjäljissä seuraamista, itsensä alttiiksi antamista. Ihminen ei ole silloin omalla asiallaan, eikä hän ole luontoa ylempi tai parempi. Muun luomakunnan tapaan hänetkin, erityisasemastaan huolimatta, on luotu Kristuksessa, ”hänen kauttaan ja häntä varten” (Kol. 1:16). Kolmanneksi Kristiansen löytää Raamatusta taistelunäkökulman. Maailma on luotu kaaoksesta ja siinä on edelleen potentiaalisia kaaosvoimia, joita vastaan Jumala taistelee. Jumalan työtoverina ihminen voi siten joutua taistelemaan luonnon kaaosta vastaan jopa sotilaan ja valloittajan asemassa. Kristiansen korostaa tämän näkemyksen vaaroja, luonnon hyvien puolien unohtamista, olemassaolon taistelun mytologisoimista ja luonnon piittaamatonta hyväksikäyttöä. Väärien tulkintojen perustana toimii ihmisen tarve asettua luonnon ylä- ja ulkopuolelle. Oikea tulkinta merkitsee luonnon hyvien ja turvallisten ominaisuuksien vahvistamista ja viime kädessä koko luomakunnan pelastusta Jumalan armosta. Tässä taistelussa vastustajana eivät niinkään ole pahat luonnon voimat, vaan useimmiten ihmisten valtapyrkimykset, joiden välikappaleeksi luonto on joutunut.¹⁰⁴

Tilanhoitaja-ajattelua on arvosteltu siitä, että se – usein piilotetusti – on ihmiskeskeistä valta-ajattelua. Jos maallistunut ajattelija ei voi ottaa vakavasti puhetta Luojusta ja ihmisen vastuusta hänelle, koko tilanhoitajuus näyttää valepukuiselta ih-

¹⁰⁴ Kristiansen 1993, 50–56.

misten herruudelta. Se on kenties joidenkin eettisten ihanteiden lieventämää, mutta viime kädessä kuitenkin valtaa, joka on ihmisen käsissä. Tähän suuntaanhan yksi ateistinen tutkimushenkilömme (Anita) tulkitsikin kristillistä oppia.

Ihmisen ja luonnon kumppanuus on sekä rationaalista, biologisiin tosiseikkoihin perustuvaa, että eksistentiaalista eli kokemus- ja tunnepohjaista, luontoelämyksistä ja uskonnollisista perinteistä nousevaa. Näiden erottaminen toisistaan ei aina ole helppoa, lieneekö tarpeenkaan. Ne ovat osia siitä kokonaisuudesta, josta muodostuvat elämänskatsomukset ja asenteet.

Sekä ihmisen vapaus että hänen kuulumisensa yhteisöön olivat arvoja, joita tutkimushenkilöt varsin yksimielisesti kannattivat.¹⁰⁵ Näiden käsitteiden merkitykset voivat kuitenkin olla erilaisia, ja olivatkin, päätellen tutkimuksen ihmiskuvaa valottavista tuloksista. Joillekin vastaajista vapauden ja yhteyden samanaikaisuuden näkökulma koski vain ihmisiä. Toisten mielestä vapauttava yhteys oli kytkettävä holistiseen luonnonyhteyteen, ei ainoastaan sosiaaliseen. Se merkitsee, että ihminen käsittää itsensä kokonaisuuden, eli luonnon tai maan, maailman, elimellisenä osana, jossa yhteydessä hänellä on oikeus ja tilaisuus kehittyä kohti ominaisuuksiensa mahdollisimman täyttä toteutumista. Mutta se merkitsee myös, että kaikella muullakin luonnolla on sama oikeus ja mahdollisuus. Lyhyesti ilmaisten tämä edellyttää kaiken luonnon, ihmisen ja kaiken muun, moninaisuuden itseisarvoa. Biodiversiteetti on kokonaisvaltainen tavoite, jossa ihminen on yhtenä mukana tekemässä mahdolliseksi jokaisen lajin ja yksilön kehittymisen omaksi itsekseen.

Ihmisen herruus maailmassa on ympäristötuhojen myötä kärsinyt vararikon. Siksi paradigman muutos ihmiskeskeisestä etiikasta luontokeskeiseen kumppanuuden etiikkaan on saanut lisää kannatusta. Mutta siitä huolimatta vielä suuri osa ihmisistä

---

¹⁰⁵ Laajempaa kysymyksenä yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden yhdistävästä autenttisuudesta on kirjoittanut filosofi Charles Taylor. Taylor 1995.

luottaa ihmisen herruuteen. Tämä osoittautui todeksi myös kaupunkisuunnittelun osallisista koostuneessa tutkimusryhmäsämme. Holistinen perusratkaisu merkitsisi, että ihmisen olisi osoitettava yhtä suurta lähimmäisrakkautta luontoa kohtaan kuin ihmistä kohtaan, niin kaupungin ulkopuolella kuin kaupungissakin. Tällainen suhtautuminen olisi luonnon eliöille monista orjuuttavista rajoituksista vapauttava. Mutta onko se mahdollista ilman että kaupunkien rakentaminen loppuu kokonaan?

Kaupungin ja luonnon rakastaminen

Mistä oikein kertoo se monien tutkimushenkilöidemme optimistinen ajatus, että kaupungin ulkopuolella luonnonystävien luonnolla olisi riittävästi elintilaa? Biologisesti ajatellen tuntuu sellainen ”muovi-” tai ”avaruusalus-” kaupunki mahdottomuudelta, missä ei olisi lainkaan muita eliöitä kuin ihmisiä. Onko ”kahden luonnon ajattelutapa” esimerkki kulttuurin tuottamasta luontokäsityksestä? Näkökulma oli keskusteluissa jokseenkin totaalisesti kaupunkilainen, joten ”vapaan luonnon” mahdollisuuksia nykyajan maaseudulla ei juurikaan kyseenalaistettu. Yksi tutkimushenkilö kuitenkin toi esiin sen, että biodiversiteetti on kaupungissa nykyisin suurempi kuin maatalousalueilla.

Elisa oli kenties sikäli oikeassa, että kyse on luonnon määräs-
tä ja muodosta kaupungissa, kulttuurialueilla yleensä ja ”vapau-
dessa”. Luonto on jo ihmisen muodossa kaupungissa läsnä, to-
dellisuudessa myös lukemattomien muiden eliöiden ja luonnon
antamien edellytysten muodossa, kuten Anita tähdensi.

Käytännön keskusteluissa on kuitenkin tapana noudattaa
ihmisten aika yksimielisesti omaksumaa kielellistä ja teoreettista
erottelua ihmisen ja luonnon välillä erityisesti kun puhutaan
kulttuurisista ilmiöistä, kuten kaupungista. Silloin ikään kuin

unohdetaan biologiset tosiasiat, jotta tarkoitettu ihmiskäsitykseen kytkeytyvä ero tulisi selvemmäksi: Ihminen on sentään kulttuuriolento. Erottelu todelliseen luontoon ja kaupunkiluontoon onkin kenties parasta käsittää retoriseksi. Puheen kärjistämiseksi halutaan tehdä tämä ero. Voisi tulkita niinkin, että tämä ”kahden luonnon etiikka” on tapa ilmaista, että ihmisen jättämä ekologinen jalanjälki on kaupungissa oikeutetumpi kuin maalla. Holistinen perusratkaisumme ei kuitenkaan salli tällaista ympäristöetiikkaa.

Keskeinen kysymys, joka analyysin kuluessa nousi esiin, liittyi siihen, että myös ihmiskeskeiset osanottajat sanoivat rakastavansa luontoa ja luontokeskeisetkin ihmiset ilmaisivat rakastavansa kaupunkia. Yritimme ratkaista tämän tulkintaongelman siten, että tarkastelimme nimenomaan osanottajien käsityksiä luontosuhteesta *kaupungissa*. Tämä ei kuitenkaan antanut riittävästi selvyyttä siitä, miten tutkimushenkilöt ajattelivat edistävää luontoa kaupungissa samalla kun kehittivät kaupunkia ihmisille.¹⁰⁶

Selkeämmin kuin toiset Elisa ilmaisi, ettei kaupunki olemukseltaan eroa maaseudusta, niiden välillä vain on eri asteisia muunnelmia. Kuitenkin, tai ehkä tämän takia, juuri hän toi esiin sellaisen unelmansa, että haluaisi asua puolet vuodesta maalla ja toisen puolen kaupungissa. Hänen kohdallaan ei silti ollut sitä vaaraa, että hän haluaisi olla luonnon herrana kaupungissa ja vain maalla sen toverina. Hänelle oli ainakin puheen tasolla mahdollista rakastaa luontoa ja kaupunkia yhdessä, urbaaneissa oloissa.

¹⁰⁶ Augustinukselta periytyvässä teologisessa kielenkäytössä on erotettu toisistaan käyttävä rakkaus (uti) ja nauttiva rakkaus (frui). Viimemainittu merkitsee kohteen rakastamista päämääränä sinänsä. Nykykäsittein ilmaisten kohteella on silloin itseisarvo. Käyttävästä rakkaudesta esimerkin tarjosi Esko kertoessaan rakastavansa luontoa metsästäminen ja kalastuksen vuoksi. Sama Esko esitti kuitenkin myös nauttivaa rakkautta ilmaisevia lausumia ponnekkaasti.

Kaupunkia ei ehkä kuitenkaan rakasteta siksi, että se on luontoa, vaan pikemminkin siksi, että se on ihmisen oma elinympäristö. Toisaalta luontoa sekä rakastetaan että pelätään. Monille se on ollut tuttu jo lapsuudesta ja rakkaus perustuu nostalgisiin tunteisiin. Toiset ovat oppineet rakastamaan luontoa myöhemmin ja ehkä voittaneet enimmät pelkonsa sitä kohtaan. Moni on myös tuntenut pelkoa kaupunkia kohtaan, kuten tutkimusryhmissä aika ajoin virinnyt keskustelu turvallisuudesta osoitti.

Joillekin kaupunki taas oli ennen muuta turvan antaja. Voisi ajatella, että se silloin myös olisi jossain mielessä lajikeskeisyyden oikeuttaja, eräänlainen linnoitus muuta luontoa vastaan. Eri osanottajilla ihmiskeskeisyyden läpäisyvoima oli hyvin eriasteista. Yleisesti ottaen se kuitenkin oli maltillista. Kaikkia tutkimushenkilöitä saattoi pitää ekologisesti valistuneina ja yhteisön parasta ajavina tamperelaisina. Kaikkien osanottajien mielestä Tampere oli hyvä kaupunki, silloinkin kuin he esittivät yksityiskohdista kriittisiä arvioita. Nämä seikat todennäköisesti antoivat keskimääräistä paremmat lähtökohdat dialogeille, joita eri elämänskatsomuksen omaksuneet ihmiset tutkimuksessamme kävivät. Jatkossa dialogeja olisi käytävä täsmennetympin siitä, miten luontoa konkreettisesti arvostetaan kaupunkisuunnittelun eri ratkaisuisissa.

Holistiseen perusnäkemykseen kuuluu luonnosta välittäminen, sen suoranainen rakastaminen, kaikkialla – sillä luontoahan on kaikkialla¹⁰⁷. Se, että kaupunkia ei voi rakentaa käyttämättä ja jopa osittain tuhoamalla luonnon osatekijöitä, ei oikeuta piittaamattomuutta. Päinvastoin se edellyttää erityistä ympäristöeettistä valppautta, koska juuri kaupungissa tämä lähimäinen, luonto, on erityisen voimakkaasti riippuvainen ihmisten teoista ja laiminlyönneistä.

¹⁰⁷ McFague 1997, 164–168.

Kohti luontevaa kaupunkia

Millainen sekä ihmisten että luonnon kannalta luonteva kaupunki voisi olla ja miten siihen päästäisiin? Kysymys siitä, onko yleensä mahdollista rakastaa sekä luontoa että kaupunkia on keskeinen – ja keskeneräinen. Siitä olisi voitava jatkaa vuoropuhelua sekä eri kannalla olevien ihmisten kesken että – jollakin tavoin – luonnon kanssa. Vain silloin, jos kaupunki nähdään pelkkänä turvalinnoituksena luontoa vastaan, voidaan ehdoitta hyväksyä se näkemys, että kaupunkia rakentamalla viedään luonnolta elinmahdollisuuksia. Kaikissa ”kollektiivisten malliemme” vaihtoehdoissa luontoa kuitenkin vaalitaan tai siihen ollaan vuorovaikutussuhteessa myös kaupungissa ja kaupungin rakentamista suunniteltaessa harkitaan ratkaisuja aina myös luonnon kannalta.

Tutkimuksemme osoittaa, että kehitys ihmiskeskeisestä etiikasta kohti ympäristöetiikkaa on Tampereellakin ottanut pienen askeleen vuoden 1997 tasosta. Päädyimme tutkimustulostemme pohjalta suosittelemaan kokonaisvaltaista ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Luottamus kaikkien osapuolten osallisuuteen ja itseisarvoisen luonnon toteutumiseen kaupungissakin muodostavat näin vastauksemme kirjan alussa asetettuihin tehtäviin.

Näkemyksen kohtaaminen eri tilanteissa

Ei ole olemassa yleispätevää ekologisen kaupungin mallia. Elisa totesi keskustelussa, että järkeä pitää käyttää tilannekohtaisesti. Esimerkiksi suunniteltavan kohteen sijainti kaupungissa ja osallisina olevat tahot on otettava huomioon ratkaisua harkittaessa. Tämä antaa avaimen siihen tilannekohtaisen eli kontekstuaalisen vuorovaikutuksen ajatukseen, jota tässä luvussa suositellaan.

Tutkimuksen tekoa vaikeutti kysymys, miten ylimalkaan voi luokitella katsomuksia, kun ne eivät pysy luokissaan, vaan muuttuvat ajankohdan ja tilanteen mukaan? Useiden tutkimushenkilöiden vaikea sijoitettavuus johtui heidän joustavuudestaan. Teimme heidän ajattelulleen ilmeistä väkivaltaa, kun kuitenkin, vaikka varovastikin, luokittelimme heidät typologioitteme puitteissa.

Vaikka pyrimmekin luonnehtimaan kutakin osanottajaa muutamasta tärkeästä näkökulmasta, halusimme myös antaa heille oikeuden moniselitteisyyteen, ”moniparadiamaattisuuteen”. Esimerkiksi Antti totesi itse, että hän ei ainakaan itse osaisi luokitella itseään, koska ei ajattele jäsennellysti. Ihmisillä saattaa olla käytössään samanaikaisesti useita ajatusmalleja, joista he valikoivat selityksiä omille ja toisten tekemisille. Pia Bäcklund on löytänyt tälle ilmiölle nimen ”moniparadigmaattisuus”.¹⁰⁸ Vuoropuhelu, ei vain oikeassa olemiseen perustuva neuvottelu, on paras toimintamalli tällaisen ilmiön yhteydessä. Tästä näkökulmasta voimmekin olla tyytyväisiä omaan tutkimusmenetelmäämme. Mielipiteitten moninaisuus voidaan tulkita rikkaudeksi, kulttuuridiversiteetin ilmentymäksi. Tiukka rationaalinen rajaaminen ja luokittelu olisi tämän tulkinnan mukaan elämänkielteistä.

Tälle tutkimukselle on ollut tärkeämpää tässä hetkessä mahdollisten ajatusmallien esiin kuoriminen kuin yksilöiden ikimien, vaihtelevien katsomusten tavoittaminen. Nämä, sellaisina kuin olemme ne empiirisesti ja intuitiivisesti jäsentäneet, ovat palvelleet välineenä ja oppaana pyrkiessämme kohti tavoitettamme. Voidaksemme edes jossakin määrin hahmottaa tulevaisuuden vaihtoehtoisia luontevan kaupungin malleja, tarvitsemme mahdollisimman hyvää nykyhetken vaihtoehtojen ja niiden välisten suhteiden tuntemusta.

---

¹⁰⁸ Bäcklund et al. 2002, 152–154.

Neljä kaupunki-ihannemalliamme, Linnoitus, Muurahaiskeko, Pesäpuu ja Symbioosi, eivät täysin tyydyttäneet tutkimushenkilöitä itseään jäykkyytensä vuoksi. He halusivat enemmän jouston mahdollisuuksia. Tämä on ymmärrettävää, sillä he olivat kokemuksen kautta havainneet, että erilaisissa kaupungin suunnittelukohteissa on hyvä käyttää erilaisia tavoitemalleja, osaksi siksi, että se on realistista, osaksi siksi, että eri kohteiden merkitykset jo sinänsä eroavat toisistaan. Syyt voivat siis olla sekä pragmaattisia että eettisiä.

Tarvitsisimme kuitenkin näkemyksen siitä, miten yksittäinen kaupunkilainen tulee toimeen erilaisten mahdollisten ajatusmallien kanssa. Onko hän täysin tilanteen armoilla, vai vai kuttaako hänen peruskatsomuksensa sittenkin – ja kuinka? Päädyimme eräänlaiseen tiedon ja kokemuksen yhteisvaikutukseen. Ihmiset suhteuttavat tilannekohtaiset valintansa sekä omiin perususkomuksiinsa että – jos ovat joustavia – menossa olevaan paradigmanmuutokseen. Tähän he käyttävät tietoa ja intuitiota eräänlaisessa aatteellisen vuorovaikutuksen prosessissa. Mutta totesimme myös, että persoonallinen vuorovaikutus lähipiirin kanssa on merkinnyt kenties luultua enemmän mielipiteitten muodostumiseen. Miksi kuitenkin muutoksen sisäistämisen aste ja sisältö poikkeaa eri yksilöillä niin paljon, jäi arvoitukseksi. Ehkä yksi tekijä on psykologinen: Meillä on taipumus kuulla paremmin käsityksiämme vahvistavaa kuin sitä kumoavaa informaatiota.

Vaikka kaupunkisuunnittelun osallisilla olisikin enemmän tai vähemmän pysyvä ympäristöeettinen peruskatsomus, sen ei aina tarvitse, *eikä sen pidä* aina johtaa samanlaisiin kaupunki-ekologisiin ratkaisuihin. Ratkaistava tilanne myötävaikuttaa siihen, minkä vaihtoehdon mukaisesti halutaan toimia. Tietenkin ihmisen omaksuma elämäkatsomus vaikuttaa siihen, mihin päämääriin hän halukkaimmin pyrkii. Mutta kaikkien malli-

emme edustajat tekivät käytännössä poikkeuksia ihanteistaan, loppuun asti puhtaina niitä tuskin kukaan edes halusi soveltaa.

Ottakaamme kaksi esimerkkiä Tampereelta. Aivan keskustaan, rautatieaseman ja tulevan matkakeskuksen tuntumaan, suunniteltiin korkeaa hotellirakennusta. Esimerkiksi Linnoitus-, Muurahaiskeko- ja Pesäpuu -mallin edustajat saattaisivat olla helposti yhtä mieltä sen kaavoituksesta. Tällaisessa paikassa ei luonnolla olisi juurikaan elintilaa. Päästöt ja muut luontoon välillisesti vaikuttavat seikat otettaisiin tietysti huomioon. Myös Symbioosi -mallin edustaja, vaikka hän ei ehkä itse haluaisikaan tornihotellia eikä muutakaan kovaa teknostruktuuria kaupunkiin, saattaisi tässä tapauksessa hyväksyä kaavan sen varsin käytännöllisen funktion takia. Merkitsehän yleisillä kulkuneuvoilla matkustamiseen liittyvien toimintojen keskittäminen sekä maan että energian säästöä ja päästöjen vähentämistä.

Symbioosi-mallin edustaja puolestaan olisi voinut odottaa saavansa kannatusta Tahmelan kaupunginosan kiistanalaisen ”ryytimaan”, eli asukkaiden omien viljelypalstojen säilyttämiselle myös ainakin Muurahaiskeon ja Pesäpuun edustajilta. Näille ihmisten eläminen kosketuksessa luontoon on periaatteessa hyväksyttävä asia. Esikaupungissa kenties ei heidänkään mielestään ainakaan vielä olisi ollut tarpeen tiivistää rakentamista niin paljon, että tällaiset sosiaalisesti arvokkaat alueet hävitettäisiin. Linnoitus -mallin edustajakin kenties voisi tällaisessa tapauksessa taipua, ehkä ajatellen, että alue on pieni eikä kaupunkikuvallisesti kovin keskeinen. Jättäisihän se sitä paitsi merkittävän avoimen järvinäköalan nykyisille asukkaille.

Kaupunkisuunnittelussa on tilanteita, joissa on ilmeistä, että kaupunki toteutuu ekologisesti parhaiten ”luonnosta erillään” ja toisia joissa se toteutuu mielekkäimmin elämällä luonnon kanssa lomittain. Ihmiskeskeisessä ajattelussa saattaa jopa olla alueita, joilla luonnon huomioon ottaminen tulee ensisijaiseksi niin kuin kohtuullisen luontokeskeisessä ajattelussa on alueita, joilla

ihmisen huomioon ottaminen tulee ensisijaiseksi. Näin todennäköisesti useimmat tutkimushenkilömmekin päättelisivät käytännön tehtävien edessä.

Kaupunkiekologia toteutuu eri suunnittelukohteissa, alueiden, toimintojen ja yleisstrategioiden suunnittelussa parhaimmillaan kontekstuaalisesti, tilanteen vaatimusten mukaisesti. Koska päättäjillä ja osallisilla voi olla toisistaan poikkeavat näkemykselliset lähtökohdat, kustakin tilanteesta on käytävä niin perusteellinen keskustelu, että voidaan sopia juuri siinä tilanteessa noudatettavista periaatteista. Dialogi-ihanteelle löytyy pohjaa sekä kokemuksestamme, että osallistujat halusivat keskustella että heidän ihmiskäsityksistään, joissa osaksi oli peruste-luja voimakkaallekin osallistumiselle.

Habermasin idea kommunikatiivisesta norminmuodostuksesta voisi näin toimien yhä enemmän tulla paikallispoliittiseksi todellisuudeksi. Erilaiset käsitykset luontevasta kaupungista voisivat kohdata niin kaupunginosa kuin kaupunkia kokonaisuutena koskevissa toistuvissa dialogeissa. Keskustelua voitaisiin käydä monella tavalla, kuten tiedotusvälineissä, tietoverkossa ja päättävissä elimissä. Antoisimpia olisivat kuitenkin kohtaamiset kasvoista kasvoihin niiden kesken, joita päätökset koskisivat. Näiden dialogien toteuttamiseen tarvitaan kaupungin eri vaikuttajatahojen yhteistyötä. Tähän prosessiin vaikuttaa osaltaan edellä kuvattu paradigmanmuutos kohti ekoeettistä peruspyrkimystä. Vaikka siirrytäänkin vähitellen ihmiskeskeisestä moraalista kohti luontokeskeistä, on silloin vasta yksi ovi raollaan. Vielä jää paljon perusteellisten tulevaisuuskeskustelujen varaan.

Ympäristön tilan kannalta on aivan ratkaisevaa, myös kaupungeissa, mihin suuntaan perusarvostusten pääpainotus on siirtymässä. Kaiken edellä sanotun pohjalta on uskottavaa, että se on siirtymässä, myös Suomessa ja Tampereella, yhä luontokeskeisempään suuntaan.

Tulevaisuuden näkymiä

Tämä tutkimus on myös tulevaisuudentutkimusta. Tämä tieteenalala tutkii menneisyyden ja nykyhetken tiedoista lähtien erilaisten tulevaisuuksien mahdollisuutta, todennäköisyyttä ja halluttavuutta. Siihen tarvitaan tieteen perinteisen faktuaalisen tiedon lisäksi näkemyksellistä tietoa ja vähintäänkin vaikuttavien näkemysten tuntemusta. Wendell Bell katsoo tulevaisuudentutkimukseen kuuluvan nykyisin myös sen oman tieto- ja eettisen pohjan tutkimuksen, tiedon ja arvojen saattamisen osaksi sosiaalisen toiminnan suunnittelua sekä tutkimuksen tuloksista tiedottamisen, jotta suunnittelu demokratisoituisi¹⁰⁹. Nuo piirteet sopivat meidän tutkimukseemme hyvin, jopa korostuneesti.

Tutkimuksen hätkähdyttävimpiin tuloksiin kuuluu se, että ihmiskeskeisen Linnoitus-mallin kannattajat olivat kaikki uskonnollisia miehiä. Ainoa vahvasti uskonnolla perusteleva nainen kuitenkin edusti jatkumon toista ääripäätä, Symbioosi-mallia. Oliko hän vain kuriositeetti, poikkeustapaus? Silloinhan tutkimus vahvistaisi sitä varsin yleistä käsitystä, että kristillinen perinne on ympäristötuhojen keskeinen syy. Vai oliko hän merkki teologian ja käytännön uskonnollisuuden kyvystä oppia virheistään ja korjata toimintasuuntaansa? Sehän olisi toivon merkki!¹¹⁰

Edellä on esitetty varsin optimistisia arvioita siitä, että ympäristöeettinen paradigma olisi kehittymässä kohti luontokeskeisyyttä ja että tämä myös voisi alkaa vaikuttaa kaupunkisuunnitteluun. Monet käytännön kokemukset kuitenkin varoittavat liiasta sinisilmäisyydestä. Optimismin ja pessimismin sijasta jotkut haluavat puhua utopioista ja realismista. Kristillinen kielen-

¹⁰⁹ Kyllönen 2000, 34.

¹¹⁰ Samaan tapaan kuin Elisa perustelee myös tunnettu feministiteologi Sallie McFague välttämättömyyttä elää luonnon kanssa vuorovaikutuksessa – aivan erityisesti kaupungissa, jossa valtaenemmistö ihmisistä asuu. McFague 1997:147–148, 159–160.

käyttö taas viittaa tulevaisuuden toivoon, joka antaa toiminta-voimaa huolimatta aina läsnä olevasta synnistä ja raadollisuudesta. Suurin ekologinen synti tuntuu monen ekoteologin mielestä olevan se, että ihmislaji on niin häikäilemättömästi levittäytynyt toisten lajien elinympäristöihin.

Miten tämä vaikuttaa tulevaisuuden odotuksiin? Mikä on kristillisen eskatologian, lopun ajan odotuksen rooli, joka toisaalta ennakoii suurta katastrofia, toisaalta lupaa uuden luomakunnan korvaavan kaikki puutteellisuudet? Eikö se edusta ”kansan oopiumin” uusinta lajia? Marxilainen uskontokritiikkihän katsoi, että taivasusko vaivutti köyhät ja sorretut uneliaaseen passiivisuuteen, kun heidän päinvastoin olisi pitänyt vaatia inhimillisiä oloja jo tässä elämässä. Taivaassako kaikki, luontokin, vasta asetetaan ennalleen? Moni nykyinen ekoteologia vastustaa passiivista vääryyden hyväksymistä ja vaatii kirkoilta ja kristityiltä aktiivista toimintaa luonnon puolesta. On siirrytty ajattelemaan enemmän maata kuin taivasta.

Useiden tutkimushenkilöiden suulla tuli todetuksi, että elämä on raadollista ja että erityisesti moni ihmisen vaikutus luontoon ja muuhun ympäristöön on luokiteltavissa epäeettiseksi teoksi. Kristinuskon armo-oppi pyrkii, toisin kuin esimerkiksi Anita väitti, antamaan väärin toimineille ihmisille mahdollisuuden myöntää tosiasiat ja pyrkiä jatkossa parempiin tekoihin. Tässä mielessä myös kristillinen ympäristöteoria on optimistinen, toivoa ja toimintaa herättävä.

Paradigmanmuutos yhdessä lähipiirin vuorovaikutuksen keskeisen merkityksen kanssa antaa olettaa, että kaupunki on mahdollista suunnitella luontokeskeisemmin. Dialogien lisäys ja lähisuhteiden vaikutuksen lisäys, eli laajempi osallisuus, ajan mitaan johtavat siihen. Suunnittelukulttuurin muutos on kuitenkin tarpeen. Optimismia lujittaa tässä suhteessa esimerkiksi Tampereella toteutettu Agenda 21-prosessi, jonka keskeiseksi tekijäksi valittiin vuorovaikutus. Sen kautta katsottiin, että voi-

daan saavuttaa ekologisesti hyvä ympäristö, taloudellinen kestävyys ja vastuuntunto ja sosiaalinen yhteisöllisyys.¹¹¹

Kysymys moraalisten mittapuiden yleispätevyydestä on eräs nykyajan eettisen tutkimuksen keskeisistä ongelmista. Tässä tutkimuksessa tämä kysymys kohdattiin dialogimenetelmän välityksellä. Pyrkimättä etsimään yhtä oikeaa katsomusta annoimme katsomusten tulla vuorovaikutukseen keskenään. Se, mihin tässä tutkimuksessa ympäristöeettisen käsitteistön avulla pyrimme, on kuvaus vaihtoehtoisista teistä kohti ekologisesti hyvää kaupunkia. Tämä ei kuitenkaan merkitse arvojen suhteellistamista. Ihmisen olemukseen kuuluu usko siihen, että on olemassa hyvä ja oikea. Sitä vain ei ole meille valmiiksi määritelty, vaan joudumme sen työllä ja vaivalla – ja keskustellen – kussakin tilanteessa löytämään. Edellä useasti mainittu paradigman muutos ei siten edusta mielivaltaisten moraalikäsitteiden summaa, vaan on tulosta ajankohtaisesta, monella tavoin vuorovaikutteisesta ihmiskunnan yhteisestä eettisestä etsinnästä.

Mielikuva lopullisesta hyvästä päämäärästä, teloksesta, soveltuu huonosti nykyisen, metafysiikkaa kaihtavan aikamme ajatteluun. Kaupunkisuunnittelussa päämäärä onkin parempi käsittää optimaalisen pyrkimyksen vertauskuvana pikemminkin kuin jonakin lopullisena täydellisenä olotilana. On siis kyse selaisesta, jolla on arvoa nykyhetkessä, ei ainoastaan kuvitteellisessa tulevaisuudessa. Tällainen ajatus onkin omaksuttu muun muassa kuntastrategioiden teossa. Ne heijastavat tekohetken pyrkimyksiä, eivät niinkään ajateltuja, lukkoon lyötyjä lopputuloksia. Tampereen Agenda 21-prosessissakin kestävä kehitys määriteltiin juuri näin.

Tämä tutkimus antaa aineistoa tulevaisuuden arviointiin, sillä se kartoittaa sellaisia ajatus- ja arvojärjestelmiä, joihin ihmiset tällä hetkellä nojaavat, ja pyrkii asettamaan ne vuorovaikutukseen keskenään. Tutkimus tapahtui ajankohtana, jolloin

---

¹¹¹ Tampere 21, 1999,3-5.

ympäristöasenteet olivat muuttumassa. 1990-luvun puolesta välistä alkanut kaupunkiekologisen ajattelun seurantamme on tosin tapahtunut menetelmin, jotka eivät anna tästä asiasta määrällisiä todisteita. Ne viitteet, jotka kertovat tamperelaisten ympäristömyönteisemmiksi muuttuneista asenteista ovat kuitenkin saman suuntaisia kuin muualla samasta asiasta tehdyt havainnot. Asiain kehitystä voi myös seurata Tampereen muuttuvista ympäristöohjelmista, agendatyöskentelystä ja strategioista. Uusin, vuoteen 2012 ulottuva Tampereen kaupungin strategia ilmaisee jo konkreettisesti useita kestäväen kehityksen kumuloituvia tavoitteita.

Ihminen ei ole ainoastaan tekniikkansa avulla luontoa hyväksikäyttävä ja pitkällä tähtäyksellä tuhoava olento. Ihminen on aivan kuten jokainen muukin eliö luonnon muuttuvasta kokonaisuudesta riippuvainen, olemassaoloaan turvaava olento, eläin toisten eläinten joukossa – ja kuitenkin erilainen. Havaitessaan ympäristövaikutuksensa tuhoisuuden on ihminen löytänyt avukseen ympäristömoraalin, joka hänen oman olemassaolonsa turvaamiseksi tai empaattisesti myös muiden eliöiden olemassaolon varmistamiseksi haluaa arvostaa ja ylläpitää ekosysteemien kokonaisuutta.¹¹²

Kristillisen perinteen mukaan maailmankaikkeuden kokonaisuus ei ole kaaos vaan Jumalan organisoima luomus. Ympäristöeettisesti kristinusko on edustanut ainakin länsimaissa varsin ihmiskeskeistä ja tuhoisaa linjaa. Vasta 20.vuosisadan lopulla tapahtui muutos ns. ekoteologian kehittymisen myötä. Aineistomme osoitti, että ekoteologiankin vaikutus on jo saavuttanut Tampereen, mutta että enemmistö kristillisillä perusarvoilla kaupunkikäsitystään perustelevista tutkimushenkilöistä kuitenkin argumentoi ihmiskeskeisesti. Muun dialogin ohessa myös uskontojen sisäinen ja välinen dialogi olisi tarpeen, jotta pelastususkon perinteiset, ei-ihmiskeskeiset ulottuvuudet, kuten ko-

¹¹² Uddenberg 1994a, 30–33.

ko luomakunnan pelastus, jumaluuden osallisuus luomakunnan kärsimyksestä sekä synnin ja armon kosmologiset ulottuvuudet tulisivat täälläkin jälleen osaksi uskonnollista tietoisuutta.

Kaupungin parhaat voimat olivat edustettuina tutkimusjoukossamme. Hahmottelemamme neljä mallia antavat nyt mahdollisuuden ennustaa missä periaatteellisissa rajoissa Tampereen ja soveltuvien osin muidenkin kaupunkien tulevaisuus liikkuu. Tulevaisuuden kaupunkiekologiaan tarvitaan poliittista päätöksentekoa, joka nojautuu kontekstuaaliseen, eri tilanteissa osapuolten perusarvot tiedostavaan dialogiin, luottamukseen osapuolten kykyyn ja haluun vastata itse elinympäristönsä kehityksestä. Omista elämänskatsomuksistaan luopumatta ihmiset voivat silloin tilannekohtaisesti, toisten kanssa yhdessä kehittää kotikaupunkiaan yhä kestävämpää ekologiaa kohti.

Liite 1: Tutkimushenkilöt kokovartalokuvassa

Analyttinen typologia ja elävä elämä

Tutkimusetiikkamme mukaisesti emme paljasta tutkimushenkilöidemme henkilöllisyyttä. Siksi ilmoitamme myös heidän henkilökohtaiset tietonsa varsin ylimalkkaisina. Erityisesti tämä koskee heidän ammattikuvauksiaan ja puoluekantojaan. Olemme antaneet heille myös peitenimet. Taustatiedot ovat heidän itsensä antamia.

Tutkimuksen alun lomakevastauksista laadittiin alustava typologia, jolla pyrittiin kuvaamaan tutkimushenkilöiden kaupunkiekologisten näkemystensä eroja. Annoimme kolmelle hahmottelemallemme tyyppille nimet ”Linnoitus”, ”Muurahaiskeko” ja ”Pesäpuu”.¹¹³

Ennen ryhmäkeskusteluja osanottajille lähetettiin melko perusteellinen kuvaus siitä, millaisia konkretisointeja kuhunkin tyyppiin luokitellut osanottajat olivat lomakevastauksissaan valinneet suhteessa luontoon, ihmiseen, talouteen, liikenteeseen, valtaan ja elämänkatsomuksiin. Keskusteluissa useat osanottajat kommentoivat sitä, mihin tyyppiin itse kuuluivat. Ehdotonta yhteensopivuutta harvoin koettiin, mutta useimmat kuitenkin sijoittivat itsensä summittaisesti samoihin tyyppeihin kuin tutkijatkin olivat heidät – heidän tietämättään - sijoittaneet. Mutta poikkeuksiakin löytyi.

---

¹¹³ ”Pesäpuu” edusti tuolloin lähinnä niitä ajatuksia, joita lopullisessa typologiassamme edustaa ”Symbioosi” ja ”Muurahaiskekoon” sisältyi aineksia kahdesta keskimmäisestä lopullisesta mallistamme, Muurahaiskeosta ja Pesäpuusta.

”Joo, mää tietenkin, jos tässä pitää itseään tulkita, lähelle tätä, tätä, puuta.” (Anita).

”Joo, niin minäkin.” (Elisa)

”Joo, muistan että useimmat asiat meni tuonne linnoituksen puolelle, mutta sitten toi linnoitus terminä on sen verta negatiivinen, että en suostu sitä hyväksymään. Näissä kahdessa viimeisessä on semmoisia muutamia yksittäisiä kohtia, että esimerkiksi talouden osalta en nyt ihan tähän linnoitukseen vaan ehkä enemmän sitten tuonne, sekä kasvavaa globaalitaloutta että myös lähitalouttakin. Näihin ei ikinä löydy yks yhteen vaihtoehtoiset kokonaisnäkemykset.” (Aleksi)

Sirpa ja Eino kävivät aiheesta pienen keskustelun tutkijan kysyessä, löysivätkö he itsensä. Sirpa aloitti.

”No sen osaisin sanoa, että tässä ensimmäisellä, linnoitus, niin, täällä en kyllä löydä mitään, miksi täällä, olisin. Mutta kyllä se täällä, näitten kahden viimeisen jossain on. Näitten välissä, taikka jossain täällä.” (Sirpa)

”En enää muista ihan tarkalleen, mutta, kyllä minä mielestäni löysin juuri täältä, sanoisiko ihmiskeskeisyyden pohjalta lähtien, aika tyyppillisiä. Tietysti on selvä, etteivät kaikki tekijät kehenkään varmaan näin yks yhteen osu. Mutta että olenko minä nyt sitten tämä muurahaiskeko, vai, vai mikä se nyt sitten on?... Joo ei, ei toi viimeinen. Että sittenkin, minä katson lähinnä tätä elämäkatsomuskohtaa...Joo, täällä se on sitten, kyllä se ehkä tämä kakkonen sitten lähinnä. Lähinnä on, mutta ei tietysti tosiaan, yks yhteen...Jos sinä pistit kakkosen ja kolmosen, niin minä sanoisin, että olen sitten, joku ristisiitos tästä ykkösestä ja kakkosesta, eri kysymysten kohdalla varmaan, lähempänä toista, toisella taas toista.” (Eino)

Toisen keskustelukierroksen ryhmässä asiaan palattiin.

”Joo, puheenjohtaja, minulle ei vielääkään kyllä selvinnyt minkä vuoksi yrittää määritellä näitä eri ajattelutyppejä. Mutta minä

kyllä heti ilmoitan, että en tunnista itseäni yhdestäkään kunnolla. Enkä ole varmaan ainoa. Mutta se on epäoleellista. Ei aleta puhua siitä.” (Anita)

Kuitenkin siitä puhuttiin. Sakari oli aluksi käsittänyt väärin, luullen että juuri hänet oli valittu esimerkkitapaukseksi tutkijoiden esitellessä ”muurahaiskeon” tyyppiä. Erehdyksen selvittyä hän kommentoi:

”Minä en koe olevani kummassakaan ääripäässä tässä asteikossa...Mutta että se olikin muurahaiskeko eikä se nyt ihan täysin vastannut minun ajatuksiani, mutta ehkä noista tyypeistä voi olla lähimpänä meikäläisen normaaliajatusmaailmaa.” (Sakari)

Sakari ja Tuula kävivät vielä pienen luovan keskustelun eri puolueiden sijoittumisesta typologiaamme. Keskustelusta ilmenee, kuinka he ovat tyypit mieltäneet, mutta heidän omaa sijoittumistaan se ei valaise.

Sakari: ”Äkkiä tulee semmoinen tunne, että nämä vihreät on kai lähinnä pesäpuuta ja sitten kokoomus on kai selvästi linnoitusta ja ...”

Tuula: ”...Keskusta olisi sitten muurahaiskeko.”

Sakari: ”Mutta sitten niin, no demareissa on linnoittajia, mutta...”

Tuula: ”Muurahaiskeko.”

Antti kommentoi tutkimusta yleisemmin ja totesi siinä yhteydessä, ettei hän kenties ”nykyään ajattele kovin jäsennellysti näitä asioita”, joten tarjoamamme kolmijako jäi hänelle vieraaksi.

Jopa samoilla sanoilla, ”ei yks yhteen”, nekin, jotka mielestään ajattelivat jäsennellysti, totesivat typologioitten ontumisen. Yhteistä tuntui olevan niiden kohdalla, jotka koettivat valita tyyppinsä, että he halusivat kuulua niihin väljästi ja eri asioissa rajojen yli muitakin vaihtoehtoja soveltaen.

Me sijoitimme tutkimushenkilöt luokkiin joskus aika väkivaltaisestikin ”keskimääräisen” kannan mukaan. Heidän vastauksissaan on usein suuriakin vaihteluja. Se kertoo ehkä kantojen vakiintumattomuudesta, mutta sitä saattaa sanoa myös joustavuudeksi. Ilmiö johtaa koko tutkimuksemme peruskysymykseen, ihmisten kokeman todellisuuden muodostumiseen dialogissa. Siksi tässä luvussa halutaan antaa puheenvuoro tutkimushenkilöille ”itselleen”, eli kuvata heidän ajatustensa moninaisuutta mahdollisimman todenmukaisesti.

Henkilöt on kuitenkin esitelty ryhmittäin siinä järjestyksessä kuin katsoimme heidän asettuvan lopullisiin malleihimme ”Linnoituksesta” ”Symbioosiin”. Kuvauksia on luonnollisesti jouduttu tiivistämään voimakkaasti. Vain tutkimuksen ”kellokkaat” saavat hieman runsaammin tilaa.

Kuvaukset laidasta laitaan

Linnoitus-malliin luetut

”Einon” menestyvä, näyttävä kaupunki

Eino oli yli 50-vuotias, keskustassa asuva, hyvin toimeen tuleva, korkeakoulututkinnon suorittanut kunnallinen luottamushenkilö, joka koki lähimmäksi osallisryhmäkseen kunnallispoliittisen luottamuselimen ja äänestäjät. Hänelle keskusteluissa esiintyneet esimerkkitapaukset olivat hyvin tuttuja. Hän oli myös muodostanut selkeät mielipiteet tutkimuksen aihepiiristä, ekologisen kaupungin katsomuksellisista perusteista. Lomakkeisiin hän vastasi hallitun asiallisesti. Keskusteluryhmissä hän esiintyi milteipä isällisesti. Hän oli hyvin sisäistänyt tutkijoiden pyrkimykset ja vastasi mielellään meidän lisäkysymyksiimme.

Einolle kaupungin demokraattinen hallintamenettely oli tärkeää. Se tulee tärkeäksi varsinkin silloin, jos intressit menevät

ristiin. Demokratiassa asioihin puututaan silloin, kun takana on riittävän laajojen joukkojen kannatus. Eino epäili ihmisten muuttamista, esimerkiksi osallistumiskasvatusta, ja perusteli tätä skeptisyyttään natsismin ja stalinismin kokemuksilla, missä haitat olivat suuremmat kuin hyöty. Maailmankatsomuksen, lainsäädännön ja poliittisen järjestelmän kautta asiat on hoidettava. Tätä tietä tullaan siihen, että ihmiset itse haluavat ekologiaa muutoksia. Oikeudenmukaisuuden vaatimus ulottui hänellä myös luontoon.

Keskustelussa, jonka aiheena oli yhteissuunnittelu, Eino ja Sirpa kävivät vertailevaa dialogia. Sirpa antoi Einon mielestä luonnolle itseisarvon, mitä hän itse ei tehnyt. Eino ilmoitti loma-keuhastauksissaan hyvin selkeästi omaksuneensa ihmiskeskkeisen etiikan:

”Luonto = maisema, kasvillisuus jne. on tarkoitettu ihmisten hoidettavaksi ja hallittavaksi ihmiskunnan pitkäaikaisten tarpeiden mukaisesti. ... Ihminen on asetettu hallitsemaan luontoa. Hänen pitäisi tehdä se oikeudenmukaisesti, mutta kuitenkin aina asettaen ihmisen erilaiset tarpeet etusijalle.”

”Asetan ihmisen aina ensiksi...ihmisen intressin kaikkein ensimmäiseksi. ... Ihminen on se hallitseva olento tässä maailmassa, yhteiskunnassa ja luonto on sitten tarkoitettu...eräänlaiseksi ihmisen palvelijaksi, jota ihmisen tietysti täytyy hoitaa, jotta se luonto pystyisi antamaan sille ihmiselle parhaan mahdollisen panoksen.”

Luontoa on Einon mielestä hoidettava ihmiskunnan pitkäaikaisten, siis tulevienkin sukupolvien tarpeitten mukaisesti. Siksi olennaista on talouden kasvu ekologisen vastuun ohella. Kaupungin identiteetti ja esteettisyys ovat nekin tärkeitä.

Enemmän kuin rationaaliset selitykset, ihmisten kannanotoihin vaikuttivat Einon mielestä heidän omat kokemuksensa. Toisaalta luonnonsuojelu kuului Einon mielestä sellaisiin ”elä-

män ja kuoleman” kysymyksiin, joissa olisi kuunneltava pienenkin (valistuneen) joukon mielipidettä. Vastuuta on kannettava sen, joka siihen kykenee ja jolle annetaan valtuutus siihen.

Ihminen siis hallitkoon, mutta oikeudenmukaisesti ja virallisten menettelytapojen puitteissa. Eino arvosti kyllä luontoa ja säilyttäisi kasvilajin, jolla ei ole käyttöä tai maiseman vaikka se tulisi kalliiksi. Luontoa oli Einon mielestä vaalittava, mutta tämän vaalimisen on pääsääntöisesti tapahduttava ihmisen parhaaksi. Ympäristöpolitiikan lisäksi, ja usein ennen sitä, kaupungissa on huolehdittava ihmisten aineellisesta toimeentulosta.

Kaupunki-ihannettaan eritellessään Eino vertaili jonkin verran Tamperetta Helsinkiin. Tavoitteena hänellä oli tarpeen mukaan muuttuva, monipuolinen kaupunki, joka parantaa ihmisten elinoloja. Hoidetut puistot ovat tärkeä osa kaupunkiluontoa, niitä tarvitaan myös uusille alueille. Kaupunkialueella on oltava myös varsinaiselle luonnolle tilaa, esimerkiksi sormikaavan tapaan. Luonnon on oltava monipuolinen, koska ihmisillä on erilaiset ajatukset luonnosta. Pluralismi oli Einolle tärkeä tavoite, joskin se on hänen mielestään kevyen luokan asioissa helpommin toteutettavissa kuin esimerkiksi asuntotuotannossa.

”Mielestäni esimerkiksi juuri nämä keskustan puistot, joita nyt sitten vielä on pidetty todella kunnossa, kaikkiahan ei enää meillä pidetä ollenkaan sillä tavalla kunnossa, kuin joskus takavuosina. Ja tuota, minun mielestäni se on niin ajaton, loistava, käyntikortti meille, ihan, ketä tahansa ajatellen, että niistä kannattaa pitää kiinni.”

Vaikka Eino oli optimisti esimerkiksi sosiaalisen kerrostaloasumisen suhteen, kertoen esimerkkejä kaupungin vuokratalojen myönteisestä yhteisöllisyydestä, hän myös erityisesti korosti, että Tampereella pitäisi olla saatavana enemmän omakotitontteja. Tämähän olikin hänen moninaisuutta puolustavan näkemyk-

sensä mukaista. Osallisuuden järjestämiseksi jonkin asuinalueen suunnittelussa hänellä oli malli: Kootaan seurantaryhmä joltakin vastaavanlaiselta asuinalueelta suunnittelijain kanssa yhteistyöhön. Kansalaisilta voidaan saada hyödyllisiä tietoja esimerkiksi oman asuinalueensa olosuhteista, sillä niitä ei aina tunneta riittävästi hallinnossa.

Toisin kuin Sakari, jonka kanssa hän kävi tästä dialogia, Eino kannatti korkeata rakentamista joka jättää maapohjaan väljyyttä ja esteettisyyttä lisääviä näkymiä kirkkoihin, patsaisiin, satamaan ym. Hän puhui myös ”käyntikorteista” ja ”maamerkeistä”, erityisesti pilvenpiirtäjistä, joita tarvitaan. Kaunista tai rumaa – identiteettiä kaupunki tarvitsee. Autoliikenteen rajoittaminen houkuttelisi Einon mielestä tiivistämään kaupunkirakennetta ja siten hävittäisi esteettisyyttä. Autoilu palvelee siten Einon kaupunki-ihannetta samalla kun se tukee yksilön vapautta valita itse kulkuneuvonsa.

Einon näkemys oikeasta kaupunkiliikenteestä oli liberaalin pluralismin sävyttämä. Joukkoliikenteen korostus ja autoliikenteen rajoittaminen eivät hänelle käyneet, koska hän asetti ihmisen tarpeet kaiken yläpuolelle.

”Väittämä sopii toiselle, toiselle taas ei. Kaupungin on palveltava kaikkia.”

Eino perusteli loppukeskustelussa oikeutta liikkua ja pysäköidä keskustassa autolla koska saastuttaminen ja muut haitat on melko hyvin jo saatu kuriin. Hänen näkemyksensä yksilön rajoittamattomasta toimintavapaudesta ja kaupunki-ihmisen liikkuvuudesta antoivat pohjan vaatimukselle, että kaikilla kulkuneuvoilla on saatava liikkua kaupungin keskustassa.

Yhteisöön kuulumisen ja viihtymisen olivat Einolla keskeisiä kaupunkiin suunnattavia odotuksia. Ihminen kaipaa kuulumista yhteyteen. Sen voi kokea yhtä hyvin erämaassa luonnon yhteytenä kuin kaupungissa sosiaalisena yhteytenä. Yksilöllisyys

taas merkitsee erilaisia tapoja kokea maailma. Yksilöllisyys ”sopii ihmisen luonteelle”. Monella tavoin Eino korosti suvaitsevuu- den, yksilönvapauden ja yhteisöllisyyden samanaikaisuutta. Vaikka kaupungissa ihmiset ehkä ovat torjuvampia, heillä on tarve kuulua yhteisöön.

Einon arvio itsestään oli vanheneva, kynnistytvä, urbaani ihminen. Hän piti itseään toisaalta sosiaalisena ja suvaitsevana ja kielsi olevansa nihilisti. Hänen puheissaan toistui usein toteamus ”aika näyttää”. Hän totesi eri yhteyksissä myös ihmisen raadollisuuden. Ihmisessä, joka oppii moraalinsa luonnostaan ja kasvatuksen kautta, taistelevat hyvä ja paha. Myös ahneus voi vaikuttaa yksilön ratkaisuihin. Kaupunkilainen oli Einolle ”vain ihminen”, tosin aikaansa seuraava, liikkuva ja ahkera. Ihanteellisten ihmisten sijasta olemme syntisäkkeitä. Toisaalta Eino katsoi, ettei kaupungissa periaatteessa tarvitse olla mitään ekologisesti väärää.

Einon uskonnolliset perustelut olivat varsinkin lomakkeissa hyvin näkyviä:

”Kaupunkilainen on vain ihminen asuinpaikastaan riippumatta. Hänet Jumala loi omaksi kuvakseen hallitsemaan luontoa.”

”Väittämä sisältää viittauksen ihanteelliseen ihmiseen. Käytännössä ihmiset ovat kuitenkin niin maalla kuin kaupungissakin raadollisia syntisäkkeitä.”

”Ainoa itseisarvo on Jumalan kuva eli ihminen. Hänen etiikkansa on oltava toimintaohjeena.”

”Sitä, minkä Jumala on luonut ei ihmisen pidä muuttaa.”

Viimeisellä lauseella Eino perusteli sitä, että antroposentrinen järjestys on Jumalan tarkoittama.

Eino reagoi johdonmukaisen kielteisesti ensimmäisen kyselylomakkeemme luomakuntakeskeisiin väitteisiin. Kaupunki oli hänestä kokonaan ihmisten asia, johon ei Luoja tule sekoittaa.

Elämän tarkoitus hahmottui toisaalta Einolle keskeisesti yhteiskunnallisena kehityksenä. Toisaalta elämän tarkoituksena oli hänestä tuottaa iloa Luojalle. Hän piti maailmankatsomustaan humanistisena ja kristillisenä. Elämää kannattava perusluottamus tulee hänen mielestään yhteisöön kuulumisesta ja Jumalalta.

Tampere oli Einon mielestä ekologisesti hyvä kaupunki. Globaali vertailu ei tosin Einon mielestä ollut riittävän myönteinen. Tampereen uusi strategia sisältää kuitenkin oikean suuntaiset kestävän kehityksen tavoitteet, kunhan käytäntö alkaa noudattaa suunnittelun suuntaviivoja.

Einon ihmiskuva puolsi enemmän perinteisiin edustuksellisen demokratian menetelmiin ja vakiintuneisiin valtasuhteisiin perustuvaa asioiden hoitoa kuin rohkeasti uusia osallisuuden muotoja tuovaa demokratian rajojen laajentamista. ”Luottamushyppy” ei hänen käsitystensä valossa onnistu, mutta periaatteessa hän jätti oven raolleen kuin siltä varalta, että vielä joskus keksittäisiin toimivia suoran osallistumisen menettelytapoja.

”Aapo” ja menestyvän kaupungin idylli

Aapo oli iältään 30–50 vuotta, opistotutkinnon suorittanut, hyvin toimeen tuleva, keskustassa asuva etujärjestön edustaja. Hän koki lähimmäiksi osallistahokseen yrittäjät. Hän ajatteli kaupunkia ensisijaisesti talouden näkökulmasta ja ilmoitti ottavansa huomioon asiantuntijan asemansa ympäristövalintoja tehdesään. Dialogissa, jonka aiheena oli paikallistalous, hän myötäili keskustelukumppaniaan, Samia, vaikka ei ollutkaan kaikessa samalla linjalla. Lomakevastaukset olivat kiireisen ihmisen nopeasti antamia.

Aapon ajatuksissa vuorottelivat ihmisyksilön kunnioitus ja tiukan edustuksellisen asioiden hoidon kannatus:

”Moniarvoiseen yhteiskuntaan kuuluu moniarvoiset mielipiteet...Kuuntelemalla kaikkia mikään asia ei edisty.”

Hän korosti erityisesti huonon kaupunkisuunnittelun haittoja yrittämislle ja veisteli, että valkoselkätikasta tai liito-oravasta on vaarassa tulla kaupungin korkein kaavoitusviranomainen. Hänelle kaupungin kehitys rakentui yrittäjyyden ja yksilön toimintavapauden varaan. Vaatimaton kehitys ei ollut hänen mielestään tavoiteltavaa.

Aapo olikin korostetun ihmiskeskeinen perusteluissaan. Vain yhdessä lomakevastauksessaan hän kannatti laajaa luonnon itseisarvoa. Toisissa vastauksissaan hän oli johdonmukaisen antroposentrinen ja jätti kaikki luontokeskeiset vaihtoehdot huomiotta.

Kaupunki-elämän ihanne, jota hän arveli monen kaltaisensa ihmisen havittelevan, sijoittuu järven rannalle keskelle kaupunkia. Moni on tämän kyennyt toteuttamaan, ja se järvikin on nykyisin puhdas, hän totesi.

Aapon elämäkatsomus oli kodin vaikutuksesta perinteinen. Koti, uskonto ja isänmaa olivat hänen elämänsä ääneen lausuttu perusta. Hän näki elämän tarkoituksiksi olla Luojan ilonaihe ja palvella Jumalaa. Toiseksi elämäkatsomusperustakseen uskonnollisen ohella hän ilmoitti talouden.

”Vain taloudellisen kasvun kautta hyvinvointi voi lisääntyä...Vain terve talous luo hyvinvointia”

Moraali oli Aapolle sekä yhteiskunnan että kasvatuksen tuote. Tärkeintä hänestä olisi jättää jälkipolville vähintään yhtä hyvät olosuhteet kuin nykyisillä asukkailla on. Tämä merkitsee luonnon suojelua ja luonnon elementtien läsnäoloa kaupungissakin. Tässä suhteessa Tampere olikin hänen mielestään hieno kaupunki. ”Luottamushyppyyn” nähden Aapo vaikutti torjuvalta.

”Esko” ja leivän kaupunki

Esko oli yli 50-vuotias ammattikorkeakoulun tutkinnon suorittanut, keskinkertaisesti toimeen tuleva, keskustassa asuva kun-

nallinen luottamushenkilö, joka arvosti ihmisen korkealle ja kaupunkia ihmisten paikkana. Hän ilmoitti keskeisiksi osallisyhteisöikseen kunnallispoliittisen luottamuselimen ja reserviläiset. Hän vastasi lyhyesti kyselylomakkeisiin, liikoja kommentoimatta, mutta keskusteluissa hän intoutui välillä pitkiinkin persoonallisiin kuvauksiin, joissa mukana olivat hänen ja hänen perheenjäsentensä kokemukset yhtä hyvin kuin hänen teoreettinen tietämyksensäkin.

Esko halusi hyväksyä sen, että ”kaupunki on kaupunki”. Tästä näkökulmasta kumpusi myös hänen luonnonrakkautensa. Se oli käyttäjän, harrastajametsästäjän ja -kalastajan rakkautta kohteeseensa. Tämä luonto oli hänelle ennen kaikkea kaupungin ulkopuolella. Kaupungissa luonto on tärkeä lähinnä esteettisenä elementtinä. Erityisesti hän ihaili Tammerkoskea. Esko nimitti tiiviisti rakennettua Lapinniemeä slummiksi. Kaupunkia parantavat avarat luontonäkymät.

Tutkimuksen kuluessa Eskon asenne kenties pehmeni jonkin verran. Ensimmäisen lomakkeen kaupunkiekologisiin väitteisiin hän pääosin suhtautui kielteisesti ilmoittaen mm., että ”luonto ja eläimet saavat väistyä ihmisten tieltä”. Mutta jo seuraavassa kyselyssä hän hyväksyi luonnon monimuotoisuuden itseisarvon ja luontoaiheisessa keskusteluryhmässä ilmaisi, että luontoarvoja häiritsee ihmisten itsekkyyys, tai jonkinlainen primitiivisyys. Ihmisen arvo oli kuitenkin Eskolle edelleen korkein ja elämä, Luojan ilonaihe, huipentuu hänen mukaansa yhteiskunnan kehityksessä. Ihmisellä on korkeampi arvo kuin kaikella muulla elävällä. Moraalissa, jonka ihmiset kasvatuksessa saavat, ovat keskeisiä tekojen seuraukset. Esko piti itseään uskonnollisesti yksityisajattelijana ja humanistina.

Kestävä kehitys vallitkoon ihmisen toimeentulon vuoksi. Eskon mielestä ihminen vastaa tämän takia myös luonnon hyvinvoinnista. Hänenkin mielestään luonto ja ihminen ovat kokonaisvaltaisesti vuorovaikutuksessa.

Esko oli tyytyväinen Tampereen ekologiseen toimintaan. Kaupungissa kuitenkin haju ja melu häiritsivät Eskon mielestä luontaista ihmistä. Toisaalta hän käytti kaupungin tuotantolaitosten päästöistä perinteistä ilmaisuja ”leivän haju”.

Periaatteellisemmin ottaen Eskon luonto antaa leivän, myös ja yhä useammalle kaupungissa. Kaupungissa tekniset ratkaisut, kuten keskitetty lämmitys ja järkevä asutuksen tiivistäminen säästävät luontoa. Omilla aivoilla on tiedostettava jokaisen päätöksen ympäristövaikutukset. Ilmastonmuutosta vastaan on jotain pakko tehdä. Ihminen on vastuussa luonnon hyvinvoinnista. Eskolle itselleen asumiseen liittyvän jätteen lajittelun tarpeellisuus oli valjennut lasten kouluopetuksen kautta.

Perusteluna sille, että liikennettä ei pidä rajoittaa kaupungissa, Esko totesi, että liikkuminen lähtee ihmisten tarpeista.

Ihmisten välinen vuorovaikutus oli Eskolle tärkeä pohja sekä omien kokemusten kautta, että periaatteellisemmin. Sekä toisten ihmisten että luonnon kuuntelu olivat hänelle tärkeitä.

”Olen tavattoman huolissani siitä että, me ei olla pystytty löytämään sellaista arvomaailmaa keskustelussa, että me kunnioitettais toistemme mielipiteitä. Vaan huudetaan toistemme päälle ja sillä tavalla viedään energiaa kaikelta siltä, mitä meidän pitäis tehdä.”

Eskon mielestä sosiaalisissa vuokrataloissa olisi asukkaitten vaihduttava. Mutta toisessa yhteydessä hän oli paikallisuuden kannalla, mikä tietenkin vaarantuisi, jos vuokra-asukkaita ruvettaisiin häätämään kun heidän taloudellinen tilanteensa on kohenunut. Esko piti luonnonmukaisina suunniteltuja suuryhteisöjä, eikä ollut huolissaan niiden sosiaalisista uhkista.

Esko painotti toisten kuuntelua, osallisuuden lisäämistä periaatteessa ja konsensusta asioiden hoidossa, mutta ei päätöksenteon muotojen kehittämistä siihen suuntaan. Hänestä edustuksellinen demokratia takasi oikeudenmukaisuuden, asiantunti-

joiden myötävaikutuksella. Tuntui kuin hän olisi etsinyt linjaansa arvojen yhteensovittamisessa. Hänellä ei tuntunut olevan käytännössä valmiutta ”luottamushyppyyn”.

Muurahaiskeko-malliin luetut

”Sakaran” inhimillisten mittojen kaupunki

Sakari oli yli 50-vuotias korkeakoulututkinnon suorittanut, hyvin toimeen tuleva, reuna-alueella asuva kunnan viranhaltija. Hän ilmoitti lähimmiksi osallistahoikseen kunnan ja asukkaat. Hän oli itse kaupunkilaistaustainen asiantuntija, jolle ensimmäisen ryhmäkeskustelun teema, eli kokeminen, tunteet ja merkitykset, sopi hyvin. Hän osallistui myös loppukeskusteluun. Lomakevastaukset olivat laajahkoja ja omat perustelut järkeen mutta myös tunteeseen vetoavia. Ryhmissä hän kävi intensiivisiä dialogeja useiden eri henkilöiden kanssa. Ihmisten toiminnan rajoittuneisuus ja raadollisuus olivat hänelle itsestäänselvyys. Itse hän sijoitti itsensä ääripäiden väliin tutkijoiden väli-raportin typologiassa.

Sakari kehui tutkimuksen ilmapiiriä, jossa voi vastaan sanomatta tuoda esiin todelliset näkemyksensä. Hänen ihanteenaan oli matala, tiivis, inhimillisiin mittoihin rakennettu kaupunki, jossa autoilu olisi tiukasti rajoitettua. Tämä mahdollistaisi elämän vilkkauden ja moninaisuuden ilman häiritsevää melua tai saasteita. Ei viheralueita, vaan urbaania elämää, hän tiivistä. Perusteluna hänellä oli usein ihmisten näkyminen, ihmisten kohtaaminen kaupunkikuvassa. Hänen mielestään kaupungin on erotuttava selvästi maaseudusta, mieluummin loputtava ”kuin seinään”. Hajanaisia pikku luontokohteita ei pidä jättää, vaan luonnolla on sijansa kaupungin ulkopuolella tai sormikaavan kaistoilla, missä voi olla maa- ja metsätalousalueitakin. Sakari oli toisaalta hyvin tietoinen tällaisen kaupungin toteuttamisen käy-

tännöllisistä ja poliittisista esteistä, mutta kertoi siitä huolimatta ajatuksistaan.

Sakari kommentoi kaupunkikylä-ajattelua vertaamalla sitä sadan vuoden takaisin eurooppalaiseen puutarhakaupunkeihin. Nykyiset Tampereen lähikunnat kuten Kangasala, Ylöjärvi ja Nokia olisivat hänestä ”hyviä, itsenäisiä kaupunkeja, joissa on oma kunnallishallinto”. Niissä kaupunkikylä-ihanne toteutui jo nyt.

Sakaran mielestä paras kaupunki olisi sellainen, jossa ei olisi yhtään autoa. Maaseudulla autoa tarvitaan ja matkoilla, se on selvä. Autoton kaupunki olisi parempi, sillä se olisi tiiviimpi, koska henkilöautot vaativat paljon tilaa pysäköintiin, melu-alueisiin ja moottoriteihin. Kaupungissa matkat näin lyhenisivät, melutaso laskisi ja päästöt vähenisivät. Työmatkat nopeutuisivat, joukkoliikenne nopeutuisi ja tulisi taloudellisemmaksi käyttäjämäärän noustessa. Polkupyörin ja jalan liikkuminen olisi yleisempää. Palvelut rakennettaisiin lähelle kuten työpaikatkin. Ja kaupunki olisi vihreämpi ja tuhoaisi vähemmän luontoa.

Autottoman kaupungin laidoilla voisi Sakarin mielestä olla pysäköintihalleja tai mieluummin autovuokraamoja niille, jotka lähtevät maalle. Pysäköintiluolat keskustassa tulevat neljä kertaa kalliimmiksi autopaikkaa kohti kuin pysäköintitalot parin kilometrin päässä. Hyvä esikuva löytyy keskieuropalaisista jalkakulkukaupungeista, jotka juuri ovat tiiviitä, suhteellisen matalia ja inhimillisiä. Kaiken tämän lisäksi joukko- ja kevyen liikenteen suosimista voi perustella päästöillä.

”Luontoarvoja korostetaan joskus liikaakin, toisaalta kaupunkirakenteen vaikutusta kulkutapajakautumaan (joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen osuuden lisääminen) ja sitä kautta liikenteen päästöihin ei huomioida riittävästi.”

Kaupunki ei ollut Sakarin mukaan osa luontoa, vaan ihmisten tekoa. Hän näki psykologisen ristiriidan siinä, että monet halu-

avat sisällyttää paljon luontoa kaupunkiin. Laajat viheralueet kuuluvat kaupungin ulkopuolelle, mutta on luonnollista että kaupunki on ympäröivästä luonnosta riippuvainen.

”Siellä [kaupungissa] voi olla ”koristekasvia, kukkia ja kotieläimiä” – mutta ei kaikkia eliölajeja... Kaupunkirakennetta ei voi eikä pidä suunnitella esim. liito-oravien reviirien mukaan, liito-oravilla ja hirvillä voi olla kuitenkin tilaa suuremmissa vihersormissa.”

Kaupungin pitämistä erillään luonnosta kuvastaa seuraava Sakarin kommentti.

”En ymmärrä sitä, että kaupungissa pitää liito-oravan pesiä suojella. Se johtaa siihen, että kaupunkirakenne hajoaa, ja käytetään enemmän henkilöautoa. Olisi parempi, että kaupunki pidettäisiin tiiviinä, niin liito-oravat saisivat elää rauhassa kaupunkien ulkopuolella.”

Kaupungin identiteetti tuli Sakarin mukaan sen historiallisesta monikerroksisuudesta. Tampereen koskenrannan teollisuusrakennukset olisi säilytettävä. Katukahvilat, kävelykadut, kohtauspaikat ja kaupunkikulttuuri olivat myös Sakarin ihanteita. Pilvenpiirtäjiä hän kammoksui. Viihtyminen, ajan viettäminen kaupungissa (eikä esimerkiksi mökillä) oli hänestä tulevaisuuden visio. Toistaiseksi kuitenkin kaupunkikulttuurimme on tällaiseen liian nuorta. Mielenpitoitaan Sakari perusteli usein omilla kokemuksillaan ja tunteillaan, esteettinen oli ”hienoa”. Tampereelle tulo autolla, laivalla tai junalla oli ”komeaa”. Tampere olikin hänelle ”kunnan kaupunki”, liikennettä lukuun ottamatta riittävän ympäristötietoinen ja sen virkistysalueet olivat hänen mielestään hyvät. Jossain määrin Sakari vertaili Helsinkiä ja Tamperetta – Tampereen eduksi. Sakarin ihastus Tampereeseen perustui kaupunkimaisuuteen. Asemalta tullaan suoraan pääkadulle, koskimaisemakin on ”kaupunkia”.

”Silloin ajattelin, että olisi kiva, kun tänne pääsisi kunnan kaupunkiin, kun tässä on niin uskomaton tämä Tammerkosken maisemat ja näkymät tässä... siinä on vihreää ja siinä on vettä, mutta siinä on kaupunkia.”

Sakari kritisoi toisaalta torityyliämme, usein ”tori” on vain auto liikenteen ympäröimä tyhjä tontti.

Tavoitteitten saavuttamiseksi Sakari suositteli keskustelujen käymistä. Niiden avulla yleinen mielipide muuttuisi ja sitä myöten myös suunnittelijoiden tavoitteet. Toisaalta ihmiset ovat hänen mielestään aika sokeita kun omasta edusta on kyse. Silloin tosiasiat saavat väistyä. Hän myös totesi, että ihmiset viime kädessä perustelevat asioita omaksi edukseen, jopa asiantuntijat ja tutkijatkin.

Sakari arvioi nykyisten virkamiesten esittävän päättäjille mieluiten sellaisia ratkaisuja, jotka voivat toteutua. Heidän henkilökohtaiset arvonsa saattavat kuitenkin olla toiset. He saattavat toisaalta, niin halutessaan, vaikuttaa päättäjienkin mielipiteisiin. Sakari asetti näin virkamiehen – itsensäkin – veitsen terälle, hän hyväksyi autonomiansa rajoittamisen, mutta halusi noudattaa ja propagoida käsitystään oikeasta niin pitkälle kuin voi. Pysyvä muutos edellyttää hänen mielestään laajempien joukkojen arvojen muutosta. Puolueiden olisi Sakarin mielestä syytä ottaa selkeä kanta luontosuhteeseen. Niin kauan kun näin ei ole, puolueet, valtuutetut ja lopulta myös virkamiehet ratkaisevat asioita entisin perustein. Sakari totesi myös, että ellei kaupungin talous ole kunnossa eivät luontoarvot voi nousta ratkaisevaan rooliin.

Näiden rajoitusten puitteissa Sakari kannatti toisaalta hyvin luontokeskeisiäkin kyselylomakkeiden vaihtoehtoja.

”Elinympäristö, laji ja muut kokonaisuudet ovat arvokkaampia kuin eliöyksilöt... Säilyttäisin harvinaisen kasvilajin, jolla ei ole mitään tunnettua käyttöä... Säilyttäisin harvinaisen eläinlajin,

vaikka se on ihmiselle vaarallinen... [Säilytettävän erityisen kauniin maastoalueen] arvo ja hinta pitää arvioida kaupungin suunnittelussa. Sukupuuttoon kuoleva [eläinlaji] lienee arvokkaampi kuin yksi ihminen.”

Luonnolla oli Sakarin mielestä itseisarvo. Eläimille on taattava tarpeittensa mukaiset oikeudet. Toisaalta urbaani ihmiskeskeys oli hänelle itsestäänselvyys, kaupunki on ihmisiä varten ja ihminen sopeutuu siihen. Luonnolle hän soisi oikeudenmukaisen kohtelun, mutta ei kaikkialla. Hän ei myöskään jakaisi valtaa ja vastuuta luonnolle, mutta se samoin kuin muutkin ”äänettömät” olisi silti otettava huomioon päätöksenteossa. Ihminen on se, joka kantaa vastuun.

Luonnon moninaisuus oli sinänsä Sakarille tärkeä arvo, vaikka sitä ei kaupungissa voikaan täysin olla. Kaupunki on tietysti vuorovaikutuksessa luonnon kanssa.

”Tulevaisuudessa [kaupungin] ekologinen toimivuus on tärkeämpää kuin jatkuva vaurastuminen.”

Sakari toki ymmärsi toisin ajattelevien perusteluja. Näkökulma ratkaisee, hän arveli. Yleisen demokraattisen yhteissuunnittelun ohessa hän myös suositti asiantuntijoiden johdolla tapahtuvaa kehittämistä.

Sakarin oma elämäkatsomus, johon hän tosin perusteluissaan harvemmin viittasi, oli biologis-ekologinen, siinä evoluutio on määräävässä roolissa ja niukka kulutus oli hänelle ihanne. Lomakevastauksista kävi ilmi, että hän torjui uskonnollisen, kristillisen ja taloudellisen elämäkatsomuksen ja arveli sen sijaan itselleen sopivaksi katsomukseksi ”jonkin muun”.

”Jokin muu, tarkemmin sanoen...arvokkain ihminen on se joka tulee mukavasti toimeen vähimmällä (rasittaen vähiten luontoa ym.)”

Oman arvomaailmansa muodostumista Sakari selitti opiske-luaikaisten kokemusten ja työelämän viiteryhmien pohjalta. Kokemus ja kasvatus olivat hänen mielestään myös ”kultaiseen sääntöön” tiivistyvän moraalikäsitteksen perusta.

Sakari näytti luottavan asiantuntijuuteen ja vakiintuneeseen vallan jakoon lähes yhtä paljon kuin Eino. Perustelut kulkivat vain erilaisin painotuksin ja eri järjestyksessä. Hän ei paljastanut ihmiskuvaansa heijastavia asenteita kovin suoraan vaikka painotti myötäelämistä. ”Luottamushyppyä” hän kyllä arvosti, mutta ikään kuin vain katseli kynnyksellä astuakseen ”luottamuksen” puolelle sopivissa olosuhteissa. Vallitsevalle johtamiskulttuurille uskollinen asiantuntija ja vapaa kansalainen kampaillivat Sakarissa.

”Tarjan” kaupungin luonteva realismi

Tarja oli alle 30-vuotias, opiston käynyt, hyvin toimeen tuleva, reuna-alueella asuva yksityishenkilö, joka ei kytkenyt itseään mihinkään osallistahoon. Hänen lomakevastauksensa olivat aluksi perusteellisia, mutta toisella lomakkeella kommentit olivat vähäisiä. Hän osallistui kokemuksesta, tunteista ja merkityksiä käsitteeseen dialogiryhmään, jossa hän, ehkä hieman sivullisen oloisesti, toi esiin omiin kokemuksiinsa pohjautuvat näkemyksensä. Ympäristönäkökohtien huomioon ottaminen kaupunkisuunnittelussa oli Tarjan mielestä ollut Tampereella riittävää. Hän oli myös vankka edustuksellisen demokratian kannattaja, vaikka katsoikin, että myös nykyisiä ”äänettämiä” olisi kuunneltava.

”Kyllä vallan ja vastuun on oltava osaavissa käsissä joka tarkoittaa sitä että nämä henkilöt haluavat tehdä päätökset ja käyttää valtaansa niin että se tukee kaikkien kaupunkilaisten hyvinvointia ja turvallisuutta.”

Valtaa ei voi jakaa luonnon eliöiden kanssa:

”Vaikka ajatus [kaikkien luonnon osapuolten rakentavasta vuorovaikutuksesta] on kaunis, on se varmasti täysin mahdoton toteuttaa. Sitä paitsi ei varmasti olisi tarkoituksen mukaista että kaupungeissa järjestettäisiin esim. eläimille ihmisten kanssa yhtäläiset elinolosuhteet, eivätkä kaikki kasvit ja eläimet tietenkään siellä viihtyisikään.”

Ihanteelliseen kaupunkiin kuuluvat Tarjalla kylämäiset alakeskukset. Nämä tekevät mahdolliseksi kaupungin kokemisen kotikyläksi.

”Kaupunki, jossa ihminen asuu muovaa myös asukkaan omaa identiteettiä ja [muodostaa] hänelle ’kodin’”

Tarjan periaatteellinen käsitys kaupungista oli osaksi kokemusperäinen:

”Kaupungithan ovat muodostuneet usein entisten kauppapaikkojen paikkeille; kaupungissa on teollisuutta, palveluja, raha liikkuu ja taloudelliset arvot ovat pinnalla.”

Tarjan sijoittuminen eri typologioihimme vaikeuttaa hänen lopullista sijoittamistaan mihinkään tiettyyn luontevan kaupungin kokonaisuuteen. Kaupungissa on Tarjan mielestä oltava *mahdollisimman* monipuolinen eliöstö, mutta *kaikille* eläimille ja kasveille *ei* pidä olla samoja oikeuksia kuin ihmisille. Kaupungissa olisi oltava riittävästi viheralueita, joihin lapsetkin helposti pääsevät. Tarja kyseli toisaalta, mitä kaupungissa tarkoitetaan kaikkien eliölajien oikeudella moninaisuuteen ja yhteisöllisyyteen. Kysymys tuntui nousevan todellisesta tietämisen halusta. Toisaalta hän oli ehdoton käsityksessään luonnon itseisarvosta.

”Ehdottomasti jokainen elävä olento on omalla tavallaan arvokas, sama koskee myös elotonta luontoa... Mutta mitä tarkoi-

tetaan kaikilla eliölajeilla? Kaupunki on kuitenkin kaupunki ja siellä on oltava tietyt säännöt ja rajaukset.”

Tarja oli toisaalta ihmiskeskeinen, toisaalta ei ollut. Voisikohan tämän näennäisen ristiriitaisuuden tulkita oman kannan keskeneräisyydeksi? Tarjalla oli halu antaa arvo erityisesti elävälle luonnolle, mutta kaupungissa vallitsevat kuitenkin ihmisten säännöt. Kaupunki on luonnosta riippuvainen mutta olemassa ihmisten tarpeiden takia. Viime kädessä ihmisellä on hänen mielestään korkeampi arvo kuin millään muulla elävällä.

Tarjan elämäkatsomus oli hänen omankin arvionsa mukaan biologistinen ja kristillis-humanistinen. Perusturvallisuuden antoivat hänelle oma itse, yhteisö ja Jumala. Kasvatuksen ja yhteisöllisen kokemuksen tietä olisi hänen mielestään edistettävä vaatimatonta, suvaitsevaa ja monimuotoista elämäntapaa.

”Se luo pohjaa hyvälle ja ihmisarvoa kunnioittavalle toiminnalle.”

Moraalin keskuksena hänellä oli kultainen sääntö. Sitä tukevat kasvatusta ja kokemus. Epätäydellisenäkin ihminen voi yrittää parastaan.

Tarja antoi niukasti mahdollisuuksia koostaa kuvaa suhtautumisestaan ihmisiin kaupungin osallistujina. Hän ei tuntunut kaipaavan ”luottamushypyn” kaltaista muutosta asioiden hoitoon, vaan hänelle riittivät edustuksellinen demokratia ja hyvin valitut asioiden hoitajat. Osallisuuden toimivuuden rajoitukset olivat hänellä kuitenkin enemmän teknisiä kuin periaatteellisia.

Pesäpuu-malliin luetut

”Tuulan” viihtyisän vihreä kaupunki

Tuula oli yli 50-vuotias opistotutkinnon suorittanut, keskinkertaisesti toimeen tuleva, keskustassa asuva yksityishenkilö, jonka lähimmät osallistajat olivat ”asukas, kulttuuri ja yrittäjät”. Hän oli kulttuurielämässä aktiivinen ja ilmaisi selkeästi mielipiteitään kaupungin tavoitteista ja velvoitteista.

”Kaupunki pitää suunnitella arkkitehtonisesti kauniiksi kokonaisuudeksi, johon aikaisemmin rakennettu hyvin sopii. [Tarvitaan] maanalaisia parkkipaikkoja joihin pääsee kaupungin laidalta ja niistä suoraan keskustaan.”

Tuula vastasi lomakkeisiin perusteellisesti ja osallistui aktiivisesti keskusteluihin, usein argumentoiden omista kokemuksistaan käsin. Hän piti kaupunki-ihmistä sosiaalisena, työkeskeisenä, aikaansa seuraavana, optimistisena ja huvittelunhaluisena, mikä saattoi vaikuttaa myös hänen kaupunki-ihanteeseensa. Kaupungin tulee antaa mahdollisuuksia näiden ominaisuuksien toteuttamiselle. Ihanteenaan Tuula esitteli myös mallin, jossa yhteisöllisyys ja palvelut nivoutuisivat yhteen vapaaehtoisen ja osuuskunnallisen toiminnan avulla.

Yksilöllisten arvojen kunnioittaminen ja ihmisten kuuntelu olivat Tuulalle tärkeitä. Siten saadaan yksilö sitoutetuksi toteuttamaan yhteistä päämäärää. Asiantuntijan rooli ei ole johtaa vaan avustaa. Edustuksellisen demokratian rinnalle on kehitettävä uusia yhteissuunnittelun muotoja. Keskustelun ylläpitäminen oli hänestä oleellisen tärkeää.

Kaikkien luonnon osapuolten yhtäläiset elinolosuhteet olivat Tuulan mielestä kaupungissa mahdottomuus. Kaupungin ja luonnon suhteesta hän viime kädessä tahtoi, että luontoa varjellaan kaupungin ulkopuolella, missä ”taataan muiden eliöiden ja

kasvien viihtyminen omilla alueillaan.” Ihmisten vuoksi hän puolusti voimakkaasti viihtyisää vihreyttä kaupunki-alueelle.

Kaupungissa on oltava henkireikiä, kuten puistoja, toreja, virkistys- ja liikunta-alueita ja rantoja. Esteettiset näkymät, taideteokset ja historian läsnäolo kuuluvat kaupunkiin. Arboretumit, lähteet ja erityisesti historialliset puistojen puut voivat muodostua ihmisille mielipaikoiksi. Melua ei pitäisi sallia ja turvallisuus oli Tuulalle tärkeää. ”Kaikki kävelymatkan päässä” oli myös Tuulan motto.

”Rannat, metsät ja järvet kaupunkilaisten käyttöön niin että pidämme niistä yhdessä huolta.”

Tuulan kristillis-humanistista elämäkatsomusta kuvastavat hänen ajatuksensa elämän tarkoituksesta. Evoluutio, ihmisen tuleminen mahdollisimman hyväksi sekä rakkaus lähimmäisiä ja luontoa kohtaan olivat siinä keskeisiä. Hän piti itseään etsivänä kristittyinä humanistina, jolle rakkaus ja rauha ovat tärkeimpiä päämääriä. Ihminen on autenttinen mutta rajallinen. Moraali on rationaalista ja sääntöihin perustuvaa. Se on syntyisin lajin säilyttämisyrittämisestä, uskonnosta ja yhteiskunnasta.

Samaan tapaan kuin Sakari myös Tuula edusti rajattua luontokeskeisyyttä, joka ei kuitenkaan toteudu kaupungissa. Mitä kaupunkiin tulee hänellä oli melko ihmiskeskeinen perusajatus.

”Luonnon monipuolisuus taataan kaupungin keskustan ulkopuolella ja soveltuvin osin kaupungissa.”

Väite ”On yhtä tärkeää pelastaa sukupuuttoon kuoleva eläinlaji kuin kuoleman vaarassa oleva ihminen” sai hänen kannatuksensa samalla, kun hän muistutti sen soveltamisen rajoista. Yleisellä tasolla eläinten oikeudet ja luonnon säilyminen, oikeudenmukaisuus ihmisten ja luonnon kesken ja kohtuullisuus luonnon-

varojen käytössä olivat hänelle tärkeitä. Kaiken elävän ja elottoman luonnon itseisarvon hän myös tunnusti.

Tuulan näkemykset selkeytyivät tai muuttuivat tutkimuksen kuluessa ehkä eniten. Hän tuli mukaan yrittäjien edustajana ja esitti aluksi ajatuksiaan korostetusti siinä roolissa. Pitikö Tuula ”luottamushyppyä” mahdollisena, ei voi selvästi päätellä hänen lausumistaan, kannatettavuuden kylläkin. Koskenniskan ajoneuvosillan vastustajiin (”kansanliikkeeseen”) hän suhtautui myötämielisesti. Edustuksellisen demokratian kannattajista hänessä ehkä kaikkein eniten ilmeni myös halu kuunnella yksityisiä mielipiteitä, etsiä yhteisymmärrystä sekä jakaa valtaa ja vastuuta kaikkien kesken.

”Simon” vetovoimainen Tampere

Simo oli yli 50-vuotias korkeakoulututkinon suorittanut, keskinkertaisesti toimeen tuleva, kaupungin väliväyhykkeellä asuva kunnan viranhaltija. Hänen lähin osallistahonsa oli oppilaitos. Ulkoileva, Tampereella kauan asunut Simo ajatteli yksityiviivaisen ihmiskeskeisesti. Hän osallistui keskusteluihin vakaan ”hämäläisesti” ja vastasi lomakekysymyksiin varsin lyhyesti. On toimittava vastuullisesti luonnon hyvinvoinnin puolesta koska me ihmiset tarvitsemme rikkaan luonnon voidaksemme henkisesti ja ruumiillisesti hyvin. Muunlainen luonnon arvostaminen ei ole kaupungissa mahdollista. Tarkemmin erittelemättä hän kuitenkin hyväksyi ajatuksen kaiken luonnon itseisarvosta. Elämän tarkoituksena oli hänen nähdäkseen tehdä meistä mahdollisimman hyviä ihmisiä.

Tasa-arvo, kauneus ja ekologinen toimivuus olivat Simolle tärkeitä, kulutus ja näyttävyyks eivät niinkään. Raha ei saa hänen mielestään ratkaista, kuten uhkaa käydä Aitolahden sillan ja Tampellan tunnelin kohdalla. Kaupunki on itsensä toteuttamisen paikka, mutta ekologista vääryyttä tulee karttaa. Simon mielestä luontoa on kaupungissa hoidettava kaupungin imagon, es-

tetiikan ja vapaiden liikkumismahdollisuuksien vuoksi. Terveys ja turvallisuus ovat samoin tärkeitä syitä.

Tampere oli Simon mielestä monella tavoin hyvä, sen talousnäkyvät, keskusta, Keskustori, pyöräilyn kehitys, ilman ja veden laatu, turvallisuus, Hämeenkadun terassit, puistot, näkyvät ym. saivat kiitosta, osittain suorastaan ylistystä häneltä. Hänen oma asuinalueensa oli sekin erinomainen luonnonläheisyydessään. Arvosteltavaa oli vähemmän. Vallan jakamista tulisi hänen mielestään kehittää alueellista kansalaisvaikuttamista suosi-vammaksi.

Simon mielestä arvokkaimpiin asioihin Tampereella kuului luonnonläheinen keskusta. Hän arvosti myös istutuksia ja metsiköitä kaupunkialueella ja laajojakin metsäpuistoja, kuten Kauppia. Siksi keskustan vaiheilla ei pidä tiivistää rakentamista. Asukkaita voi sen sijaan olla lähiöissä nykyistäkin enemmän.

Simo halusi myös nähdä auton ikkunasta Tampereen komeat järvimaisemat ja vastusti siksi ohitustien vetämistä tunneliin Näsijärven rannassa. Hänestä myös Keskustori ja kävelykadut antavat kaupungille oikean ilmeen. Keskusta on samalla ”luonnonläheinen” ja siksi näyttämisen arvoinen. Hän yhdisti kaupungin imagoon sekä hyvät ulkoilumahdollisuudet että työvoiman saannin.

”Luonnonläheinen tämä kaupungin keskusta, ja se antaa tosi hienon kuvan, täällä, ulkopuolelta turisteille ja muille...Kun täällä on lyhyet matkat näihin harrastuspaikkoihin niin, saataisiin tänne yrityksiä, ja tällä tavalla terveitä työntekijöitä yrityksille.”

Simo totesi, että pyöräily on mielekästä kunnon ja mielialan, jopa työmotivaation kohottamiseen. Samoin kuin Eino hänkin perusteli autoilua yksilön oikeuksilla. Hämeenkadulta on pyöräiliikenne hänen mielestään ohjattava muualle, kuten suunnitellulle Koskenniskan sillalle. Hän perusteli ihmiskeskeistä kan-

taansa toisaalta myös niin, että kaupunkiin kuuluva runsas liikenne estää biologisen monimuotoisuuden huomioon ottamisen.

Simo nosti esiin senkin tosiasian, että runsaat joukkoliikenneväylät saattavat olla paikallisesti haittatekijä. Esimerkistä käy Peltolammin lähiö, jonka yli kulkee lentoliikenne ja jonka ohi tai läpi kulkee moottoritie ja rautatie. Mihinkään näistä ei kuitenkaan voi paikallisesti liittyä, vain melu ja saaste tulevat peltolammilaisten osaksi.

Simon lomakevastaukset olivat niukkoja, ihmiseen keskittyviä ja asiantuntijapainotteisia. Kokonaisvaltainen, luonnon, yhteisöjen ja Luojan elämänprosessi sai hänen kannatuksensa, samoin yksilön itsenäisyys. Elämäkatsomukseksi Simo ilmoitti humanismin. Uskonnollisesti hän sanoi olevansa yksityisajattelija. Moraalin hän kytki kasvatukseen. Mielenpiteittensä alkupe-
rää kysyessä hän ainoana tutkimushenkilöistä ilmoitti työnsä edellyttävän tällaista näkemystä.

Simon osallisuutta koskevat kannanotot olivat jonkin verran puoleen sekä toiseen kallistuvia, mutta hän toivoi tasapuolisempaa vallan jakoa kaupungissa ja puolsi useissa lausumissa osallistumisen mahdollisuuksia asukkaille.

Aleksin urbaani ekologisuus

Aleksi oli iältään 30–50 vuotta, lukion suorittanut, keskinertaisesti toimeen tuleva, välivyöhykkeellä asuva etujärjestön edustaja. Osallistahoikseen hän koki oppilaitoksen ja sen oppilaat. Hän vastasi perusteellisesti ja vastakkaisiakin näkökohtia perustellen lomakkeisiin. Keskustelussa hän esitti persoonallisia ja hyvin perusteltuja mielipiteitä.

Aleksi oli syntyperäinen kaupunkilainen ja myönsi liikkuvansa aika vähän luonnossa. Hän oli paitsi järjestönsä myös poliittikkaan sitoutunut ja kertoi tekevänsä ympäristövalintojaan yleisen käsityksensä ja poliittisen tehtävänsä ohjaamana. Vaikka

hän kuului ympäristöeettisesti lähinnä Pehmeän ihmiskeskeisen kaupungin tyyppiin, hänen useimmat muut kannanottonsa noudattivat Pesäpuu-mallia. Hän ilmaisi myös kannattavansa eläinten oikeuksia, mikä periaatteena veisi hänet vielä kauemmas kohti luontokeskeisyyttä. Sekä Aleksilla itsellään että tutki-joilla oli selvästi vaikeuksia hänen ”kesyttämisessään” johonkin määrättyyn ajatusmalliin. Hän ei asettunut helposti jatkumolle ihmiskeskeisyys – luontokeskeisyys silloin, kun tätä arvioitiin kaupunkia koskevista käsityksistä.

Aleksi kuvasi tulleen toisiin ajatuksiin oltuaan aikaisemmin sen kannalla, että luonnolla olisi oltava sijansa kaupungissa-kin. Luonnon hyvinvointi kaupungissa oli hänestä toisaalta ta-voite, toisaalta mahdollisuus.

”Minulla on ehkä jotenkin, vuosien varrella, tullut vielä sel-keämmäksi se raja, olen siinä mielessä antanut tavallaan periksi että, jos puhutaan ihan *luonnosta*, niin – ei nyt mennä ympäris-tönsuojeluun – minä en enää usko, että kaupungissa voi olla kauheasti luontoa”

Aleksi siis katsoi, ettei kaupungissa voi olla *todellista* luontoa. Luonnonkin kannalta tämä erottelu oli hänestä parempi. Kau-punkirakenteen tulisi olla tiivistä. Kaupunkia Aleksi piti periaat-teessa ilmiönä, joka johtui liiallisesta väestönkasvusta. Luonto kaupungissa on parhaimmillaan kohde, joka on rakennettu ih-misille. Tässä mielessä kulttuuriluonto on eläimiseen ja kasvei-neen arvokas. Villi luonto toteutuu ihannetilassaan kauempana kaupungista.

”En usko luonnon eettiseen arvoon, toisaalta esim. eläinten oi-keudet on otettava huomioon...Rakentamisen ym. eettisiä ar-voja ja pohdintaa on koko ajan pohdittava”

Aleksin urbaanit käsitykset horjuivat periaatteellisen, mutta hänelle uuden ihmiskeskeisyyden ja käytännön luontokeskeisyyden välillä. Näin lienee selitettävissä se, että hänen kannanottonsa sijoittuvat ihmiskeskeisyyden ja luontokeskeisyyden rajan molemmille puolille.

Aleksi oli pienenä inhonnut metsää, ja hän korosti olevansa kaupunkilainen. Nyt hän ”käveli ja samoili” kaupunkiluonnossa ja pari kertaa vuodessa vaelsi ”kunnan luonnossa”, vaikka valittikin matkustamisen aiheuttamia ympäristöhaittoja. ”Villin luonnon” kokeminen oli hänen mielestään ”pään kannalta” tärkeää. Luonnon rakastajana Aleksi katsoi että kaupungin on torjuttava luonto ulkopuolelleen ja kaupungin rakastajana hän katsoi, että juuri urbaania elämäntapaa edistämällä varjellaan elämän ehtoja. Onko tämä kaupunkilaispojan maalaisidylliä?

Aleksi katsoi, että kaikilla elävillä olennoilla oli oikeus elämään ja että ihmisellä on vastuu luonnon hyvinvoinnista. Tätä Aleksin kantaa on syytä pitää luontokeskeisyytenä. Lisäksi hän allekirjoitti väitteen: ”On yhtä tärkeää pelastaa sukupuuttoon kuoleva eläinlaji kuin kuoleman vaarassa oleva ihminen.” Toisaalta hänen perustelunsa biodiversiteetille oli selkeän antroposentrinen, ihminen tarvitsee moninaista luontoa. Kun hänen mukaansa kokemukset ”villistä” luonnosta tekevät ennen kaikkea ihmiselle hyvää, voimme myös sanoa, että Aleksi edusti pehmeää antroposentrismia ja luonnon arvostamista ihmisen hyvinvoinnin vuoksi.

Aleksi ihanoi Helsingin Tamperetta vanhempaa kaupunkilaiskulttuuria, joka merkitsee viihtymistä itse kaupungissa. Siellä viihtyminen koostuu pääasiassa yhteisöllisistä seikoista, jopa massatapahtumista, osittain kuitenkin Kaivopuistosta, suurista saarista ja muista luontokohteista, jotka on rakennettu ihmisille. Päätaavoite hänellä oli, että kaupunki on suunniteltava niin viihtyisäksi, että sieltä ei tarvitse pyrkiä pois.

Viitaten Elisan ilmaisuun, Alekski periaatteessa myönsi ”kulttuuriluonnon” oikeutuksen kaupungissa. Ensimmäisessä lomakevastauksessaan hän vielä vaati tilaa ja elinehtoja kaupunkienkin kasveille ja eläinkunnalle. Ryhmäkeskustelussa hän kuitenkin katsoi, että luonto on kaupungissa liian pirstaleista.

Osallistumisen tulisi olla kaupungissa joustavaa ja nivoutua edustukselliseen päätöksentekoon. Liiallisuuksiin kaikkien osapuolten kuuntelussa ei ole syytä mennä.

”Liian tiukasti tulkiten esimerkiksi kaikki kaavoitus, tiet ym. jäisivät tekemättä.” (Aleksi)

Asumisen suhteen Alekski tähdensi korkean laatutason ekologista ihannetta. Kaupungin kasvu ja voimavarojen rajallisuus aiheuttavat hänestä kiirettä, kestäättömiä rakenteita ja ekologisesti arveluttavaa elämäntapaa.

Ihminen ja korkea elintaso olivat Aleksille tärkeitä, mutta eivät ainoita arvoja. Yli sukupolvien kestävästä elinehdoista Alekski mainitsi, että ilmaston kohdalla on tapahduttava käänne pian. Toinen ongelmakohta hänestä oli kulutus, jonka tulisi olla kohtuullista, vaikka luonnonvarojen riittävyys ei meillä olekaan uhattuna. Hän pohti autoilun haittoja ja raideliikenne kaupungissa sai hänestä kannattajan.

”Kaupunki ihmisille, ei autoille.”

Alekski piti itseään humanistis-tieteellisen maailmankatsomuksen edustajana. Hän oli ateisti, muttei suhtautunut kielteisesti uskontoihin sinänsä. Kokemuksen ja kasvatuksen luoma moraalitaju perustuu Aleksin mielestä niin tunteisiin kuin päämääriin ja hyveisiin. Hyvilläkin pyrkimyksillä on aina haittapuolensa.

Osallistumisen ”luottamushyppy” näytti Aleksista mahdolliselta ja ainakin kannatettavalta. Hän asettui selvästi sen puolelle, ei kuitenkaan aivan innokkaimpien joukkoon.

”Antti” ja biologisesti viihtyisä kaupunki

Antti oli alle 30-vuotias, lukion suorittanut, niukasti toimeen tuleva, keskustassa asuva kansalaisjärjestön edustaja. Hän piti tärkeimpinä osallisyhteisöinä ympäristöjärjestöjä. Antti selvitti kyselylomakkeet melko vähin kommentein. Keskusteluissa hän kuunteli tarkasti ja pyrki antamaan kaikista keskeisistä aiheista oman asiantuntevan kommenttinsa. Näin hänen harvaksen tapahtuneet esiintymisensä olivat pitkiä ja osaksi vaikeasti seurattavia. Kuten useimmat muut, myös Antti osallistui tutkimukseen positiivisella innolla.

Kaupunki ei ollut Antin mielestä välttämätön eikä ihanteellinen asumismuoto, mahdollinen kylläkin. Hän vastusti kovin avaraa kaupunkikuvaa argumentilla ”Maaseutu maaseutuna ja kaupunki kaupunkina”, samalla jolla Eino puolusti urbaania avaruutta. Keskustan elävyys, viihtyisyys ja maisemallisuus olivat Antille keskeisiä tavoitteita. Vilkkkaus koostuu ihmisistä, ei ajoneuvoista. Hyvä kaupunkiympäristö merkitsee puita, puistokatuja, puistoja, suhteellisen tiivistä rakentamista ja autojen vähentämistä. Paikan kokemukset olivat myös hänestä tärkeitä. Historiaa ja tyyliä on kunnioitettava. Antti oli ympäristöetiikaltaan luontokeskeinen, joskin kaupungista puhuttaessa hänen kantansa oli ihmiskeskeisempi.

Antti arvosti periaatteessa koko skaalaa, ihminen, elämä, kokonaisuudet. Hän ei kuitenkaan tyytynyt elävien olentojen ja elottoman luonnon teoreettiseen arvostamiseen.

”Itseisarvo ei vielä vaikuta kovin paljon, olennaisempaa on määrittää niille oikeudet, jolloin ne voidaan paremmin ottaa huomioon.”

Enemmän kuin moni muu Antti perusteli näkemyksiään muun muassa ilmansuojelusta globaaleilla seurauksilla kuten biodiversiteetin vähenemisellä. Autoilun vähentäminen keskustassa oli

Antin tärkeimpiä tavoitteita. Tilallista avoimuutta ei saa liiaksi tavoitella kaupungissa, siitä kärsii luonto kaupungin ulkopuolella. Vapaatakin luontoa on silti oltava kaupungissa. Kaupungin ei kuitenkaan pidä yrittää olla kuin maaseutu. Mieluummin kaupungissakin olisi suosittava kotimaisia lajeja. Hän myös totesi biodiversiteetin kaupungissa suuremmaksi kuin esim. maaseudun pelloilla.

Tamperetta olisi Antin mielestä pienennettävä, mutta ei liian pieniksi hajanaisiksi yksiköiksi. Kylämäisyys olisi kylläkin hyvä piirre. Kaupunkia olisi Antin mielestä ajateltava osina, joissa toteutuu koettava paikallisuus ja joissa paikallisilla ihmisillä sekä myös ”äänettömillä” kuten lapsilla ja eläimillä tai heidän edustajillaan, on päätäntävaltaa kunnan yhteisen päätäntävällän lisäksi. Vallan on oikeasti rakennuttava alhaalta. Ekologisiin kaan tavoitteisiin ei saa pakottaa ketään.

”Ihmisiä ei saa pyrkiä opettamaan tiettyyn muottiin, ei edes hyvään muottiin. Näitä asioita voi toki enenevässä määrin tuoda esille.”

Kaupungin kehittämiseen nähden Antti oli todellisuudentajainen.

”Pitäisin aika olennaisena, että esitettäisiin muutosten mahdolliset huonotkin puolet tyyliin: ”Kasveja ja eläimiä pitäisi olla kaupungissa enemmän, vaikka tämä tarkoittaisikin kaupungin leviämistä tilanpuutteen takia.”

Kaikkien luonnon osapuolten rakentavasta vuorovaikutuksesta kaupungissa ja sen lähiympäristössä Antti totesi:

”Tämä loisi mahdollisuudet miellyttävämpään elinympäristöön myös ihmisille (ja luonnollisesti myös kasveille ja eläimille).”

Antti sanoi itse pyrkivänsä siihen, ettei koskaan tulisi tarvitsemaan omaa autoa. Tampereella ohikulkutie antaa mahdollisuuden vähentää keskustan autoilua. Sitä on jonkin verran jo vähennettykin kävelykatujen ja Keskustorin uudistuksen kautta. Siitä saatu etu on kaupungin elävyys, sillä nyt on ihmisiä kaduilla ja keskustan puistoissa. Keskustan perusliikkumismuodoksi sopii parhaiten kävely.

Antti kannatti moniarvoista kasvatusta ja luotti yksilöihin. Moraalin hän rakentaisi kasvatuksen, kokemuksen ja intuition varaan. Realistinen näkemys ratkaisujen hyvistä ja huonosta seurauksista korostui hänen puheessaan. Antin elämäkatsomus oli ei-uskonnollinen, biologinen ja humanistinen, mutta myös tieteellis-kriittinen. Hän ei silti katsonut omaavansa riittävää perustaa luottaa elämään.

Antti oli selvästi ”luottamushypyn” kannalla ja näki sen toteuttamiseen hyviä mahdollisuuksia. Hän oli ”kannattaja” ja olisi ottanut ihmiset mukaan hyvin johdettuun osallisuuden kehittämiseen, mutta ei uskonut olevan yhtä ainoaa osallisuuden muotia, josta toteutukset mallit tulisivat. Yhteiskunnan kypsyminen osallisuuteen näytti hänestä myös vaativan aikaa.

Symbioosi-malliin luetut

”Samin” kokonaisvaltaisesti luonteva kaupunki

Sami oli ikäluokkaa 30-50 vuotta, korkeakoulututkinnon suorittanut, hyvin toimeen tuleva, välivyöhykkeellä asuva kunnan viranhaltija. Osallisyhteisöikseen hän ilmoitti kaupungin ja yrittäjät. Ryhmäkeskustelussa, jonka aiheena oli lähitalous, hän oli varsin dominoiva, kuitenkin kuunnellen toisia ja pohtien erilaisia argumentteja. Hänen lomakevastauksensa olivat lyhyitä, paitsi milloin hän halusi perustella mielestään ”toisenlaista” näkemystä. Hän ilmaisi myös tutkijoille saaneensa esitetyistä kysy-

myksistä uutta ajattelemisen aihetta. Hän katsoi olevansa mieli-
piteissään riippumaton taustaryhmistään, mutta ettei myöskään
yritä vaikuttaa niihin.

Samille ”kestävä kehitys” merkitsi autojen käytön vähentä-
mistä, energian säästämistä, sosiaalista kestävyyttä ja yhteisölli-
syyttä. Hyvä kaupunki oli hänestä turvallinen, monikulttuurin-
nen ja luonnosta huolehtiva. Monimuotoisuus, vaatimatto-
muus ja valinnanvapaus olivat hänelle tärkeitä arvoja.

Ensimmäiseen kyselylomakkeeseen Sami ei antanut juuri-
kaan sanallisia, perustelevia vastauksia, vaikka niitä nimen-
omaan pyydettiin. Hänen reaktionsa Urban Ecotheology-teok-
sesta otettuihin kaupunkiekologisiin väitteisiin olivat miltei
kaikki väitteitä kannattavia. Itse asiassa hän tyytyi peruste-
maan vain näistä poikkeavia käsityksiään. Tämän perusteella
hän edustaisi vahvasti luontokeskeistä, kokonaisvaltaisesti luon-
toa ja ihmistä yhdistävää kaupunkinäkemystä. Toiseen lomak-
keeseen ja keskusteluun hän kuitenkin kirjasi jo paljon yksilöi-
dymmin oman katsomuksensa perusteluineen.

Tavoitteena Samilla oli kokonaisvaltaisesti luonteva kaupun-
ki, salliva ja esteettinen, jossa olisi sekä koskematonta että hoi-
dettua luontoa. Sekä Teiskon maalaismetsät että Hervannan lä-
hialuemetsät olivat hänestä suojelun arvoisia. Erikoiset eläin- ja
kasvilajit, samoin kaupungille tyypilliset lajit olisi suojeltava.
Erityisesti Sami korosti habitaattien merkitystä yksittäisten laji-
en sijasta ja edusti näin tietoisesti ekosentristä perusnäkemys-
tä¹¹⁴. Tämä merkitsisi Samin mielestä melkoista arvojen ja ta-
voitteiden muutosta nykyisestään. Esimerkiksi kuntarajojen oli-
si joustettava tällaisten argumenttien edessä.

”Mutta kun se on niin, että tämä alue on niin uskomaton, tääl-
lä on muun muassa liito-orava. Se osoittaa, että tämä alue on
luonnonmukainen ja tärkeä. Voisi ajatella sitä luonnon moni-

¹¹⁴ Vrt. edellä aikaisemmin esiteltyä Stenmarkin jaottelua.

muotoisuutta oikealla tavalla, kokonaisuutena. Jos joku sanoo, että ei voida kaavoittaa, kun siellä on liito-orava, niin olisin sitä mieltä, että ei se ole syy. Silloin kerrotaisiin, että se on tällainen hyvä alue, ja erilaiset perustelut, joista liito-orava saattaa olla osoitus siitä hyvästä alueesta – se on jo toinen juttu.”

Sami hyväksyi huomautuksista väitteen kaiken elävän ja elottoman luonnon itseisarvosta. Kaikkea luontoa ei tosin hänen mielestään voi säästää kaupungissa, mutta jotenkin olisi voitava ottaa neuvotteluissa huomioon myös luonnon osapuolet. Kuulemisen olisi muutenkin oltava laajaa ja ottaa mm. nuoret ja syrjäytyneet paremmin huomioon.

Ihmisen oikeutena oli Samin mielestä yrittää ja saada siitä palkkansa. Vapaus on myös keskeinen arvo. Sami halusi olla realistinen ja peittelemättä todeta myös toteutuksen epätäydellisyydet. Keinovalikoimaan hänellä kuului erityisesti osallistuminen, jota ei hänestä ole riittävästi kehitetty.

”Kaupungin organisaatiossa, joka on tässä yhdyskuntasuunnittelussa se tärkein osa, tätä osallistumista ei ymmärretä johtamisen voimavarana.”

Kansalaisten ja virkamiesten yhteistoiminnan pitäisi hänen mielestään olla suunnittelun ytimessä. Se olisi jatkuva prosessi. Jos se nojaa oikeisiin arvoihin, se saa myös asukkaiden tuen, Sami uskoi. Nämä oikeat arvot eivät kuitenkaan tule valmiista uskomusjärjestelmistä, vaan etiikan ja asiantuntemuksen yhdistämisestä.

Luomutuotanto, vaatimaton elämäntapa, vapaaehtoiset luonnonsuojelurahastot, joista korvataan maanomistajalle suojelualueen vuokra, ydinvoima ja sormikaava saivat hänen hyväksymisensä. Sen sijaan Natura-alueelle suunnitellut tuulivoimalat olivat hänen mielestään hurskastelua.

Yrittäjienkin arvomaailma oli Samin mukaan muuttumassa luontoystävällisemmäksi. Vastuutietoisuus on yleisesti tärkeää. Perusteluna satakuntalaisten maanomistajien vapaaehtoiselle luonnonsuojelulle, josta ryhmässä kerrottiin esimerkkejä, ei ollut hänen mielestään altruismi vaan luonnon arvon myöntäminen.

”Niin, ei maanomistaja ajattele sitä, että hän lahjaksi antaa, mutta maanomistajalla on siinä sellainen ajatus, jota kyllä ymmärrän. Kyseessä on luonnon arvo, jolla on myös arvoa. Ja, jos jollakin henkilöllä on maata, niin miksi on niin, että tuo ryhmä tuolla voi vaatia, että et tee sillä omaisuudellasi mitään? ...Samalla lailla voisi joku muu ryhmä sanoa, et jos sinulla on auto, niin et saa ajaa sillä. Sen sijaan se ryhmä voi ehdottaa niin että luovu sinä autosta, järjestetään kevyen liikenteen väylät sillä tavalla, että ei [sinulle tule auton käytön] tarvetta.”

Sami käytti perusteluissaan koko argumenttien skaalaa. Rationaaliset argumentit hän perusti tutkimustietoihin. Moraaliset seikat antoivat luonnolle itseisarvon ja kuvastivat hänen kokonaisvaltaista, luontokeskeistä kantaansa, joka kuitenkin oli ”pehmeätä” tyyppiä, jonka mukaan viime kädessä ihmisen, myös yksilön, arvo on kaikkien muiden lajien ja habitaattien arvoa korkeampi. Vain ihmisellä on moraalitaju. Mielipaikka-teoria ja ”pehmeät arvot”, jotka hän jätti tarkemmin määrittelemättä, liittyvät tunneargumentteihin. Ilman ja ruoan puhtauden argumenttina hänellä oli keskeisesti haittojen vaikutus ihmisen terveyteen. Ydinvoiman hyvyys oli hänestä suhteellista, sillä ydinjätteen turvallinen sijoittaminen tuottaa vaikeuksia. Hän kuitenkin asettui, eri puolia pohdittuaan, ydinvoiman kannalle ilmastovaikutusten vuoksi.

Yleensäkin Samin tapa osallistua ympäristökeskusteluun oli harvinaisen itsekriittinen. Hän pyrki käyttämään asiatietoja mielipiteittensä perustana, mutta jos ne olivat ristiriitaisia, hän

oli valmis omaksumaan uuden kannan, mikäli asialliset perusteet sitä edellyttivät. Osoituksena tästä olkoon se, miten Sami kertoi, kuinka luomutuotannosta tutkimusten mukaan syntyy vahingollisia bakteeri-, itiö- ym. pitoisuuksia. Kuitenkin hän ilmoitti edelleen haluavansa kannattaa luomuviljelyä. Tampere oli Samille riittävän ympäristöystävällinen ja muissakin suhteissa hyvä kaupunki, kunhan toimitaan viisaasti jatkossakin.

Kysymyslomakkeiden väitteiden joukosta Sami yllä olevan lisäksi hyväksyi, että kaupunkikin edustaa evoluutiota ja että sillä on esteettisesti ja historiallisesti ainutlaatuinen identiteetti. Hän hyväksyi myös merkityksen antajiksi luonnon, kaupungin, yhteisöt ja Luojan. Viimemainittu, uskonnollinen puoli, ei kuitenkaan kuulunut muuten hänen argumentteihinsa, vaan hän perusti perusluottamuksensa itseensä, yleensä ihmisiin ja yhteisöihin. Samoista lähteistä syntyy hänen mukaansa myös moraalili. Hänen etiikkansa koostui tunteesta, hyveestä ja päämäärästä. Kirkon jäsenyyden säilyttäneenä hän edusti ”maallistuneita” kristittyjä. Ihmiskuva oli hänellä melko optimistinen, kaikki eivät suinkaan hänen mielestään ole itsekkäitä. Dialogissa hän tosin myönsi itsekkyyden yleisyyden ja hyvän omantunnon ”ostamisen” eräänä mahdollisena ympäristönsuojelun motiivina. Hän arvioi itse elämänsä humanistiseksi. Tutkijan näkökulmasta siinä oli vahvasti myös biologistisen katsomuksen piirteitä.

Globaalitalous oli Samin mielestä kaupungin talouden elinehto. Hän vertaili taloutta ja yhteiskuntaa todeten yrittäjien ja virkamiesten edustavan toisilleen vieraita arvomaailmoja. Taloudessa vallitsee voiton tavoittelu, yhteiskunnassa taas laadukkaan palvelun etiikka:

”Keskinäistä luottamusta ei ehkä sen takia ole, kun ne ovat niin toisenlaisia maailmoja, että julkisen alan palveluksessa olevien ihmisten toimintaa ohjaa etiikka, sen tyylinen etiikka, että ne

palvelut mitä julkiset yhteisöt antaa, niitten laatu pitää [olla] mahdollisimman korkea. Tämähän se on se idea. Ne jotka tähän eivät pyri, tekevät vain huonosti työtään, kun taas yksityisellä yrityksellä toimintaa ohjaa voiton tavoittelu. Sen takia ne yritykset ovat olemassa, että ne tuottaisivat voiton, elikkä palkan tälle ihmiselle. Niin, kyllä nämä tietysti ovat ihan päinvas-taisia lähestymistapoja.”

Toisaalta hän totesi, että yrittäjät tuntevat vastuuta myös ympäristöstä ja etteivät virkamiehet aina kannan vastuuta teoistaan. Yritykset ovat riippuvaisia myös ympäristön ja yhteiskunnan hyvinvoinnista. Sami itse halusi silti hillitä kulutusta ja rajoittaa kaupungin kasvua.

Samin mielestä joukkoliikenteen varaan rakentuva kaupunkikeskus oli viisas ajatus. Markettialueiden rakentamista olisi hillittävä. Lähijakelu olisi hänestä syytä hoitaa sähköautoilla. Jalankululle ja hyvälle joukkoliikenteelle on otettava lisää alaa yksityisautoilulta, joka nykyiselläänkin palvelee vain noin viidettä osaa kaikista keskustassa liikkuvista.

”Kaikilla kulkuneuvoilla on päästävä keskustaan, mutta keskustassa ei tarvitse päästä liikkumaan henkilöautolla. Oikeat liikennejärjestelyt, kuten pyörätiet, sillat ja maanalaiset ratkaisut vähentävät autoliikennettä.”

Mallia voisi ottaa muualta Euroopasta, mutta se on tähän asti törmännyt käsittämättömiin esteisiin.

”Minkä takia tamperelaiset ihmiset lähtevät Keski-Eurooppaan ja tulevat sieltä silmät avoinna takaisin [ajatellen] että, niillä on hienoja kaupunkikeskustoja siellä, on kävelykatuja ja rauhallista meininkiä. – Meille ei ainakaan tuoda semmoisia! Niin. Mitä siinä välillä tapahtuu, että se ihailu muuttuu siten, että toimitaan täällä toisin?”

Sami halusi kehittää monipuolista, henkisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti rikasta kaupunkia, jolla olisi elävä, kunnioittava yhteys myös luonnon elementteihin. Hänen sallivuutensa ulottui myös asukkaisiin yhteistyön aloitteellisina, kykenevinä ja vastuullisina osapuolina. Sami oli avoimesti rohkean, järkevästi ohjatun ”luottamushypyn” kannattaja. Silti hän ei ummistanut silmiään epäkohdilta, vaan lausui ne julki – kehittämisen kohteina. ”Luottamus” ja sallivuus melkein pursusivat hänen persoonassaan. Sami oli moniin muihin verrattuna pitkän askeleen enemmän niin ihmisiin kuin luontoonkin myönteisesti suhtautuva.

”Sirpa” ja järkevän luonnollinen kaupunki

Sirpa oli ikäluokkaa 30–50 vuotta, korkeakoulututkinnon suorittanut, hyvin toimeen tuleva, reuna-alueella asuva kunnan viranhaltija, joka koki olevansa ensisijaisesti asukas, äiti ja luonnon harrastaja. Lomakkeisiin hän vastasi tunnollisesti perustellen. Keskusteluissa hän oli itsenäisesti omalla linjallaan, vaikka ryhmässä ehkä käytiin koko tutkimuksen intensiivisimmät vuoropuhelut. Luontoasiat olivat hänelle harrastus, josta hänellä myös oli asiantuntemusta. Hänen ilmaisemistaan tavoitteista muodostuu kuva kaupungista, jossa luonto ja ihmisen kaupunki ovat sopusoinnussa. Siellä on tilaa myös eläimille ja vapaalle luonnolle. Jos luonto voi hyvin, ihminenkin voi hyvin, hän totesi. Kaupunkiluonnolle ovat kuitenkin ominaisia eri piirteet kuin neitseelliselle luonnolle. Myös vuorovaikutus luonnon kanssa on tärkeää realistisissa rajoissa. Vastuu on ihmisen.

”Hyvä, moniarvoinen suunnittelu ottaa kaikki osapuolet huomioon. Myös kasvit ja eläimet tarvitsevat hyvät elinolosuhteet. On laajan arvokeskustelun paikka, kenen ja minkä me annamme jäädä elämään.”

Luonnon arvostamisesta oppii Sirpan mukaan myös arvostamaan ihmistä. Autenttisen ihmisen arvostaminen oli hänelle tärkeää. Johdonmukaisesti hänen mielestään kaupunkilaisten mielipiteitä pitää arvostaa.

”Siinä on juuri sen ihmisen oma kehityshistoria, se miksi on kasvanut ja kehittynyt. Ja se kasvu ja kehitys jatkuu loppuelämän.”

Suomalaiset ovat Sirpan mielestä väljyyteen tottuneita ”metsäläisiä”. Tämä tuo muassaan sen kääntöpuolen, että kovin läheiset sosiaaliset suhteet ovat vaikeita.

Keskusteluryhmässään Sirpa kävi aidosti dialogia puhe-kumppaninsa kanssa. Tällöin hän esimerkiksi myötäili Einon komean kaupungin ihastelua, mutta ilmaisi saman kannan myös oma-aloitteisesti. Sirpan kaupunki-ihanne sisälsi väljyyttä ja esteettisiä näkymiä, toisaalta myös kylämäistä yhteisöllisyyttä, rauhaa, kiireettömyyttä ja mahdollisuutta itsensä toteuttamiseen – vaikka viimeksi mainittuja hän oli kohdannut enemmän harvaan asutulla seudulla. Tampereen kasvutavoite oli ristiriidassa hänen arvojensa kanssa.

”Kulutuksen jatkuva kasvu vääristää arvomaailmaamme... Taloudelliset arvot eivät yksin ole ensisijaisia, mutta yhdessä muiden arvojen kanssa tasavertaisia. Taloudellinen hyöty voi antaa resursseja myös ekologiselle toimivuudelle.”

Tampere oli kuitenkin Sirpalle emotionaalisesti tärkeä, joskin ympäristösuunnittelu oli siellä hänestä huonoa, juuri siksi, että taloudella oli tärkeämpi asema kuin luonnolla.

Sirpa hyväksyi väitteen, että liikkuminen ja kuljetus oli kaupungissa järjeistettävä ensisijaisesti kattavan joukkoliikenteen, rajoitetun lähijakelun ja hyvin järjestetyn kevyen liikenteen varaan. Hän perusteli käsitystään sillä, että se on kaupungin viih-

tyisyyden ja turvallisuuden kannalta tärkeää, varsinkin ydinkeskustan alueella.

Tiedollisten ja moraalisten argumenttien lisäksi Sirpa käytti myös tunneargumentteja sekä estetiikan yhteydessä että verratessaan oikeaa luontosuhdetta ystävyyyteen tai sukulaissuhteeseen. Hän pohti oma-aloitteisesti perimmäisiä kysymyksiä toden myös, että kaikessa on kääntöpuoli. Itseään hän piti humanistisen, tieteellisen ja biologistisen elämänskatsomuksen edustajana. Sallivuus, monimuotoisuus, vaatimattomuus ja valinnanvapaus olivat Sirpalle tärkeitä arvoja.

Sirpa myönsi asioiden monitahoisuuden ja oman neuvottomuutensa. Hänestä ihmiset eivät aina ole riittävästi tietoisia omasta rajallisuudestaan. Hänessä taistelivat eettinen subjektivismi ja voimakas velvollisuudentunto ympäristöasioissa.

Sirpa oli yksiselitteisesti “luottamushypyn” kannattaja tälle tutkimukselle asetettujen osallisuusmyönteisyyden arviointiperusteiden mukaan. Hänellä oli vuorovaikutuksesta perusteellisesti mietityt mielipiteet, joista olisi voinut vaikkapa muodostaa yleispätevät toimintaohjeet.

“Anitan” ekologisesti vastuullinen kaupunki

Anita oli yli 50-vuotias, kansakoulun käynyt, niukasti toimeen tuleva, reuna-alueella asuva kansalaisjärjestön edustaja. Lähimmät osallistajat olivat luontojärjestöt. Hänen näkökulmansa oli paljon luonnossa liikkuvan kansalaisaktivistin. Hän oli sitoutunut, johdonmukainen ja tietorikas keskustelija. Voimakkaasti hän vetosi puhekumppaneiden järkeen ja velvollisuudentuntoon. Anitan lomakevastaukset olivat perusteellisia ja monipuolisesti kommentoivia. Tietorikkauttaan hän käytti myös keskusteluryhmissään, missä hän puhui paljon, osaksi senkin vuoksi, että useat toisista osanottajista esittivät hänelle haastavia kysymyksiä.

Ensimmäisen pienryhmän aiheena oli suhde luontoon, mikä sopi Anitalle hyvin. Myös loppukeskustelussa hän oli vahvasti mukana. Lomakkeilla hän pyrki perustelevaan ”toisenlaisuuttaan” suvaitsevalla ateismilla. Elämäkatsomukseltaan häntä voi pitää tyyppillisenä biologistina. Uskonto päästää hänen mielestään ihmisen vastuusta. Ihmisen moraalinen vastuu olikin Anitan ehkä keskeisin painotus. Tähän sisältyi globaalien tietoisuuden vaatimus. Hän tahtoi olla realisti, ei teoretikko. Kuitenkin hän oli myös optimisti, joka luotti järjen voittoon. Samalla hän oli syvästi huolissaan mm. ilmastonmuutoksesta: Aika loppuu ja katastrofi lähenee! Tavoitteet saavutetaan asenteen muutoksen kautta. Järjen voitto tosin vaatii Anitan mielestä sukupolven vaihdoksen. Toisaalta:

”Tämän sukupolven (siis me 5- ja 6-kymppiset) on otettava vastuu ekologisen kestävävyyden ja elinolojen säilymisestä eli enemmän tekoja, vähemmän paperia ja puhetta.”

Ensimmäisen kysymyslomakkeemme väitteissä ehdottamaamme kaikkien osapuolten, myös luonnon, kuulemiseen Anita suhtautui kahdella tavalla. Toisaalta hän näki sen käytännössä mahdolliseksi, toisaalta kannatti prosessia, jossa äännettömätkin ovat edustettuina.

Anitalle kaupunki ei ollut osa luontoa tai evoluutiota muuten kuin kulttuurievoluution ilmentymänä; sehän on ihmisten tekemä. Vaikka Anita tältä pohjalta olikin aika pessimistinen luonnon ja kaupungin vuorovaikutukseen nähden, hän piti holistisesta luontokeskeisyydestään kiinni.

Anita myönsi, että kaupunki periaatteessa on ekologisesti kestävä, koska se merkitsee keskitettyä asumista, palveluita ja työpaikkoja. Mutta:

”Elinkeinoelämää, kulttuuria ja ihmisen asumismuotoja on mahdotonta tuottaa alistamatta muita eliölajeja. Kaikki on aina poliittista valintaa elimissä, joissa luonnolla ei ole edustusta.”

Moninaisuus kaupunkisuunnittelun tavoitteena turvaa luonnollekin sijansa. Tekniset rajaukset jonkin lajin elinalueen suojelemiseksi vain pirstovat kokonaisuudet elinkelvottomiksi. Anita myös opetti biologiaa tutkijoille:

”Elotonta luontoa ei oikeastaan ole. Kaikki maisemankin osatekijät sisältävät elämää mikrobeina tai ainakin mahdollisuuden siihen.”

Eläimille oli Anitan mielestä taattava tarpeidensa mukaiset oikeudet. Biodiversiteetti on arvo itsessään. Anita vastasi myönteisesti useimpiin luontokeskeisyyskysymyksiin.

”Ihminen on luonnon kannalta kertakäyttökamaa, mutta eläimen geenistö kestokamaa, jota ihminen ei millään keinoin kykene palauttamaan sen kerran sukupuuttoon hävitettyään.”

Nyt, kun kaupungit ovat kuitenkin jo olemassa, on tehtävä kaikki voitava niiden ”ekotehokkuuden” kehittämiseksi. Kaupungin vähä luonto olisi Anitan mielestä säilytettävä alkuperäisen oloisena. Rakennetut viheriöt eivät kuitenkaan korvaa varsinaista luontoa.

”Kestävän kehityksen” tavoitteen sijasta Anita ehdotti selaista luonnonvarojen kestävästä käytöstä, joka takaa ympäristön elinkyvyn säilymisen myös globaalisti. Päästöt, puhdas vesi ja ruoka ovat keskeisiä asioita. Elinkaariajattelua olisi sovellettava kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla ja kohtuulliseen taloudenpitoon tulisi kasvattaa jo kodeissa ja kouluissa. Kaupunkiin ei pidä rakentaa uusia riskilaitoksia.

Kaupungin toiminnassa ympäristöstrategian olisi Anitan mielestä oltava saman arvoinen kuin strategian muut, esimerkiksi taloutta koskevat osat. Tampereen ympäristöstrategia oli hyvä, mutta sitä ei noudatettu vaan elettiin ”jarrut päällä”. Muun muassa päästöjen vähennyksen kontrolli puuttui. Kaupungissakaan eivät uhanalaiset lajit saisi korvautua ”harakoilla ja nokkosilla”. Luonnon monimuotoisuus olisi hänestä säilytettävä ”vaikka poliisivoimin”. Siksi on sanottava ei ”luterilais-kalvinilaiselle tehometsätaloudelle”, raivaamiselle ja siistimiselle, joka hävittää lajeja ja vähentää esim. mustikkasatoja. Luontoa on varjeltava. Keskeisiä tavoitteita ovat myös historiallisuus, juurtuminen, turvallisuus, jatkuvuus, yhteisöllisyys ja naapurihenki. Ihmisen kulttuurin ei pidä olla ”kertakäyttökamaa”. Kulutusta on vähennettävä. Vaatimaton, suvaitseva ja monimuotoinen elämäntapa on tavoitteena, mutta se voi edellyttää (väkivallatonta) suoraa toimintaa. Me suomalaiset olemme Anitan mielestä globaalisti katsoen olleet ryöstökäyttäjää.

Liikenteen ekologinen jalanjälki oli Anitan mielestä Tampereella keskimäärää korkeampi. Liikenteen olisi muututtava, se oli pahin saastuttaja globaalistikin katsoen. Myös sen melu ja visuaalinen häiriö olivat Anitan mielestä muun muassa psykologinen haitta. Hänestä energiatuotannon haitat oli saatu jo kuriin, joten nyt olisi keskityttävä liikenteen päästöihin. Hän kritisoi vahvasti pysäköintiluolia, jotka eivät suinkaan vähennä liikennettä keskustassa. Raideliikenne ja pyöräily olivat hänen suosituksensa.

Esimerkkinä Tampereen kaupungin leväperäisestä ympäristöpolitiikasta Anita mainitsi valtuustopäätöksen vuodelta 1995, jonka mukaan liikenteen päästöt pudotetaan vuoden 1990 tasolle. Hänen mukaansa ne ovat päin vastoin kohonneet, koska niitä ei millään tavoin kontrolloida. Syyksi tähän hän arveli, että se vaatisi niin paljon luopumista. Kun koko elämä on tehty riippuvaiseksi autolla kulkemisesta, siitä on hyvin vaikeata luopua.

Osallistuminen ja kansalaistoiminta saivat Anitan innostuneen kannatuksen. On kyse ihmisten oikeuksista, jota ei saa veistää ”trendikkäällä osallistamisella”. Yhteiskunnan toiminnot pitää voida yhdessä ratkaista niin, että, taloudelliset, sosiaaliset, ekologiset ja muut toiminnot toteutuvat ympäristön elinkyky säilyttäen. Vuorovaikutuksen luonnon kanssa on näyttävä päätöksenteossakin. Demokratian edistyminen oli Anitan mielestä Tampereella hidasta. Yhteenkuuluvuudessa oli puutteita. Ympäristöasioissa oli toki 10 vuodessa edistyttykin, mutta liian hitaasti ja haluttomasti. Mäntinrannan siltakysymys, Vuoreksen lähiön suunnittelu ja keskustaan tulevat pysäköintiluolat olivat Anitan mainitsemia ajankohtaisia negatiivisia kokemuksia demokratian toimimattomuudesta.

Anitan omaa motivaatiota tukivat suhde luontoon, lapsiin, vähällä toimeen tuleminen ja valmius muutokseen. Ekologisessa tietoisuudessa hän tunsii olevansa edellä toisia. Hän myönsi tarvitsevansa säännöllisiä käyntejä Lapissa (päästäkseen kaupungista pois). Muita ei hänen mielestään voi muuttaa kuin itseään. Tietoa on kyllä riittävästi, mutta ihmisten on mm. koulutuksen kautta tultava tietoisiksi, erityisesti kasvihuoneilmioista. Anita tiedosti hyvin sen, että monille esim. autosta luopuminen on vaikeaa.

”Ympäristövalinnat ovat moraalinen sitoutumisjuttu eivätkä roolipeli.”

Anita oli myös syrjittyjen ihmisten puolella. Hän osoitti, että kaupungin kasvu karkottaa villin luonnon kauas ja aiheuttaa välillisesti sosiaalista epätasa-arvoa kun kaikki eivät pääse yhtä helposti nauttimaan luonnosta.

Ihminen on Anitan mielestä sama kaupungissa kuin muualakin. Hänen ihmiskäsityksensä oli muuten varsin autonominen, mutta ympäristökysymyksissä tarvittiin hänen mielestään toistaiseksi vielä yhteiskunnan ohjausta. Kokemuksillaan ihmi-

nen luo itsensä. Moraali on kasvatusta, jatkuvuutta ja kokemusta. Tärkeä moraalisuuden mittari on saavutettu ekologinenkestokyky. Anita kritisoikin tutkijoiden väittämässään edustamaa kristillistä raadollisuuskäsitystä:

”Luonnon ravintoketjun rinnastaminen ihmisen ”pahaan” on helppo lupa ”pahalle”. Ihminen tekee tietoisesti kaiken. Puhuisin eettisistä ja moraalisisista valinnoista ja vastuusta. ”Pahan” korvaisin inhimillisyydellä, johon sisältyy väsyminen ja jaksamisen rajallisuuden tunnustaminen. Inhimillisyyden tunnustaminen on mahdollisuus.”

Omaa ateistista elämäntavustaan Anita ajoittain provosoitui puolustamaan, vaikka ei pitänytkään itseään taistelevana ateistina.

”Perään siis edelleen ihmisen vastuuta, valintoja ja valitsematta jättämisiä tämän kasvottoman ’Luojan’ sijaan. Toki kaikella on itseisarvo, erityisesti luonnolla jonka elinkyvyn säilymiseen perustuu myös ihmisen tulevaisuus. Eettinen ja moraalinen vastuu tai siis niiden merkitys ovat ohittamattomia.”

Perusluottamuksestaan hän kirjoitti:

”Krister Kihlman sanoo osuvasti: ’Myrskyävä meri on ihmisen ainoa turva ja satama’. Se kuvaa hyvin jatkuvaa muutosta ja valmiuden siihen voin katsoa kysymyksen tarkoittamaksi luottamukseksi.”

Anita olisi antanut enemmän valtaa asiantuntijoille ja tutkimustiedolle luonnon kehityksestä. Kärsimättömänä hän totesi oikeaksi osoitetun tiedon omaksumisen vievän liiaksi aikaa - esimerkiksi yksityisautoilijoilta ja kaupungin asioista päättäviltä. Sosiaalisesti kestävä kehitys, vastuu oikeudenmukaisesta tulevaisuudesta, tasa-arvo ja yhteenkuuluvuus olivat hänelle tärkeitä. Tuntui johdonmukaiselta tulkita Anitan ihmiskuva laajaa osallisuutta

ta tukevaksi. Asiantuntijuuteen vetoaminen vain jätti meidät kysymään, pitäisikö Anita ”luottamushyppyä” todella ratkaisuna tasa-arvon saavuttamiseen käytännössä.

”Elisan” kristillis-poliittinen kaupunki-ihanne

Elisa oli iältään 30–50 vuotta, korkeakoulututkinnon suorittanut, keskinkertaisesti toimeen tuleva, reuna-alueella asuva kunnan luottamushenkilö, joka koki taustayhteisökseen lähinnä asukkaat, oppilaitoksen ja opiskelijat. Lomakevastaukset olivat perusteellisia ja perusteltuja. Hän kävi keskustelussa mielellään dialogia, erityisesti Anitan kanssa, jonka tavoitteet olivat samankaltaisia, mutta perimmäiset katsomukselliset arvot toisia. Kun Anita oli ateisti, Elisan katsomuksellinen tausta oli kristillinen herätysliike. Hän koki vastaavansa kyselyihin sekä yksityishenkilönä että ammattinsa edustajana.

Elisan mielestä kaupunki ei kuulu luonnon evoluutioon, mutta muilta osin hän yhtyi tutkijoiden kristillis-kosmologiseen hahmotelmaan lomakkeella 1. Yhteisöllisyys ihmisten kesken ja vastuullisuus luonnon hyvinvoinnista olivat hänestä saman ”elämän politiikan” puolia. Luonto oli hänelle läsnä myös kaupungissa; tosin pääosin ”kulttuuriluontona”. Kaupungissakin on luonnon monimuotoisuudelle jätettävä tilaa. Sekä ihminen että luonto ovat periaatteessa samoja kaupungissa ja sen ulkopuolella. Elisaa pelotti kahtiajako kaupunkeihin ja luontoon ja hän kantoi huolta myös maaseudun asuttavuudesta. Ekologinen keskeytyvyys paikalliselta tasolta globaalille asti oli hänestä kaikkia velvoittava tavoite.

”En usko että on olemassa mitään yhden tason ratkaisuja. Oikeastaan sen pitäisi olla semmoinen ratkaisujen ketju, joka ulottuu paikalliselta ja yksilöiden elämäntavan tasolta ihan globaalille tasolle. Se on myöskin minusta tahtoasia, se on politiikan asia, ilman muuta.”

Ihmisellä on Elisan mielestä moraalinen vastuu huolehtia oikeudenmukaisuudesta sekä ihmisten että eläinten ja muun luonnon kesken, mutta epäonnistumiset tässä eivät saa estää jatkuvaa pyrkimystä parempaan. Hän nojasi voimakkaasti ihmisen vastuuseen ja erikoisasemaan moraalisena olentona. Elisa perusti argumentointinsa keskeisesti kristillisten kirkkojen ORLE- eli oikeudenmukaisuus, rauha ja luomakunnan eheys -ohjelmaan. Näin hän läheni holistista elämänskatsomusta, joka tulkitsee elämää luonnon ja ihmisen vastuullisesta vuorovaikutuksesta käsin. Elämänskatsomustaan hän itse piti kristillisenä ja humanistisena.

”Elämän tarkoitus on palvella Jumalaa [...] Jumala tulee todeksi myös ihmisyhteisöissä. Luottamus: ’Elämä kantaa.’

Ihmisen velvollisuus viljellä ja varjella luomakuntaa olivat Elisalle keskeisiä avainkäsitteitä. Ympäristöasioissa Elisan mielestä [itsenäisiä] valintoja voivat roolien ja muiden asemien sijasta ohjata tietyt ympäristökriteerit, -normit ja -tietoisuus. Itse hän katsoi myös päätyneensä näkemyksiinsä elämänskokemuksen ja viiteryhmänsä kautta. Kestävällä kehityksellä oli Elisan mielestä sosiaalinen, taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen ulottuvuus ja lisäksi se oli jokaisen yksilön elämäntaparatkaisu. Asuinalueita ei saisi rakentaa sosiaalisesti eriarvoisiksi, mutta toisaalta hän hyväksyi etnisten tai kulttuuristen ryhmien keskittymät silloin, kun ne perustuvat vapaaehtoisuuteen.

Elisan kannanotot sijoittivat hänet holistisen luontokeskeiseen näkemykseen. Hän uhraisi kyllä ihmisenkin etuja luonnon hyväksi, mutta ei myöntänyt sitä ekosentrisyyden perusajatusta oikeaksi, että lajit ja kokonaisuudet menevät eliöyksilöiden edelle. Hän perusteli ajatuksiaan myös uskonnollisesti:

”Kaikki eliölajit ovat osa samaa suurta kokonaisuutta – sanotakoonpa sitä sitten vaikka luomakunnaksi.”

Elisa oli kulutuskriittinen, taloudellisen hyödyn maksimointi olisi hänestä tuhoisaa koko kaupungille, ihmistenkin yhteisönä. Säästävä ja vaatimaton elämäntapa ja niukentuvien resurssien tasapuolinen käyttö olisi pitkällä aikavälillä asetettava etusijalle. Hän halusi rakentaa lähitaloutta globaalitalouden sijaan. Hän myös puolusti kulutustasoltaan vaatimatonta mutta esteettisesti rikasta elämäntapaa.

Elisa katsoi itse olevansa mielipiteiltään radikaali, mutta vuorovaikutukseen valmis. Päätöksenteon rakenteita on jatkuvasti kehitettävä, jotta kaupungista voisi rakentua aito yhteisö. Parhaita asiantuntijoita ovat asukkaat. Pluralismi oli hänelle tärkeä arvo ja valtaa olisi jaettava kaikkien osapuolten, erityisesti nuorten, lasten, syrjäytettyjen ja luonnon osapuolten kanssa.

Toiseuden kunnioittaminen, kaikkien kuuntelu, omien rajoitusten tunteminen ja tunnustaminen sekä vahva panostus osallisuuden tekemiseen mahdolliseksi olivat Elisalle selkeitä arvoja. Hänen ”luottamushypyn” kannatuksensa näytti hyvin vahvalta, kuitenkin siten että samalla toteutuisivat edustuksellisen demokratian käytännöt ja asiantuntijoiden tasapainoinen osallisuus asioiden hoidossa.

Liite 2: Käsitteiden selityksiä

Alakeskus = osasta kaupunkia muodostuva sosiaalisesti, taloudellisesti, ekologisesti ja kulttuurisesti toimiva alue

Antroposentrinen = ihmiskeskeinen

Asenne = samaan asiaan kohdistuvien sanallisten ja toiminnallisten reaktioiden kokonaisuus, joka koostuu tiedosta, tunteesta ja toiminta-
valmiudesta

Avainkokemus = lapsuuden kodissa, perheessä tai ystävien parissa koettu asia, joka on myöhemmin ajateltuna merkinnyt henkilön (ympäristö)asenteille paljon.

Behaviorismi = virikkeitten ja reaktioitten keskeisyyttä korostava psykologian koulukunta

Biodiversiteetti = elollisen luonnon monimuotoisuus

Biologismi = biologiseen tietoon ja ajattelutapaan perustuva elämäntietämys (erotettava biologiasta tieteenä)

Biosentrinen = elämä- tai eläinkeskeinen

Biosfääri = eliökehä, elökehä, maapallon pintaosa, jossa on elämää

Brundtlandin komissio = YK:n ympäristö- ja kehityskomissio 1980-luvulla (ks. kirjallisuus, World Commission ...)

Diskurssi = keskustelumuotojen kokonaisuus tai osa-alue

Diskurssietiikka = Jürgen Habermasin esittämä malli, jonka mukaan tilanteesta osalliset keskinäisessä vuorovaikutuksessa sopivat yhteisistä moraalinormeista

Eettinen objektivismi = käsitys, jonka mukaan moraalit ovat yleispäteviä

Eettinen subjektivismi = käsitys, jonka mukaan moraalit ovat riippuvaisia henkilökohtaisista valinnoista

Ekosentrinen = luontokeskeinen, ympäristökeskeinen

Eksistentiaalinen = olemassaoloon tai elämään kokemus- ja tunnepohjaisesti perustuva, rationaalis-metafyysisen vaihtoehto

Elämä- tai eläinkeskeinen (biosentrinen) ympäristöetiikka = ympäristösuhteiden suotavuus arvioidaan sen mukaan, miten ne vaikuttavat tiettyjen eläinten, kaikkien eläinten tai kaiken elävän hyvään

Eskatologia = lopun ajan odotuksen teologinen nimitys

Feodaalinen = läänitystä eli maata omistavan luokan etuoikeuksia koskeva, läänitys-

Habitaatti = elinympäristö, ympäristö, jossa tietty laji elää

Holismi = biologisen, antropologisen ja eksistentiaalisen ulottuvuuden sisältävä kokonaisvaltainen elämäntähtämys (eroaa holismista filosofisena määreenä)

Humanismi = elämäntähtämys, joka perustuu ihmisen erityislaadun arvostamiseen

Ideaalityyppi = Max Weberin sosiologiasta juontava käsite teoreettisesta, puhtaaksi viljellystä vaihtoehdosta

Ihmiskeskeinen ympäristöetiikka = ympäristösuhteiden suotavuus arvioidaan sen mukaan, miten ne vaikuttavat ihmisen hyvään

implisiittinen = epäsuorasti ilmenevä

Itseisarvo = itseisarvo on sillä, jota ei pidetä ainoastaan välineenä jonkin tavoitteen saavuttamiseksi, vaan joka on itse oma päämääränsä

Kansalaistalo = rakennus tai muu tila, johon asukkaat voivat keskittää kansalaistoimintansa

Kaupunkiekologia = luonnon, yhteiskunnan, talouden ja kulttuurin vuorovaikutus kaupungissa

Kehollinen = Lauri Rauhalan käyttämä nimitys yhdestä ihmisen olemispuolesta, muita ovat tajunnallinen ja situationaalinen

Kestävä kehitys = ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kehitys, joka turvaa tuleville sukupolville oikeudenmukaiset elin-olot

Kohtuullisuusperiaate = eri tulkintavaihtoehdoista valitaan se, joka käytössä olevien arviointiperusteiden valossa on todennäköisimmin oikea

Kontekstuaalinen = tilanteen mukainen, olosuhteisiin sopeutettu (sananmukaisesti: tekstiin liittyvä)

Kosmosentrinen ympäristöetiikka = ympäristösuhteiden suotavuus arvioidaan sen mukaan, miten ne vaikuttavat maailmankaikkeuden hyvään

Kultainen sääntö = kohtele toista niin kuin haluaisit itse tulla kohdelluksi

Käytännöllinen järki = ks. pragmaattinen

Lausuma = tutkimushenkilön lomakekyselyyn kirjoittama tai ryhmäkeskusteluissa lausuma tutkimusaineistoon kuuluva ajatus

Luomakuntakeskeinen ympäristöetiikka = ympäristösuhteiden suotavuus arvioidaan sen mukaan, miten ne vaikuttavat luodun kaikkeuden hyvään

Luonteva kaupunki = kaupunki, joka toteutuu pakottomasti, ympäristöä ja ihmistä arvostaen

Lausuma = tutkimushenkilön lomakekyselyyn kirjoittama tai ryhmäkeskusteluissa lausuma tutkimusaineistoon kuuluva ajatus

Luontokeskeinen ympäristöetiikka = ympäristösuhteiden suotavuus arvioidaan sen mukaan, miten ne vaikuttavat luonnon hyvään

Luottamushyppy = ”faith jump”, tässä yhteydessä, että epäilijöistä huolimatta ja omat epäilyt haudaten uskaltaa arvostaa kansalaisten kykyä ottaa vastuuta ja antaa panoksensa suorassa osallisuudessa yhteisten asioiden hoitamiseen

Malli = aiheen eri osatekijöiden tietyn tyyppisistä valinnoista muodostuva kokonaisuus, ”kollektiivinen ideaalityyppi”

Metafora = kielikuva, vertauskuva

Metafyysinen = aistikokemuksen ylittävä järkeily

Meta-kulttuurinen ilmiö = erilaisten elämänpiirien osakulttuureja läpäisevä, niissä tavalla tai toisella ilmenevä kulttuuria ohjaava pohjavirta

Moniparadigmaattisuus = henkilöllä tai yhteisöllä on asiakokonaisuudessa tai muuten tilanteessa samanaikaisesti käytössä monta tulkintamallia eli paradigmaa

Monismi = yhteen osatekijään nojautuva ajattelutapa

Moraalinen järki = moraalin rationaalista perustelua, vrt. käytännöllinen järki ja tunteella perusteltu moraali

Ontologinen = olemassaoloa koskeva, olemisen perimmäistä laatua käsittelevä

Panpsykistinen = katsomus, jonka mukaan kaikki on psyykkistä (siellullista) tai psyykkisistä yksiköistä koostuvaa

Paradigma = lähtökohtalettamusten kokonaisuus, tulkintamalli, tavallisesti tieteenalasta puhuttaessa, tässä myös yleisestä mielipiteestä puhuttaessa

Pluralismi = moninaisuus

Pragmaattinen = toiminnallinen, käytännöllinen, päämäärään tähtäävä

Rationaalinen = järjellinen, loogisen ajattelun mukainen

Rationaliteetti = mm. Habermasin käyttämä käsite kunkin osapuolen omasta perustellusta tavasta nähdä tosiasiat vuorovaikutustilanteessa

Relationaalinen = keskinäisiin suhteisiin, vuorovaikutukseen perustuva

Segregaatio = rodullisten, taloudellisten tms. seikkojen perusteella tapahtuva eriarvoinen kohtelu

Situationaalinen olemisen muoto = elämäntilanne alkaen maapallon elämälle tarjoamista olosuhteista ja lukien mukaan kaikki asiat, joiden

vaikutuksen alaisena ihminen on, niissä ilmenevine puutteineen, rajoituksineen ja mahdollisuuksineen.

Sormikaava = kaupungin pääliikenneväylien varteen keskitetään asuminen ja palvelut, jolloin näiden ”sormien” väliin jää tilaa luonnolle.

Tajunnallinen = ihmiskäsityksen tiedollinen ulottuvuus

Telos = Aristoteleen käyttämä käsite päämäärästä, jota kohti kaikki elollinen luonnostaan pyrkii

Toinen = viittaa toisen ihmisen, ja holistisessa maailmankuvassa myös muun subjektin, olion huomioonottamiseen sekä itseisarvona että oman toiminnan rajoituksena tai rikkautena.

Toiseus = tarkoittaa sitä mitä ”toinen” edustaa eli se voi olla joko myönteinen tai kielteinen käsite

Typologia = määrätyillä perusteilla suoritettu jako tyypeihin eli vaihtoehtoisin ilmenemismuotoihin

Ympäristökeskeinen (ekosentrinen) ympäristöetiikka = ympäristösuhteiden suotavuus arvioidaan sen mukaan, miten ne vaikuttavat elinympäristöjen hyvään

Ympäristöetiikka = ihmisten ja yhteiskuntien normatiivisen ympäristösuhteen tutkimus

Kirjallisuus

- Altner, Günter (1974) *Schöpfung am Abgrund. Die Theologie vor der Umweltfrage*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Bauckham, Richard (2002) Joining Creation's Praise of God. *Ecotheology vol. 7.1.* s. 45-59.
- Bohm, Kerstin (1995) The Social Context of Planning Theory. Pakarinen, Terttu & Ylinen, Helena (eds.) *Are Local Strategies Possible? – Scrutinising Sustainability*. Tampere: Tampere University of Technology.
- Bråkenhielm, Carl Reinhold (1994a) Människors och djurs värde. Jeffner, Anders & Uddenberg, Nils (red.) *Biologi och livsåskådning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bråkenhielm, Carl Reinhold (1994b) Autonomi och beteendeförändring. Lundgren, Lars J. (red.) *Livsstil och miljö. Handlingsutrymme för förändring*. Solna: Statens Naturvårdsverk.
- Buchanan, James N. (2002) *The Future of Democracy*. Kokoomaluento. Tampere: Tampere-klubin Round Table Meeting.
- Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) (2002) *Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Castells (1996-1998): Castells, Manuel, *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Oxford: Blackwell Publishers. Volume 1: The Rise of Network Society (1996).
- Eriksson, Päivi & Vehviläinen, Marja (toim.) (1999) *Tietoyhteiskunta seisakkeella*. Jyväskylä: SoPhi.
- Habermas, Jürgen (1987) *Järki ja kommunikaatio. Tekstejä 1981-1985*. Helsinki: Gaudeamus.
- Habermas, Jürgen (1996) *Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Harvey, Graham (2002) Sacred Places in the Construction of Indigenous Environmentalism. *Ecotheology Vol. 7.1.* s. 60-73.
- Heinonen, Sirkka (1999) Prometheus Revisited. Human Interaction with Nature through Technology in Seneca. Helsinki: Yliopistopaino.

- Heuru, Kauko & Mennola, Erkki & Ryyänen, Aimo (2001) *Kunnallinen itsehallinto, Kunnallisoikeuden perusteet*. Kauppakaari: Lakimiesliiton Kustannus.
- Häikiö, Liisa & Koskiaho, Briitta & Leino, Helena (2001) *Paikallinen valta*. Civil society papers 4. Housing & Environment. Tampere: University of Tampere.
- Häkli, Jouni (2002) Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka. Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jensen, Ole (1976) *I Vækstens vold. Økologi og religion*. Viborg: Fremads.
- Järvilehto, Timo (1987) *Missä sielu sijaitsee*. Jyväskylä.
- Kanerva, Raimo (1992) *Pitkän piipun elämänmuutos*. Tutkimussuunnitelma. Tampereen yliopisto.
- Kjellberg, Seppo (1996) *Environmental Values in Finnish Community Planning*. Tampere: The Unit for Research into Housing and the Environment, The University of Tampere.
- Kjellberg, Seppo (1997) *Dialogeja kaupunkikeskustan ympäristöpäämääristä*. Housing & Environment n:o 6. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kjellberg, Seppo (2000) *Urban Ecotheology*. Utrecht: International Books.
- Kjellberg, Seppo (2001) Om altruism och ekologisk stadsplanering. Kurtén, Tage & Lindfelt, Mikael & Slotte, Pamela (eds.) *Ratio et fides. Studia in honorem Hans-Olof Kvist*. Åbo: Åbo Akademi.
- Koskiaho, Briitta & Leino, Helena & Mäkelä, Tanja (2000) *Urbaani osallisuus. Tarkastelussa uusi maankäyttö- ja rakennuslaki*. Civil Society Papers 2. Asumisen ja ympäristön tutkimuksen yksikkö. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kristiansen, Roald E. (1993) *Økoteologi*. Frederiksberg: Anis.
- Kurtén, Tage (1995) *Tillit, verklighet och värde. Begreppsliga reflexioner kring livsåskådningar hos fjrtioen finska författare*. Nora: Nya Doxa.
- Kurtén, Tage (1997) *Bakom livshållningen. Studier i moderna livsåskådningar och deras begreppsliga förutsättningar*. Åbo: Åbo Akademi.

- Kurtén, Tage (1998) *Det handlande subjektet och det moraliska kravet*. Åbo: Åbo Akademi.
- Kyllönen, Simo (2000) Kriittisesti kohti tulevaa – Jürgen Habermas ja kriittisen tulevaisuudentutkimuksen mahdollisuus. *Futura* 4/2000.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse (2003) Ympäristökysymys ja Aseveliaksi. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959-1995. Tampere: Tampe University Press
- Lapintie, Kimmo (1995) Nature morte. Ekologinen kaupunki ja suunnittelun perinne. Lapintie, Kimmo & Koskiahon Briitta, & Ikonen, Tuula & Tiilikainen, Ulla (toim.) *Ekopolis. Ekologisen kaupungin juuria etsimässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lapintie, Kimmo (1996) *Paradise lost. Rationality, Freedom and Ecology in the City*. Tampere: Housing & Environment, The University of Tampere.
- Leino, Helena (2001) Vallankäyttö vuorovaikutteisessa kaava-suunnittelussa. Häikiö, Liisa & Koskiahon Briitta & Leino, Helena *Paikallinen valta*. Civil society papers 4. Housing & Environment. Tampere: University of Tampere.
- Lundgren, Lars J. (red.) (1994) *Livsstil och miljö. Handlingsutrymme för förändring*. En antologi. Lund: Statens Naturvårdsverk.
- Mannheim, Karl (1968) *Essays on the Sociology of Knowledge*. Ed. by Paul Kecskemeti. London: Routledge & Kegan Paul
- Massa, Ilmo & Haverinen, Risto (2001) *Arkielämän ympäristöpolitiikka. Esitutkimus*. Suomen ympäristö 521. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- McFague, Sallie (1997) *Super, Natural Christians. How We Should Love Nature*. London: SCM Press.
- Metsämuuronen, Jari (1999) Pääkirjoitus. *Futura* 2/99.
- Mustonen, Riia (2003) Astronautin salaisuus. *Suomen Kuvalehti* 13/2003, Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet.
- Næss, Arne (1984) A Defence of the Deep Ecology Movement. *Environmental Ethics* Vol. 6, s. 265-270.
- O'Loughlin, Thomas (1999) Ecotheology and Eschatology. *Ecotheology*. Issue 7, s. 71-80.
- Passmore, John (1980) Man's Responsibility for Nature. Ecological

- Problems and Western Traditions. London: Duckworth.
- Pietarinen, Juhani (1993) *Ilon filosofia, Spinozan käsitys aktiivisesta ihmisestä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rasmussen, Larry L. (1996) *Earth Community, Earth Ethics*. Geneva, WCC Publications.
- Rauhala, Lauri (1992) *Humanistinen psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ruostetsaari, Ilkka (2001) *Luottamushenkilö ja valta: edustuksellisen kunnallisdemokratian mahdollisuudet*. Kunnallisan Kehittämissäätiö, Helsinki.
- Rönkkö, Pentti (2003) Alustuspuheenvuoro Kalevan seurakunnan Eduskuntavaalit-tilaisuudessa Kalevan kirkossa 9.3.2003. Tiivistelmä, moniste.
- Saaristo, Kimmo (1994) *Henkilökohtainen ekologia. Onko vihreä elämäntapa vastausritys moderniin?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 58.
- Sackman, Harold (1975) *Delphi Critique. Expert Opinion, Forecasting, and Group Process*. Lexington, Massachusetts, Toronto: Lexington Books.
- Stenmark, Mikael (2000) *Miljöetik och miljövärd*. Lund: Studentlitteratur.
- Tampere 21 (1999). Tampereen agenda 21. Tamperelainen näkemys kestävän kehityksen sisällöstä. Tampere: Tampereen kaupunki, Ympäristönvalvonta.
- Taylor, Charles (1995) *Autenttisuuden etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tirkkonen, Juhani & Wilenius, Markku (toim.) (1995) *Ilmastonmuutos, politiikka ja Suomi*. Helsinki: Edita.
- Uddenberg, Nils (1994a) Efter Darwin och Marsh. Jeffner, Anders & Uddenberg, Nils (red.) *Biologi och livsåskådning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Uddenberg, Nils (1994b) Vad får vi göra med naturen? Lundgren, Lars J. (red.) *Livsstil och miljö. Handlingsutrymme för förändring*. Solna: Statens Naturvårdsverk.

- Uddenberg, Nils (1995) Det stora sammanhanget. Moderna svenskars syn på människans plats i naturen. Nora: Nya Doxa.
- Veikkola, Juhani (1992) Yhdessä luomakunnan kanssa. Ekologinen tietoisuus haasteena kristilliselle jumalakuvalle ja ihmiskäsitykselle. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus A 60.
- White, Lynn (1967) The Historical Roots of Our Ecological Crisis, *Science* 155: 1203-1207.
- World Commission on Environment and Development (1987) *Our Common Future*. Oxford: Oxford University. [= Brundtlandin komission raportti]
- Öhman, Arne (1994) Vetenskap, människosyn och beteendepåverkan. Lundgren, Lars J. (red.) *Livsstil och miljö. Handlingsutrymme för förändring*. Solna: Statens Naturvårdsverk.